

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuuripärandi loovrakenduste magistriõppekava

Aivi Tamm

**PUUVILLASED JAKID RAHVARÕIVASTE KANDMISE
TRADITSIOONIS LÄÄNE-EESTIS JA SAARTEL
19. SAJANDI LÕPUS JA 20. SAJANDI ESIMESEL POOLEL**

Magistritöö

Juhendajad: Kristi Jõeste, MA, kultuuripärandi loovrakenduse programmijuht

Anu Randmaa, MA, MTÜ Rahvarõivas tegevjuht

Viljandi 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
Allikad ja uurimismetoodika	5
Senine uurimistöö	7
Terminoloogia	8
1. ÜLEVAADE PUUVILLASE TRÜKIKANGA AJALOOST JA SITSKANGASTEST EESTIS.....	10
1.1. Puuvillasele kangale trükkimise ajalugu	10
1.2. Puuvillase trükikanga levik Eestis 19. sajandil ja 20. sajandi algul.....	12
1.3. Ülevaade uuritava piirkonna jakkidest.....	15
2. PUUVILLASED JAKID PIIRKONDADE KAUPA LÄÄNE-EESTIS JA SAARTEL	18
2.1. Kihnu.....	18
2.2. Vormsi.....	25
2.3. Muhu	30
2.4. Saaremaa	34
2.5. Hiiumaa	38
2.6. Pakri	40
2.7. Lääne-Eesti.....	42
3. UURIMISTULEMUSED JA VÕRDLUS	53
3.1. Puuvillaste jakkide kandmise põhjused	53
3.2. Puuvillaste jakkide kandmise periood.....	54
3.3. Jakkide võrdlus.....	55
KOKKUVÕTE	59
KASUTATUD LÜHENDID	61
KASUTATUD ALLIKAD	62
SUMMARY.....	69
LISAD	

SISSEJUHATUS

Minu magistritöö teemaks on Lääne-Eestis ja saartel koos rahvarõiva seelikutega kantud puuvillasest kangast naiste jakid. Uuritav ajaperiood on 19. sajandi lõpust kuni 20. sajandi esimese pooleni. Kuna Kihnus kestab sitsijakkide kandmise traditsioon tänapäevani, siis sellelt saarelt on valimis ka hilisemad jakid.

Rahvarõivastena tunneme ennekõike talurahva 19. sajandil kantud pidulikke rõivakomplekte. Laiemas mõttes võib aga rahvarõivasteks pidada ka enne 19. sajandit kantud traditsioone järgivat talupojarõivastust, mida kanti nii argipäevadel kui ka pidulikel puhkudel. Seoses siirdumisega linnadesse ja vabrikutesse tööle ning sellest tingitud linliku elulaadi levikuga hakkasid 19. sajandi teisel poolel rahvarõivad vähehaaval linnamoega asenduma ja käibelt taanduma.

Ostukaupade osatähtsus maaelanike rõivastuses suurenes seoses majanduselu kasvuga juba 18. sajandil. Edasi hakkasid 19. sajandil linna ja küla tihenenud majandussidemed talurahva rõivastust üha enam mõjutama, järjest rohkem tungis sellesse linlikke elemente (Viires & Vunder, 2008, lk 283). 1957. aastal välja antud raamatus „Eesti rahvarõivad“ kirjeldatakse, kuidas naiste rahvarõivastes 19. sajandil toimunud muudatused ilmsesid ennekõike teatavates uute pealistrõiva tüüpides. Varem valitsenud pikk-kuue kõrvale oli juba 18. sajandil ilmunud lühike jakitaoline kampsun. Kuigi 19. sajandi algupoolel säilitasid eesti rahvarõivad oma üldlaadi, hakkasid need teataval määral lähenema linnarahva riietusele. Naiste endine rahvapärane riietus taandus üldiselt sajandi kolmanda veerandi jooksul (meeste rõivastuses oli see juhtunud juba sajandi keskel). Endisaegsesse rõivastusse tungis taandumisjärgul mitmesuguseid segunemisnähtusi linnalise riietuse elementidega, omakootud linast riiet hakkas nii mõnelgi puhul asendama puuvillane vabrikuriie. Vanaaegse rahvariide ja linnalike elementide segunemisnähtusi võib enam märgata saartel, kus rahvarõivas püsis kauem ja selle ümberkujunemise aeg oli pikem. (Moora *et al.*, 1957, lk 26–27)

Seoses üle Eesti üha tihedamini toimuvate rahvarõivaste valmistamise kursustega ja rahvuslike teemade üldise aktuaalsusega on huvi tõusnud ka ülerõivaste kui rahvarõivakomplekti osa vastu. Seni on laiema tähelepanuta jäänud puuvillasest kangast õmmeldud üleriided, mis kindlasti rikastavad meie hilisemate rahvarõivaste kandmise traditsiooni. Etnograaf Helmi Kurrik on öelnud, et kogu kihelkond ei peaks rõivastuma igas pisiasjas ühtlaselt (1938, lk 11).

Valisin uurimisobjektiks puuvillased jakid, kuna käsitööga tegeleva ettevõtja, koolitaja ja õmblejana on puuvillased kangad peamine materjal, millega ma töötan. Ka tänapäeval

saadaolevad puuvillased vabrikukangad on sobilikud rahvarõiva kandjatele jakkide õmblemiseks.

Kohalikud kogukonnad ja rahvarõivaste valmistajad vajavad nii taustateadmisi kui ka konkreetseid juhiseid autentsete jakkide tegemiseks. Panen oma töösse kirja puuvillaste jakkide valmistamise ja kandmise traditsioonid, toon välja piirkondlikud erinevused kangamustrites ja jaki tegumoes ning koostan oma uurimistöö tulemusena Lääne-Eesti ja saarte sitsjakkidest ja puuvillastest kampsunitest põhjaliku ülevaate.

Uurimistöö üldine eesmärk on koostada 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi esimese poole Lääne-Eesti ja saarte puuvillastest jakkidest põhjalik ülevaade ning teostada võrdlev uurimus, tuues välja piirkondlikud erinevused kangamustrites ja jaki tegumoes. Töö keskendub vaid Lääne-Eestile ja saartele. Valimisse kuuluvad uurimisterritooriumil olevad puuvillasest kangast jakid nii muuseumites kui ka erakogudes. **Kitsam eesmärk** on juhtida rahvarõivaste valmistajate tähelepanu puuvillaste jakkide kandmise traditsioonile ja suurendada teadlikkust eri piirkondade jakkide mitmekesisusest.

Puuvillase jaki näol on tegemist väga laia mõistega, erinevates piirkondades on sitskangast igasuguseid rõivaesemeid õmmeldud (vt Terminoloogia lk 8).

Soov, et minu magistritööst oleks rahvarõivaste kandjaile enim kasu, tingis vajaduse teemat piiritleda. Magistritöö raames uurisin selliseid puuvillasest kangast jakke,

- mille lõige on **sarnane samas piirkonnas kantava villase jaki või kampsuni lõikega**;
- mida **kanti rahvarõiva seelikuga** (sitsjaki on fotodel näha koos rahvariide seelikuga või kirjalik allikas tõendab sitsjaki kandmist seelikuga).

Villaste jakkide kirjeldused ja fotod on piirkondade kaupa toodud lisas 1.

Valimist jäid välja kõik puuvillakangast õmmeldud jakid, pluusid ja muud rõivaesemed, mis ei sarnane lõikeliselt sama piirkonna villase jakiga, eelkõige linnamoelised vabrikukangast pluusid (nt HKM _ 4556:5 Tr 7:60; SM _ 10371:170 T; HM _ 8934:27 Aj 79).

Jagasin **uurimisküsimused** gruppidesse:

- Millal ja millistes Lääne-Eesti ja saarte kihelkondades kanti puuvillaseid jakke?
- Kuidas puuvillaste jakkide kandmise mood ja lõiked piirkonda jõudsid? Millised on lõikelised sarnasused ja erinevused eri piirkondade jakkide vahel?

- Kuidas puuvillaseid jakki nimetati? Milliseid mustreid ja värve piirkonniti eelistati?

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate puuvillaste trükikangaste ajaloost ja puuvillastest jakkidest Eestis üldiselt. Kuna trükitud kangaste kohta on varasemaid uurimusi (Pukk 2015, Joala 2016), jääb see peatükk lühemaks, kuid selle korvab järgmise peatüki detailsus. Teises, kõige mahukamas peatükis, analüüsin puuvillasest vabrikukangast jakke piirkondade kaupa. Kuna see on minu uurimuse originaalpanus asjakohases teemas, keskendun sellele maksimaalse põhjalikkusega. Viimases, kolmandas peatükis kirjutan lahti uurimistulemused. Töö lisadesse koostasın ülevaatlikud tabelid jakkide ja kangamustrite kohta ning muud asjakohased illustreerivad materjalid.

Allikad ja uurimismetoodika

Teema poolest kuulub töö etnograafilise esemeuurimuse alla ja põhineb allikate hulga proportsiooni mõttes enim olemasolevatel esemetel. Nendeks on muuseumides säilitatavad ja erakogudes hoitavad jakid (täielik nimekiri lisas 2).

Valimis on kokku 48 puuvillast jakki (tabel 1). Neist 35 muuseumi jakki (ERM, Kihnu Muuseum, Vormsi Talumuuseum, Muhu Muuseum, Saaremaa Muuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Rannarootsi Muuseum, Harjumaa Muuseum). Erakogudest õnnestus uurida 13 jakki.

Tabel 1. *Esemelised allikad*

	Muuseumidest	Erakogudest	Kokku
Kihnu	11	3	14
Vormsi	9	9	18
Muhu	6	1	7
Saaremaa	2	0	2
Pakri	1	0	1
Lääne-Eesti	6	0	6
Kokku	35	13	48

Esemeliste allikate leidmiseks sooritasin esmalt otsinguid MuIS-ist. Kuna kõikide muuseumide kogud ei ole MuIS andmebaasi sisestatud, võtsin väiksemate muuseumidega

otse ühendust. Ruhnu, Pärnu, Hiiu, Läänemaa, Rannarahva, Lihula ja Hanila muuseumides ühtegi valimisse kuuluvat jakki ei olnud. Erakogudes hoitavate jakkide leidmisel aitasid mind kohalike muuseumide töötajad ja rahvarõiva entusiastid.

Muuseumide jakke uurisin muuseumis ja erakogude jakid toodi enamasti samuti kohalikesse muuseumidesse, kus mul oli töölaud valmis seatud. Hilisemas etapis juurde leitud erakogude jakke inventeerisin ja pildistasin oma koduses töötoas. Välitöödega alustasin 2021. aasta aprillis ja need kestsid 2022. aasta märtsini.

Allikate loomise meetoditeks on ka etnograafiline välitöö – täpsemalt intervjuud ja vestlused erakogude omanike ning elanikega kogukondades, kus on säilinud rahvarõivaste kandmise tava – ning lisaks vestlused vastava piirkonna rahvariide nõuandekodade spetsialistide ning rahvarõivaste õmblemise õpetajatega. Kohtusin välitööde käigus 18 informandiga ja salvestasin 12 intervjuud/vestlust. Valdav osa intervjuueeritavatest olid naissoost (17 naist, 1 mees). Intervjuud kujunesid siiski pigem vabas vormis vestlusteks, kus ettevalmistatud küsimustele aeg-ajalt pilku heites said kõik teemad läbi arutatud. Informaatori nõusoleku korral salvestasin intervjuu, et oleks võimalik vestlusele keskenduda. Salvestusi kogunes kokku 9 tundi: kõige rohkem Kihnus (6 tundi), Muhu saarel, Vormsil ja Sõrves igal pool ligikaudu üks tund. Tugevas kohalikus murrakus kõnelenud Kihnu informantide vestluste lindistused kuulasin uuesti läbi koos Maie Aavaga, kes need mulle kihnu keelest ümber tõlkis. Kõige pikem vestlus oli käsitöömeistri Ärna Roosiga¹ (salvestise pikkus 48 minutit); Roosi pajatusi sitsijakkidest saab tulevikus hakata kuulama Kihnu Muuseumis. Hiljem litereerin ja toimetasin lindistused (materjali maht 28 lehekülge).

Teema põhjalikuks käsitlemiseks uurisin toetava materjalina lisaks ka fotosid, arhiiviallikaid ning 19. sajandi ja 20. sajandi esimese poole ajalehti. Peamised arhiiviallikad olid ERM-i Etnograafiline Arhiiv (EA) ja „Eesti murrete sõnaraamat“ (EMS). Olulised allikad, mis tõestavad, et jakke on rahvarõivastega kantud, on fotod. Pildiliste allikatena kasutasin ERM-i fotokogu MuIS-is, Rahvusarhiivi Fotoinfosüsteemi ja ka väiksemates muuseumides kohapeal olevaid fotosid ning lisaks fotosid suurematest (nt Muhu Rein Saksakulmu kogu) ja väiksematest erakogudest. Vormsi ja Pakri kohta leidsin palju fotosid SOV arhiivis Rootsis. Ajaleheartiklite ja -kuulutuste leidmiseks kasutasin andmebaasi DIGAR.

¹ Kihnlaste nimed on esitatud selliselt, nagu neid Kihnus kasutatakse: talunimi ja eesnimi.

Senine uurimistöö

Kirjalike allikatena kasutasin ilmunud rahvarõivaste-teemalist kirjandust. Puuvillasest kangast jakkidele ei ole rahvarõiva-raamatutes eraldi tähelepanu pööratud. Ka Eesti rahvarõiva nn tüvitekstides – „Eesti rahvarõivaste ajalugu“ (Manninen, 2017); „Eesti rahvarõivad“ (Kurrik, 1938), „Eesti rahvarõivad“ (Kaarma & Voolmaa., 2015) ning „Eesti rahvarõivaid 19. sajandist ja 20. sajandi algusest“ (Moora (toim), 1957) – on puuvillaseid jakke mainitud suhteliselt lühidalt ja kirjeldused on napid. Piirkondlikes rahvarõiva-raamatutes on sitsjakkidest mõnevõrra enam rohkem juttu (Kabur *et al.*, 2019; Kont *et al.* 2017; Mandel (koost), 2020; Raud, 2016; Uus, 2012). Kasutan nende allikate infot teises, sisulises peatükis.

Kui TÜ VKA seminari-, lõpu- ja magistritöodes on uuritud kihelkondi, kus on sitsjakke leidunud, siis on neist mõningal määral ka kirjutatud (Amur, 2012; Kalle, 2012; Kosseson, 2012; Pukk, 2015, 2019). Ainult puuvillastele jakkidele pühenduv uurimistöö siamaani puudub. Mustri- ja sitskangastest tehtud esemelised uuringud (nt lahttaskud, pott- ja kabimütsid) ei hõlma sitsjakke. Sitsjakkide õmblustehnoloogia on olemasolevates töodes hoopiski tähelepanuta jäänud. Puuvillaste vabrikukangast esemete uurijatele on enim huvi pakkunud Kihnu, kuna seal on trükimustriliste sitskangaste kasutamine kindlalt juurdunud ja elavas kasutuses kuni tänapäevani. On uuritud sitskanga kasutamist Kihnu rõivastuses ja sellest õmmeldud põllesid (Pukk, 2019) ning Kihnu trükimustrilisi rätikuid (Pukk, 2015). On märgitud, et kui 19. sajandi lõpul hakkasid levima sitsjakid ning naised hakkasid neid kandma, õmmeldi neid ka tütarlastele (Kalle, 2012). Vormsi kohta on uurijad kirjeldanud uuema rahvarõiva juurde kuulunud sitsjakki ja maininud, et Vormsile on iseloomulik heledapõhjaline väikeste lilledega kangamuster (Amur, 2012). Ilme Kossesonil valmis Muhu-teemaline autorikollektsioon, mille hulka kuulus ka Muhu sitsjakk (vt lisa 3) (Kosseson, 2012).

Analüüsimeetodiks esemelise allikmaterjali puhul on tehnoloogiapõhine vaatlus. Inventariseerisin kõik esemelised allikad, kasutades enda väljatöötatud detailset inventariseerimislehte (lisad 4–9). Kandsin inventariseerimislehtedele kõik jaki olulised mõõdud, õmblustehnoloogiliste sõlmede kirjeldused, kanga mustri ja nõõpide kirjelduse, lisaks ka kogu info, mille leidsin jaki kohta MuIS-ist ja muuseumide etnograafiliste kogude tulmeraamatutest ning mille erakogude jakkide kohta sain omanikelt vestluste käigus. Pildistasin kõik jakid nii üldvaates eest ja tagant kui ka detailvaated tehnoloogilistest sõlmedest ning lähivaated kangamustrist. Jätsin üldvaated tegemata jakkidest, mille fotod on

MuS-is olemas. Lisades 4–9 olevad kõikide uuritud jakkide inventariseerimislehed ja fotod on minu töö praktiline panus.

Jakkide õmblemiseks kasutatud kangaste kaalu määramiseks kasutasin kangänäidiseid kaaluga 115 g/m² – 225 g/m². Määrasin kanga kaalu jaki ja näidise kompimise teel (voodriga esemete puhul ei olnud see enamasti võimalik). Piirkondlike erinevuste analüüsimiseks võrdlesin jakke elementide kaupa (lisad 11). Võrdlesin jakkide üldist välimust, lõiget, kangamustreid (lisa 10) ning furnituuride valikut ja pöörasin eraldi tähelepanu lõigete päritolule ning jaki kandmise kombestikule. Aru saamaks ja jakkide erinevuste täpsemaks tunnetamiseks konstrueerisin Kihnu ja Vormsi jakkide lõiked ning õmblesin need ka ise valmis.

Vaatasin läbi EA-d järgmiste märksõnadega: *pluus, jakk, kampsun, tööõivastus, ülerõivad, rõivastus ja muud tekstiilid, rahvarõivad, vammus, vatt, naisterõivastus ning pruudirõivastus*. Valitud märksõnadega leidsin kokku 52 EA-d. Analüüsisin teksti ning võrdlesin ja seostasin seda muu infoga. Kõik olulised EA kirjed on teises peatükis välja toodud. Murdesõnastiku veebivihikutest sooritasin otsingud järgmiste märksõnadega: *jakk, sits, riie, puuvill, kampsun, kampson, vamps, pelts, jökk*. Enim kasutatavaid tulemusi andis päring „sits“, need koondasin enamjaolt 1. peatüki alapeatükki 1.2. DIGAR-ist otsides kasutasin samuti kõiki oma teemaga seotud märksõnu. Kasulikumat vastused leidsin taas otsingusõna „sits“ peale. Gooti kirja pildi iseärasuste tõttu luges programm päringule vastavaks ka sõna „siis“, seetõttu sain kõikide vastuste läbitöötamiseks neid liiga palju. Fotod ja muud visuaalsed allikad töötasin samuti läbi, võrdlesin fotosid kirjalike allikatega. Kahjuks on vanade fotode kvaliteet enamasti kehv, nii et lõike kohta on fotode põhjal keeruline järeldusi teha. Ka puuduvad paljudel fotodel täpsed dateeringud. Lisaks töös olevatele fotodele on pildimaterjal piirkondade lõikes lisa 12. Uurimistulemustest tegin kokkuvõtte, järeldusi kirjeldan peatükis 3.

Terminoloogia

Kõigepealt on oluline mõista jaki ja pluusi erinevust. Seda selgitab ilmekalt 1975. aastal Märjamaalt kirja pandud ülestähendus: *Pluus käis seeliku sees, jakk peal* (ERM EA 139:222). Jakk on üleriie, mille all kanti särki või pluusi. Kõige pidulikuma rõivastusena on püsinud tikitud käised, jakk ja pluus olid igapäevasemad.

Puuvillast suvejaki on erinevates allikates nimetatud sitsjakiks või sitsijakiks. MTÜ Rahvarõivas kodulehel on nimetus „sitsjakk“ (MTÜ Rahvarõivas, *s.a.*). Kihnu sõnaraamat

nimetab jakki *sitsijakk* (KES, s.a.), nii ütlevad ka kõik Kihnu murret rääkivad kohalikud. MuIS-i on jakke sisestatud mõlema märksõnaga, keeleliselt on samuti mõlemad õiged. Mina oma magistritöös ütlen Kihnu jaki kohta *sitsijakk* ja ka intervjuudes ning tsitaatides kasutan algupärast sõna. Muus osas lähtun ÕS-st, kus soovitatakse oskuskeeles kasutada terminit „sitsjakk“ (ÕS, 2018).

Puuvillasest vabrikukangast jakke on eri piirkondades nimetatud erinevate nimedega. Kokkuvõtlikult nimetan neid töös läbivalt „puuvillased jakid“ või sõnakorduste vältimiseks lihtsalt „jakid“.

Seletan siin lahti peamised puuvillase kanga ja mustri kangale trükkimisega seotud mõisted. Piirkondadele eriomased mõisted, ennekõike jaki nimetus regioonis ning murdekeelsed sõnad, on välja toodud 2. peatüki iga alapeatüki alguses.

- *Jakk* – lühike kuub, pihtkuub, pintsak meestel või naistel; poolpalitu; kampsun; pluus. *Nissi: suvel oli [naistel] siitsijakk pial, `talve oli `jälle villane jakk.* (EMS, s.a.);
- *Puuvillane* – puuvillakiust tehtud või töödeldud; sellisest riidest (EKI, 2009);
- *Sits* – õhuke labase sidusega, hrl. trükimustriline puuvillriie (EKI, 2009);
- *Flanell* – (puuvillane või villane) pehme kerge mõlemalt poolt karvastatud riie (EKI, 2009);
- *Kalingur* – labase sidusega tugevasti apreteeritud ühevärviline puuvillane riie (EKI, 2009);
- *Kretong* – labase sidusega tugev valge või trükimustriline puuvillane riie (EKI, 2009); *Kretong on natuke paksem ja tugevam kui sits on* (EMS III köide, 15. vihik, lk 827 Hageri);
- *Trükimuster* – trükitud muster (riidel) (EKI, 2009);
- *Rapoor* – mustri kordus, kirjakord (EKI, 2009).

Kõik fotod magistritöös ja selle lisades on autori tehtud, kui ei ole viidatud teisiti. Kõikide fotode kasutamiseks on küsitud luba.

Täna südamest oma juhendajaid Kristi Jõestet ja Anu Randmaad igakülgse abi eest. Täna ka kõiki oma õppejõude Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias. Suur tänu kõikidele informantidele, nimeliselt soovin meeles pidada ja tänada Kihnu Muuseumi juhataja Maie Aava ning Vormsi rahvarõivaste entusiasti Kristina Rajandot pühendumise ja abi eest. Erilised tänud kaasmagistrantidele toetuse eest.

1. ÜLEVAATE PUUVILLASE TRÜKIKANGA AJALOOST JA SITSKANGASTEST EESTIS

Selles peatükis annan üldise ülevaate puuvillasele kangale trükkimise ajaloost ja sitskanga tähtsusest Eestis. Esimeses alapeatükis räägin puuvillasele kangale trükkimisest Indias ja selle levimisest sealt Euroopasse ning sünteetiliste kangavärvide kasutuselevõttust. Kuna töö uurimisobjektiks on puuvillased jakid, mitte kangas, siis ma kangatrükkimise tehnilistesse detailidesse liigselt ei lasku. Teises alapeatükis kirjutan sitskanga olulisusest Eestis ning kolmandas juba sissejuhatusena järgmisse peatükki puuvillastest kangast jakkide õmblemisest Eestis.

1.1. Puuvillasele kangale trükkimise ajalugu

Sõna *chintz* (sits) on tuletatud Indiast, hindukeelsest terminist *chit*, mis tähendas „kirju“, *tähniline*, selgitab Liis Luhamaa oma loengus (Fee, 2020, lk xvii, viidatud Luhamaa, 2022). *Chintz*’i tähendusena on kirjanduses veel toodud näiteks *spotted*, *variegated*, *speckled*, *sprayed*, mis kõik tähendavad mingil moel tähnilisust (Luhamaa, kirjavahetus 12.05.2022).

Trükkimine on alates 14. sajandist käesoleva ajani üks kasutatavamaid kangaste dekoreerimise viise, mis on arenenud omaette toomisharuks (Viikna, 2005, lk 5). Puuvillasele kangale trükkimise ajalugu algab Indias juba enne 16. sajandit, mil puuvillased tekstiilid olid enamikus Euroopas veel praktiliselt tundmatud. Kangaid trükiti India loodeosas (Gujaratis) ning need olid algusest peale suunatud suurtele turgudele. India vanemad kangad olid enamasti maalitud. Need olid väga kaunid, värvid olid säravad ja püsivad. (Lemire & Riello, 2008, lk 887–903) India meistrid nikerdasid keskajal värvaine kandmiseks kangale linnu- ja lillemotiividega tiikpuuplokke. Plokkide tugevdamiseks kasutati vasest või messingist ribasid. Trükimeistrid vajutasid mustrid eeltöödeldud puuvillakangale, koputades trükiplokki haamriga. Värvide arv mustris määras, mitu korda pidi trükiprotsessi kordama. (Snodgrass, 2013, lk 464–465).

Portugali meresõitjad sõitsid 15. sajandi viimastel aastatel Indoneesiasse vürtse ostma, kuid indoneeslased ei soovinud vahetuskaubaks portugallaste pakutud väärismetalle, vaid eelistasid sellele Indias trükitud ja maalitud puuvillakangaid. Portugallased viisid Indiasse hõbedat, said selle eest kangaid ning vahetasid need Indoneesias vürtside vastu. Sellise kaubavahetuse tulemusel hakkasid Indias trükitud kangad vähehaaval jõudma ka Euroopasse. Fantaasiarikaste mustritega India kangaid kasutati esmalt sisustustekstiilidena – voodieesriietena või pandi seina peale. (Luhamaa, 2022)

Kangaid hakati Indiast Euroopasse rohkem importima 16. sajandil. Euroopas tekkis 17. ja 18. sajandil soov õppida kalinguri trükkimist, et asendada imporditud kaubad kodumaistega. Kui Euroopa tootjad olid oma tehnikaid piisavalt täiustanud, võisid nad saada paremaid tulemusi kui originaalkangad Indiast. Maalimist pidasid eurooplased liiga töömahukaks, trükkimine oli palju lihtsam. 18. sajandi alguses katsetati Euroopas juba selliseid täiustatud tehnikaid, mida Aasias veel ei teatudki. Eurooplasi eristas India tootjatest mehaaniliste seadmete kasutamine, revolutsiooniliseks sai rulltrükkimasina leiutamine, mis kiirendas trükkimisprotsessi märkimisväärselt. (Lemire & Riello, 2008, lk 887–903)

17. sajandil muutusid India maalitud ja trükitud puuvillased tekstiilid Euroopas väga populaarseks. Sajandi keskpaigaks hakkas siis ilmuma üha rohkem eurooplaste rõivastusse. Imporditud tekstiili suure mahu tõttu hakkasid kohalikud villa- ja siiditootjad muret tundma ning taotlesid rangeid regulatsioone. (Martinsen, 2015, lk 2) Ligikaudu 17. sajandi lõpust kuni 18. sajandi keskpaigani olid keelatud kas puuvillakanga importimine Indiast või puuvillase kanga trükkimine ja kandmine Euroopas. Viimased piirangud kaotati Inglismaal 1774. aastal. 19. sajandi alguseks oli puuvillakangaste trükkimisest saanud Euroopas suurtööstus ning peagi eksporditi Inglismaalt kangaid juba Indiasse. (Luhamaa, 2022)

Joala kirjutab oma magistritöös, et kuni 19. sajandi keskpaigani kasutati põhiliselt looduslikke tekstiili värvaineid. Kuid nende tootmine oli väga ajamahukas ja kallis ning kvaliteet tihti kõikuv. Järjest kasvav nõudlus trükikangaste järele pani aluse sünteetiliste värvainete võidukäigule, mis tegid trükikangad kõigile kättesaadavaks. Värvainetööstus arenes pidevalt ning mõne aja pärast ületasid sünteesvärvide omadused looduslike värvide omi. (2016, lk 20) Esimese sünteetilise aniliinvärvi leiutas juhuslikult 18-aastane keemik William Henry Perkin (1838–1907), püüdes sünteesida malaariavastast ravimit kiniini. Tegemist oli olulise arenguetaapiga rõivatööstuses. (The Fashion History Timeline, 2022) Esimeste sünteetiliste värvidega puuvilla värvida ei saanud. Barnett märgib tekstiilivärvide ajaloolises kronoloogias esimese puuvillavärvina 1863. aastal avastatud aniliinmusta (2013, lk 68–69). Kiiresti tõusis ka teadlikkus sünteetiliste värvide mürgisusest (joonis 1).

Joonis 1. Artikkel sünteetiliste rõivavärvide mürgisusest

(Ristirahwa Pühhapäewaleht, 31. mai 1887, lk 177)

Riias oli üks naesterahwas ennast nõelaga sõr-
messe torkind ja armata ühe weerand tunni pärast
oli ta ühe tükikese sitsiriiet punaste ja siniste triipu-
dega kätte võtnud, ja seda ilma tähelepanemata sõr-
mede wahel õerunud. Warsti hakkas torgitud sõrm
paistetama ja aega mööda paistetas kõik käsi ja ka käe-
wars kangeste ja käsi sai mitu korda leigatud ja
weelgi on teadmata, kas ta terweks saab või kas
seda ehk koguni on tarwis äraleigata. — Kirju
riidega peab väga ettevaatlik olema sest et kirju
värwide hulgas palju kihwtisid on.

*Riias oli üks naesterahwas ennast nõelaga sõrmesse torkind ja armata ühe weerand tunni
pärast oli ta ühe tükikese sitsiriiet punaste ja siniste triipudega kätte võtnud, ja seda ilma
tähelepanemata sõrmede wahel õerunud. Warsti hakkas torgitud sõrm paistetama ja aega
mööda paistetas kõik käsi ja ka käewars kangeste ja käsi sai mitu korda leigatud ja weelgi on
teadmata, kas ta terweks saab või kas seda ehk koguni on tarwis äraleigata. — kirju riidega
peab väga ettevaatlik olema sest et kirju värwide hulgas palju kihwtisid on.*

Pukk on oma seminaritöös kirjutanud Euroopa ja Venemaa kangatrükkimise tööstusest 19. sajandil. Esialgu domineerisid Euroopa rahvuslikes tekstiilides indigosinised kangad, kuid pärast seda, kui 1797. aastal sai laiemalt tuntuks puuvilla värvimine krapa ehk Türgi punasega, muutusid populaarseks punasepõhjalised puuvillakangad. Punaste kangaste trükkimise tehnika jõudis Euroopa kaudu ka Venemaale. Suur osa Venemaa tekstiilitööstusest oli koondunud Moskva lähistele Vladimiri kubermangu. Trükitööstus muutus ülemaailmseks äriks. Trükitööstuse edu ja kasvu põhjuseks sai trükitud sitsikangas, mis oli muudest mustri- ja tekstiilidest odavam materjal ning mis oli talupoegade ja töölisklassi hulgas väga populaarne. (Pukk, 2015, lk 4–6)

1.2. Puuvillase trükikanga levik Eestis 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Ühed varasemad puuvillast vabrikukangast säilinud esemed on 19. sajandi algusest pärit sitsist põlled (nt Kadrina ERM 16328 – 1814. a; Juuru ERM 15736 – 1814. a; Anseküla ERM 6003 – 1832. a). Sajandi lõpu poole õmmeldi sitsist juba erinevaid rõivaesemeid.

Puuvillased kangad olid olulisel kohal linnamoelisele riietusele üleminekul, kus 19. sajandi teisel poolel hakkas rahvapärasesse rõivastusse muude linlike elementide kõrval ilmuma puuvillane ostukangas. Kuna härrasrahvas kandis ostukangast rõivaid, soovisid nendega sarnaselt riietuda ka talupojad. Tegemist oli mõneti staatuse sümboliga, näitamaks, et suudetakse vabrikukangast osta. Sitsikangast võidi saada ka mõisas tehtud töö eest palgaks või kingituseks. Vabrikutöölised hakkasid linnalõikelisi rõivaid kandma varem kui taluinimesed.

Fotode ja säilinud esemete põhjal saab järeldada, et eriti populaarne oli muustriline vabrikukangas saartel. Tõenäoliselt on see seotud meremeestega, kes teistest riikidest kangaid kaubaks ja kingitusteks tõid. Sellest kirjutan põhjalikumalt Kihnut käsitlevast peatükist 2.1. Enne maapoodide tulekut levisid puuvillased kangad laatadel ja neid sai osta harjuskitelt. Selle kohta on kõige rohkem ülestähendusi Saaremaalt ja kirjutan sellest pikemalt alapeatükis 2.4. Trükitud sitsikangast sai 19. sajandi lõpul moekaup. Muustrilisest puuvillakangast õmmeldi jakke, põllesid, pearätte ja titemütse ning tehti kootud kampsunite ja jakkide kante, pulmatutte jne. Ruhnu saarel puuvillast jakki ei olnud, kuid seal leidub teisi puuvillakangast esemeid (põlled, tanud, rätid).

Eelmise sajandi 30-ndatest on pärit enamik Vormsi esemelisi näiteid. Seda, et sitsikangas oli sel ajal moes, näitavad ilmekalt 1930.–40. aastatel ilmunud ajaleheartiklid „Kirevamuustriline sits – moodsaim riidesort“ (1933. a) ning „Kirju sitskleit – suvituse praktilisim kleit“ (1940. a) (lisa 13). Juba sajandi alguses ilmus mitmeid sitsrõivaste õmblemise õpetusi, näiteks 1914. aasta 29. oktoobri Käsitöölehes puuvillasest kangast hommikujaki õmblemise õpetus. Käsitööajakirjas avaldati ka selliseid juhendeid, kus õmbleja omal valikul sai eseme õmmelda villasest või puuvillasest riidest (nt Käsitööleht, 28. august 1913, padja tegemise õpetus).

Sits oli teistest ostukangastest soodsama hinnaga, naljatamisi öeldi, et sits on vaese mehe siid:

- *Sits kehva siid, vask vaese kuld* (EMS II köide 10. vihik, lk 956 Lügänuuse);
- *Uhkem pani omale siidirätigu, kes oli alvem mees pani sitsirätigu* (EMS I köide 2. vihik, lk 256 Jämaja).

Lisas 14 on pikemalt kirjeldatud sitsi hinda sel ajal ning juures on vastavad ajalehekuulutused ja -artiklid. Ajalehe Sakala 1934. aasta 53. numbrist leiab nupu selle kohta, kuidas lauljad, kes ei jaksanud Kodu naiskoori juubelikontserdiks endale siidkangast kleiti õmmelda, võisid selle õmmelda sitsist (lisa 14).

Saarde kihelkonnast 1939. aastal tehtud kirjanek kirjeldab ilmekalt, kuidas sitskangast lubati õmmelda ka naisõmblejatel, keda hinnalise kanga ligi ei lastud: *Saarde kihelkonda tulnud esimesed õmblusmasinad mitte rohkem kui 50 aastat tagasi (1889. a – autor) tarvitusele. Siis hakanud rätsepad neid kasutama. Umbes 30.a. tagasi (1909. a – autor) hakanud aga need ka taludesse teed leidma. Umbes samal ajal hakanud ka suuremate talude lapsed linnas käima õmblemist õppimas. Naisõmblejaid ei olevat vanasti Saarde khk üldse leidunud. Meesrätsepad õmmelnud naiste üleriided, nagu jakid, vammused ja kasukad [...]. Kui hiljem naisõmblejaid juba olnudki, siis pole neid alul lastud kangast midagi teha. Need õmmelnud siis enamasti sitsi ja poolvillasest riidest kehakatteid.* (ERM EA 37:353–354)

Suvel palava ilmaga oli puuvillane jakk asendamatu rõivaese:

- *Uus õhem pealisrõivas sitsi pluusid suisel ajal* (EMS VII köide, 33. vihik, lk 601 Jämaja);
- *Odav sits on sui leidiks kõige parem* (EMS VI köide, 30. vihik, lk 886 Vändra);
- *Suisel aal oo paks riie päris piinaks* (EMS VII köide, 33. vihik, lk 432 Kihelkonna).

Ostukangaste kasutamine oli tingitud ka asukohast. Märjamaalt on 1975. aastal kirja pandud, kuidas Elma V. (sünd. 1902. a) meenutab, et tema lapsepõlves tehti kõik rõivad kodukootud linasest ja villasest riidest. Kuna poed olid kaugel Pärnus, siis kangast osteti vähe. (ERM EA 139:215)

Sitskangas oli õhuke ning tema miinuseks oli kiire katki kulumine. Eesti murrete sõnaraamatust leiab üle Eesti rohkesti ka selliseid ütlemisi, mis näitavad, et sitskangas ei pidanud tööd rühmava taluinimese kandmisele vastu ning ei andnud küluga sooja:

- *No sit's on üks alb riie, maksa mette kedagi kohe* (EMS I köide, 2. vihik, lk 257 Simuna);
- *Mis naa tsitsihilbukõsõ külmä `vasta pedävä?* (EMS I köide, 5. vihik, lk 925 Hargla);
- *No näil mõned `riided, sitsiilbakud one* (EMS I köide, 5. vihik, lk 923 Kodavere);
- *Võta no_midä `kimmäppä `sälgä mugu_käü naade `tsitsi hibaliidõga külmä ilmaga* (kimmäss – tugev, kõva; vastupidav; EMS III köide, 11. vihik, lk 151 Rõuge);
- *Pole tal enam riietki seljas, mingi sitsi kudu oli ikka kontide varjuks* (kudu – kehv, kulunud asi; EMS III köide, 15. vihik, lk 942 Iisaku);
- *Latse joosiva vällän sitsi ilbukestega ja külmetivä `ränkä, mõni `õkva verd kõhiss* (EMS IV köide, 19. vihik, lk 690 Rannu);
- *Tsitsi rõõvass om, kas taalõ `kääre vaia, ta `lahkõss niisamma* (lahksama – katki kiskuma; EMS IV köide, 20. vihik, lk 832 Hargla);

- *No mes sä tolle sitsi liruga tjjid, ta m jo külm (liru – õhuke, vähe vastupidav; EMS V köide, 22. vihik, lk 281 Puhja).*

Sitskangas läks vihma käes „liruks“:

- *A ku lähäb sadama, tjjb märjäss selle sitsi, nõnnagu nilo (nilo – liru; niru; EMS VI köide, 28. vihik, lk 576 Kodavere);*
- *Mis see pisike sitsi riide niru sõukse vihma ees on (EMS VI köide, 28. vihik, lk 607 Pöide).*

Vanadest ärapeetud esemetest ja õmblustöödest ülejäänud kangaribadest õmmeldi tõenäoliselt lapitehnikas esemeid. Neid on ka muuseumidesse jõudnud, näiteks vardakotid Käinast ERM 4869 (pärast 1880. a) ja Jämajast ERM A 490:154 (enne 1940. a.) ning tubakakott Märjamaalt ERM A 566:77.

1.3. Ülevaade uuritava piirkonna jakkidest

Carl Rußwurm on 1855. aastal põhjalikult kirjeldanud Eesti randades ja saartel (Ruhnus, Hiiumaal, Vormsil, Noarootsis ja Vihterpalus) elanud rootslaste riietust, tuginedes rannarootslastelt kogutud etnograafilisele materjalile ning enda tähelepanekutele (2015, lk 7; lk 404). Puuvillast kangast ja sellest õmmeldud jakke pole rõivastuse juures mainitud. Kuigi raamatu toimetajad toovad rahvariiete kujutamises välja mitmeid vigu, on selle põhjal siiski alust arvata, et 19. sajandi keskel sitskangast jakke saartel ja Lääne-Eestis veel ei kantud.

Sitskangast jakke hakati Eestis õmblema rohkem sajandi lõpu poole. Säilinud esemete põhjal olid puuvillased jakid levinud Lääne-Eestis ja saartel, kuid neid kanti ka mujal. Näiteks Kodavere kohta on kirja pandud Helmi Arula (sünd. 1897. a) mälestus vanaemast: *Sitspluus oli ka isaemal vahest seljas. Kes ei jõudnud sitsi osta, pidi omast riidest (s.o. linasest) pluusi tegema* (ERM EA 479:275). Kuna Kihnu näitel võib öelda, et ära peetud sitsjakke ei hoitud enamasti alles, võidi neid tõenäoliselt kanda üle kogu Eesti. Paljudes piirkondades õmmeldi sama lõike järgi nii villaseid kui ka puuvillaseid jakke. Puuvillast jakki kanti soojemate ja villast jahedamate ilmadega; ning ka korraga – villane puuvillase peal. Peale labase sitskanga on õmmeldud sama lõike järgi jakke ka näiteks flanellist (nt Kihnu Khk.1793; Pakri HMK _ 9458 AJ 3451) või linasest (indigo reservtrükiga kangast Martna ERM A 509:2277). Enamik Muhu jakke on žakaarkangast.

Kui saartel kanti rohkem mustrilisest kangast jakke, siis Lääne-Eestis domineerisid punase-musta ruudulisest kangast kampsunid. Vanematüübilisi kampsuneid, mida kanti 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi esimesel poolel, puuvillastest kangastest veel ei õmmeldud.

Kaarma ja Voolmaa järgi olid 19. sajandi keskpaigaks uuemamoelised seesidega kampsunid saavutanud Lääne-Eestis laialdase leviku (2015, lk 36–38). Vanimad puuvillased kampsunid on kogutud Noarootsist 1854. aastal (ERM A 306:7) ning Karuselt u 1862. aastal (ERM 4302).

Rõivastuse arengule avaldavad mõju ühiskonna ajalooline ja majanduslik areng ning kultuurikontaktid. Eesti lõunapoolsete alade rõivastusele on avaldanud mõju Läti rahvarõivad. Eesti ja Läti rahvarõivaste ühised elemendid (sh kampsun) on tulenenud sarnasest baltisaksa linnakultuuri mõjust. Saarte rõivastuses seevastu on tunda rootslaste mõjutusi (Viires & Vunder, 2008, lk 284–285). Kaarma ja Voolmaa täpsustavad, et mitmeid ühisjooni Rootsi talupojarõivastega on ilmnenu Saare-, Muhu- ja Hiiumaa rahvarõivastes; ennekõike oli ühist rannarootslastega (2015, lk 339). Kuna Kihnust käidi Lätis kaubareisidel (vt ka alapeatükk 2.1), on Kihnu jakkidel märgatavaid ühiseid jooni ka Läti sitsjakkidega. Arvatavasti on kokkupuuteid Lätiga olnud ka Muhu saarel, seal on peale sarnase sitsjaki kaunistusriba paigutuse ühisjooni veel mitmete teiste tekstiilidega, nagu näiteks vattide, kinnaste jm osas. Lisas 15 kirjeldan, milliseid puuvillaseid jakke Lätis kanti. Võib nõustuda Ellen Värvi poolt „Eesti rahvakultuuris“ kirja panduga, et hoolimata rohketest kontaktidest naaberkultuuride ja ka teiste sotsiaalsete kihtidega säilitas Eesti talurahvas siiski oma rõivastuse omapära (Viires & Vunder, 2008, lk 285).

Kaarma ja Voolmaa toovad välja Saare-, Muhu- ja Hiiumaa rahvarõivastes ilmnevad ühisjooned Rootsi talupojarõivastusega. Nad mainivad, et eeskätt oli ühist rannarootslastega, kes 13. sajandist peale asusid Lääne-Saaremaal, Hiiumaa põhjaosas, Vormsil, Ruhnus, Pakril ja mitmetel teistel väiksematel saartel ning Loode-Eesti rannikul. (1981, lk 349)

Puuvillaseid jakke on kantud üle Eesti. Eesti kaardil (joonis 2, lk 17) on valimi piirkond viirutatud. Lääne-Eesti all pean silmas Lääne-Eesti rahvarõiva rühma, millesse kuuluvad Läänemaa ja Pärnumaa. Rohelise tooniga on märgistatud need kihelkonnad, kus leidub esemelisi allikaid ja täppidega on märgitud konkreetseid kogutud esemed. Kirjalikes allikates on äramärkimisi puuvillaste jakkide kohta ka värviga tähistamata piirkondades.

2. PUUVILLASED JAKID PIIRKONDADE KAUPA LÄÄNE-EESTIS JA SAARTEL

Selles peatükis vaatlen puuvillaseid jakke uuritavate piirkondade kaupa. Iga saare peal on puuvillased jakid väga omanäolised, seetõttu kirjutan iga saare kohta eraldi alapeatüki. Mandri-Lääne-Eestis (Läänemaal ja Pärnumaal) ömmeldi puuvillasest kangast seesidega kampsuneid, neid käsitlen koos ühes alapeatükis (2.7.). Alapeatükid on üles ehitatud järgmise struktuuri järgi: mõisted, jaki nimetus piirkonnas, kirjeldus ja joonised, valim, ajajoon, lõigete ja jakikandmise moe piirkonda jõudmine, kandmistavad ning puuvillase jaki roll kohalikus kultuuriruumis, eelistatud kangamustrid, nõöbid. Uurimistulemusi analüüsin võrdlevalt järgmises, kolmandas peatükis.

2.1. Kihnu

- *Sitsijakk* – sitsjakk Kihnu murdes (Aav, vestlus 2022); sitsiriidest pluus (KES, *s.a.*);
- *Alljakk (halljakk)* – lühike ühevärviline poolvillane jakk (KES, *s.a.*); hallist villasest kangast jakk (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 286);
- *Tjõppõ* – pisikestest kangaruutudest volditud kolmnurksed kaunistused;
- *Uulibu* – koeserv ehk ultus (R. Karjam, intervjuu 18.08.2021);
- *Händ* – seljaosa allserva kumer kuju (Aav, vestlus 2022);
- *Liist* – pikk kitsas [riide]riba (KES, *s.a.*);
- *Koldne riie* – pleegitamata puuvillane kangas (E. Vesik, intervjuu 15.04.2021);
- *Paprid* – lõiked (Aav, vestlus 2022);
- *Kört* – seelik.

Kihnu sitsjakki iseloomustab lihtne lõige (joonised 3-4). Külje- ja õlaõmbused on viidud taha. Voodrit ei tehta. Varruka lõige on tavapäraselt kaheosaline, varrukad on kumera kujuga ning veidi lühemad – et need töötegemisel ei segaks. Seljaosa alumine serv on kumera kujuga – nn *händ*. Ka *hännal* oli praktiline otstarve: et kummardumisel selg paljaks ei läheks ega külmetaks. Ees hõlmadel on nõörvoldid, millega sai jaki laiust korrigeerida. Hõlma servad, varruka otsad, allääred ja kaelus – kõik need ääristati sirgest kangast lõigatud ribade ehk *liistudega*. Õmblusvarusid ei ääristatud, kuna sits ju ei hargne.

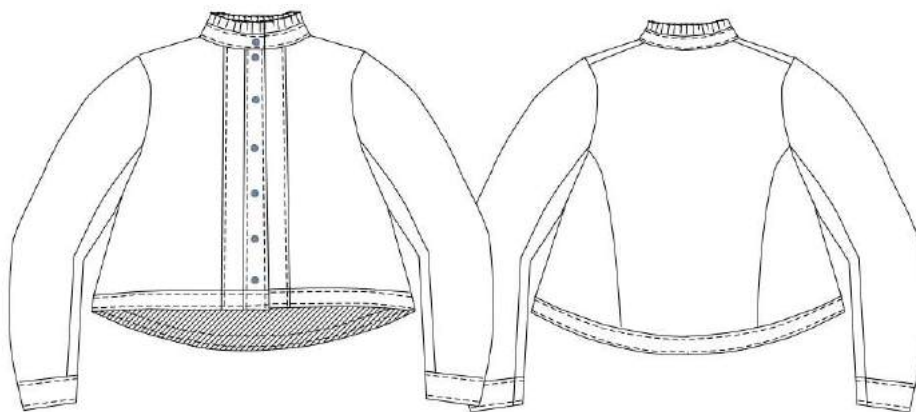
Endine Kihnu rahvamaja juhataja Katrin Kumpan kiidab Kihnu sitsijaki lõiget: kui jakk on õigesti tehtud, siis ta ei lähe käe tagant katki ja annab igat pidi liikuma. Tal on lühike käis,

mida ei ole vaja pidevalt üles tõmmata, varrukal on just paras pikkus. Lõige on üks, aga ükski jakk ei ole sarnane. (Hummel, 1992) Lohu Ella rääkis: *Vanasti kui tehti tööd, näiteks segasid sea sööki, siis oli hea, kui käis oli lühem, et see ikka puhtaks jääks.* (Leas, intervjuu 18.08.2021)

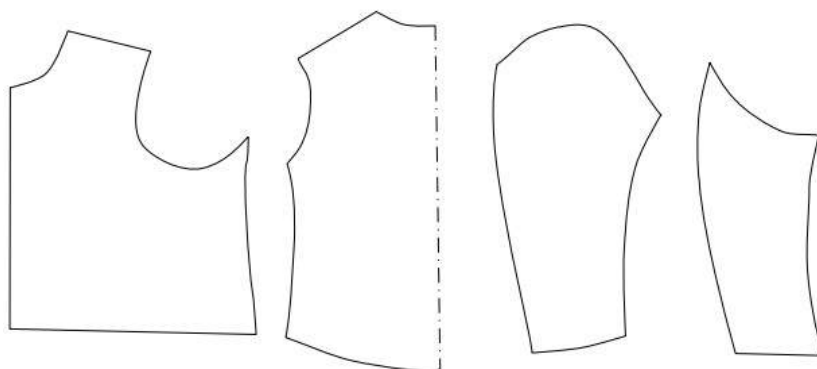
Põneva erandina on Kihnust leitud ka üks *umbne* ehk eest kinnine sitsjakk, mille kinnis on viidud õlale. *Umbsest* jakist ja selle minu poolt õmmeldud koopiast saab pikemalt lugeda minu artiklist, mis ilmub 2022. aasta lõpus Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonna ajakirjas Studia Vernacula nr 14. (A. Tamm, 2022)

Suulise pärimuse järgi on Kihnus *umbseid* jakke varem siiski õmmeldud. Lohu Ella väidab, et ema tegi talle lapsena (u 1940-ndatel) *umbse* jaki, mis käis üle pea. Jakil oli lõhik ees kurgu all ning tipud reana risti üle esiosa. (Leas, intervjuu 18.08.2021) Ka Kuraga Elvi meenutab, et tema ema tegi lastele eest kinniseid jakke. Ta ei mäleta, kas *umbse*l jakil oli kinnis õlal või kurgu all lõhik. (E. Vesik, 18.08.2021) Ärna Roosi aga kirjeldas, et *umbseid* jakke õmmeldi troi lõikega ning sarnaselt rahvarõiva särkidega õmmeldi kaenla alla ruudukujuline lapp (R. Karjam, intervjuu 18.08.2021).

Joonis 3. Kihnu sitsijakk (autori joonis)

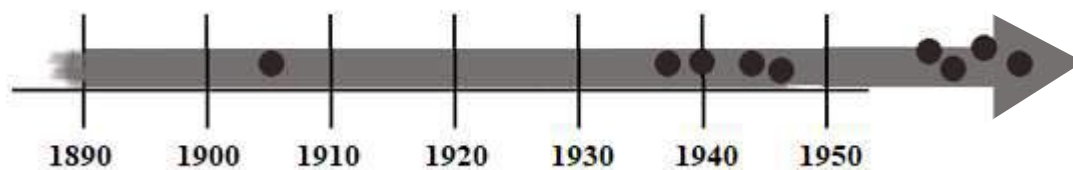

Joonis 4. Kihnu sitsijaki lõiked (autori joonis)

Kihnust uurisin 16 sitsijakki. Neist 13 muuseumides (11 Kihnu Muuseum, 2 ERM) ja 3 erakogudes (kõik Kihnu saarel). Eelpool mainitud (alapeatükk 1.3) põhjusel on säilinud jakid pärit alates 20. sajandi keskelt (vt joonis 5). Kihnu jakkide inventariseerimislehed ja fotod on lisa 4. Kahetsusväärset pole ühegi Kihnu Muuseumisse enne praeguse juhataja tööle asumist kogutud jaki juures talletatud mingit informatsiooni omaniku kohta ega dateeringut: muuseumi eelmisel juhatajal polnud lahkudes üle anda mingeid dokumente, väidetavalt olid nii tulmeraamat kui ka teised dokumendid kadunud (Rüütel, 2013, lk 161; Aav, 2021).

Joonis 5. *Valimis olnud dateeritud Kihnu jakid ajajoonel*

Kaarma ja Voolmaa järgi hakati Kihnus sitsijakke kandma 1890. aasta paiku (2015, lk 38). Teised allikad täpsustavad, et Kihnu naise ülikonda ilmus vabrikumaterjale ja linnamoelisi osi 1880. aastatel ning toovad välja, et käiste asemel hakati triibuseelikuga kandma sitsijakki (Viires & Vunder, 2008, lk 291; Voolmaa, 1957, lk 126). Samal ajal sitsijakiga hakati kandma soojema pihakattena ka kurguni nõõbitavaid sirge lõikega villaseid jakke (vt villased jakid, lisa 1)(Voolmaa, 1957, lk 126).

Kihnlasi iseloomustab eriline armastus trükimustriliste sitskangaste vastu. 19. sajandi lõpust ning 20. sajandi algusest on mustriiliste sitskangaste kasutamine muutunud Kihnu rõivastuse lahutamatuks osaks. (Pukk, 2019, lk 3) Mätas väidab, et tänapäeval hinnatakse kõrgelt samasid kangamustreid, nagu juba tsaariajal sitsjakkide, rätikute ja põlledede tegemiseks osteti. (Mätas, 2006)

Kihnu folkloori põhjalikult uurinud koduloolane Theodor Saar kirjutab oma käsikirjas, et kihnlased, eriti mehed, liikusid seoses kala- ja hülgepüügiga ringi terves Riia lahes. Satuti ka kaugemale – Hiiumaale, Gotlandi ja Kuramaa rannikule. Loomulikult puututi reise ajal kokku rannikul elavate rahvastega. (Saar, *s.a.*) Mitmete allikate andmetel kasvas 19. sajandi teisel poolel laevanduse osa Kihnus tunduvalt ning saare meeste meresõit intensiivistus. Eriti tihedaks läks liiklemine alates 1860. aastatest, kui kihnlased ehtasid endile kiviveolaevad, millega hakati randadelt raudkive linnadesse ehitustele viima. Ehitustegevuse järsust elavnemisest linnades tingitud olulise koha omandanud kivivedu jõudis tippu 20. sajandi alguses ning selle kõrgperioodiks peetakse aastaid 1904–1914. Veod toimusid siis Läti

(Riiga, Liepajasse, Ventspils) ning Tallinnasse ja Pärnusse. Kontaktide tihenemine mandriga kiirendas muudatusi kihnlaste rõivastuses. Kihnu mehed on seega andnud suure panuse Kihnu rahvarõiva kujunemisse, tuues merereisidelt naistele kingitusena kaasa sitsriiet ja rätikuid. (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 118, lk 286; Kalits, 2006, lk 55, lk 115; Mätas, 2006, lk 177; Saar, *s.a.*) Riiga on kihnlased turustanud veel hülgerasva ning naiste käsitöö tooteid (peamiselt kindaid ja sukki) (EA 47:905–906).

„Laevanduse õitseajal 1890.–1944 toodi linnadest, peamiselt Riiast, juba ka riietuseks vajalikku vabrikukaupa. Eriti rohkesti osteti naistele sitsi-, aga ka siidirätikuid ja sitsi põlled ja jakkide valmistamiseks. Nii kadusid käibelt omavalmistatud linsed rätid ja põlled, käiste asemel hakati (argipäeviti, eriti pidulikel juhtudel kantakse tänapäevani käiseid – autor) kandma sitsijakke. Viimaseid tehti ka kodusest villasest hallist riidest.“ (Saar, *s.a.*) Irina Vahkel (sünd. 1873. a) kinnitab, et kihnlased ostsid vajalikke poekaupu Riiast: „Pärast Esimest maailmasõda hävisid kihnlaste laevad, enne toodi kõik kaup Riiast.“ (ERM EA 47:905–906).

„Umbes 57. aastat tagasi (1891. a – autor) tuli Kihnu rätsep Kirju Pootsist. Rätsep Kirju tegi esimesed naiste jakid, lühikeste hõlmadega, pika, natuke ümariku hännaga. Üldiselt oli lõige sama mis praegugi,“ jutustas Mari Saar (sünd. 1883. a) 1948. aastal. „Enne rätsep Kirju Kihnu tulekut olid naistel kergema üleriidena ainult vammused.“ (ERM EA 47:719). „Rätsep Kirjut kutsuti Kihnus „Kirju Juku“. Tema tõi jaki *paprid*.“ (Aav, vestlus 19.08.2021)

Esimene maailmasõda tõi kaasa suure muudatuse. Kihnu laevastiku hävitamise tõttu kivivedu lõppes, mis haavas raskesti Kihnu majanduselu. Teise maailmasõja keerises 1944. aastal emigreerusid paljud kihnlased Rootsi ja Kanadasse. Mitmed neid pöördusid 1946. aastal tagasi Kihnu, tuues endaga kaasa kaunimustrilisi sitsikangaid. Võõrsile jääjad on saatnud kodusaarele samuti suure hulga kangaid ning sitsirätikuid. (Kalits, 2006, lk 56, lk 74; Aav, 2021; Mätas, 2006, lk 180; Mätas, 2021, lk 152)

Osa jaki- ja põlleriideid ning rätikuid saadi kingitustena ristiemade poolt või abi eest. Töö eest ei makstud rahaga, vaid anti rätik või tükk sitsikangast. (Mätas, 2006, lk 180). Sitsikangas oli väärt kingitus, mida oskasid hinnata ka noored: näiteks 26. augustil 1947 sõitsid kolm Kihnu naist koos lastega mootorpaadiga Pärnusse turule õunu müüma. Kirja on pandud, et linnakaubana viidi kaasa tütrele paar puuvillaseid sukki ja peeneruuduline sitsiriie pluusiks. (ERM EA 45:82–83)

Madli Palu (sünd. 1876. a) on meenutanud, et 1930-ndatel hakkasid noored käiste asemel eelistama sitsijakke (Lonn & Niit, 2002, lk 588).

Informandid väidavad, et teatud perioodil tehti Kihnus jakke ka valgest pleegitamata sitsiriidest (*koldne* ehk kollane riie), kuid jäävad selle kandmise aja juures üsna ebamääraseks. „Turu Ann rääkis, et enne olid *koldsest* riidest jakid. Põlled olid ka enne valged ju.“ (E. Vesik, 15.04.2021) See võis olla Teise maailmasõja aeg ja sõjajärgne vaesus, kui algas nn vene aeg, siis kanti *koldset* riidet. Seda ei peetud ilusaks, aga midagi muud ei olnud saada.“ (Aav, vestlus 15.04.2021). *Koldse* jaki lõige oli sama mis sitsjakil. Juba 1950-ndatel hakkasid tulema uued mustrilised sitsikangad (veneaegne sits), mis ei olnud nii kvaliteetne, aga seda kasutati Kihnus väga laialdaselt.

Kuraga Elvi pajatab, et kui Kihnu poodi kangast tuli, siis „naised olid kui segased, seisis sabas“. Vene sits oli odav – 50 kopikat meeter. Mureks oli pigem asjaolu, et seda ei olnud saada. Vene ajal oli raha vähe, aga kui kangast poodi tuli, siis raha pärast see ostmata ei jäänud. Vanasti olid kangad kitsamad: riide laius oli 57 cm ning laiemat hõlma teha ei olnud võimalik. Riidet hoiti kokku. Pühadeks ja jõuluks tehti lastele uued jakid. (E. Vesik, intervjuu 15.04.2021)

Esimesest Eesti ajast alates, kui riie oli väga kallis, sai alguse kangaste viimase ribani ärakasutamise komme (E. Vesik, intervjuu 15.04.2021). Väiksematest kangatükkidest õmmeldi vardakotte ja lahttaskuid. Osa sitsjakke on kaunistatud pisikestest kangaruutudest volditud kolmnurksete kaunistustega (*tjõppõ*) ning kitsad sitsiribad lisati paelte otsa pulmatuttidesse.

Jakke hakkasid kõik tegema, selle jaoks olid *paprid* (lõiked) (joonis 4). Lõiked saadi kellegi käest, kes oli sama kehaehitusega, ning selle järgi lõigati omale *paprid* välja. (R. Karjam, intervjuu 18.08.2021) Elvil olid ema jaki *paprid*, ema suri ära ja Elvi sai *paprid* omale ning hakkas oma tütardele õmblema. (E. Vesik, intervjuu 18.08.2021)

Analoogiliselt *kõrdiga* kantakse uuemaid sitsijakke algul kirikus, siis pidudel ja kui kuluvad ära, siis kodus. Kui oli kehvem kangas, siis tehti kohe tööriideks, selline jakk tehti ilma kaunistusteta (Joonis 6; fotod lisa 12). Niit õmblemiseks võetakse kuidas juhtub, värvi väga ei vaadata. (E. Vesik, intervjuu 15.04.2021). Kihnlaste jaoks on see argipäev, mitte etnoloogiline säilitamist vajav pärand. Sestap pole nende vanu sitsijakke säilinud – neid ei hoitud lihtsalt alles. Ära peetud jakid tehti aknapesulappideks jms, visati minema, sest igatseti järgmise ilusa mustri kangast uut jakki.

Kihnu tipud on ülimalt populaarne kaunistus, mida tänapäeval õmblejatelt ikka ja jälle jakkidele nõobiliistu vahele ja krae serva lisada palutakse. Teada on, et päris vanadel jakkidel tippe ei olnud, kuid nende leiutamise au ei saa kellelegi kindlalt omistada. Kuraga Elvile oli

juba ema rääkinud, et pidulikke jakke kaunistati juba varem kurdudega. Tööjakkidel kurde ei olnud (E. Vesik, intervjuu 15.04.2021). Tipud võisid ka enne 1970-ndaid juba olemas olla (Õ. Vesik, intervjuu 15.04.2021). Lohu Ella väidab, et tipud on tema ema leiutatud: Ellal oli umbes 1940-ndatel ema tehtud jakk, millel olid tipud reana risti üle esiosa. Ta ei tea, kust ema selle sai. (Leas, intervjuu 18.08.2021)

Kohe kui laps jalad alla võtab, pannakse ta Kihnus suurte moodi riidesse. Seega kandsid *sitsijakke* ka lapsed, selle kohta on mitmeid fotojäädvustusi (lisa 12).

Joonis 6. *Tanili talu õues 1912. a (erakogu, Kihnu)*

Keskel tanuga naine on Anna Leas, pildil on tema lapsed ja isa ning talu teenijätüdruk Kadaka Liis (paremal). Nii pereemal ja teenijätüdrukul kui ka tagareas seisvatel tütardel on seljas sitsijakid. Pildistatud saart külastanud Saksa ajakirjanikud.

Sitsijakkide värvi kohta on Kihnust kirja pandud: „Peale villaste jakkide kantakse ka sitsijakke. Need on enamasti valged, sinised ja roosad.“ (ERM EA 1:27)

Rahvarõivad on Kihnus kollektiivse identiteedi väljenduseks. Kõige tähtsam riietuses on naistel triibuseelik ehk *kört*, millest lähtudes sobitatakse juurde sitsijakk, rätik ning (abielunaistel) põll. Riiete kokkusobitamise oskust peetakse saarel väga oluliseks. Saarel on 20. sajandi jooksul kujunenud väga selge arusaam sellest, mis on ilus ja mis mitte ning milline *kört* sobib millise rätiku, põlle ja jakiga. (Mätas, 2006, lk 177) Tüüpiline jaki kangas on väikesemustriline lilleline. Aga alati ei ole olnud valikut, pidi võtma seda, mida poest saada

oli. Erineva kõrdi juurde kantakse vastavat värvi sitsijakki: pidulikuks ja kauniks peetakse ning punase *kördiga* kantakse valge põhjaga ja väikeste punaste lilledega kangast sitsijakki. Punase *kördi* sitsijakk võis olla ka roosa põhja peal, aga mustris pidi midagi punast olema. Tänapäeval kantakse ka üleni punaseid sitsijakke – Ärna Roosi sõnul öeldi vanasti selle kohta „nagu *tumbaik* (leevike)“ (R. Karjam, intervjuu 18.08.2021). Sinise *kördi* juurde käib tumeda põhjaga jakk (lisa 4). Nende vahepeal on veel poolpunane jakk. Vanemad naised võivadki jääda tumedamate tooni kandmise juurde. Laulatusel kandis pruut valgepõhjalist jakki (joonis 7).

Tumeda ehk *leinakördi* värv sõltub sellest, kui lähedalt sugulane lahkunu oli, ning hakkab muutuma vastavalt sellele, kui palju aega surmast möödas on. Vastavalt sellele läheb järjest heledamaks ja rõõmsamaks ka koos *kördiga* kantava sitsijaki värv. Leinaülikondade kohta on Kihnust 1948. aastal kirja pandud: „Riietuse kaudu leina on väljendanud just naised. Kui kanti ühevärvilisi kõrte, oli must kõrt leinakördiks. Praegugi kannavad vanemad inimesed musti kõrte, ise ütlevad: „*Murelikud inimesed kannavad musta kõrti*“. [...] Sitsijakk, rätik ja põll tehakse ka tumedamad.“ (ERM EA 47:877).

Kihnu naised panevad teatud ikka jõudes riidekirstu valmis enda surirõivad, millega soovivad maetud saada. Need on poolpunase *kördiga* rahvariided, mille juurde valitakse sageli ka sobiv sitsijakk. (Mätas, 2021, lk 130) Joonisel 8 on kohalikud naised 1937. aastal Manija saarel sündinud ja 2008 Kihnu saarel surnud Koksi Leida ärasaatmisel. Leida on pannud selleks päevaks enda jaoks valmis roosa sitsijaki, kuigi enamasti valitakse mõnevõrra tumedam.

Joonis 7. Pulmajakk

(foto Mati Kose)

Joonis 8. Koksi Leida matus 2008. aastal

(foto Anne Helene Gjølstad)

Kuraga Elvi ja Ärna Roosi jutustasid sitsijaki nööpidest.² Nööpe valiti kanga värvi ja olemuse järgi, näiteks sinisele jakile ikka sinisemad nööbid. Nööbiäär oli vanematel inimestel sinisega ja noortel punasega. Kõigepealt tulid *pärilmutter nööbid*, mis olid läikivad. Pärlmutter nööbid ei kannatanud pesu. Hallil jakil olid *kivinööbid*. Ühtesid nööpe nimetati *luunööpideks*, aga need ei pruukinud tegelikult luust olla. Olid müügil ka paberist nööbid. Nööbid osteti, ei ole teada, et Kihnus oleks ise nööpe tehtud. Küll aga võidi nööpe näiteks värvida: Roosi tädi värvis nööbid riidevärviga roosaks ja õmbles sitsijakile ette. Nööpe oli alati vähe, sõja ajal ei olnud neid aga üldse saada. Ükskord Roosi tädi käis abiks kartulit järelnoppimas ning leidis põllult jaki nööbid. Ta oli selle leiu üle väga õnnelik olnud. Nööpaugud tehti käsitsi, sellist õmblusmasinat, mis nööpauke teeks, ei olnudki. Nööpaukude tegemine võttis sama palju aega kui terve jaki valmis õmblemine. Mõnikord lõigati nööbid vana jaki eest ära ja õmmeldi uuele ette. Vanasti olid jakid *kõrvi* värvlini, siis pandi kuus nööpi. Nüüd tehakse pikemad jakid ja nööpe pannakse rohkem. (E. Vesik, autori intervjuu 15.04.2021; R. Karjam, autori intervjuu 18.08.2021)

2.2. Vormsi

Somarjack – Vormsi sitsijaki (suvejaki) nimetus Vormsi rootsi murdes (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020);

Brujacke – valge jakk, mida kandsid pulmas nii pruut kui ka naissoost külalised (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020);

Patšokk – rõiva õlaosa polsterdatud detail, millega õlajoont tõstetakse ja kandilisemaks tehakse, õland, õlapadjand (EKI, 2009);

Satiin – atlass-sidusega kangas, mis on kauni läike ja libeda pealispinnaga, satään. (Tervonen, 2016, lk 45);

Ulljakk – täisvillane Vormsi jakk, mis on lõikelt sitsjakiga sarnane (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.).

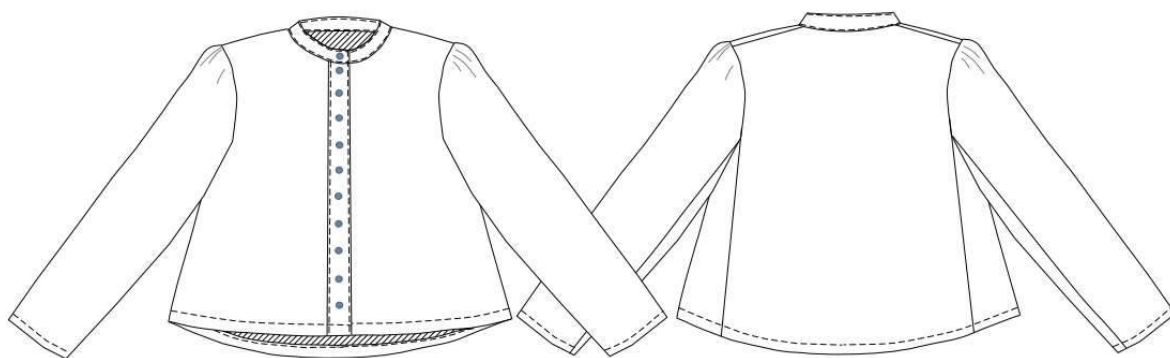
Vormsi jakk ulatub puusadeni ning on külgedelt allääre suunas laienev (joonis 9, 10). Alläär palistati nii esi- kui ka seljaosal kaarjalt, jättes seljaosa mõnevõrra pikemaks. Varrukad on kitsad ja õlalt üles tõstetud. Õla peal, põhikanga ja voodri vahel on (enamasti linase) kanga

² Refereeritud lõigus on säilitatud informantide kõneviis.

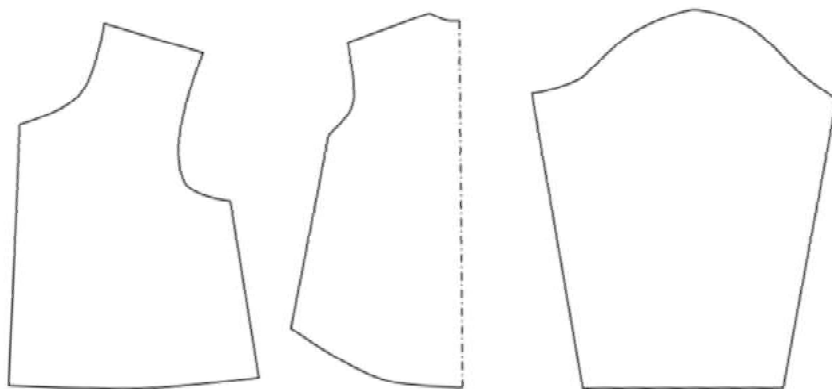
kihtidest õmmeldud patšokid. Jakil on õhukesest valgest puuvillasest kangast vooder. Kinnis hõlmab kogu esiosa ja väikese püstkrae ning see on kaunistatud tihedalt õmmeldud väikeste värviliste nõõpidega. Krae ei ole lõigatud sirge liist, vaid otsad veidi kumeralt ülespoole.

Jaki varrukad on veidi lühemad, kui me tänapäeval harjunud oleme – arvatakse, et sellel on nii praktilised kui ka esteetilised põhjused. Lühemad varrukad ei sega töötgemist ning neid peeti kenaks just sellises pikkuses. (Rajando, vestlus 14.04.2022)

Joonis 9. Vormsi sitsjakk (autori joonis)

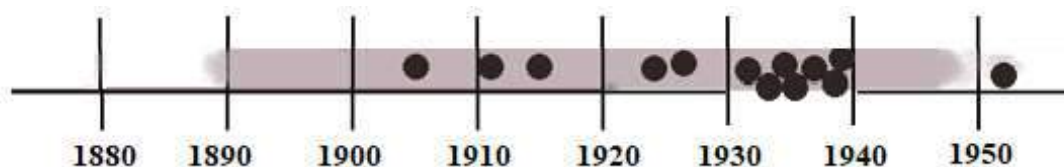
Joonis 10. Vormsi sitsjaki lõiked (autori joonis)

Valimist olid allikateks 18 sitsjakk (joonis 11 lk 27). Neist 9 muuseumides (4 Vormsi Talumuuseum, 2 ERM, 2 Rannarootsi Muuseum, 1 EVM) ja 9 erakogudes (kõik Vormsi saarel). Kolm jakki on Rootsis SOV arhiivis. Vormsi jakkide inventariseerimislehed ja fotod igast jakist on lisas 5. Vaadeldud esemed pärinevad aastatest 1912–1940 (kuue jaki kohta pole valmistamise aega teada). Kahjuks ei ole enamasti Vormsi Talumuuseumisse kogutud jakkide kohta annetaja ja jaki päritolu kohta infot kirja pandud. Lisa lõpus on fotod ja info kolme jaki kohta, mida hoitakse Rootsis SOV arhiivis. Üks Vormsi sitsjakk asub Peterburis Peeter Suure

nimelises Antropoloogia- ja Etnograafiamuuseumis, kus MTÜ Eesti Rahvarõivas esindaja selle muuseumikülastusel maha joonistas. Joonistus sellest jakist on samuti lisas 5.

Joonis 11. *Valimis olnud Vormsi jakid ajajoonel*

Sitskangast jakid on olulisel kohal Vormsi uuemate rahvarõivaste juures, mis kujunesid välja 19. sajandi lõpust alates. 1873. aastal tuli Rootsist Vormsile misjonär Lars Johan Österblom. Talle tundusid Vormsi naise rõivad mitte sobilikud, kuna need olid liiga paljastavad. Lars Österblomi abikaasa hakkas rahvarõivaid muutma. Käised asendati kurgu alt kuni puusadeni kinni nõõbitava jakiga (joonis 12). (Rajando, 2020, lk 233; Rajando, intervjuu 07.10.2020; Weesar, kirjavahetus 28.10.2020)

Joonis 12. *Sitsjakk (ERM A 563:1889 Vormsi)*

Vormsi naistele õpetas uues stiilis jaki kavandamist ja juurdelõikust Österblomide laste lapsehoidja Bengta. Jaki lõige on kopeeritud Soomest, Soome kalurite ja talunaiste kasutatud jaki pealt. Vormsi villane jakk (*ulljakk*) on sama lõikega, vaid materjal on erinev (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020). Jaki lõige vastab tolleaegsele linnamoele ja kombekuse nõuetele. Jakki kandsid kõik, nii abielunaised, neiu kui ka lapsed (joonis 13 lk 28). (Rajando, 2020, lk 233; Rajando, intervjuu 07.10.2020)

Eelmise sajandi vahetusel olid *sommarjackan* ja *vinterjackan* suure tõenäosusega Vormsi naiste poolt üldkasutatavad (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020). Vormsi sitsjakkide kohta on kirja pandud meenutused. Maria Murman (sünd. 1911. a): „Suvised jakid (*jacken*) olid ostetud

sitsiriidest. [...] Talvel pandi sitsjaki peale kodukootud villasest riidest, kodus ostuvärviga tumesiniseks värvitud jakk. Villane jakk oli samuti sirge lõikega, nõõbid ees.“ (ERM EA 232:18). Hans Pilman (sünd. 1900. a) Diby külast Andruse talust on mäletanud: „Siis hakati jakkisid (*jacken*) kandma, need olid pikemad. Suvejaki olid sitsist. Talveajal oli tumesinine villane jakk ka, seda kanti suvejaki peal.“ (ERM EA 232:24)

Joonis 13. *Norrby küla lapsed 1924. a (EFA.554.0.187281)*

Rahvarõivad, mis Vormsil tehti, võeti 1944. aastal Rootsi põgenedes kaasa. Hiljem on mitmed komplektid Vormsile tagasi jõudnud. Annetajate sooviks on, et pärand jääks Vormsile ning et rõivaid siin edasi kantaks. Seda rääkis oma rahvarõivaste päritolu kohta lausa neli informanti, kuid ei saa välistada, et selliseid komplekte on Vormsil rohkem. (Kanarbik, intervjuu 21.07.2021; Rand, vestlus 20.07.2021; M. Tamm, vestlus 20.07.2021; Varblane, intervjuu 20.07.2021) Üks annetaja oli soovinud vastutasuks vaid fotot, kus kingituse saaja on tema rahvarõivastes (Rand, vestlus 20.07.2021). Tänapäeval on viimati mainitud komplekt koos sitsjakiga tervikuna Hullo külakeskuses mannekeeni seljas kõigile vaadata (lisa 5).

Hullo kaupluse müüja Ellen on meenutanud 1930-ndate lõpust, et kõige raskemad päevad poes olid siis, kui müügile tuli klaasi, mida müüja pidi parajaks lõikama, või kui tuli ilusat *sommarjacka* kangast, mida pidi kõigile suurest rullist mõõtma. (M. Tamm, kirjavahetus 26.07.2021) Informandi väitel on 1918. aastal Rootsi emigreerunud Karin Jacobsson öelnud,

et kui Vormsi poodi sitsjaki kangast müügile tuli, siis ei müüdud ühele ostjale rohkem kui vaid ühe jaki jagu (Saar, telefonivestlus 14.04.2022).

Kolme Vormsis sündinud ja praegu üle 90 aasta vanuse daami (Hilda Kinder, sündinud Liljebäck 1928 Hullos, praegu elab Göteborgis; Katarina Johansson, sündinud Storholm 1927 Borrbys, praegu elab väljaspool Stockholmi, ja Katarina Sandell Lindström, sündinud 1924 Hosbys, praegu 94 – elab Norrtäljes) mälestusi vahendas oma e-kirjas Lena Weesar:

Sitsjaki kangad osteti vähemalt 1920. aastatest alates (informandid ei kinnita, kas ka varem) Haapsalust kangaid ja rõivaid müüvast Teklast või Hullos asuvast poest Föreningsboden (Vormsi rootsi murdes *Fereningboa*). Enne Tekla kauplust oli Haapsalus ka teisi poode, mis müüsid kangaid, kuid need ei olnud ainult kangastele spetsialiseerunud. On võimalik, et Vormsi laevaomanikud, kes kauplesid Soome ja Rootsi ja ning müüsid Tallinnas Vormsilt toodud küttepuid ja muud kaupa, ostsid koju kangaid. Hilda Kinder meenutab, et ostis 1941.–1942. aastal Hullo poest kangast, mida ühe sitsjaki peale kulus kaks meetrit. Ema andis talle selle jaoks 5 krooni ning ta usub, et sellest rahast jäi ülegi. Suvejaki kanga värvid pidid olema heledad ja mahedad, kindlasti mitte erksad; ning eelistatavalt helesinise (joonis 12) või heleroosa värviga. Mõnda aega populaarsed kangamustrid olid väikesed trükitud lilled ja roosinupud (lisa 5), võidi kanda ka ruudulise mustriga kangast sitsjakki (nt matustel või vanemad naised). Pulmas kandsid valget jakki (*brujacke*) nii pruut (joonis 14) kui ka naissoost külalised (lisa 5). (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020)

Joonis 14. *Lars ja Kate Fribergi pulmad 24.06.1939. Pruut on valge sitsjakiga (SOV ID 0381200)*

Informant mäletab, et kui Maria Murman (1911–2004) oma rahvariideid demonstreeris, siis valge sitsjakk oli tema pulmajakk ning mustiline oli igapäeva jakk (Varblane, intervjuu 20.07.2021).

Nööbirivi pidi olema võimalikult kontrastne. See oli nagu vana rahvarõivaga kantud pärlite asemel, kuna uue sitsjaki juurde enam pärleid ei käinud. Nööbid on enamasti olnud sinised, on kasutatud ka roosat ja rohelist. Igal juhul ei pandud tagasihoidlikku nööpi. Ainuke erand on valge pulmajakk, millel on valged nööbid. (Varblane, intervjuu 20.07.2021) Kellel oli võimalik, valis oma jakile läikivad või sädelevad nööbid (Weesar, kirjavahetus 28.10.2020). Maria Murman on öeldud, et jakinööpe toodi Soomest (ERM EA 232:18).

2.3. Muhu

- *Nipiga vatt* – kolmnurkse kujuga seljaosaga *vatt* (kootud kampsun). Nimetus *vati nipp* tuleb maainimese igapäevaelust – samasuguse kolmnurkse kujuga taguots on kitkutud kanal (Kabur *et al.*, 2019, lk 152);
- *Õmmeldud vatt* – ostukangast jakk (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022);
- *Sitsiluusa* – sitskangast pluus (ehk sitsjakk) (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022);
- *Vingupael, vink* – siksak-pael (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022);
- *Värgel* – värvel;
- *Kudrused* – paarimillimeetrise läbimõõduga värvilised klaashelmed (Viies 2000, lk 98);
- *Anevere punane* – värv on punane nagu hane veri. Bordoopunane ehk kirsipunane on Muhus „hane vere punane“ (muhulased ei kasuta sõna alguses h-tähte ehk *anevere*) (Maripuu, vestlus 2021);
- *Žakaar* – žakaartelgedel kootud keeruka reljeefse mustri kangas (EKI, 2009).

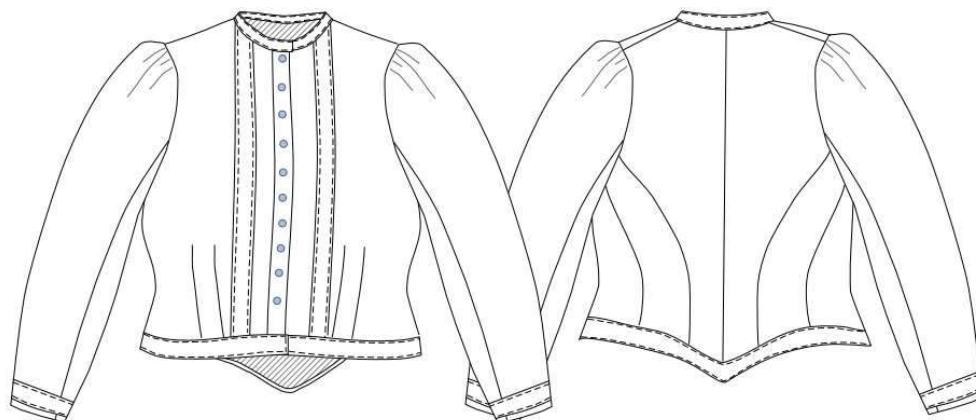
1957. aastal välja antud raamatus „Eesti rahvarõivad“ nimetatakse Muhu jakki sitsjakiks: „19. sajandi lõpul hakati kodukootud riide kõrval järjest enam kasutama vabrikukangast. Sajandi lõpul hakatakse Muhus lisaks puuvillastele särkidele valmistama ka esimesi sitsjakke. Peale sajandi vahetust levib ostukanga kasutamine veelgi enam.“ (Habicht, 1957, lk 167)

Sitsjakk on siiski kirjakeelne nimi, muhukeelne inimene ütleb pluusi kohta *luusa*, sitskangast õmmeldud pluusi kohta võidi öelda *sitsiluusa*. *Õmmeldud vatt* tähistas samuti just puuvillast kangast õmmeldud eset, sest lihtsalt *vatt* oli varrastel kootud. Nii kootud *vatt* kui

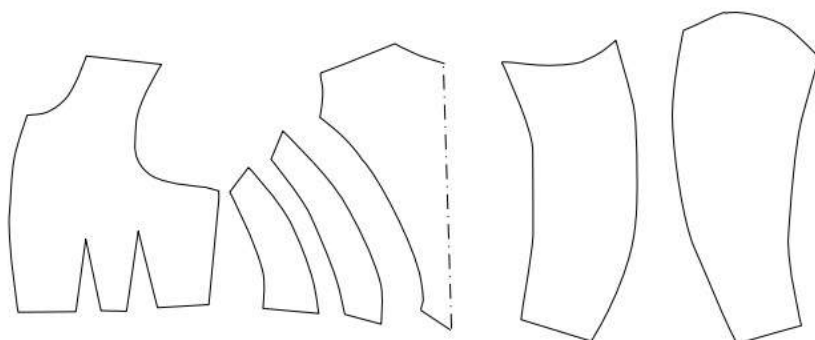
ka õmmeldud vatt olid ülerõivad, nende kandmine sõltus aastaajast ja ilmast. *Luusa* all kanti valgeid rahvariide pluuse. (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022)

Sitsiluusa lõige on sarnane naiste kootud kampsuni ehk *nipiga vati* lõikega. *Luusa* on mitme läbilõike abil kehasse töödeldud, eest kumera puguga (hõlma serv oli kumer, et paremini rinna kuju järgida (joonised 15, 16). (Kabur *et al.*, 2019, lk 218). Pidulikuks puhuks õmmeldud *luusa* on uhkelt kaunistatud peenvillasest riidest masintikandiga kandiribade, *vingupaelte* ja ostupitsidega. Varrukas on kahelõikeline ja kumera kujuga. Reeglina on põhidetaili ja voodritükke käsitletud ühe detailina ning need on korraga kokku õmmeldud selliselt, et õmblusvarud on seespool näha (vaid JSM _ 529 E 642 on seest voodriga puhtaks töödeldud).

Joonis 15. *Muhu sitsjakk (autori joonis)*

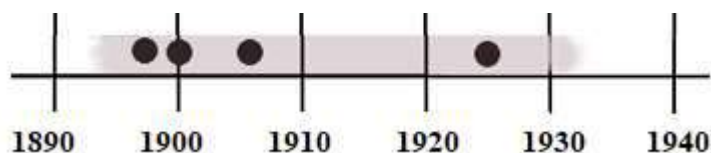
Joonis 16. *Muhu sitsjaki lõige (autori joonis)*

Muhu saarel uurisin 7 sitsjakki. Neist 6 muuseumides (5 Muhu Muuseum, 1 Saaremaa Muuseum) ja 1 erakogust (Muhu). Enamik Muhu jakke on ühest talust – Koguva külas asuvast Tõnise talust. Sealt on pärit suur osa teisigi esemeid Muhu muuseumi kollektsioonist. (Maripuu, vestlus 02.08.2021) Muhu jakkide inventariseerimislehed ja fotod on lisas 6.

Sitsiluusat kanti koos vanema, *punase siilikuga* (oranži seelikuga) 19. sajandi lõpust alates. Arvatavalt hakkasid sitsjakid pärast Esimest maailmasõda, umbes 1930-ndatel moest minema, sest uued moed tulid peale (joonis 17). Kuid neid õmmeldi siiski ka hiljem. (Kiverik, vestlus 31.08.2021; Meriste, telefonivestlus 11.05.2022)

Joonis 17. Valimis olnud dateeritud Muhu jakid ajajoonel

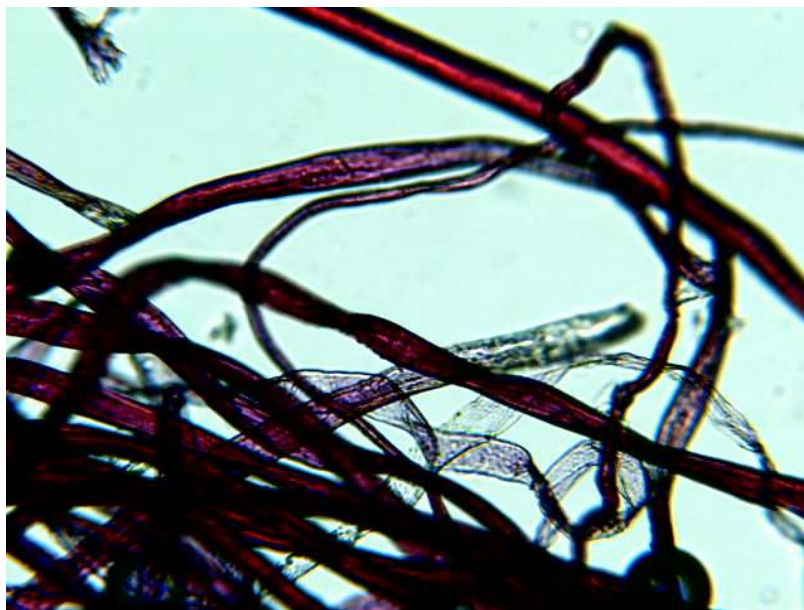
Sitsiluusat kanda oli uhkem kui *kootud vatti*, kuna poekaubana oli tegemist jõukuse näitajaga (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022). Sits oli Muhus *linnamoodi riie*. Sits ei olnudki niivõrd kallis, aga selle logistika ja transport olid keerulised – üle mere saamine ei olnud päris igapäevane käik. Sits oli omakootud kangast pidulikum ja hinnalisem, seda toodi kaugelt, selle eest pidi maksma ning õmbleja juures teha laskma. Ülejäänud rahvariided tehti kodus valmis, oma töö ei maksnud ju midagi. (Saksakulm, vestlus 02.08.2021)

Joonis 18. Saaremaa Muuseumis olev sitsjakk (SM_8139_7T233_1 Muhu)

Muhu jakid on õmmeldud ühevärvisest žakaarkangast (joonis 18), kuhu sissekootud muster põhineb enamasti loodusmotiividel (lehed, linnud, õied jms). On ka trükitud mustriga lillelisi jakke. Žakaar on paksem kui tavaline sitskangas ning tekitas kohati kahtlust, kas tegemist on ikka puuvillase materjaliga. Õnneliku juhuse tõttu õnnestus saada väike tükike ühest lagunevast erakogusse kuuluvast jakist, mida ma palusin spetsialistil materjali koostise määramiseks analüüsida. Analüüsi tulemused määrasid materjaliks puuvilla (joonis 19 lk 33) ning seega võib ka Muhu žakaarkangast jakke lugeda puuvillaste jakkide hulka.

Joonis 19. Kangakiu analüüs materjali määramiseks (analüüs ja foto Diana Tuulik)

On näiteid, et žakaarkangast osteti valgena ning värviti kodus. Muhu Muuseumi kogudes on olemas 20. sajandi algusest kohalikust poest pärinevad valge žakaarkanga näidised. (Meriste, telefonivestlus 11.05.2022) Fotodel olevate sitsjakkide värve ei ole võimalik määrata, kuna kõik fotod sellest ajast on mustvalged (lisa 20). Koloreeritud fotodel on värvid pandud meelevaldselt, aga muhulaste maitsemeelt arvestades võib uskuda, et arvatavasti olid värvid väga erksad. (Saksakulm, vestlus 02.08.2021) Joonisel 20 on näha meremehi – ehk töid nad emale uhke linnaproua moodi mustrilise *luusa*?

Joonis 20. Paremalt teisel istuval naisel seljas olev sitsiliusa võib olla meremeeste toodud (R. Saksakulmu fotokogu)

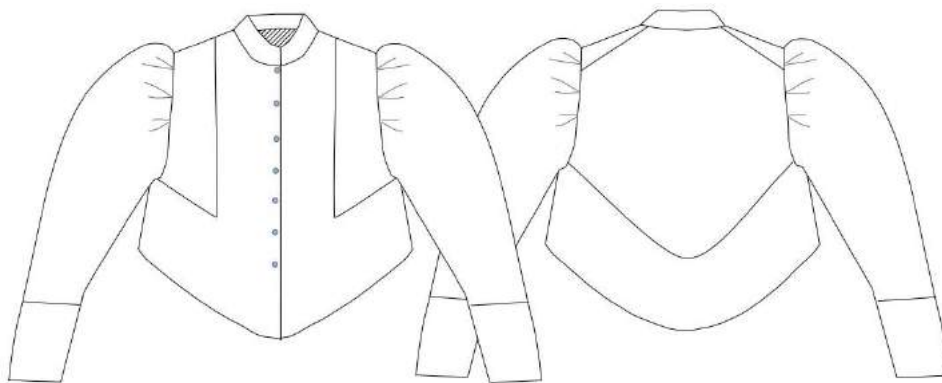
Muhust kogutud jakkidel on kannaga plastmassist nõõbid (bakeliit, rahvapäraselt nimetati uut sünteetilist materjali *kunstsarveks*). Nõõbi värv on võetud jaki värvigammast. Need on sama tooni jaki kaunistusribadega (SM_8139_7T233_1), siksak-paelaga (lisa 6, tabel 7, erakogu) või jaki mustrist ühe värvi tooni (JSM _ 375 Ea 1382:29). Ühel Muhu jakil on nõõpide asemel ees trukid (JSM _ 718 E 1298).

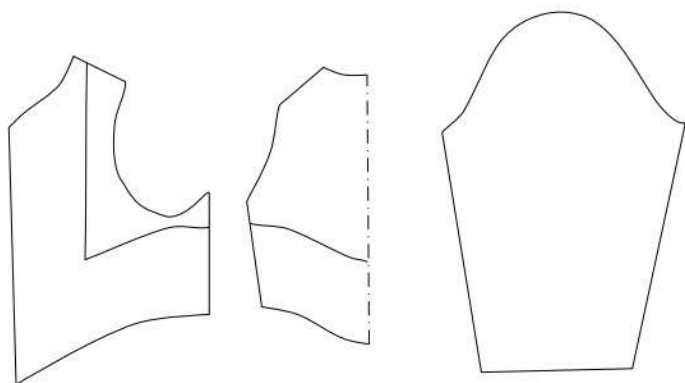
2.4. Saaremaa

- *Jökk* – jakk (Söuke Sörvema, *s.a.*) (EMS, *s.a.*);
- *Jaki ümberraimine* – jaki värviline hõlm ja käiseotsad (ERM A 490:158);
- *Tagilik pael* ehk *jöngupael* – eriline nupsudega kaunistuspael (*jöngutama* – edasi-tagasi liigutama) (Lepik, kirjavahetus 16.04.2022);
- *Pailadega jock* – villane Sörve jakk (Lepik, kirjavahetus 16.04.2022);
- *Kirikuub* – Saaremaa naiste põiktriibuline seelik (EMS, *s.a.*).

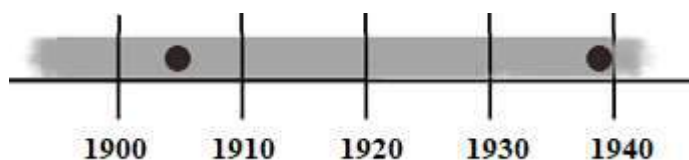
Saaremaal kanti *sitsijökkideks* kutsutud jakke vaid kahes kihelkonnas Sörve säärel – Ansekülas ja Jämajas. Sörve jakke iseloomustab eelkõige nende eripärane siluett – käise pärad on õla juurest laiad ja hoiavad puhvi, käise otsad seevastu suhteliselt kitsad ja lühikesed. Külje- ja õlaõmblused on viidud selja taha. Jakil ei ole ei rinna- ega selja sisselõiget. Jaki alläär on tugevalt kaarja kujuga, ulatudes külgedelt napilt vöö ülaservani, ees ja taga aga vähemalt 10 cm allapoole (joonised 21–22). (Lepik, 2016, lk 3–5) Üks muuseumis vaadeldud originaaljakk oli kumera puguga, teine mitte.

Joonis 21. Jämaja puuvillane jakk (autori joonis)

Joonis 22. Jämaja jaki lõige (autori joonis)

Sõja ajal põles Sõrves suurem osa majapidamisi maani maha, seetõttu pole jakke palju alles. Ilmselt võidi ka moest läinud sitsiriidest *jõki* tükid millekski muuks ära tarvitada. (Lepik, kirjavahetus 18.03.2021) Uurisin kahte valget aplikatsioonidega Jämaja sitsjakki (ERM A 490:158 joonis 22; ERM A 490:159; joonis 23; lisa 7). Ansekülas ei ole ühtegi jakki kogutud, kuid mul õnnestus näha kahte erakogus olevat Anseküla sitsjaki rekonstruktsiooni. Sitsjakkide kandmist Sõrve poolsaarel tõendavad fotoallikad (lisa 12).

Joonis 23. Valimis olnud Saaremaa jakid ajajoonel

Saaremaal ei leia ühtegi kinnitust, et kampsunit (*kampson*) oleks ka puuvillasest kangast õmmeldud (Rannap³, telefonivestlus 13.04.2022). ERM EA-s on paar märgat puuvillaste jakkide kandmise kohta Saaremaal, kuid fotot ega muud täpsustavat infot nende kohta leida ei õnnestunud. Näiteks Valjala kihelkonnast on ülestähendus, et ruuduliste seelikute peal kanti lahtijakki, sitsiriidest jakki (ERM EA 125:270); ning 1969. aastal on Kärlast kirja pandud Juuli Niitsalu (sünd. 1889. a) mälestused: „Mõnikord kanti kampsuni all pluusi. See oli õmmeldud sitsiriidest, taljesse lõigatud ning kanti teda kas kuue (seeliku) peal või sees. Varrukas oli sirge, külge õmmeldud. Krae oli tavapäraselt püstkrae, hiljem ilmusid mahapööratud kraed. Eest nõõbiti pluus kurguni kinni.“ (ERM EA 125:44–45). Muude

³ Mareli Rannap – Saaremaa rahvarõiva nõuandekoja looja.

leidude puudumisel keskendusin Anseküla ja Jämaja jakkidele ning jätsin ülejäänud Saaremaa jakid oma tööst täiesti välja.

Nii villasest kangast kui ka puuvillasest sitsist voodriga jakid tulid Sõrves moodi 19. sajandi lõpukümnendil. Nii *sitsijökke* kui ka *pailadega jökke* kanti kirikuue peal. (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.) Kaarma ja Voolmaa täpsustavad, et Saaremaal hakati jakke kandma põhiliselt 1870.–1880. aastatel, Sõrve poolsaarel 1890. aasta paiku (2015, lk 38). Arvatavalt püüti leida moodsamat asendust vanadele hallidele lambavillastele vammustele, mida *kirikuuega* kanda.

Kangast sai osta laadalt, mida kinnitavad ülestähendused aastast 1948: „Väga vana laat oli Saaremaal „saksa laat“. Mõni nimetas teda ka „riide laat“, kuna olulisema kauba moodustas seal riidekraam. Kodanliku eesti ajal suurt laata enam ei olnud. Kuressaare laadal oli müüa igasugust riidekraami, nagu musliini, sitsi ja siidi. [...] Kaupmehi oli Tallinnast, Pärnust ja isegi Riiast. [...] Kellamäe kõrtsi juures peeti laata juba 70-80.a. tagasi, kud linnakaupa, hakati seal müüma 30.a. tagasi (1888. a – autor). Kaupmehed olid siis eestlased, neil oli müüa riidekaupa, sitsi ja siidi.“ (1918. a – autor). (ERM EA 48:557–567)

Kirjalike allikate andmetel (1948. a) müüsid riidekraami ka harjuskid (ka *harjamees*, *harjuke*) – neil oli musliini, sitsi ja siidi. Alul oli tegemist Pihkva poolt meestega: „*Venelased tõid kauba Pihkva tagast.*“ Hiljem, kui tsaariaeg lõpeb, käisid rändkaupmeestena ringi ka Saaremaa omad mehed. Nemad ostsid kauba linnast (Kuressaarest) ja müüsid seda maapiirkondades. Lümandale on üks saarlane-*harjuke* umbes 1888. aastal maapoe asutanud. Poodi pidades tõi ta kaupa juba Tallinnast ja Riiast. Kui maale tulid poed, siis harjuskid kadusid. (ERM EA 48, lk 583–587). Poes hakati kangast müüma ligikaudu 1915. aastal: „*Maapoeid tekkisid 60-70.a. tagasi* (1880-ndatel – autor). [...] *Riiet hakati poes müüma tsaariaja lõpul.*“ (ERM EA 48, 1948. a)

„*Jökk* õmmeldi enamasti tumesinisest villasest kangast ning kaunistati ohjeldamatult värvilise kanga, paelte ja pitsidega (lisa 1, 4. Saaremaa). Sarnase lõike järgi tehti ka sitsijakke nii valgest kui ka värvilisest puuvillakangast.“ (Lepik, 2016, lk 3) *Sitsijöki* kaunistamiseks kasutatakse laiu (ligi 10 cm) tumedamast puuvillasest riidest (sitsist või ka toimsest veidi paksemast kangast) kante hõlmadel, allservas ja käiseotstes ning siksak-paelu, pitse või *jöngupaela* nende ühenduskohas (villase jaki lai kant on peenvillasest kangast). Sõrves oli (ja on) väga tuuline (vanemal ajal veel eriti, kuna metsi peaaegu polnudki), aga paksu värvilist kangast polnud kusagilt võtta. (Lepik, kirjavahetus 16.04.2022) Sitsijakid tehti soojemaks voodriga – mõlemal säilinud jakil on üpriski paks, jämeda linase kanga tükkidest vooder.

Voodri ja pealiskanga vahele võib olla õmmeldud veel kolmaski kangas (ERM A 490:159).
(Lepik, 2016, lk 4)

Joonis 24. Puuvillane jakk (ERM A 490:158 Jämaja)

Puuvillase jaki ERM A 490:158 (joonis 24) legendis on kirjas: *Kanti kirjukuue peal. Jaki rinna ees pits, pitsi ääres kollane tagilik pael e. jõngupael. Jaki värvilist hõlma kutsutakse jaki ümberraimine. Sama nimega kutsutakse jaki käiseotsi.* (MuIS, 1940)

Joonis 25. Rahvariides käsitöötajad naised. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855–1929).
(ERM Fk 580:13 Jämaja) Vasakult esimene naine kannab sitsijökki

Fotomaterjali leidub lisaks villastele ja heledatoonilistele sitsjakkidele ka tumedamast lillemustrilisest kangast jakkidest, mis tõenäoliselt on samuti sits (lisa 12). Neil fotodel olevatel jakkidel puudub lai kaunistuskant ehk *ümberraimine*. Varrukad ja esihõlma pikad otsad paistavad sarnased tüüpilise Sõrve jaki lõikega (joonis 21 lk 34). Kuna säilinud fotod kujutavad naisi tööd tegemas, võib oletada, et tumedad ilma kaunistuskandita *jökid* olid tööriivad (joonisel 25 on vasakpoolne naine tumedas *sitsijökis*).

Jakile pandi plastmassist või metallist nõöbid, mis võidi ömmelda ükskõik kummale hõlmale. (Lepik, 2016, lk 3) Ühel uuritud jakil olid pisikesed kannaga nõöbid. Teisel jakil olid kõik nõöbid puudu, aga kuna nõöpaugud olid väga väikesed, pidid sellised olema ka nõöbid.

2.5. Hiiumaa

- *Vähejaku* – jakk, pealistrõivas (HMS, 2014);
- *Jakk, kampsul* – villasest riidest jakk (ERM EA 50:262–263);
- *Sitsikampsul, sitsijakk* – sitsjakk (ERM EA 50:262–263);
- *Küütkuub* – triibuline seelik (MTÜ Rahvarõivas, s.a.).

Märkmeid puuvillaste jakkide kandmise kohta leiab ERM EA-st. Hiiumaa Muuseumis on 4 puuvillasest kangast jakki (HKM _ 1615 Tr 7:13; HKM _ 1614 Tr 7:12; HKM _ 4821:4 Tr 7:68; HKM _ 4556:5 Tr 7:60). Kuna puudub tõendusmaterjal, et neid oleks rahvariietega kantud, ei saa neid selle magistritöö valimi hulka lugeda. Seega piirdun muudest allikatest pärineva info sünteesimisega.

Kõpu poolsaare rahvariistest on Kaleste külas 1875. aastal sündinud Kersti Römmel⁴ 1960. aastal üles kirjutatud vestluses rääkinud, et kui ta koolis käis (see võis olla alates 1885. a), siis tal oli seljas *küüt kuub* ehk triibuline seelik ning peal sitsiriidest või linasest riidest kampsun. Ta ütles selle kohta siis, et oli veel laps, aga kandis juba linnariideid. Kampsunit kirjeldab ta kui lühikest, kuni puusani, mustaks värvitud või lambamusta rõivaaset, mida naised ise õmblesid. Ta nimetab, et ka sitsist ja linasest kangast ömmeldud jakke kutsuti samuti kampsuniks. (Põllo, 2002, lk 29). Kõpu külas Röhu talus 1876. aastal sündinud Viu Pihel mäletab, et kampsunid käisid ikka *küütkuue* peal ka. Ta meenutab, et ju need sitsjakid ikka enne tulid, kui 1900 täis sai, et ta oli ikka siis veel noor laps. Ostukangale üleminek oli niimoodi, et riie tuli poodi müügile. See oli siis odav. Lihtne sitsiriie maksis 7

⁴ Refereeritud lõigus on säilitatud informantide kõneviis.

kopikat küünar (30 kopikat oli päeva palk). 10 kopikat küünar oli juba hea riie. See odav oli samasugune riie, nagu see 6-rublane siis praegugi (*u 1960 – autor*) on. Rikkamatel olid ikka ilusamad ja paremad riided. (Põllo, 2002)

Emmastes muutusid käised 19. sajandi teisel poolel rohkem pluusitaoliseks. Materjalina kasutati peenikest puuvillast kangast ehk *kalinguri*. Käised olid eest lahtised, need suleti erksavärviliste nõõpidega. Nõõbiliistu kõrvale võidi õmmelda nõõrvolt. Nõõbiliistu kaunistati peale õmmeldud paelte, pitside ja ka tikandiga, mis jäljendas õmblusmasina pistet. (Põllo, vestlus 2022)

Reigist on 1949. aastal kirja pandud: „Enne *küütkuubede* kadumist hakati käiste asemel nii igapäev, kui ka pühapäev kandma jakke. Suvel käidi kirikus *sitsikampsuliga*, sagedamini nimetatud *sitsijakiks*; kodus kanti jämedast linasest lahtisi jakke, kohati ka linaseks *kampsuliks* nimetatud. Talvel oli *küütkuue* peal mustast villasest riidest *jakk* ehk *kampsul*. Vabrikutöölised hakkasid linnalõikelisi rõivaid kandma varem kui maainimesed. Kui Ingel P., kes teenis poole oma eluajast Kärkla Kalevivabrikus, oli läinud 1878.a. vabrikusse tööle, siis olnud töötüdrukutel kõigil sitsikleidid. „*Vabrikus olid tüdrukud ikka saksemad, neil oli kas poevillane või sits, õmblejate tehtud*,“ rõhutas Ingel. Poeriideid kandsid ka mõisaemandad.“ (ERM EA 50:262–263).

Hiiumaa Muuseumi teadusdirektor Helgi Põllo arvab, et see oli väga lühike ülemineku periood, kui Hiiumaal võidi sitsjakki kanda: 1880-ndad kuni 1890-ndad. Üsna kohe toimus üleminek linnamoelisele riietusele ning rahvariie muutus esinemisriideks. Kuna periood oli lühike, siis valdavaks sitsjakid ei saanud. Neid ei säilitatud, ärakantud riided kasutati laste riieteks. Ka uurijate silmis ei ole ostukangast tehtud jakk kogumise huviobjekt olnud. See oli alguses lastel kooliskäimiseks, võib-olla suvel pandi ka linase seeliku peale. Pidulikul puhul kanti ikka käiseid. Ka pildistamise ajal pandi käised selga, sestap pole sitsjakkidest ka eriti fotosid. Säilinud on üks foto Emmastest (joonis 26 lk 40), millel on sitsjakki kandev naine. (Põllo, 2002)

Tõenduse, et sitsjakke on Hiiumaal kantud, annab ka Hiiumaa Muuseumis aastast 1888 säilitatav Kärkla vabriku kogukonna kohtuprotokoll Kreet Muru vara müügi kohta oksjonil. Vara hulgas on kolm vana sitsjakki hinnaga 18 kopikat (lisa 16).

Sitsjaki olulisus Hiiumaa riietuses uurimistöö käigus esile ei tulnud. Hiidlased ise ei ole sitsjakke tähtsaks pidanud ega näe seda ilusa rahvariide komplekti osana, sitsjakk oli pigem argiriide maiguline. (Põllo, vestlus 2022)

Joonis 26. *Pulmalised 1894. aastal (foto O. Kallas) (ERM Fk 172:16 Emmaste)*

2.6. Pakri

Pakri sitsjakk ei ole villase jaki lõikega. Kuid fotod tõendavad kandmist rahvariide seelikutega (joonis 28 lk 41; lisa 12), mis ei luba Pakrit sellest tööst välja jätta. Mul oli võimalik uurida ühte flanellist jakki (joonis 27; lisa 8). Ese on pärit Väike-Pakri saarelt, mille elanikud põgenesid Teise maailmasõja ajal Rootsi. Jakk asub Harjumaa Muuseumis.

Joonis 27. *Sitsjakk (HMK _ 9458 AJ 3451 Pakri)*

Pakri saartel elasid juba 13. sajandist alates eestirootslased (rannarootslased). Nad olid toonud kaasa oma keele ja kultuuri, mis erineb tuntavalt kohalikust kombestikust. Sõjaoludes evakueerus suurem osa pakrilasi Rootsi, kus nad püüdsid säilitada oma traditsioone. (MTÜ Eesti Rahvarõivas, *s.a.*) Holst arvab, et tekstiililiselt ühtse piirkonna moodustavate Väike- ja Suur-Pakri tekstiilvarustus on kogu Rootsi suurvõimu ajal olnud peaaegu samasugune kui Soome ranniku välissaarestikus (Holst, 2020).

Joonis 28. Perekond Österberg. 1911. a (SOV ID 0410834)

Pakril oli enne 1850. aastat kasutusel naiste vanem rahvarõiva komplekt, mis sitsjaki ei sisaldanud. „Sitsjaki kangad olla Pakritele toonud meremehed ning moekaubana lisandusid komplekti kirjust sitsikangast esemed, mida kanti 19. sajandi lõpuni. Nende hulgas olid puuvillased mustriks kangast jakid. Uuemamoolisel Pakri sitsjakil on ees hõlmadel kandi, taga on jakil kolmnurkne pikendus. Sitsjaki kangad olla toonud meremehed.“ (MTÜ Eesti Rahvarõivas, *s.a.*)

Holst kirjutab soomerootsi tekstiili uurija Hjördis Dahli 1932. aasta Eesti-ekspeditsiooni käigus tehtud märkmete põhjal: „Käiseid kasutati pidupäevarietuses. Igapäevaseks on nüüdsel ajal lahtine pluus või jakk. Neid on esimest korda Pakritel kasutatud umbes 1880. aastatel.“ (Dahl, 1932, lk 203, viidatud Holst, 2020, lk 161)

Vihterpalu ja Pakri rootslaste rõivastusest kuni Teise maailmasõjani kogutud mälestused kinnitavad, et sitsjakk oli argine ja tõine riietus: Keibu külast on Lisette Kolviko (sünd. 1902. a) meenutusena kirja pandud: „Igapäeviti kandis tädi sitsjakki. Jakk oli vanatädil Pakri moe järgi süsimustast villasest riidest, mustrilise puuvillasest voodriga. Jakk oli siiludega, taga kaks volti.“ (ERM EA 232:59)

Samas kogutud mälestustes kinnitab Lisette Palmkron (sünd. 1888) Ristna külast Suur-Pakril: „Jakid olid mustast villasest riidest, hännad taga. Eest rindade pealt olid hõlmad lahti. Noorematel olid sitsist ja sinisest villasest riidest jakk (viimati).“ (ERM EA 232:38)

2.7.Lääne-Eesti

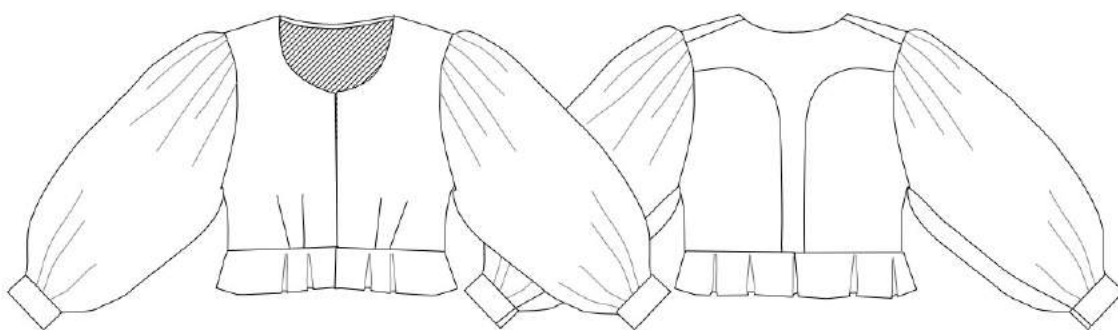
- *Kampsun* – 1. naiste, harvemini meeste pihtkuub, lühike jakk; 2. silmkoeline jakk (EMS, *s.a.*);
- *Kampsol* – käistega silmkoeese; (naiste) kraeta, pikkade varrukatega (villane) pihtkuub (ETY, *s.a.*);
- *Pelts* – naiste kampsun Lääne-Eestis (Kont *et al.*, 2017, lk 207);
- *Seesid* – voltidesse seatud ääreriba kampsunil (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 35);
- *Tera* – samast riidest kahekorra murtud kitsas riba õmbluste vahel (Kurrik, 1938, lk 87).

Lääne-Eesti all pean oma töös silmas Lääne-Eesti rahvarõivarühma. Sellesse kuuluvad järgmised kihelkonnad: Audru, Häädemeeste, Hanila, Karuse, Kirbla, Kullamaa, Lääne-Nigula, Lihula, Märjamaa, Martna, Mihkli, Noarootsi, Pärnu, Pärnu-Jaagupi, Ridala, Saarde, Tori, Tõstamaa, Vändra, Varbla, Vigala. (MTÜ Eesti Rahvarõivas, *s.a.*)

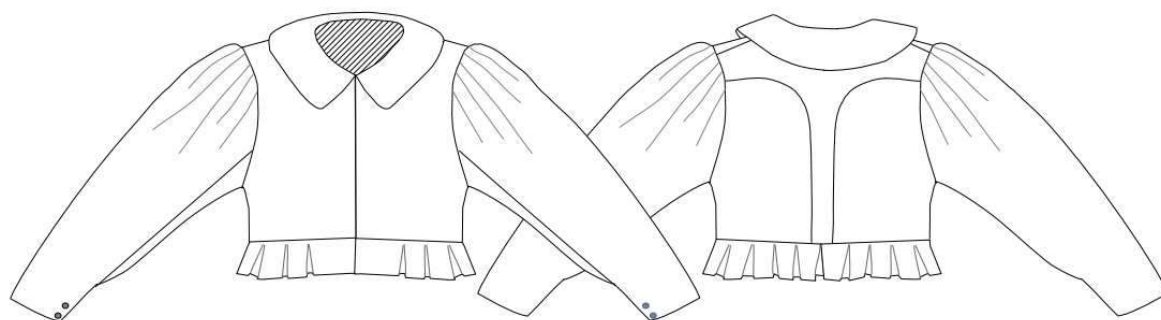
19. sajandi keskpaigaks said Mandri-Eesti traditsioonilises naise rõivastuses valitsevaks villasest riidest kampsunid. Koos riideesemega hakati kasutama ka seda tähistavat sõna *kampsun*. Piiri kirjeldab, et Euroopa moerõivast tulnud seesiline kampsun võeti Lääne-Eestis omaks 19. sajandi esimestel kümnenditel (Piiri, 2020, lk 30). Joonistel 29–31 (lk 43) on ära toodud Lääne-Eesti kampsunite põhilised elemendid. Kampsunit iseloomustab lühike ja liibuv pihaosa, mille all on linane vooder, ning avatud rinnaosa. Hõlmad käivad kinni metallhaakidega. Selja tagant kulges kaares õmblus õlgade juurest vöökohani. Varrukad on üheosalise lõikega, laiad, ülaosas volditud ja õlgadelt puhvi hoidvad (joonis 29). Seesid võisid olla kahte moodi: Pärnumaa kampsunite seesid võisid olla kas järjest (pidevseesiliselt; joonis

30) või grupeeritult (rühmseesiliselt; joonis 29) volditud; Läänemaa kampsunid olid enamasti rühmseesilised (Kurrik, 1938, lk 79). Varasemad kampsunid olid 18. sajandi moele vastavalt avara rinnalõikega (joonis 29), kuid 19. sajandi keskpaigast alates tehti kampsunitele suhteliselt väikese kaelaava. Mõned kampsunid on tehtud lamava kraega (joonis 30).

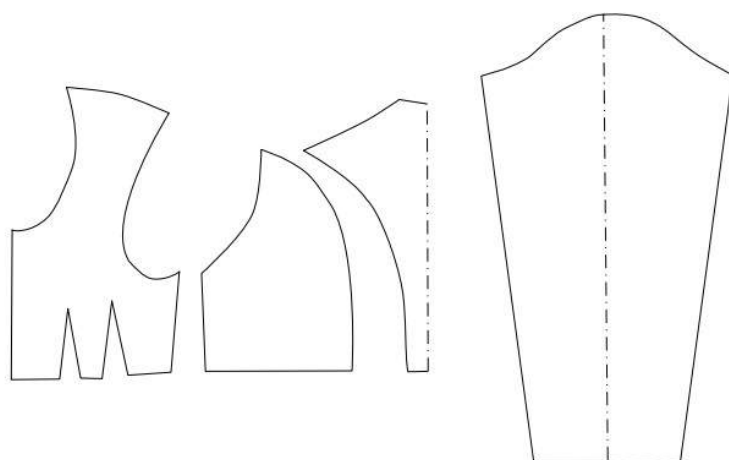
Joonis 29. Mihkli puuvillane kampsun. Autori joonis

Joonis 30. Hanila puuvillane kampsun. Autori joonis

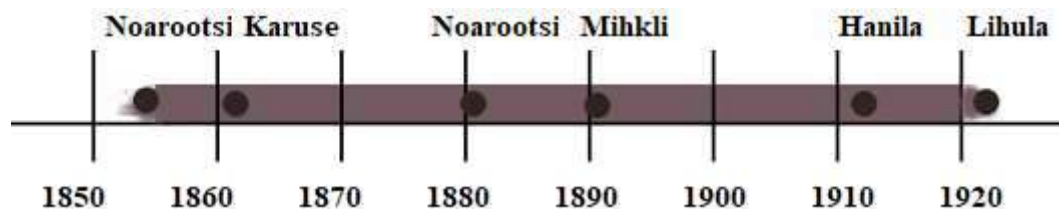

Joonis 31. Lääne-Eesti kampsuni lõige. Autori joonis

Valimist olid allikateks 6 puuvillast jakki (ERM) aastatest 1854–1923 (joonis 32). Lääne-Eesti inventariseerimislehed ja fotod igast jakist on lisas 9.

Joonis 32. *Valimis olnud Lääne-Eesti puuvillased kampsunid ajajoonel*

Kaarma ja Voolmaa põhjal võib öelda, et seesidega kampsunid saavutasid 19. sajandi keskpaigaks Lääne-Eestis laialdase leviku. Linnamoele ülemineku rõivastusse kuuluvad 19. sajandi kolmandal veerandil talunaiste hulgas levima hakanud jakid. (2015, lk 36) Audru, Häädemeeste, Saarde, Tõstamaa ja Pärnu kihelkonna kohta pole andmeid, et seal oleks seesidega kampsuneid kandma hakatud (Kont, kirjavahetus 21.04.2022). Lääne-Eestist (Martna, Kirbla, Lihula, Audru, Mihkli) on 1947. aastal kirja pandud: „Töö juures kanti enamasti linasest riidest jakki, kas päris valget või värvitult. Töö jakk oli pika varrukatega. Kanti töö juures ka sitsi-jakke.“ (ERM EA 100:289). Nende kandmist tõendavad fotod on alapeatükis 2.7 ning lisas 10. Ühtegi sellist esemelist leidu välja ei tulnud.

Piiri toob välja, et enamasti õmmeldi kampsunid potisiinise kodukootud villasest riidest. Kuid võimalusel kasutati ka ostukangast – tumesinist ja musta vabrikukalevit, õhemaid villaseid, aga ka puuvillaseid riidesorte. (2020, lk 30) Kaarma ja Voolmaa kinnitavad, et Läänemaal kasutati seesidega kampsunite õmblemiseks koguni kirevaruudulisi puuvillaseid kangaid (2015, lk 268).

Kõik kuus uuritud Lääne-Eestist kampsunit on õmmeldud käsitsi punase-musta ruudulisest puuvillasest kangast (populaarse punase-musta ruudulise mustriga on kogutud ka villaseid kampsuneid, näiteks Lihulast (ERM A 509:2308) ja Martnast (ERM 10009). Sarnase lõikega kampsuneid on kogutud ka mujalt Eestist (nt ERM A 112:49 Põltsamaa; ERM 72 Äksi; ERM 13588 Rõuge; ERM A 446:220 Kolga-Jaani).

Kurrik märgib, et harilikult oli kampsuni kandmine abielus naiste eesõigus (1938, lk 79).

Järgnevalt kirjutan kihelkondade kaupa tähestikulises järjekorras eraldi iga kihelkonna puuvillastest jakkidest.

Audrust ühtegi eset kogutud ei ole, kuid millegipärast võis sitsikangast rõivastuses naerualuseks saada:

- Marie Joosti (sünd. 1883. a): „19. sajandi lõpust hakati juba ka sitskleitidega käima. Vanemad inimesed naersid: *Vaat kus rikkad sitskleitidega, neil ei ole villast* (ERM EA 185:21).

- *See oli `naerdud, kis sitsi leidi `selga pani* (EMS VI köide 28. vihik lk 450 Audru).

Hanila naise kerge üleriie kampsun, *kampsol* (joonis 33) õmmeldi 19. sajandil enamasti kodus kootud ja vanutatud villasest toimsest potisiinise riidest. Sajandi teisel poolel tulid kasutusele mitmesuguseid vabrikukangad, sealhulgas ka kirevaruudulised puuvillaseid kangaid. (Piiri, 2020, lk 75).

Joonis 33. Puuvillane kampsun enne 1914. aastat (ERM 18332 Hanila)

Karuse. 19. sajandi lõpus kandsid Karuse naised linnamoelisi, rätsepa õmmeldud jakke (joonis 34) (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.).

Joonis 34. Puuvillane kampsun, valmistatud ligikaudu 1862. aastal (ERM 4302 Karuse)

Karuselt on fotosid, millel naised kannavad muude mustritega sitsjakke (joonis 35 lk 46; lisa 12).

Joonis 35. Poanse küla, Karuse khk, Läänemaa, 1925. a. (EFA.554.0.183325)

Kirblast ei ole ühtegi kampsunit säilinud (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.).

Kullamaa kohta väidab Piiri, et seal levisid 19. sajandi algupoolel seesiga, ennekõike rühmseesilised kampsunid. Kampsunid õmmeldi enamjaolt kodukootud potisiinise villasest riidest, kuid kasutati ka vabrikukangast. (Piiri, 2020, lk 105)

Lihula (joonis 36). Larissa Mandel on kirjutanud, et Lihulas ja selle ümbruses kanti rahvarõivaid veel 20. sajandi alguseski, ja need arenesid edasi. (Mandel, 2020, lk 6)

Joonis 2. Puuvillane jakk enne 1923. aastat (ERM A 509:2311 Lihula)

Lääne-Nigulas hakkas 19. sajandi lõupoole levima puusadeni ulatuv, alt veidi laieneva tegumoega ja nõõbitavate hõlmadega sitsijakk (joonis 37 lk 47; lisa 12). Sitsijakk oli kerge ja mugav rõivaese ning esialgu kanti seda üksnes igapäevaselt argirõivana. (Piiri, 2020, lk 130)

Joonis 37. *Sitsjakki kannab Tusari küla talli talu perenaine Tiju Steinberg (1863–1954) (erakogu)*

Martnasse jõudsid poeriidest läbivillased ja segavillased, aga ka puuvillased kampsunid 1885. aastal. Need olid enamasti punased, maha keeratud kraega, kurgu alt kinnised, eest haakidega suletavad. (Piiri, 2020, lk 141) Säilinud on foto lahtise jaki tüüpi sitsjakki kandvast naisest (joonis 38 lk 48).

Martnast on 1961. aastal kirja pandud Mari Lauri (sünd. 1865) meenutused: *Kampsun, kampsul, oli ümber piha hoidev, eest käis haakidega kinni, all olid seesid, varrukad pikad. Hüüti ka seesidega kampsul. Mari Lauri lapsepõlves (1870-ndatel – autor) kanti küütseelikuga mustast villasest riidest kampsunit särgi peal. Hiljem olid kampsunid ka sitsiriidest, kanti nii särgi kui ka pluusi peal.* (ERM EA 81:37–38).

Murdetekstidest saab välja lugeda, et kangast sai osta Haapsalust: *`Aapsalu lennast `metmesugusid `asjo `osta, kõik pearätikusi ja `nõelu ja `niiti ja pluusa riidet* (EMS VI köide 26. vihik lk 97 Martna).

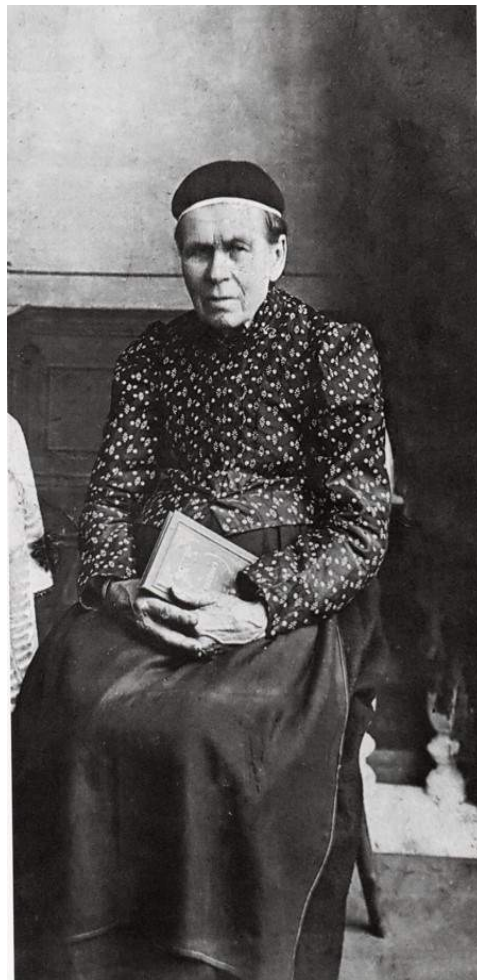
Mihkli (joonis 40 lk 48) lõikelt biidermeieri ajastule iseloomulikult liibuva piha, avara kaelalõike, puhvis varrukatega rühmseesiline kampsun on õmmeldud puuvillasest ruudulisest ostukangast (Jõerand-Vahur *et al.*, 2020, lk 5). Fotol (joonis 39 lk 48) on näha ka teistsuguse mustri kangast jakki.

Kampsuni ERM 2849 legend MuIS-is: *Naeste kampsunid olivad sinised, rohelised, mustad ja kirjud. Kanti kõrdi pääl.* (Joonis 41, ERM 2849)

Joonis 38. *Miina Tomberg, 85. a 1961. a
(EA 81, lk 153 Martna)*

Joonis 39. *Mihkli naine Ann Perkmann
(sünd. 1846, neiuna Jaakson) 1910. a
(erakogu)*

Joonis 40. Puuvillane kampsun 1891. aastast (ERM 2849 Mihkli)

Helmi Kuusalu (sünd. 1923) Emmu külast mäletab, et kangaid hakati poest ostma siis, kui tema oli 12–13-aastane (umbes 1910). Vanemad inimesed kandsid aga ka siis kodukootud rõivaid edasi, sest see oli odavam. (ERM EA 232:172).

Elli Noormets (sünd. 1920) Kalli külast meenutab: *Tööl kanti sitsist, talvel omakootud villasest rõivaid*. (ERM EA 232:184).

Märjamaal õmmeldi kampsun kodukootud riidest, kuid kasutati ka mitmesuguseid ostumaterjale, sealhulgas puuvillaseid kangaid. 19. sajandi lõpupoole hakati kandma ruudulisest puuvillasest kangast õmmeldud kampsuneid. (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.)

Märjamaalt on säilinud foto (joonis 41) sitsjakkides naistest 20. sajandi alguses.

Joonis 41. *Velise valla Kirna küla Möldri talu inimesed 20. sajandi alguses (ERM Fk 3036:589)*

Noarootsist on 1958. aastal märgitud, et Riguldi valla pidulikule ülikonnale oli 19. sajandi lõpul ning 20. sajandi algul iseloomulik punasest poevillasest riidest, pikkade ja laiade puhvvarrukatega kehast taljes hoidev, allääres puusadeni ulatuva volditud seesiga kampsun. Taolisi kampsuneid on rohkesti tehtud sinise-punase ruudulisest rootsiriidest (joonis 42 lk 50). *Põigitiitribuliste seelikutega kantud jakid on olnud aga ka muukirjalisest sitsiriidest* (ERM EA 64:186–187).

Vihterpalu ja Pakri rootslaste rõivastusest kuni Teise maailmasõjani on kirja pandud Riguldi v. Maria Aaviku (sünd. 1900. a) meenutused: *Jakid, sitsriidest lahtised jakid (s.o*

sirgelõikelised) oli naiste põhine pihakate (*särgi peal kantav*). Igapäevased *sitsjakid* tehti voodrita, paremad *jakid*, *pidulikumad* – voodri peal. Talvel ja üldse jahedamal ajal olid villased, voodri peal tehtud, samasuguse lõikega kui *sitsjakid*, laiad. Saarerahva *jakid* olid püstkraega, kurgu alt kinni, nõöbirida ees. Taljes *jakke* saarerahval ei näinud, rannaääres (*Vihterpalus*) küll kanti. (Voolmaa, A. ERM EA 232:1/11–62, lk 45)

Joonis 42. Puuvillane kampsun 1854. aastast (ERM A 306:7 Noarootsi)

Pärnu kihelkonnast ei ole kogutud ühtegi kampsunit. (MTÜ Eesti Rahvarõivas, s.a.)

Katariina Pärn (sünd. 1877. a) on meenutanud: *Nii ühevärviliste kui ka triibuliste körtidega kandsid naised nn lahtisi jakke, s.o lõikeliselt alt veidi laienevaid. Suveks olid sellised sitsjakid, talveks mustast koduvillasest riidest. Ise õmmeldi. Nooremad inimesed piduliku rõivastusega kandsid tollaegse moe kohaseid taljes jakke.* (ERM EA 185:87).

Pärnu-Jaagupist ei ole kogutud ühtegi villase jaki lõikega puuvillase kangast jakki (Raud, vestlus 01.04.2022).

Kirjalikud allikad kinnitavad sitskangast jakkide kandmist Pärnu-Jaagupis. Näiteks Mari Jaanson (sünd. 1873. a) ema oli kandnud sitsriidest jakki. Selle järel on kirjas, et seelikud olid pikitriibulised ja ruudulised ehk siis võib arvata, et sitsriidest jakki kanti nende seelikutega. (ERM EA 109:133) Ka Marie Sai (sünd. 1882. a) meenutustest võib välja lugeda, et tema ema suvejakk oli sitsist õmmeldud: *Kampsunid, kampsulid olid mustast villasest riidest, pruunikaspunase nõõriga kaunistatud. Hoidsid keha ümber, rinna eest lahtised [...]* *Kampsuleid kanti nii pikiti ja põigiti triibuliste kui ka ruuduliste seelikutega. Sel ajal olid juba ka lahtised jakid. Ema pidas suvel kirjut lahtist jakki.* (ERM EA 185:108)

Ridalas võis rahvarõivaste kandmiselt kadumist mõjutada Haapsalu linna lähedus ja varasem üleminek linnamoelisele rõivastusele. Ühtegi kampsunit ega jakki Ridalast säilinud ei ole. (Mandel, 2020, lk 6) Küll on aga ühel Ridala fotol näha mustrikses sitsjakis naist (foto 43 lk 51).

Joonis 43. Jõesse küla inimesed, taga keskel Lisa Altwert (sünd. 1872)(erakogu)

Saarde. „Kampsuneid hakati kandma hiljemalt 18. sajandi lõpus. Hilisemad kampsunid olid ostumaterjalist: tumesinisest ja mustast vabrikukalevist, samuti kergematest villastest või puuvillastest kangastest. Voodriks kasutati puuvillast riidet. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Mälestuskild Saarest Hilda Kõvatomaselt (sünd. 1900. a): *Lapsepõlves õmmeldi riided oma kodukootud kangastest. Vabrikuriiet oli küll saada, aga selle peale raha ei raisatud. Sitsi siiski osteti.* (ERM EA 185:139). Teine killuke Marie Taltsilt (sünd. 1902. a): *Ema laiade ja pikkade seelikute juurde kuulus samast riidest jakk [...]. Jakk oli taljes, saba alt läks laiemaks. Seda jakki kanti seeliku peal. Oli ka seeliku all kantavaid jakke. Sitspluuse kanti seeliku peal.* (ERM EA 185:125).

Tori kihelkonnast ei ole kogutud ühtegi villase jaki lõikega puuvillasest kangast jakki (Raud, vestlus 01.04.2022).

Vigalast on üks kirjapanek, et sitsjakki kandis Ida-Eestist Paasverest külla tulnud vanatädi. Helene Gabrieli (sünd. 1885. a) pere elas Vigala mõisas (isa oli paruni kutsar), Vigalast tulid vanemad Tallinna ja sealt 1895. aastal Juuru kihelkonnast 1907 tuli külla mehe vanatädi Paasverest. *Vanatädi pidas triibulise seelikuga kirjust sitsist lahtist jakki.* (ERM EA 232:90) Kas sitsjakke õmmeldi ka Vigalas, selle kohta teated puuduvad.

20. sajandi alguses linnamoele üleminekuaja rõivana kuulus **Vändra** naise komplekti väikese püstkraega ja eest kurguni kinni nõõbitav jakk. Võrreldes kampsuniga oli jaki pihaosa avaramalõikelisem ning alt laienev. Materjalina kasutati nii kodus kootud kangast kui ka vabrikukangast. 20. sajandi algul tehtud fotodel on näha ka mustriksed puuvillakangast jakkide kandmist (joonised 44–45). Jakk võis olla ka heegeldatud kraega. Võib oletada, et puuvillase jaki puhul kanti selle all varrukateta alussärki. (Raud, 2016, lk 30; lk 105)

1958. aastal on üles märgitud Mari Lubergi (73 a) mälestus: *Juba pisikese plikana oli mul koduvillasest riidest maani siilik ja sitsiriidest jakk.* (ERM EA 66:157)

Joonis 44. Metsasauna talu perenaine Ann koos teise külanaisega u 1913. aastal (enne I maailmasõda). (ERM Fk 2421:110 Vändra)

Joonis 45. Anna Hansen (1875–1935) ja Kristjan Hansen u 1910. aastal vanades rahvariides (ERM Fk 2421:108 Vändra)

3. UURIMISTULEMUSED JA VÕRDLUS

Uurimistöö tulemusel selgus, et puuvillaseid jakke kanti Kihnus, Vormsil, Muhus, Saaremaal, Hiiumaal, Pakri saartel ja Lääne-Eestis. Kuigi puuduvad tõendid nimetatud piirkondade kõigi kihelkondade kohta, võib siiski oletada, et neis puuvillaseid jakke kanti. Vaid Ruhnu saare kohta on kindlamalt teada, et sitsjakk seal ei kodunenud.

Oma töös käsitlesin selliseid puuvillaseid jakke, mis on samas piirkonnas samal ajal kantud villase jaki (kampsuniga) sama või sarnase lõikega ning mida kanti rahvariideselikuga. Uurimistöö käigus selgus, et neid kasutati pigem argipäeva-, mitte piduriidena (erandiks on siin Vormsi ning ka Kihnu – neil saartel on kirjeldatud ka sitsjakk, mida kanti pulmas). Seetõttu pole ka kogujad neid atraktiivseks pidanud ning väheste esemete kõrvale tuleb lisainfo saamiseks vaadata fotosid ja süveneda arhiivimaterjali. Ka kandjad ise ei ole neid talletamise vääriliseks varaks pidanud (Vormsi välja arvatud), kuna uued mustrid ja moed tulid peale.

3.1. Puuvillaste jakkide kandmise põhjused

Miks sitskangaid osteti ning nendest jakke õmmeldi? Talurahvas tegi teadaolevalt vajamineva oma talus ise, kaasa arvatud lina ja villa tootmine ning nendest telgedel kangaste kudumine. Kui me tänapäeval väärtustame käsitsi tehtut, siis vanasti oli vastupidi – hoopis ostukangas oli staatuse sümbol ja märkis teatavat paremal järjel olemist. Mõisarahvas ju kandis vabrikukangast õmmeldud rõivaid. Taludesse jõudsid ostukangad 19. sajandi teisel poolel seoses siirdumisega linnadesse ja vabrikutesse tööle ning sellest tingitud linliku elulaadi levikuga. Seni valdavalt ennast ise varustav talupoeg muutus tööstusühiskonnale iseloomulikuks tootjaks ja tarbijaks.

Talurahva madalat ostujõudu arvestades peab arvestama, et sitskangad olid soodsama hinna tõttu ostukangastest nende jaoks kõige kättesaadavamad. Saartele tõid sitskangaid esmalt meremehed, hiljem sai kangast osta harjuskitelt ja laatadelt. Võib vaid oletada, kas odavam hind või parem kättesaadavus oli põhjuseks, miks Lääne-Eesti seesidega kampsunid on villaste kõrvale õmmeldud ka sarnasest punase-musta ruudulisest puuvillakangast.

Oluline põhjus puuvillase kandmiseks on see, et palava ilmaga on kerge ja õhku läbilaskev puuvillane kangas suviseks jakiks parim. Kindlasti pole vähetähtis ka sitskangaste pilkupüüdev trükimuster, millega sai oma edevust rahuldada. Sitskangas oli moekaup (vt alapeatükk 1.2.). Eriti armastatuks said mustrilised puuvillakangad Kihnu saarel ning on seda seal tänapäevani. Sitskangaid oli väga paljudes erinevates mustrites ja värvitoonides:

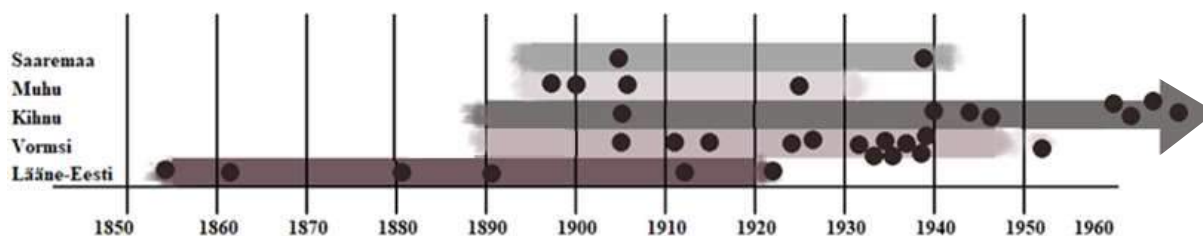
- *Igade `karva sitsi ilbud* (EMS I köide, 4. vihik, lk 857 Lihula).

Kindlasti oli olulisel kohal praktilisus – ise lõnga ketramine või lina töötlemine ning kanga kudumine oli aeganõudev ja pikk protsess. Ostukanga abiga sai seda protsessi märkimisväärselt kiirendada, sest kangast ei pidanud enam ise tegema ning teostada jäi vaid õmblemisetapp.

3.2. Puuvillaste jakkide kandmise periood

Joonis 46 näitab Lääne-Eesti ja saarte puuvillaste jakkide paiknemist ajajoonel. Pidev joon näitab puuvillaste jakkide kandmise aega piirkonnas, täpid konkreetsed kogutud esemeid. Kõige varem hakati puuvillasest kangast jakke õmblema Lääne-Eestis: kõige varasem puuvillane jakk on kogutud Noarootsist 1854. aastal. (ERM A 306:7). Saartele jõudis puuvillaste jakkide kandmise mood 19. sajandi lõpuks. Aktiivse kandmisaja lõppu tähistab saartel (v.a Kihnus) Teine maailmasõda. Sitsjakke veel kanti, kuid kandmise komme juba taandus vähehaaval. Kõige pikem sitsjaki ajatelg on Kihnul, mis ulatub tänapäevani välja – uusi sitsijakke õmmeldakse pidevalt juurde ning lõigetki on kohandatud.

Joonis 46. *Puuvillased jakid ajajoonel*

Loe puuvillaste jakkide kandmisest tänapäeval lisast 3. Puuvillase jaki näol on tegemist mugava, odava ja lihtsa rõivaesemega, mida on märkimisväärselt lihtsam valmistada kui näiteks tikitud käiseid. Seoses sellega on tänapäeval tekkimas tendents, kus rahvarõivaste juurde soovitakse õmmelda just nimelt sitsjakki. Oluline on vältida tuntumate piirkondade (siinkohal kindlasti Kihnu) jakkide levimist teiste kihelkondade rahvariide seelikutega kandmisel. Rahvarõivaste valmistajad ja kandjad peavad kindlasti pöörama tähelepanu ka sellele, et puuvillaseid jakke ei kantud vanema ajajärgu rahvarõivastega, mil vabrikukangaid veel ei kasutatud.

3.3. Jakkide võrdlus

Õmblustehnoloogia. Lisas 11 toodud tabelis on puuvillaste jakkide võrdlustabel piirkondade kaupa. Jakkide lõigetes on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Kihnu, Vormsi ja Pakri jakid on laiema lõikega (*lahtine jakk*); Muhu, Lääne-Eesti ja ka Sõrve jakid on kehasse töödeldud. Kihnu ja Pakri jakid on ilma voodrita, Vormsi jakid puuvillase ning Sõrve ja Lääne-Eesti jakid linase voodriga (Lääne-Eesti jakkidel on vooder pihaosal ning varrukad ja seesid on voodrita). Muhu saarelt on nii linase kui ka puuvillase voodriga jakke. Sealjuures on Vormsi, Sõrve ja Lääne-Eesti jakid reeglina ka voodri abil seest õmblusvarudest puhtaks töödeldud, Muhus on selliselt talitatud vaid ühte jakki õmmeldes (JSM _ 529 E 642).

Kihnu, Muhu, Saaremaa ja Pakri jakkidel on kaheosaline, Vormsi ja Lääne-Eesti jakkidel üheosaline varrukas. Peale Kihnu ja Pakri on kõikide jakkide varrukad kroogitud või volditud. Muhu jakkidel on kanditud kaelus; Kihnu, Vormsi, Saaremaa ja Pakri jakkidel väike püstkrae; Lääne-Eesti jakkidel on lamav krae või on need ilma kraeta. Kõigi uuritud piirkonna jakkide õla- ja küljeõmblused on viidud tahapoole. Kihnu jakkidel on jäetud kangaserva koeserv, kus vähegi võimalik on olnud.

Enim sarnasusi on saartel allserva kujus – jakkide seljaosad on keskelt pikemad. Kihnu, Vormsi, Sõrve ja Pakri jakid on tagant kumerad (Kihnus kutsutakse pikemat seljaosa: *händ*), Muhu jakil on kolmnurkse kujuga *nipp*. Lääne-Eesti jakkidel on allääres *seesid* ehk volditud ja külgeõmmeldud riba.

Õmblemiseks on kasutatud olemasolevat niiti, mis iga kord ei olnud kangaga sama värvitooni. Ka on mitmed jakid õmmeldud liiga jämeda niidiga, mille kohta võib samuti eeldada, et muud ei olnud lihtsalt saada. Õmbluste kvaliteet on olnud väga erinev. Kõige robustsemalt on õmmeldud Kihnu tööjakid, Vormsi jakkide juures seevastu on märgata väga head rätsepatööd.

Kui keerukamaid töid rahvarõivaste juures, nagu näiteks tikitud käiseid või tanusid, telliti vahel meistritelt, siis puuvillane jakk oli selline rõivaese, mida õmmeldi enamasti ise.

Igas piirkonnas on jaki detaile jätkatud. Arvatavalt kanga kokkuhoiu eesmärgil on jätkatud nii hõlmatükke kui ka varrukaid, rääkimata väiksematest detailidest nagu kraed ja liistud. Ka puuvillast kangast võidi parandada samamoodi nagu villast, kui rõivaesemele auk sisse tuli. 1929. aasta nädalalehes on ilmunud sellekohane õpetus (joonis 47 lk 56).

Joonis 47. Õpetus puuvillase kanga parandamiseks (Esmaspäev: piltidega nädalleht, nr 22, 3. juuni 1929, lk 7)

Appi perenaisele.

Nõelumise kunst.

Väiksemate augukeste nõelumisel villases või puuvillases riides talitab perenaine õieti, kui ta nõelumismaterjaliks kasutab sama riide lõngakesi. Nõelutud koht ei paista siis kuigi palju välja, eriti kui teda pärast niiske lapi läbi triikida.

Nõelumise kunst.

Väiksemate augukeste nõelumisel villases või puuvillases riides talitab perenaine õieti, kui ta nõelumismaterjaliks kasutab sama riide lõngakesi. Nõelutud koht ei paista siis kuigi palju välja, eriti kui teda pärast niiske lapi läbi triikida.

Kangaste võrdlus. Kõikide uurimisobjektiks olnud jakkide kanganaidised on lisas toodud 10. Kangamuustrilt on eri piirkondade jakid mitmekesised. Omavahelisi sarnasusi võib leida Kihnu ja Vormsi jakkide juures. Mõlema saare peal olid eelistatud kangamuustrid väikesed lilleõie motiivid. Ühtne on ka see, et jaki värv sõltus sündmusest – nii pulma kui ka matusele minnes oli oma värvikood, millega pidi jakivalikul arvestama. Kihnus on igaks sündmuseks õige *kõrde* ja selle juurde vastava sitsijaki valimine eraldi „teadus“, mille kõiki nüansse mõistavad vaid need, kes on ise Kihnus sündinud. Ka ainus Pakri saarelt pärit jakk on ömmeldud peenemuustrilisest kangast ning on seetõttu oma olemuselt Kihnu jakiga sarnane.

Fotoallikad kinnitavad, et väikesemuustrilisest kangast jakke kanti kõikidel uuritud saartel ja ka Lääne-Eestis (lisa 12). Uurimise käigus selliseid jakke mujalt peale Kihnu ja Vormsi jakkide ning ühe Pakri ja kahe Muhu jaki välja ei tulnud. Enamik Muhust kogutud jakke on ömmeldud žakaarkangast, eelistatuim värvus on *anevere*-punane. Üheski teises uuritud piirkonnas žakaarjakkide kandmise kohta andmeid ei leidunud. Kaks Sõrvest säilinud puuvillasest sitsist *jõkki* on heledad, fotodel leidub nii heleda kui ka tumeda tonaalsusega kangast jakke. Kõik Lääne-Eestist uuritud muuseumikampsunid on ömmeldud punase-musta ruudulisest puuvillasest kangast, milliseid jällegi ei ole kantud ühelgi saarel.

Nööpe ei pandud pea kuskil jaki ette juhuslikult, igal pool oli selle jaoks oma süsteem. Arvestati kanga värvi ning seda, milline nööp kangaga kokku sobib. Kihnus on aegade jooksul olnud kasutusel läikivad *pärilmutter* nööbid, *kivinööbid*, *luunööbid* ning paberist

nööbid. Kas *kininööbid* olid kivist ja *luunööbid* luust, seda informandid ei kinnitanud. Vajadusel nööpe värviti, et ikka sobiks ja oleks ilus.

Vormsi jakkide nööbirivi pidi olema võimalikult kontrastne, asendamaks pärleid, mida sitsjakiga enam ei kantud. Informandi kirjast järeldeb, et võimaluse korral pandi jakile ette läikivad või sädelevad nööbid. Ühtegi selliste nööpidega jakki uurimise ajal minu kätte ei sattunud, kuid kontrastsed ja silmatorkavad olid need nööbiread küll. Nööbid on enamasti olnud sinised, aga ka roosat ja rohelist värvi ning pulmajakil valged.

Vaadeldud Muhu, Saaremaa ja Pakri jakkidel on kõigil kannaga nööbid. Muhu jakkidel on plastmassist nööbid, mille materjali nimetati rahvapäraselt *kunstsarveks*. Igal jakil on nööbid jaki värvidega kokku kõlama pandud. Ühel inventeeritud Muhu jakil olid hoopis trukid. Sõrve jakkide nööbid olid pisikesed, plastmassist või metallist. Plastmassnööpe õmmeldi hilisemate jakkide ette igal pool.

Lääne-Eesti kampsunitel nööpe reeglina ei olnud. Need käisid sarnaselt villaste kampsunitega eest kinni haakidega.

Kaunistused. Jakke kaunistati erinevalt. Kihnus õmmeldi krae külge sats (*korrod*) või tipud (*tjõppo*), esihõlmale nöörvoldid. Vormsi jaki peamine kaunistus on kontrastne tihe nööbirida, mõnel jakil on veel krae servas väikesed krousitud kaared. Kõige rikkalikum on Muhu jakkide kaunistus – siin on kasutatud tikandiga kaunistusribasid hõlmadel ja allääres, poepitsi, siksak-paela ning dekoratiivseid masinõmblusi. Sõrve jakkidel on laiad tumedamast puuvillasest riidest kandid hõlmadel, allservas ja käiseotstes; lisaks siksak-pael, pits ja *jõngupael*. Lääne-Eesti jakkide ainsaks kaunistuseks võib lugeda osade õmbluste vahele õmmeldud kitsast põhikangast nöörkanti ehk *tera*.

Kandmistavad on väga mitmekesised. Kihnu *sitsijakil* on oma eluring, mis sarnaneb *kõrdi* elukaarega – kõige uuemaid sitsijakke kantakse kirikus, siis pidudel. Kui jakk juba ära hakkab kuluma, siis saab sellest kodus toimetamise jakk. Kehvemast kangast õmmeldigi kohe tööjakke, need olid ilma kaunistusteta ning pidudel nendega ei käidud.

Vormsis on sitsjakid uuema rahvarõiva osa. Neid on võõrsile kaasa võetud, hoolega hoitud ning armastusega kodusaarele tagasi saadetud. Säilinud on rohkesti fotoallikaid, kus on näha sitsjakkide kandmist pidulikel sündmustel – pulmas, pühapäevakoolis, kooli lõpetamisel, lapse ristimisel ning koguni peaministrit vastu võtmas. Samas on ka argisemaid fotosid – näiteks sitsjakis neiu piima koorimas (lisa 12, joonis 10).

Edevad muhulased kandsid oma kirevalt kaunistatud *sitsiluusat* uhkusega ja demonstreerisid kogu külale, et jaksavad poekangast osta. Enamik Muhust uuritud fotosid on fotograafile poseeritud grupipildid, mille põhjal ei ole võimalik jaki kandmise sündmuste kohta järeldusi teha.

Sõrve jakkide kandmistavade kohta tuleb järeldusi teha fotode põhjal. Nende allikate põhjal võib öelda, et tumedapõhjalisi jakke kanti töötegemisel (mõne foto puhul on küll alust kahtlustada fotolavastust). Usun, et oldi praktilise meelega ja heledaid jakke musta tööga ei pruugitud. Vöökudumise kui puhta töö jaoks võis aga heleda jaki selga panna küll – sitsjakis vöökudumisega tegelevast naisest on foto Pakri saarelt (lisa 12, joonis 35) ning sukka kuduvast naisest Lääne-Nigulast (joonis 37). Lääne-Eesti puuvillaste kampsunite kandmistava fotode põhjal järeldada ei ole võimalik.

KOKKUVÕTE

Uurisin oma magistritöös saartel ja Lääne-Eestis kantud puuvillasest kangast jakke.

Uurimistöö eesmärk oli koostada igakülgne ülevaade 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi esimese poole Lääne-Eesti ja saarte puuvillastest jakkidest ning teostada võrdlev uurimus, tuues esile regionaalsed erinevused kangamustrites ja jaki tegumoes; lisaks juhtida rahvarõivaste valmistajate tähelepanu puuvillaste jakkide kandmise traditsioonile ning suurendada teadlikkust eri piirkondade jakkide mitmekülsusest. Selleks, et magistritööst oleks rahvarõivaste kandjaile enim kasu, olid valimis selliseid jakid, mille lõige on sarnane samas piirkonnas kantava villase jaki või kampsuni lõikega ning mida kanti rahvarõivaseelikuga.

Magistritöö esemelisteks uurimisallikateks olid 48 puuvillast jakki. Neist 35 olid muuseumijakid ning 13 pärit erakogudest. Käisin esemelite allikatega tutvumas Tartus ERM-is, Kihnus, Vormsil, Muhus, Saaremaal, Hiiumaal ja Keilas. Uurimistöö lisades on minu praktilise panusena kõikide uuritud jakkide inventariseerimislehed ja fotod. Olulisemad arhiiviallikad olid ERM-i Etnograafiline Arhiiv ja „Eesti murrete sõnaraamat“. Fotosid leidsin enim MuIS-ist, Rahvusarhiivi Fotoinfosüsteemist, SOV arhiivist Rootsis ja erakogudest.

Uurimistöö tulemusena selgus, et igas valimi piirkonnas on puuvillast jakki kantud. Saaremaal kanti sitsjakke vaid Sõrve sääre kahes kihelkonnas: Ansekülas ja Jämajas. Ruhnu saarel puuvillast jakki ei ole kasutatud. Lääne-Eestist on Hanila, Karuse, Mihkli ja Noarootsi kihelkondadest kogutud puuvillasest kangast ja linase voodriga seesidega kampsuneid, mille lõige sarnaneb villase kampsuni lõikega (mida ömmeldigi alguses kodukootud, hiljem ka vabrikukangastest). Puuvillased jakid on osa kihelkonna rahvariietest ja sobituvad naise komplekti teiste elementidega.

Puuvillaste kangaste võidukäik jakkides algas 19. sajandi kolmandal veerandil linnamoele ülemineku perioodi ajajärgul, mil talunaiste rõivastusse ilmusid jakid ning peagi said kättesaadavaks ka mustрилised sitskangad. Saartel hakati sitsjakke kandma 19. sajandi lõpus. Jakkide kandmine hääbus pärast Teist maailmasõda. Erandiks on siin Kihnu, kus rahvarõivaste kandmise traditsioon kestab tänaseni ning sitsijakk on suviti armastatuim rõivaese. Lääne-Eesti varaseim puuvillane kampsun on kogutud juba aastast 1854 Noarootsist ning hilisem 1923 Lihulast.

Erinevates piirkondades nimetatakse puuvillasest kangast jakke erinevalt: Vormsis on sitsjakk, Kihnu murdes nimetatakse nende jakki *sitsijakk*, Muhus *sitsihuusa* või *ostetud vatt*, Saaremaal *sitsijökk*. Lääne-Eesti puuvillasest jakki kutsutakse sarnaselt sama lõikega villase jakiga kampsuniks (ka *kampson*, *kampsul*). Sitsjaki ja puuvillase kampsuni lõiked on sarnased

samas piirkonnas samal ajal kantud villaste jakkide ja kampsunitega. Puuvillaseid jakke kanti soojemal ajal või siis kanti kahte jakki korraga – puuvillane villase all. Puuvillakangad jõudsid saartele ennekõike meremeeste abiga, hiljem osteti neid juba laatadelt ja harjuskitelt ning lõpuks ka poest. Saarte sitsjakid olid enamjaolt väikese lilleõiemustritega, Lääne-Eesti puuvillased kampsunid olid ruudulised. Kanga värvides kujunesid igas piirkonnas välja oma eelistused, jaki põhitoon võis sõltuda kandja vanusest, väisatavast sündmusest või leinast perekonnas. Kihnus ja Vormsil kandsid sitsjakke ka lapsed.

Puuvillasest kangast jakke on rahvariiteta kantud ning seda võiks teha julgesti ka tänapäeval. Tänapäevased puuvillased kangad on omaaegsetest kvaliteetsemad ja vastupidavamad, nendest jakkide õmblemist ei ole põhjust peljata. Oluline on, et iga piirkonna juurde õmmeldakse õige lõike ning sobiva kangamustriga jakk. Kindlasti peavad rahvarõivaste valmistajad ja kandjad silmas pidama puuvillaste jakkide kandmise algusaega – vanemate rahvarõiva komplektide juurde sitsjakid ei kuulu.

Järgimised uurijad saavad uurida villaseid jakke ja kampsuneid ning nende lõikeid ja saada leidude võrdlemisel minu tööst abi. Veel on võimalik põhjalikumalt ette võtta arhiiviallikad ning uurida puuvillaste jakkide kokkupuutepunkte ja sarnasusi Soome ja Rootsi rahvarõivastega. Kogukonnad ootavad minu sitsjakkide projekti järgmist etappi: minu järgmiseks väljakutseks on Kihnu, Vormsi ja Muhu sitsjakkide lõigete erinevate suurusnumbrite väljatöötamine.

Minu magistritöö suurendab teadlikkust sitsjakkide kandmise kombestikust Eestis, aidates seeläbi kaasa traditsiooni jätkumisele. Tänu sellele suureneb loodetavasti rahvarõiva-huviliste hulk, kes oskavad oma komplekti juurde õige sitsjaki või puuvillase kampsuni leida ning selle õmblemiseks teadlikult sobivaid kangaid valida – tulemuseks kvaliteetsed ja autentsel uurimismaterjalil põhinevad jakid ja kampsunid, mis kaunistavad kandjat ja rikastavad meie rahvarõivaste kandmise traditsiooni. Eesti minevikupärand on erakordselt rikkalik ja meie kohus on hoida seda elus võimalikult mitmekesisena.

KASUTATUD LÜHENDID

DIGAR – Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv

AE - Eesti Ajaloomuuseum

EE – Eesti Entsüklopeedia

EKI – Eesti Keele Instituut

EKM, EKLA – Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv

EMS – Eesti murrete sõnaraamat

ERM – Eesti Rahva Muuseum

ERM EA – Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv

EVM – Eesti Vabaõhumuuseum

ETY – Eesti etümoloogiasõnaraamat

FOTIS (EFA) – Rahvusarhiivi fotosüsteem

HMK – Harjumaa Muuseum

HMS – Hiiu sõnaraamat

KES – Kihnu sõnaraamat

MuIS – Eesti Muuseumide Infosüsteem

PäMu – Pärnu Muuseum

SLS – *Svenska Litteratursällskapet i Finland* (Rootsi kirjanduse selts Soomes)

SM – Saaremaa Muuseum

SOV – *Svenska Odlingens Vänner* (eestirootslaste kultuuriselts)

TÜ VKA – Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

ÕS – Eesti õigekeelsussõnaraamat

KASUTATUD ALLIKAD

Nimekiri on grupeeritud allikate kaupa.

Esemeliste allikate loetelu Lisa 1.

Fotode loetelu Lisa 17.

Informantide nimekiri Lisa 18.

Barnett, J. C. (2013). *Synthetic organic dyes, 1856–1901: an introductory literature review of their use and related issues in textile conservation. Published by: Studies in Conservation. P. 68-69.*

Habicht, T. (1957). Muhu rahvarõivad. H. Moora (vastutav toim), *Eesti rahvarõivad* (lk 166-170). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Holst, J. (2020). *Rootslased Pakri lahe ümbruses*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Igal rahval oma rõivas. Kihnu, seto, suidi ja liivirahvarõivad. (2019). Seto Instituut.

Jõerand-Vahur, K. Värv, E. (2020). *Rahvarõivaste valmistamise juhend*. Mihkli naine. Tartu: Bookmill.

Kaarma, M. ja Voolmaa, A. (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.

Kaarma, M. ja Voolmaa, A. (2015). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Kabur, A., Pink, A. ja Meriste, M. (2019). *Meite Muhu Mustrid*. Türi: Saara Kirjastus.

Kalits, V. (2006). *Kihnlaste elatusalad XIX sajandi keskpaigast XX sajandi keskpaigani*. Kihnu Kultuuriruum.

Kont, Ü. Randmaa, A. Raud, I. (2017). *Pärnumaa rahvarõivad*. Türi: Saara Kirjastus.

Kurrik, H. (1938). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Sihtasutis Eesti Rahva Muuseumi Kirjastus.

Lemire, B. ja Riello, G. (2008). *East & West: Textiles and Fashion in Early Modern Europe. Journal of Social History*, Vol. 41, No. 4 (Summer, 2008) Published by: Oxford University Press.

L., Mandel (koost). (2020). *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses*. Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.

Manninen, I. (2017). *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat III.

Moora, H. (vastutav toim). (1957). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

- Mätas, M. (2006). *20. sajandi Kihnu rätikud*. Ojamaa, T. ja Kalkun, A. (toim). Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris. Töid etnomusikoloogia alalt 4. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond.
- Mätas, M. (2021). *Minu Kihnu*. Petrone Print.
- Piiri, R., (2020). Hanila. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 71-79). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Piiri, R., (2020). Kullamaa. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 103-109). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Piiri, R., (2020). Lääne-Nigula. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 125-135). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Piiri, R., (2020). Martna. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 137-149). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Piiri, R., (2020). Naise rõivastus. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 23-41). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Põllo, H. (2002). *Nad tegid toad tuule pääle, elud ilma ääre pääle...* Kärkla: Keskkonnainvesteeringute Keskus.
- Rajando, K. (2020). Vormsi rahvarõivad. L., Mandel (koost), *Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses* (lk 225-237). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.
- Raud, I. (2016). *Vändra kihelkonna rahvarõivad*. Türi: Saara Kirjastus.
- Rußwurm, C. (2015). *Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus*. MTÜ Eestirootsi Akadeemia.
- Rüütel, I. (2013). *Naised Kihnu kultuuris*. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Lonn, V. ja Niit, E. *Saarte murde tekstid. Eesti murded VII osa*. 2002. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Snodgrass, M. E. (2013). *World clothing and fashion. An Encyclopedia of History, Culture,*

and Social Influence. New York.

Tamm, A. (2022). *Ühe sitsijaki lugu: koopia õmblemine umbsest Kihnu jakist*. *Studia Vernacula* nt 14 (ilmumisel). Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Tervonen, A. 2016. *Kangad*. Argo Kirjastus.

Vasiļevska, K., Martinova, D. (2017). (*Suit' drān's Suitu novada mantojums*). *Ventspils novada pašvaldība, Alsunga novada*.

Viikna, A. (2015). *Teksiilikeemia III*. TTÜ Kirjastus.

Viires, A. (koost), Karu, E., Troska, G., Tõnurist, I., Vahtre, L. (2000). *Eesti rahvakultuuri leksikon*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Viires, A., Vunder, E. (koost). (2008). Eesti rahvakultuur. E. Värv. *Riietumine ja rahvarõivad* (lk 279-301). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Voolmaa, A. (1957). Kihnu rahvarõivad. H. Moora (vastutav toim), *Eesti rahvarõivad* (lk 126-129). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Uus, I. (2012). *Noppeid Kihnu näputööst*. Viljandi: OÜ Eesti Loomeagentuur.

Käsitöökirjalised allikad

Amur, T. 2012. Vormsi-aineline taaskasutuslik rõivakollektsioon: Ormsö by Triin Amur. [Diplomitöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.

Joala, L. (2016). *Robert Natuse Riidevärvimis- ja trükkimistööstus Viljandis aastatel 1883–1941*. [Magistritöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.

Kalle, M. 2012. 19. sajandi II – 20. sajandi I poole Lääne-Eesti saarte lasterõivad muuseumikogude ja arhiivifotode põhjal. Rahvarõiva-ainelise laste rõivakollektsiooni valmistamine. [Lõputöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.

Kosseson, I. 2012. Masintikandite iseloom Muhu argitanudel – tüpoloogias ja värvikombinatsioon ning masintikandiga kujundatud autorikollektsioon. [Diplomitöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.

Lepik, M. 2016. Anseküla rahvariided 19. sajandi lõpul – 20. sajandi alguses. [Kursusetöö]. MTÜ Eesti rahvarõivas. Rahvarõiva valmistamise koolitus.

Luhamaa, L. 2022. Looduslike tekstiilvärvide ajalugu. Loodusvärvid kangatrükitööstustes, 16.

- saj – 19. saj algus. [Käsikirjaline loengukonspekt]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.
- Martinsen, H. 2015. *Fashionable Chemistry: The History of Printing Cotton in France in the Second Half of the Eighteenth and First Decades of the Nineteenth Century*. [Doktoritöö]. *Institute for the History and Philosophy of Science and Technology University of Toronto*.
- Pukk, M. 2015. Trükimustrilised pearätikud Kihnu traditsioonilises rõivastuses. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Pukk, M. 2019. Trükimustrilised põlled Kihnu traditsioonilises rõivastuses. Põlle- ja rätikukangaste kaasaegsete prototüüpide loomine. [Lõputöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Saar, T. (ilmselt 1970. aastad). Kihnu rahvariite kandmisest. [Käsikiri]. Kihnu Muuseumi valduses.
- Uus, I. 2004. Kihnu rahvuslikku käsitööd tutvustav metoodiline materjal põhikoolile. [Lõputöö]. Viljandi Kultuuriakadeemia. Talukujunduse ja rahvusliku tekstiili eriala. Viljandi.

Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv

- ERM EA 1. Voldemar Haas. 1921. Teatmematerjal Tõstamaalt ja Kihnust, 27, 401.
- ERM EA 2. Helmi Üprus. 1947. Etnograafilisi tähelepanekuid Kihnust.
- ERM EA 37. Aino Järvesoo. 1938–1939. Saarde kihelkonna etnograafiline kirjeldus, 353–354.
- ERM EA 45. Helmi Üprus. 1947. Etnograafilisi tähelepanekuid Kihnust, 73, 82–83.
- ERM EA 47. Aino Voolmaa. 1948. Etnograafilist teatmematerjali Kihnust, 905–906, 719, 877.
- ERM EA 48. Tiina Võti. 1948. Etnograafilist teatmematerjali Saaremaalt, 557–567, 583–587.
- ERM EA 50. Vaike Tiik. 1949. Hiiumaa rahvarõivad, 262–263.
- ERM EA 64. Aino Voolmaa. 1958. Teatmematerjali Noarootsi kihelkonnast, 186–187.
- ERM EA 66. Tiina Võti. 1958. Etnograafilisi kirjeldusi Vändrast, 157.
- ERM EA 81. Aino Voolmaa. 1961. Etnograafilist teatmematerjali Martna kihelkonnast, 37–38, 153.
- ERM EA 100. Aliise Moora. 1947. Etnograafilist teatmematerjali Martna, Kirbla, Lihula, Audru, Mikhli ja Paistu kihelkondadest, 289.

- ERM EA 109. Kalju Konsin, Lehti Konsin, Tiina Vöti. 1965. Teatmematerjali asulate elu-olu uurimise ekspeditsioonilt. II. Pärnu-Jaagupi alevist, 133.
- ERM EA 125. Sirje Reitel, Marge Vasari, Aili Venesaar. Teatmematerjale rahvarõivaste kohta (Kärkla, Valjala), 44–45, 209, 270.
- ERM EA 139. Aino Voolmaa. 1975. Teatmematerjali rõivastusest Märjamaa kihelkonnast, 215, 222.
- ERM EA 185. Aino Voolmaa. 1966. Teatmematerjali rõivastuse kohta Audru, Häädemeeste, Mihkli, Pärnu, Pärnu-Jaagupi, Saarde, Tori kihelkondadest, 21, 79, 87, 95, 108, 125, 139, 295.
- ERM EA 232. Aino Voolmaa. 1900–1940. Märkmeid Vormsi ja Pakri saarte ning Risti kihelkonna Vihterpalu valla rannaäärsete rootslaste rõivastusest, 18, 24, 38, 45, 59, 90, 172, 184.
- ERM EA 479. Aino Voolmaa. 1972. Teatmematerjali rõivastusest Torma ja Kodavere kihelkonnast, 275.

Ajalehed

- Esmaspäev: piltidega nädalleht*, nr 22, 3. juuni 1929.
- Käsitööleht, 28. august 1913.
- Käsitööleht, 29. oktoober 1914.
- Postimees (1886–1944), nr 44, 21. aprill 1890.
- Postimees (1886–1944), nr 226, 4. oktoober 1917.
- Ristirahwa Pühhapäewaleht*, 31. mai 1887.
- Sakala (1878–1940), nr 53, 10. mai 1934.

Filmimaterjalid

- Hummel, P. (režissöör). (1992). *Kihnlased osa nr 4. Suvi – 1992*. ETV Kultuuritoimetus.
- Pikkus 29 minutit 49 sekundit.

Eesti murrete sõnaraamat

EMS I köide 2. vihik, lk 256 Jämaja.
 EMS I köide, 2. vihik, lk 257 Simuna.
 EMS I köide, 4. vihik, lk 857 Lihula.
 EMS I köide, 5. vihik, lk 923 Kodavere.
 EMS I köide, 5. vihik, lk 925 Hargla.
 EMS II köide 10. vihik, lk 956 Lüganuse.
 EMS III köide, 11. vihik, lk 151 Rõuge.
 EMS III köide, 15. vihik, lk 827 Hageri.
 EMS III köide, 15. vihik, lk 942 Iisaku.
 EMS IV köide, 19. vihik, lk 690 Rannu.
 EMS IV köide, 20. vihik, lk 832 Hargla.
 EMS V köide, 22. vihik, lk 281 Puhja.
 EMS VI köide 26. vihik lk 97 Martna.
 EMS VI köide 28. vihik lk 450 Audru.
 EMS VI köide, 28. vihik, lk 576 Kodavere.
 EMS VI köide, 28. vihik, lk 607 Pöide.
 EMS VI köide, 30. vihik, lk 886 Vändra.
 EMS VII köide, 33. vihik, lk 432 Kihelkonna.
 EMS VII köide, 33. vihik, lk 601 Jämaja.

Interneti allikad

Eesti Keele Instituut. 2009. *Eesti keele seletav sõnaraamat*. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>
 Eesti Keele Instituut. 2012. *Eesti etümoloogiasõnaraamat*. <https://www.eki.ee/dict/ety/>
 Eesti Keele Instituut. 1994–2021. *Eesti murrete sõnaraamat*. <https://www.eki.ee/dict/ems/>
 Eesti Keele Instituut. (s.a.). *Hiiu sõnaraamat*. <http://www.eki.ee/dict/hiiu/>
 Eesti Keele Instituut. (s.a.). *Kihnu sõnaraamat*. <https://www.eki.ee/dict/kihnu/>
 Eesti Keele Sihtasutus. 2018. *Eesti õigekeelsussõnaraamat*. <https://www.eki.ee/dict/qs/>
 Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv. (s.a.). *DIGAR*. www.digar.ee
 Mittetulundusühing Entsüklopeedia. (s.a.). *Eesti Entsüklopeedia*. <http://entsyklopeedia.ee/>
 MTÜ Rahvarõivas. (s.a.). *Eesti rahvarõivad*. <https://rahvaroivad.ee/>

Rahvusarhiivi fotoinfosüsteem. (s.a.). *FOTIS*. <https://www.ra.ee/fotis/>

MTÜ Sõrvemaa Pärimuse Selts. (s.a.). *Sõuke Sõrvemaa*. www.sõrvemaa.ee

The Fashion History Timeline. 2022. <https://fashionhistory.fitnyc.edu/>

Lõikejooniste konsultant: Merli Mänd

Tekstiilivärvide konsultant: Liis Luhamaa

SUMMARY

The master's thesis by Aivi Tamm is titled "Cotton jackets in the tradition of wearing folk costumes in the mainland and islands of West Estonia at the end of the 19th century and the in the first half of the 20th century". By West Estonia the author means the group of folk costumes in Lääne and Pärnu county. The aim of the thesis was to compile a thorough overview of the cotton jackets in the mainland and islands of West Estonia at the end of the 19th century and the first half of the 20th century and to conduct a comparative study by highlighting the regional differences in the textile patterns and the style of jackets. The additional aim was to draw the attention of the makers of folk costumes to the tradition of wearing cotton jackets and to increase their awareness of the versatility of jackets from different regions. In order to provide the most use for people wearing folk costumes, the following cotton jackets were studied:

- the cut of which is similar to the woolen jacket or cardigan worn in the same region;
- jackets that were worn together with the skirt of the folk costume.

Forty-eight cotton jackets constituted the material study objects. Of these jackets, 35 were museum items and 13 from private collections. The author acquainted herself with the material sources in the Estonian National Museum in Tartu and in Kihnu, Vormsi, Muhu, Saaremaa, Hiiumaa and Keila. In the appendices to the thesis, there are the inventory sheets and photos of all the studied jackets. The main archive sources included the ethnographic archive of the Estonian National Museum and the Dictionary of Estonian Dialects. The photos were found in MuIS (Museums' Public Portal), the photo info system of the National Archive and in private collections.

As a result of the study, it was found that in each region of the sample – Kihnu, Vormsi, Muhu, Saaremaa, Hiiumaa, Pakri, West Estonia – cotton jacket have been worn. Although there is no evidence of cotton jackets being worn in every parish of the regions under study, the existing sources give reason to suggest that cotton jackets were worn everywhere. They are part of the folk costumes of the parish and combined with the other elements of women's folk costumes.

Cotton as a material in sewing jackets became popular in the third quarter of the 19th century during the transfer to urban clothing when jackets appeared in the clothing of peasant women and when patterned cotton fabrics became available. On the islands, cotton jackets started to be worn at the end of the 19th century. The habit of wearing jackets disappeared

after World War II. The exception to this was Kihnu where the tradition of wearing folk costumes is still alive and the cotton jacket is the most popular piece of clothing in the summer. The earliest cotton cardigan collected dates from 1854 in Noarootsi and the latest from 1923 in Lihula.

In different regions, cotton jackets are named differently. In Vormsi, they are called *sitsjakk*, in the Kihnu dialect *sitsijakk*, in Muhu *sitsiluusa* or *ostetud vatt*, in Saaremaa *sitsijökk*. In West Estonia, the cotton jacket is called cardigan (*kampsun*) the same way as a woolen jacket with a similar cut (also, *kampson*, *kampsul*). The cuts of the cotton jacket are similar to those of the woolen jackets and cardigans worn in the same region at the same time. Cotton jackets were worn during a warmer season or sometimes under the woolen jacket. Cotton fabrics reached the islands thanks to seamen. Later, these fabrics were bought at fairs and from travelling merchants and finally also from shops. The cotton jackets on the islands had mainly small flower prints while those in West Estonia were squared. The preference in the colours of the jackets developed over time in each region and the main colour of the jacket could depend on the event that it was worn at or grief in the family as well as the age of the person wearing it. In Kihnu and Vormsi, children also wore cotton jackets.

Cotton jackets were worn together with folk costumes and could be worn also today. It is important to sew a jacket that fits the region with a suitable cut and fabric pattern. The makers and wearers of folk costumes should definitely bear in mind the time that cotton jackets started to be worn. These jackets do not belong to older folk costumes. The master's thesis raises the awareness of the customs of wearing cotton jackets, helping thereby to keep the tradition alive.

LISAD

Lisa 1. Villased jakid

Lisa 2. Esemeliste allikate nimekiri

Lisa 3. Sitsjakid tänapäeval

Lisa 4. Kihnu

Lisa 5. Vormsi

Lisa 6. Muhu

Lisa 7. Saaremaa

Lisa 8. Pakri

Lisa 9. Lääne-Eesti

Lisa 10. Kangamustrid

Lisa 11. Jakkide võrdlustabel

Lisa 12. Fotod

Lisa 13. Sitsi hind

Lisa 14. Sitskangas kui moekaup

Lisa 15. Läti sitsjakid

Lisa 16. Kärkla kalevivabriku protokoll

Lisa 17. Fotoallikad

Lisa 18. Informantide nimekiri

Lisa 19. Lihtlitsents

Lisa 1. Villased jakid ja kampsunid

Magistritöö raames uurisin selliseid puuvillasest kangast jakke, mille lõige on sarnane samas piirkonnas kantava villase jaki või kampsuni lõikega ning mida kanti rahvariide seelikuga. Lisas 8 olengi piirkondade lõikes villaste jakkide ja kampsunite kirjeldused kirja pannud. Iga piirkonna kohta on lisatud ka foto ja/või joonis.

Kaarma ja Voolmaa põhjal võib kinnitada, uuemamoelised seesidega kampsunid saavutasid 19. sajandi keskpaigaks Lääne-Eestis laialdase leviku. Linnamoele ülemineku rõivastusse kuuluvad 19. sajandi kolmandal veerandil talunaiste hulgas levima hakanud jakid. (Kaarma & Voolmaa, 2015, lk 36)

1. Kihnu

Raamatust „Eesti rahvarõivad“ saab lugeda, et 1880. aastail hakati Kihnus triibuseelikuga kandma sitsjakke ning samaaegselt sitsijakiga hakati soojema pihakattena kandma villaseid jakke. Kurguni nõõbitav sirge lõikega villane jakk ulatus kõrdivärvlist veidi allapoole ja tehti sinakashallist riidest. (Moora, et al., 1957, lk 126) Jakk oli alt veidi laienev, kaarjalt pikendatud seljaosaga (Kaarma, Voolmaa 1981, lk 286).

Kihnust on 1921.a. kirjeldatud villaste jakkide kandmist alates ligikaudu 1896. aastast: „*Praegu tarvitatakse villaseid halle jakke. Neid on alles umbes 25 aasta eest tegema hakatud.*“ (ERM EA 1:401). Koguja on lisanud omakäelise lõikejoonise (joonis 2).

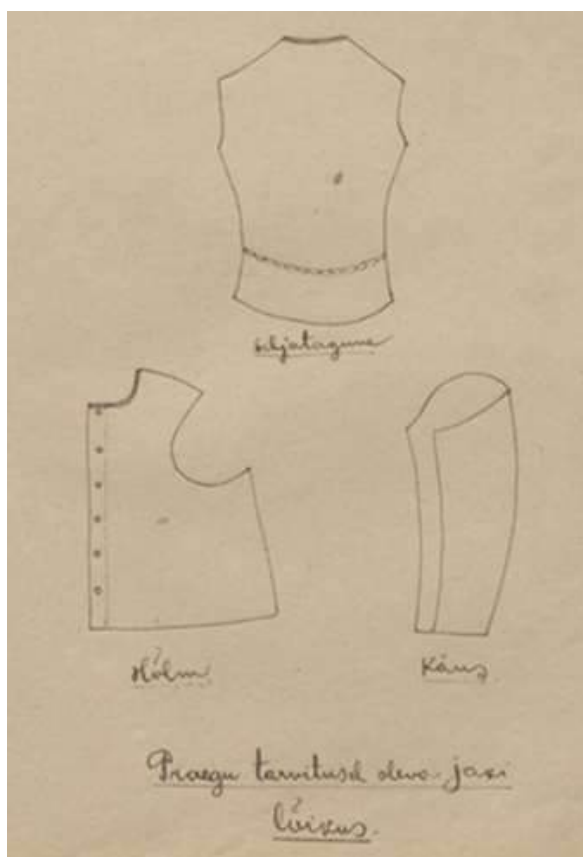
1947.a. on ülestähendus, et Kihnus on üleriideks lühike sinakashall (potisinine) villane eest nõõbitud kitsas jakk (joonis 1). „*Igal Kihnu naisel on nüüd üleriideks jaki. See on lühike sinakas-hall (potisinine) villane kitsas jaki, eest nõõbitud. Madli Köster näitas mulle oma „uut moodi“ jaki nõõpe kui midagi täiesti haruldust. Vammustel olevat endistel aegadel vaid nõõbid olnud*“ (ERM EA 45:73).

Sinaida Saar e. Kaerametsa Siina (sünd 1907.a.) kinnitab 1980.a.: „*Tänapäeval kannavad Kihnu naised jakke. Jakid tehakse villasest ja poolvillasest riidest. [...] Jakk on eest nõõbitav (6 nõõpi). Jakk ulatub seelikuvärvlist veidi allapoole.*“ (EA 185:295).

Joonis 1. Villane jakk tagant (ERM EAp 209/EAV EA 2:1/13-59)

Joonis 2. Villase jaki joonis aastast 1921
(ERM EA 1:401 Kihnu)

Joonis 3. Kihnu naine halli jakiga 1927.a.
(EKM, EKLA A-181: 5991)

Kuraga Elvi võrdles, et sitsjakil ei ole tippusid ja nööriolte, muidu on sarnane halli jaki lõikega (joonis 2-4). Sitsijakki kanti halli jaki all. Kihnlase silmale oli ilusam, kui halli jaki alt paistsid sitsijaki krae küljes olevad tipud või kurrud (*korrod*) välja. (Vesik, intervjuu 15.04.2021)

Joonis 4. *Hall jakk (EVM E 272:3 Kihnu)*

2. Vormsi

Vormsi sitsjaki lõige on sarnane sama perioodi villase jakiga (HM _ 3402 E, RrM _ 1071:2 E 211, RrM _ 1130:2 E 246) (joonis 5). „Pealistrõivana kanti tumesinisest täisvillasest riidest vooderdatud jakki (*jakk*, *ulljakk*), mis oli lõikelt pluusiga sarnane. Nööbid valiti metallist või klaasist. Sageli oli jaki krae vooderdatud sametiga.“ (Piiri, *et al.*, 2020, lk 233)

Joonis 5. *Villane jakk (RrM _ 1130:2 E 246 Vormsi)*

3. Muhu

Viires ja Vunder märgivad Muhu kohta, et siin jätkus 19. sajandi teisel poolel rahvarõivaste kiire areng. Terve rõivakomplekt vahetus 1870-ndatel. (Viires & Vunder, 2008, lk 291)

Nipiga vattide kudumise mood sai alguse 19. sajandi viimasel veerandil. *Nipil vati* seljaosas on praktiline väärtus – kummardumisel püsis vööni ulatuva kampsuni kolmnurkne serv vöö vahel ja selg oli soojas. Sellele toretsevale rõivaesemele lisati kaunistuseks poepitse ja –paelu. Kaunistuseks õmmeldud villaste kangaribade tikand tehti 19. sajandil ristpistes, hiljem masintikandis või lillkirjas. (Kabur, Pink, & Meriste, 2019, lk 152)(joonis 6)

Joonis 6. Villane nipiga vatt (SM _ 9651:1 T 279 Muhu)

4. Saaremaa

„Villasest kangast õmmeldud kampsunitest kujunes Sõrvemaal välja unikaalne riietuse – *pailadega jökk*. See oli tumesinisest villasest kangast rikkalike aplikatsioonkaunistustega jakk (joonised 7, 8). Nii *sitsijökke* kui *pailadega jökke* kanti kirikuue peal.“ (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

20.sajandi alguse rõivastuse kohta on Ansekülast kirja pandud Liisa Püüdingi (sünd. 1901) mõtted: „*Jakk tehti omakootud villasest kangast ja oli ühevärviline, kas must või sinine. Jakk oli sirgelõikeline, vööni pikk. Seljatükk oli veidi pikem ja alt ümar. Jakki kaunistasid siidist või sametist paelad [...]. Jakk käis eest kinni nõõpidega. Jakil oli paelaga kanditud püstkrae, samuti olid käiseotsad kanditud. Varrukad olid pikad ja sirged.*” (EA 125:209).

Eesti murrete sõnaraamatust leiab Jämaja kohta: „*ma sai jöki 'valmis ning aisi 'ümberaimised (kanditud ääred) ka 'ümber; 'valgel 'kampsunil olid mustad 'ümberaimised, sinisel punased*“ (I köide 1. vihik, lk 199 Jämaja).

ERM-i kogudes leidub võrdlemiseks üks villane Sõrve jakk 19. sajandi lõpust: ERM 12506 (joonis 7) ning kolm villast jakki 20. sajandi algusest: ERM A 1020:211, ERM A 582:88 (joonis 8), ERM A 490:167.

Joonis 7. Villane jakk (ERM 12506 Jämaja)

Joonis 8. Villane jakk (ERM A 582:88 Anseküla)

5. Hiiumaa

Lambapruunist villasest riidest õmmeldud kampsun oli Hiiumaal põhiliselt kevadel ja sügisel, aga ka suvel jahedate ilmadega kantav kergem ülerõivas. Kampsun sarnanes lõikelt ja kaunistustelt händadega kuue ülaosaga. Tegumoelt oli kampsun piha ümber hoidev, seljal kahe vööst algava voldikimbuga. Kaelaava serv ja esihõlmad ääristati värvilise, enamasti puuvillase kandiga. Nimetused ning kampsuni pikkus olid kihelkonniti erinevad. Emmaste eest paari haagiga kinnitatav *vähejaku* ja Reigi *vähekuub* ulatusid poolde puusa, Pühalepa vildine *kampsul* poolde reide. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.) (Kaarma & Voolmaa, 2015, lk 354)

1949.a. on Hiiumaalt üles märgitud: Ka Emmastes oli naiste ja meeste üliriideks taskuteta *jaku*. *Suur-* ja *vähejaku* olid tegumoelt täiesti sarnased, ainult *vähejaku* oli lühem

(pintsaku pikkusega). Umbes 1880.a. on *jäkid* kadunud. *Jäkudele* järgnesid nii meestel kui naistel *jäkid*. Esmalt olid *jäkid* lihtsalt eest kinnised, siiludeta, taskuga *jäkid*. *Jäkid* tehti hiljem sitsipluuside järgi linnalõikelised. Paljud teinudki *jäkid* *jäkkideks*, pannes siilud rinnaväljalõike katteks. (ERM EA 50)

6. Pakri

Pakri jakid olid enamasti valmistatud jämedast lambapruunist või lambamustast villasest riidest. Neil oli all jäme takune või kanepilõngast riidega vooder, mis ulatus poole pikkuseni. Jakki kasutati soojema ilmaga ülerõivana, aga kanti ka ruumis sees. (Holst, 2020, lk 164)

Pakri sitsjakk ei ole villase jaki lõikega. Pakri villasel jakil on selja peal *hännad* (joonis 9), mis teeb ta pigem Hiidlaste *vähejaku* sarnaseks. Sitsjakil selja peal *händasid* ei ole.

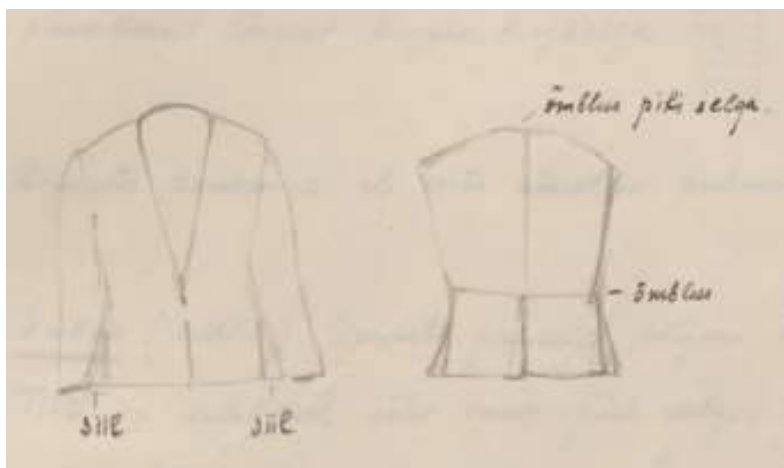
Joonis 9. Villane jakk 1864.a. (ERM A 294:3 Väike-Pakri)

Lisette Kolviko (sünd. 1902) Keibu külast on villase jaki kohta meenutanud: „*Jakk oli vanatädil Pakri moe järgi süsimustast villasest riidest, mustrilise puuvillasest voodriga. Jakk oli siiludega, taga kaks volti.*” (ERM EA 232:59) „Lisette Palmkron (sünd. 1888) Ristna külast Suur- Pakril: „*Jakid olid mustast villasest riidest, hännad taga. Eest rindade pealt olid hõlmad lahti.*” (ERM EA 232:38)

1925.a. on Pakrilt üles tähendatud, et pihtjakk oli täisvillane, varem värvimata mustast lambavillast, hiljem värvitud must voodriga jakk (joonis 10). Jakk ulatus puusade peale, kummalgi puusal ja keskel seljataga sügav volt, piki selga õmblus. Eest lahtine nagu pikk-kuubki. Kaunistusteta jakk kinnitati eest ühe haagiga. (ERM EA 10:847)

Joonis 10. *Pihtjakk (ERM 10:847 Pakri)*

7. Lääne-Eesti

19. sajandi keskpaigaks said Mandri-Eesti traditsioonilises naise rõivastuses valitsevaks villasest riidest uuemamoelised kampsunid. Koos riideesemega hakati kasutama ka seda tähistavat sõna "*kampsun*". Kampsunid olid oma lõikelt suhteliselt sarnased - lühikese liibuva piha ja tugevasti rõhutatud vöökoha ning völtidesse seatud ääreriba ehk *seesidega*. Kampsuni selja tagant läks kaares lõige õlgade juurest kuni vöökohani, eest oli kampsun haakidega. Sageli tehti keskosa linase voodriga, et kampsun paremini seljas istuks. Varrukad olid toleaeegsele moele vastavalt laiad ja õlgadel puhvi kroogitud.

Seesidega kampsunid õmmeldi enamasti kodusest villasest riidest, kuid kasutati ka vabrikukangaid. Varasemad kampsunid olid 18. sajandi moerõivastusele iseloomuliku avara rinnalõikega, kuid 19. sajandi keskpaigast peale tehti need suhteliselt väikese kaelaavaga, mõnikord pandi neile väike lamav krae. (Kaarma & Voolmaa, 2015, lk 268) (Kont et al., 2017, lk 26) (Piiri, et al., 2020, lk 30) (Kaarma & Voolmaa, Eesti rahvarõivad, 1981, lk 34-35)

„Villasest kangast õmmeldud kampsunitel oli Pärnumaal mitmeid nimetusi: *vamps*, *pelts* või *vammus*.“ (Kont et al., 2017, lk 267)

Audru, Häädemeeste, Saarde, Tõstamaa ja Pärnu kihelkonna kohta pole andmeid, et seal oleks uuemamoelisi seesidega kampsuneid kandma hakatud (Kont, e-kiri 21.04.2022).

Hanila. Kampsuneid hakati õmblema hiljemalt 18. sajandil. Kampsun valmistati 19. sajandil peamiselt kodukootud villasest kangast (joonis 11), hiljem tulid kasutusele mitmesuguseid ostukangad. Kampsun oli lühikese liibuva pihaga, avatud rinnaesise, pikkade

puhvvarrukatega ja rühmseesiga. Hõlmad sai kinnitada väikeste metallhaakidega, voodriks linane riie. (MTÜ Rahvarõivas , s.a.)

Joonis 11. *Kampsun enne 1850.a. (ERM 3756 Hanila)*

Karuse. 19. sajandi lõpus kandsid Karuse naised linnamoelisi, rätsepa õmmeldud jakke. Jakk oli taljes, kitsa püstkraega, hõlma ääres tihe nõöbirida või haagid, pikad õlalt kroogitud varrukad, osadel ka mansetid otsas, seljal ja varruka otstes kaunistused (joonis 12). (MTÜ Rahvarõivas , s.a.)

Joonis 12. *Kampsun 1839.a. (ERM 18336 Karuse)*

Kirbla. Pikkade puhvvarrukatega kampsunitel oli taljesse töödeldud pihaosa ning allääres seesid. Kampsunid kinnitati eest haakidega, kurgu alt olid need hästi kinnised. Vanemad kampsunid valmistati kodukootud potisiinise villasest kangast. 19. sajandi lõpus hakati kampsuneid valmistama punaseruudulisest villastest või poolvillasest ostukangast. Kampsunitel oli linane vooder. Kirblast kampsuneid säilinud ei ole. (MTÜ Rahvarõivas , s.a.)

Kullamaal õmmeldi kampsun (*kampsul*) (joonis 13) tumedast potisiinise villasest kangast. Kodus kootud toimes koes kangast nimetati *maakaleviks*. Kampsuneid tehti ka poekalevist. Kullamaa kampsunid olid rühmseesilised, st taga oli üks mitmest vastandvoldist koosnev voldikimp ning mõlema küljeõmbluse juures üks vastandvold. Et kampsuni küljeõmblused olid toleaege moekohaselt selja poole viidud, siis ei olnud voldid täpselt

külgedel, vaid selja pool. Kullamaa kampsuneid iseloomustasid vöökoha juurest lähestikku kulgevad selja kaarõmblused. Kaarõmbluste alla võidi õmmelda dekoratiivne kitsas siidpael, samasuguse paelaga võidi kaunistada ka kaelus. Lai ja lopsakas kaheosaline varrukas kitsenes varrukasuu suunas. Kampsun käis eest haakidega kinni. Pihaosale tehti linane vooder. 20. sajandi alguses polevat enam kampsuneid kantud. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Kampsuni (joonis 13) juures on MuIS-is legend: "*Tarvituselt kadunud 30 a eest*" (s.o. 1840.a. - autor)(ERM A 509:2302).

Joonis 13. *Kampsul 1870.a. (ERM A 509:2302 Kullamaa)*

Lihula puhvvarrukatega kampsunid olid taljesse õmmeldud pihaosa ning seesidega (joonis 14).

Joonis 14. *Villane jakk 1870.a. (ERM A 509:2308 Lihula)*

Kampsunid olid kurgu alt kinnised ning eest haakidega suletavad. Vanemad kampsunid valmistati kodukootud potisiinise villasest kangast. 19. sajandi lõpus hakati kampsuneid valmistama punaseruudulisest villastest või poolvillasest ostukangast. Vooder oli linane. Säilinud on nii kraega kui ilma kraeta kampsuneid. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.) (Kont et al., 2017, lk 116)

Lääne-Nigula kampsun õmmeldi kodukootud villasest riidest, kuid kasutati ka mitmesuguseid ostumaterjale. Rühmseesiline kampsun oli lühikese liibuva piha ja puhvvarrukatega (joonis 15). Hõlmad suleti väikeste metallhaakidega. 19. saj teisel poolel õmmeldi ka kraega kampsuneid. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.) (Kont et al., 2017, lk 129)

Lääne-Nigulast on 1924.a. kirja pandud: „*Kampsoni* pikkus oli vööni ja vööst allapoole umbes 4 sõrme jagu seesiline osa. Suurem jagu *vollisid* (volte) oli ainult taga, külje peal ka mõned *vollid* (voldid) ja ees hõlmad vaheliti. Selja taga kesk selga oli õmblus. Kaelaauгу lahti lõige ulatus südame kohani. Mingisugust erist kaelust kampsonil ei olnud. Ilustuseks oli ühe hõlma peal rida *haasasid* (aasad) ja *haakisid* (haagid), mis *kampsonit* mitte kinni ei hoidnud. *Haasad* (aasad) olid tehtud suurem jagu punasest lõngast. Ja alles rida *haasasid* (aasad) ja oranže *haakisid* (haagid) hoidsid kampsunit kinni. Kampsunit kanti seljas iga päev kui vähe jahedam.“ (ERM EA 8:36).

Joonis 15. Villane kampsun pärast 1863.a. (ERM 10765 Lääne-Nigula)

Martna seesiline kampsun oli lühikese liibuva piha ja peaaegu kurguni kinnihaagitud rinnaesisga. Eest käis kinni väikeste metallhaakidega. Vanemad kampsunid õmmeldi kodukootud villasest kangast, 19. sajandi lõpupoole hakati kampsuneid valmistama ostukangast. Uuematel kampsunitel oli lai mahakeeratud krae (joonis 16). Vooder oli linane. (Kont et al., 2017, lk 141) (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Martnast on 1923.a. üles tähendatud: „Igapäevane töö juures tarvitav kampsun oli läbivillane, [...] alumises ääres [...] voldid. [...] a. 40 eest (1883.a. - autor) tulnud tarvitusele poeriidest läbi- või segavillased, enamasti punased kampsunid kolme tolli laiuse mahakeeratud kraega, eest haakidega kinni. [...] Neid tarvitati piduriidena külmemal aastaajal ja tarvitatakse praegugi.“ (ERM EA 3:27)

Joonis 16. Villane kampsun 1873.a. (ERM 10009 Martna)

Mihkli. Pärnumaale omast kampsunite moodi esindas Mihklis lühikese liibuva piha, pikkade varrukate ja nn *händadega* kampsun, mis oli kaunistatud punase kaarusnööriga. Veidi hilisemad kampsunid olid linnamoele vastavalt õlalt puhvi kroogitud varrukatega (joonis 17). (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Mihklist pärit Tiina Tõnn (sünd. 1904.a.) mäletab, et tema lapsepõlves kandsid naised kevadel ja sügisel mustast või sinisest villasest riidest lahtisi jakke. Kes rikkam, pani jakile voodri (*alariide*) alla. (ERM EA 185:79).

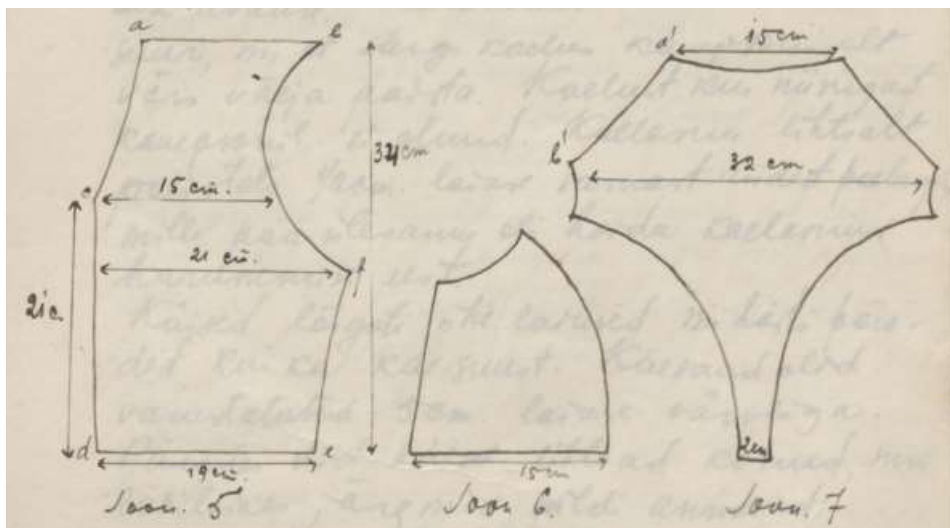
Joonis 17. Villane kampsun enne 1911.a. (ERM 2848 Mihkli)

1924.a. on Mihklist kirja pandud, et *kampsolid* tehti peenemast villasest riidest. Hilisemal ajal tarvitati *omakoet* (oma kootud) riidest *kampsoleid* vaid koduse töö juures, kuna *väljaskäikudel* (kodust väljas) oli ostetud villasest riidest *kampsonid*. *Kampsol* ulatus puusakondist saadik ja vötte osa, mille moodustas 10 cm pikkune samast riidest pael, jäi siis

puusade *pääle* (peale). *Kampsoni* kere koosnes viiest tükist: kaks hõlma, kaks küljetükki ja üks seljatükk (joonis 18). Kaelaavaus tehti võrdlemisi suur, nii et särgi kaelus *kampsoni* alt välja võis paista. Eraldi kaelust *kampsonil* ei olnud, kaelasuu lihtsalt palistati poole cm laiuse samast riidest paelaga, mille *pääülesanne* (peamine ülesanne) oli hoida kaelasuud *harunemise* (hargnemise) eest. Käised lõigati ühelaiused niihästi *pärades* kui ka käesuust. Käesuud olid varustatud 5 cm laiuse värvliga, *pärades* olid lihtsad kurrud. *Kampsonil* mingisuguseid ilustusi, *pääle* (peale) rea väikeste vaskhaakide, ei olnud. *Kampsonil* olid seesid all. Kummagi hõlmatüki keskkoha tehti kaks lihtsamat seesi, mis jäid enamasti puusade *pääle* (peale). Eest kinnitati *kampson* kahe haagiga „öö kohalt“ (vöö kohalt), millele vastasid vaskhaagid. Rindeesine jäi lahti. *Kampson* õmmeldi võimalikult rohkem taljes, mis kehale nägusa kuju pidi andma. Piha all oli linane vooder, kuna käised ja seesid voodrita jäeti. (ERM EA 7:107-109)

Joonis 18. Teatmematerjal Mihkli kihelkonnast (ERM EA 7:107-109)

Märjamaa. „Kampsuneid hakati valmistama hiljemalt 18. sajandil. Kampsun õmmeldi kodukootud riidest, kuid kasutati ka mitmesuguseid ostumaterjale. Seesidega kampsun oli lühikese liibuva pihaga, ümara kaelusega, pikkade puhvis varrukatega. Seljatükil olid kaarjad õmblused (joonis 19). Hõlmad suleti väikeste metallhaakidega.“ (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Joonis 19. Villane kampsun 1863.a. (ERM 11527 Märjamaa)

Noarootsi 1958.a.: „Kampsun – *jacka, kampsul, blusa* – oli varem Riguldi ümbruse rannarootsi naistel lambamustast villasest riidest laiema sirge lõikega ning ulatus puusadeni. Teatakse ka potisiinisest villasest riidest seesidega kampsuneid – neid on kantud vähemalt eesti-rootsi segaasustusega külades. Riguldi valla pidulikule ülikonnale oli aga möödunud sajandi lõpul ning käesoleva sajandi algul iseloomutav punasest poevillasest riidest, pikkade varrukatega kehast taljes hoidev, allääres puusadeni ulatuva volditud seesiga kampsun. Varrukad olid sageli laiade värvlitega puhvvarrukad. Ehkki on andmeid ja rinna eest võrdlemisi lahtiste kampsunite kohta (5), näib olevat üldisem siiski kurguni nõõbitavate hõlmadega kampsun. Taolisi kampsuneid on rohkesti tehtud ka sinise-punase ruudulisest rootsiriidest.” (ERM EA 64:186-187).

Joonis 20. Noarootsi elanikud. *Schlichting, tahvel VIII (AM _ 11497 G 2898); Eesti Ajaloomuuseum SA.*

Schlichtingi kujutatud naiste tavarõivas (joonis 20), pruun keha ligi vatmanjakk, *vadmaljacka*, hoidis vöökohalt eemal tänu kiiludele küljeõmblustes. Rinnal üsna avatud jakki hoidis vöökohal koos kaks haaki, neidude jakk oli kinnisem. Ümardatud otstega püstkrae alt paistis sinine kaelarätt. Ühtegi kampsunit kogutud ei ole. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Pärnu kihelkonnast ühtegi kampsunit kogutud ei ole (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

„Naiste kampsunit nimetati Sauga vallas *peltsiks*. Arvata võib, et linna läheduse tõttu võeti siin üsna varakult kasutusele linnamoeline kampsun, seeside ja kroogitud varrukatega.“ (Kont et al., 2017, lk 207)

Pärnu khk: Liisa Lepsoo (sünd 1880): „*Triibuliste seelikute ajal kandsid naised jakke. Need olid hallist või mustast villasest riidest. [...] Jakkidel olid külgedel õmblused, seljatagune sile (libe). Suveks tehti need voodrita või ka voodriga ning kutsuti lahtised jakid. Talveks tehti jakid kindlasti voodriga, kusjuures voodri alla pandi puuvilla. Selliseid jakke nimetati vattideks.*“ (ERM EA 185:95).

Pärnu-Jaagupi uuemamoelised kampsunid olid seesidega (Kont et al., 2017, lk 124; 268)

Ridala kampsun oli lühikese liibuva pihaga, peaaegu kurguni kinnihaagitud rinnaesise ja pikkade varrukatega. Allääres seesidega riba. Hõlmad suleti väikeste metallhaakidega. Vanemad kampsunid õmmeldi kodukootud riidest, 19. sajandi lõpul hakati kampsuneid valmistama punaseruudulisest villasest või poolvillasest ostukangast. Uuematel kampsunitel oli lai mahakeeratud krae. Kampsunite vooder oli linasest kangast. Ühtegi Ridala kampsunit muuseumidesse kogutud ei ole. (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Tori. 19.sajandil tulid talurahva hulgas laialdaselt moodi villasest kangast kampsunid. Umbes 19. sajandi keskpaigast alates hakati linnamoe eeskujul õmblema seesidega kampsuneid (joonis 21). Neid õmmeldi ka vabrikukangast. (Kont et al., 2017, lk 186)

„Toris kandsid naised rühmseesilisi kampsuneid, s.t. kampsuni külge on kinnitatud eraldi juurde õmmeldud riba, mis eelnevalt on lappvolti pressitud (lappseesid). Seesiriba on suhteliselt kitsas (valmis-laius 3 cm) ja pressitud on ta vastandvoltidesse. [...] Varrukas on ilma voodrita ja varrukapära (õla juures) kurrutatud. [...] Varrukasuus olev lõhik on kinnitatud nõöbi ja aasaga. Hõlmad on haakidega suletavad ja hõlma ääred kaunistatud kaaruspaelttega.“ (Rätsep & Laur, 2010, lk 40)

Joonis 21. *Kampsun enne 1890.a. (PäMu _ 23835 E 1164/T Tori)*

Varbla uuemamoelised kampsunid olid seesidega. „Varbla kampsun õmmeldi kodukootud villasest toimsest riidest. [...] 19. sajandi keskpaiku hakati kandma ka moekohaseid potisiniseid või musti kampsuneid. Need olid lühikese liibuva piha, avatud rinnaesise ja allaäärde õmmeldud rühmiti voltidesse seatud ääreriba ehk seesiga (joonis 22). Hõlmad suleti haakidega.“ (Kont et al., 2017, lk 200; lk 268) (MTÜ Rahvarõivas, s.a.)

Joonis 22. *Villane kampsun enne 1960.a (ERM A 509:2303 Varbla)*

Vigalas ulatus seesidega kampsun ulatus vööni, eest suleti haakidega (joonis 23). Kampsun oli õlgadelt puhvis varrukatega, mis otstes kitsenesid. Vigala kampsunile on iseloomulik sügav (u 20 cm) ümar väljalõige. (Kont et al., 2017, lk 212)
Vigala kampsuni kohta on kirjutatud:

Kampson. Materjal. Villasest riidest. *Kampsoni* riie osteti sagedasti (sageli) poest. Halvemad *töökampsolid* tehti ka kodusest riidest. Samuti olid ka vaesemad inimesed *sunnit* (sunnitud) koduseid *kampsolisi* kandma. Ennevanasti olnud *kampsolid* mustad,

pärast poole, umbes kordus kuubedega samal ajal, sinised. Viletsamaid *kampsolisi* tehti ja hiljem veel mustast kodusest toimest kalevist. *Kampsoli* keha ulatus puusadeni. All olid *kampsonil* veel umbes 5 cm laiused seesid. Lõiked. Keha oli kuuest kitsast tükist koos. Seljataga oli õmbluse vahe päris kitsas, umbes paari sõrme laiune (3-4 cm). *Kampsoli* kehal ja käistel oli piht (*vooder*) all. *Kampsolil* raet (kraed) ei olnud. Ilustusi ei olnud. *Kampsoli* keha oli *pinguli* (pingul) ja väga tugevasti ümber keha. All oli 5-10 cm laiused seesid. Seljataga oli kaks volti vastamisi mis oli lai nagu harakasaba. Kummalgi küljel oli ka kaks tahapoole volti. *Kampsul* oli eest haakidega kinni. Kampsunil olid kõrgete õlanukkidega käised. Üsna vanasti pole *kampsulisi* olnud, käidi särgi väel ja vahest kuuega. Millal ta just tulnud, seda enam ei mäletata, igatahes enne 1840.a. [...] *Kampsulid* kadusid alles hilja aegu. Veel umbes 1910-1915.a. paiku käis mõni vana naisterahvas *kampsoli* ja vana laia mütsiga kirikus. (ERM EA 5:261-263; ERM EA 80:252)

Joonis 23. Villane kampsun enne 1860.a. (ERM 9827 Vigala)

Vändrast ühtegi kampsunit säilinud ei ole, kuid 20. sajandi algusest pärit fotodel (joonis 24, 25) on võimalik näha, et neid seal kanti. Kampsunitele on sarnaselt piirkonna pikk-kuue lõikele iseloomulik küljeõmbluste puudumine, kaarõmblused seljal ja õlaõmbluse asukoht õlajoonest veidi tagapool. Varasemad seesidega kampsunid olid avarama rinnalõikega, hilisematel muutus kaelaava kinnisemaks ja moodi tulid õlgadele puhvi kroogitud varrukad. Kampsunid kinnitati eest haakidega. (MTÜ Rahvarõivas , s.a.)

Joonis 24. *Rahvariietes naine 1902.a. (ERM Fk 447:81 Vändra)*

Joonis 25. *Rahvariietes naine 1902.a. (ERM Fk 447:80 Vändra)*

Lisas 1 kasutatud allikad:

Eesti Keele Instituut. 1994–2021. Eesti murrete sõnaraamat. I köide 1. vihik.

<https://www.eki.ee/dict/ems/>

Holst, J. (2020). Rootslased Pakri lahe ümbruses. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Igal rahval oma rõivas. Kihnu, seto, suidi ja liivirahvarõivad. (2019). Seto Instituut.

Kaarma, M. ja Voolmaa, A. (1981). Eesti rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.

Kaarma, M. ja Voolmaa, A. (2015). Eesti rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Kabur, A., Pink, A. ja Meriste, M. (2019). Meite Muhu Mustrid. Türi: Saara Kirjastus.

Kont, Ü. Randmaa, A. Raud, I. (2017). Pärnumaa rahvarõivad. Türi: Saara Kirjastus.

MTÜ Rahvarõivas. (s.a.). Eesti rahvarõivad. <https://rahvaroivad.ee/>

Rajando, K. (2020). Vormsi rahvarõivad. L., Mandel (koost), Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19. sajandil ja 20. sajandi alguses (lk 225-237). Türi: Saara Kirjastus, Läänemaa: MTÜ Kodukant.

Rätsep, A. ja Laur, A. (2010). Tori kihelkonna rahvarõivad. Randivälja Külaselts.

Viires, A., Vunder, E. (koost). (2008). Eesti rahvakultuur. E. Värv. Riietumine ja rahvarõivad (lk 279-301). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Voolmaa, A. (1957). Kihnu rahvarõivad. H. Moora (vastutav toim), Eesti rahvarõivad (lk 126-129). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Lisas 1 kasutatud EA-d

ERM EA 3. Ferdinand Leinbock. 1923. Teatmematerjal Martnast, 27.

ERM EA 5. Aleksander Tiitsmaa. 1923–1923. Teatmematerjal Vigalast, 26–263.

ERM EA 7. Jüri Kork. 1924. Teatmematerjali Mihkli kihelkonnast, 107–109.

ERM EA 8. Kalju Otto. 1924. Teatmematerjali Lääne-Nigula kihelkonnast, 36.

ERM EA 10. Gertrud Nigul. 1925. Teatmematerjali Pakrilt, 847.

ERM EA 45. Helmi Üprus. 1947. Etnograafilisi tähelepanekuid Kihnust, 73, 82–83.

ERM EA 50. Vaike Tiik. 1949. Hiiumaa rahvarõivad, 262–263.

ERM EA 64. Aino Voolmaa. 1958. Teatmematerjali Noarootsi kihelkonnast, 186–187.

ERM EA 80. Lehti Konsin. 1961. Etnograafiline teatmematerjal Vigala kihelkonnast, 252.

ERM EA 125. Sirje Reitel, Marge Vasari, Aili Venesaar. Teatmematerjale rahvarõivaste kohta (Kärla, Valjala), 44–45, 209, 270.

ERM EA 185. Aino Voolmaa. 1966. Teatmematerjali rõivastuse kohta Audru, Häädemeeste, Mihkli, Pärnu, Pärnu-Jaagupi, Saarde, Tori kihelkondadest, 21, 79, 87, 95, 108, 125, 139, 295.

ERM EA 232. Aino Voolmaa. 1900–1940. Märkmeid Vormsi ja Pakri saarte ning Risti kihelkonna Vihterpalu valla rannaäärsete rootslaste rõivastusest, 18, 24, 38, 45, 59, 90, 172, 184.

Lisas 1 kasutatud fotod

AM _ 11497 G 2898. Noarootsi elanikud. Schlichting, tahvel VIII.

EKM, EKLA A-181: 5991. Kihnu naine halli jakiga 1927. a.

ERM 2848. Villane kampsun. Mikhli. Enne 1911. a.

ERM 3756. Kampsun. Hanila. Enne 1850. aastat.

ERM 9827. Villane kampsun. Vigala. Enne 1860. a.

ERM 10009. Villane kampsun. Martna. 1873. a.

ERM 10765. Villane kampsun. Lääne-Nigula. Pärast 1863. a.

ERM 11527. Villane kampsun. Märjamaa. 1863. a.

ERM 12506. Villane jakk. Jämaja. 1888.a.

ERM 18336. Kampsun. Karuse. 1839. a.

ERM A 294:3. Villane jakk. Väike-Pakri. 1864.a

ERM A 509:2302. Kampsul. Kullamaa. 1870. a.

ERM A 509:2303. Villane kampsun. Varbla. Enne 1960. a.

ERM A 509:2308. Villane jakk. Lihula. 1870. a.

ERM A 582:88. Villane jakk. Anseküla. Enne 1915. a.

ERM Fk 447:80. Rahvariites naine. Vändra. 1902. a.

ERM Fk 447:81. Rahvariites naine. Vändra. 1902. a.

EVM E 272:3. Hall jakk. Kihnu. 1940-1945. a.

PäMu _ 23835 E 1164/T. Kampsun. Tori. Enne 1890. a.

RrM _ 1130:2 E 246. Villane jakk. Vormsi.

SM _ 9651:1 T 279. Villane nipiga vatt. Muhu. Umbes 1905. a.

Lisa 2. Esemeliste allikate nimekiri

Kihnu

- Khn.352
- Khn.380 ligikaudu 1970.a.
- Khn.1317
- Khn.1345 1980-ndatel
- Khn.1741 2008.a.
- Khn.2702 1960-70-ndad
- Khn.2702 1935-1945.a.
- Khn.2716 1960-70-ndad
- Khn.2717
- Khn.2718 1960-70-ndad
- Khn.2719 1945.a.
- Erakogu Ulvi Umb umbes 1900-ndad
- Erakogu Rosaali Karjam 1945.a.
- Erakogu Elvi Vesik umbes 1970.a.

Vormsi

- Tx 152
- TX 153
- TX 192 1912.a.
- TX 195
- ERM A 563:1889 enne 1958.a.
- ERM A 721:54 pärast.1935
- EVM E 210:5 1900-1950.a.
- RrM _ 1070:3 E 201 1880 – 1950
- RrM _ 1253 E 304 1910 – 1940
- Erakogu Ege Kanarbik 1930-ndad
- Erakogu Kristina Rajando I 1930-ndate algus
- Erakogu Kristina Rajando II
- Erakogu Ene Rand 1910-ndad

- Erakogu E. S.
- Erakogu Marju Tamm 1930-ndad
- Erakogu M. T. I 1936.a.
- Erakogu M. T. II 1936.a.
- Erakogu Kata Varblane 1930-ndad

Muhu

- JSM _ 375 Ea 1382:29
- JSM _ 529 E 642
- JSM _ 566 E 793 19.sajandi lõpul
- JSM _ 718 E 1298 tõenäoliselt 1920-ndad
- JSM _ 1037 E 2274 arvatav aeg 1890 – 1910
- SM_8139_7T233_1 1906.a.
- Erakogu

Saaremaa

- ERM A 490:158 ligikaudu 1905.a.
- ERM A 490:159 enne 1940.a.

Pakri

- HMK _ 9458 AJ 3451

Lääne-Eesti

- ERM 18332 **Hanila** enne 1914.a.
- ERM 4302 **Karuse** ligikaudu 1862.a.
- ERM A 509:2311 **Lihula** enne 1923.a.
- ERM 2849 **Mihkli** 1891.a.
- ERM A 306:7 **Noarootsi** 1854.a.
- ERM A 509:2215 **Noarootsi** 1881.a.

Lisa 3. Sitsjakid tänapäeval

Kihnu

Kihnu on piirkond, kus rahvarõivaste kandmise traditsioon on säilinud tänapäevani (joonis 1). Sitsijakki kantakse, pidades kinni *kõrdi* dikteeritud värvikoodist (sellest on täpsemalt juttu lk 26).

Joonis 1. *Mõnu talu folkloorikontsert (foto Silvia Soide visitkihnu.ee)*

Kõik Kihnu naised hoiavad ka tänapäeval riidekirstus põllesid ja rätikuid, mis on pärit enne Teist maailmasõda või ka nõukogude perioodist, kui ilusat neeru- ja lillemustrilist kangast oli rohkesti saada. Eesti taasiseseisvumise ajal tuli rahvariiete hankimisse kriis, siis oli palju abi Rootsis ja Kanadas elavatest sugulastest, kes ilusaid mustrilisi kangaid saatsid. Folklooriansambli Kihnumua varasemate sagedaste kontsertreiside ajal kammiti igas asukohariigis kõik kangapoed läbi. Aastal 2008 avastati Ameerika Ühendriikides toodetavad lapitehnika kangad, millest paljud on reproduktsioonikangad ehk vanaaegsete, Kihnule sobilike mustritega kõigile korditüüpidele. Neid tellitakse usinasti interneti teel. (Mätas 2021, lk 152)

Jaki lõige on viimastel kümnenditel teinud läbi mõned muutused, mille on sisse viinud just nooremad kandjad. Tänapäeval eelistavad noored pihasse töödeldud jakki, mitte nii laia.

Vanasti olid jaki varrukad lühemad, et töö tegemisel ette ei jääks. Tänapäeval soovitakse sageli kanda ka tavalise pika varrukaga sitsijakki. 1960.–70-ndatel õmmeldud jakkidel oli veel ka jaki esipoolel alumine serv kaares, praegu tehakse jakid eest sirged, aga taha händ õmmeldakse ikka. Vanasti ulatusid jakid kõrdi värvlini, nüüd õmmeldakse jakid pikemad. Tipud on samuti tänapäevasem lisandus. Lisaks tippudele ja krae servas olevatele voltidele on viimasel ajal lisandunud veelgi uusi kaunistusvõtteid. Tanili Elve näiteks kaunistab oma jakke heegeldatud pitsirea ja teisest kangast kantidega (joonised 2–4).

Joonis 2. *Poepitsiga kaunistatud sitsijaki nööbiliist (jaki õmbles Tanili Elve)*

Joonis 3. *Teisest kangast kandi ning selle külge heegeldatud heegelpitsiga sitsijakk*

Joonis 4. Jaki (joonis 2) nõõbiliist (jaki õmbles Tanili Elve)

Vanasti jäeti kangale koeserv (*uulibu*) alles. See oli tugevam ja ka kangast kulus niiviisi vähem. Praegu koeserva enam jätta ei saa, sest tänapäevastel kangastel on servas valged ribad, need peab ära lõikama ja ääre ära palistama.

Peetakse kinni mõningatest kirjutamata kandmisreeglitest, näiteks sitsijakki ei ole kena kanda T-särgi peal, hõlmad lahti.

Kõik vanad lõiked ei hoia igal kandjal seljas hästi, seepärast on väga oodatud uued, kvaliteetsed lõiked.

Vormsi

Vormsi sitsjakki kantakse tänapäeval koos rahvarõivastega.

Vormsi põhikoolis õpetatakse 7.–9. klassis Vormsi rahvarõivaste valmistamist. Koos teiste osadega õmmeldakse valmis ka sitsjakk.

Tänapäeval on õmmeldud Vormsi jakke ka varrukatega, millele tehakse kroogete asemel lappvoldid (joonis 5). Säilinud esemed ja fotoallikad viitavad varrukate olemasolule Vormsi vanematel jakkidel ei kinnita.

Joonis 5. Tänapäeval (2021. a) õmmeldud Vormsi sitsjaki volditud varrukas

Muhu

Muhus ei ole teadmine, et *nipiga vatti* võib õmmelda ka puuvillasest kangast, sugugi laialt levinud. Pigem eelistatakse silmkoelist *vatti*. (Traumann, vestlus 18.04.2022)

Rahvarõivaste õmblejad on samuti teinud enam villaseid Muhu jakke, mitte puuvillaseid, või siis vaadatakse värvi järgi, milline kangas kõige rohkem meeldib (Truus, vestlus 18.04.2022).

Ilme Kosseson õmbles oma TÜ VKA diplomitöö raames 2012. aastal kaks Muhu jakki, mis on inspireeritud Muhu Muuseumis olevast jakist JSM 529:E 642. Ta arvab, et sellised jakid võiks taas moodi tulla oma rõõmsa välimuse, mugava materjali ja kandjat kaunistava tegumoe tõttu. Üks jakk on õmmeldud puuvillasest kangast (joonis 6). Jakk on seljaosas printsessilõikeline ja nipiga. Hõlmadel on kaunistuseks masintikandiga kanderibad ja valged ning oranžid siksak-paelad. Ees keskel on klaasnööpidest inspireeritud kinnis. Kaelus, alläär ja varrukasuud on kanditud samast kangast lõikekohaste kantidega. Kõikidel kantidel on ühtne masintikand musta ja valge niidiga.

Joonis 6. Puuvillane Muhu jakk (õmbles I. Kosseson, foto S. Urvak)

Joonis 7. Teksakangast Muhu jakk (õmbles I. Kosseson, foto S. Urvak)

Teine jakk on õmmeldud teksakangast (joonis 7). Sellel jakil on Muhu kasuka eeskujul madal püstkrae, oranž *purslapp* kaunistatuna masintikandiga, kudruste ja piiprellidega. Masintikandiga nahast kantides on augud, millest oranž kangas läbi paistab. Seljaosa on printsessilõikeline.

Merli Mänd kasutas oma Muhu jaki lõike konstrueerimiseks Inglise konstrueerimise süsteemi, millest tulenevalt on ka tema lõige tänapäevane (joonis 8). Lõige on hästi taljes, varrukad võivad originaalidest veidi erineda. (Mänd, sõnum 18.04.2022)

Joonis 8. Tänapäevane Muhu jakk 2017. aastast (erakogu)

Saaremaa

Sõrve naiste regilaulurühma Ammuker ja segakoori Maakoor osa naisi õmblesid endale 2019. aastal laulupeoks *sitsijöki* (joonised 9, 10). Mõnele õmbles *jöki* laulukoori liikmeks olev õmbleja. Kokku valmis peaaegu paarkümmend *jökki*, mõni tegi neid endale lausa mitu. Osa lauljatest uurisid fotosid ja muuseumiesemeid ning püüdsid *jökki* võimalikult täpselt järele teha. Teised lasid fantaasial lennata ja „rändasid“ originaalist pisut kaugemale. (Lepik, e-kiri 16.04.2022)

Joonis 9. Regilaulurühma Ammuker naised endale õmmeldud Anseküla jökkides (erakogu)

Joonis 10. Regilaulurühma Ammuker naised endale õmmeldud Anseküla jökkides (erakogu)

Lisa 4. Kihnu

Tabel 1. *Khn.352*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn.352
Nimetus	Sinine sitsijakk
Koht	Linaküla
Dateering	valmistamise ja kasutamise aeg ca 1960
Seisund	hea
Mustri kirjeldus	Sitsiriidest, 5 rohelist nõöpi, valged õied sinisel põhjal. Kandmiseks sinise kördiga.
Materjal	sitsiriie
Mõõdud	Selja pikkus 54 cm, rinna ümbermõõt 102 cm
Valmistaja/ Omanik	Kellelt saadud: Kalju Elvi
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 130g/ m2.
Muster	Tumesinine väikeste valgete lilledega.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, õmmeldud jämedama tumerohelise (mustja) niidiga. Liistude tepingud 1-2 mm kaugusel servast.
Õmblusvarud	Õv laius 6-7 mm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	5 tk; Rohelised plastmassnööbid, välisääres ringidena sooned; Läbimõõt 14 mm; Õmmeldud jämedalt tumerohelise (mustja) niidiga, taga sõlm ja lohakas pusa; Nööpide vahe 81-93 mm.
Nööpaugud	5 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 13-15 mm; robustselt jämedama musta niidiga, pisted suure vahega; Nööpaukude vahe 82 – 93 mm.
Tipud	Puuduvad.
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistust eemale; Laius 1 – 2 mm; Kaugus nööbiliistust 1,3 – 1,8 cm (nöörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni).
Nööbiliist	Pikkus 38 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma Kogupikkus mõlemal 42,5 cm; Laius nööpidega vasakul poolel 2 cm, nööpaukudega paremal poolel 3 – 3,2 cm.
Õlaõmblus	Vasak 11,3 cm, parem 11,5 cm.
Varrukad	Varruka pikkus 45,6 (vasak), 46,2 (parem) cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius mõlemal 14 cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2 cm. Varruka laius ülevalt paremal 21,3 cm, vasakul 22,3 cm (möödetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis ühendusõmblused.

Krae	Kaelakaareliist on sirgelt lõigatud kangast, laius 2,5 – 3 cm, pikkus 40 cm. Krae siseküljel riputusaas pikkusega 8 ja laiusega 0,9 cm, õmmeldud käsitsi sama niidiga, paremalt poolt näha ühest kohast paar väikest pistet. Esimesel poolel kraed kinnitavast tepingust 5 mm kaugusel on teine tepinguriba.
Allääreliist	Laius 1,7 – 2,4 cm, lõigatud sirgelt, vasakul poolel on kolm kandi jätkamise õmblust, taga keskel üks volt, allääre pikkus 115,8 cm.
Esiosa	Hõlma laius 35 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Selja osa pikkus 54,5 cm (krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 38 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub.
Märkused	Sinise kõrdi jakk.

Joonis 1. *Jakk eest*

Joonis 2. *Jaki varrukas*

Tabel 2. *Khn. 380*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 380
Nimetus	Sitsijakk
Koht	Lemsi küla
Dateering	Valmistamise ja kandmise aeg: ca 1970
Seisund	värvid peale hakanud, rahuldav
Mustri kirjeldus	Sitsiriidest, 6 nööpi, suur suurus, kandmiseks punase kõrdiga.
Materjal	Sitsiriie
Valmistaja/ Omanik	Kellelt saadud: Aasa Alma
Legend	Nõukaajast tuntud kangas, sellest õmmeldi ka voodipesu.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 130 g/ m2.
Muster	Suuremuustriline, suured roosad õied lillade lehtedega, põhjal tihedamalt väikesed lillad täpid, suur lillekimp on 13 cm kõrgune ja 17 cm laiune.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge jämedama niidiga. 4-5 pistet ühel sentimeetril. Sellel jakil on paremal hõlmal teise nõörvoldi õmblusest 2 cm kaugusel üks sissevõtuvolt pikkusega 3,3 cm (laius krae juurest 1 cm), vasakul hõlmal on sissevõtuvoldi kaugus teise nõörvoldi õmblusest 1,4 cm, pikkusega 3,5 cm (laius krae juurest 1,2 cm). Jakil on mitmes kohas jäetud nähtavale kanga koeserv (kurdude ülemine äär, allääreliistu ülemine äär, mõlema hõlma ääred). Tepingud servast 1-5 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 6-10 mm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	Valkjas-läbipaistvad plastknööbid, 6 tk; Läbimõõt 18 mm; Õmmeldud valge niidiga, taga sõlm ja väike pusa; Nööpide vahe 67-92 mm.
Nööpaugud	6 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 18-20 mm; Isegi peenema valge niidi ja lühema pistetega, kui teistel jakkidel. Pistete vahed ikkagi pikad; Nööpaukude vahe 65-90 mm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	2 kummalgi hõlmal. Ilmselt on olnud mõte, et nõörvoldid avanevad hõlmast eemale, kuid osadel voltidel on üks ots läinud õmbluse vahele teist pidi (parema hõlma esimesel voldil alumine ja parema hõlma teisel voldil ülemine ots). Laius 1-3 mm; kaugus nööbiliistust: paremal esimene 4,2 – 4,5 cm, vasakul esimene 3,5 – 4,2 cm (mõlemal nõörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni); paremal teine 2,7 -3 cm, vasakul teine 2,8 -3,1 cm (kaugus esimese nõörvoldi õmblusest teise nõörvoldi õmbluseni).
Nööbiliist	Pikkus 46,5 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esiääre kogupikkus 52 cm. Laius vasakul 3,2 – 3,4 cm, paremal 3,3 – 3,8 cm.

Varrukad	Varruka pikkus parem 61,5 cm, vasak 60,5 cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni). Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, liistu laius 2,5 – 3,2 cm, varrukasuu laius parem 15,8 cm vasak 15,8 cm. Varruka laius ülevalt paremal 24,4 cm, vasakul 26,7 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Varrukate külge õmblemisel on mõlema varruka ülaosas 2-3 pisikest volti.
Õlaõmblus	Vasak 13,6 cm, parem 14 cm.
Krae	Kaelakaareliist on sirgelt lõigatud kangast, laius 2,4 – 3,0 cm, pikkus 43,4 cm. Tepitud läbi 2-3 mm kauguselt, tepingujoonest 1 – 3 mm kaugusel on teine tepingurida.
Allääreliist	Sirgelt lõigatud liistu laius 2,5 – 3,2 cm, allääre pikkus 151,2 cm. Taga keskel üksteisest 15,8 cm kaugusel on kaks 2 mm paksust volti.
Esiosa	Hõlma laius paremal 46,7 cm, vasakul 46 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Tagakülje pikkus 58,2 cm (keskelt krae ülemisest servast ilma kurde arvestamata kuni allääreni) selja laius 44 cm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); seljaosa ülemise osa krae vahele õmblemisel on jäetud kolm pisikest volti.
Vooder	Puudub
Kaunistused	Üleval krae servas kurrud. Kurdu ülemine äär on jäetud koeserv. Kurrutatud riba algab vasakul hõlmal 1 cm ja paremal hõlmal 1,8 cm kauguselt krae servast. Kurrurea laius 2 – 1,8 cm, kurru voldi laius 4–5 mm, kaugus ühest kurru servast järgmise kurru servani 0,9 – 1,6 cm. Kurrud on sisse traageldatud valge jämedama niidiga, mida pole välja võetud. Kurrud on kinnitatud krae külge kahe õmblusega – kõigepealt on kurrutatud riba pandud krae tagumisele poolele pahema poolega vastu krae tagumist poolt ja õmmeldud masinal kinni, siis lükatud kurruriba püsti ja tepitud kinni koos kaelakaareliistu ehk krae ülemise tepinguga. Kaks tepingurida jäävad üksteisest 2 – 6 mm kaugusele.

Joonis 3. Jakk eest

Joonis 4. *Krae*

Joonis 5. *Allserv*

Joonis 6. *Varrukas*

Tabel 3. *Khn.1317*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 1317
Nimetus	Sitsijakk
Koht	Linaküla
Dateering	Saadud 2009 Pärna Veronika käest
Mustri kirjeldus	Pruuni põhjaga nõuka-aegne sits
Mõõdud	51 cm selg
Valmistaja/ Omanik	Kaerametsa Siina poolt ömmeldud Pärna Liisale
Legend	Oli Pärna Liisa ehk Liisa Nazarova jakk.
Mõõtmise ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 115g / m2.
Muster	Heledama pruuni põhja peal on väikesed punased ja kollased õied, millel on valge süda ning valged õied millel on punane, pruun, kollane või roheline süda. Nende vahel väikesed valged ja rohelised lehed.
Õmblemine	Õmblusmasinaga jämedama musta niidiga. Pistete tihedus u. 5 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud umbes 2 mm kaugusel servast.
Õmblusvarud	Õv laius 1-1,8 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	6 tk; Nelja auguga heledad pruunikas-rohelised nööbid, mis on ömmeldud ülevalt alla kahe kriipsukesena kinni; Läbimõõt 15 mm; Ömmeldud mustjassinise jämedama niidiga, taga sõlm ja lohakas pusa nööpide vahe 6,2 – 7 cm.
Nööpaugud	6 tk; Käsitsi ömmeldud robustselt musta jämeda niidiga; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus u. 1,4 – 1,7 cm; Nööpaukude vahe 6,6-7 cm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	2 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistu suunas, kuid mõlema hõlma teise nööbiliistu ülemine ots on tagurpidi; Laius 2-4 mm; Vasakul hõlmal esimese nöörvoldi kaugus 0,7-0,9 cm, paremal hõlmal esimese nöörvoldi kaugus 0,7 cm (nöörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni). Teise nöörvoldi kaugus vasakul 0,8 – 10 mm, paremal 0,9 – 1,5 cm (kahe nöörvoldi õmbluste vahe).
Nööbiliist	Pikkus mõlemal hõlmal 38 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus paremal 42,2 vasakul 42 cm. Nööbiliistu ja hõlma ühendusõmblus ei ole hõlma servas nagu tavaliselt, vaid mõlema hõlma liist ulatub hõlma pahemale poolele (ülevalt vasakul 6 ja parem 3 mm, all vasakul 1,2 ja paremal 1 cm). Paremal hõlmal nööbiliistu laius hõlma paremal poolel 3-3,2 cm ja vasakul 2,7-3 cm.
Õlaõmblus	Mõlemad 13 cm. Õlaõmblustel on sees valge traagelniit.

Varrukad	Varruka pikkus 52,7 cm (vasak), 53,8 (parem) cm; varrukasuu laius 12 cm mõlemal. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 1,8-2 cm. Mõlemal varrukal on liistu pealmise poole ääreks jäetud kanga koeserv. Varruka laius ülevalt paremal 21,5 cm, vasakul 22 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Varrukaühendusõmblustel on sees must traagelniit (millest 1-2 mm juppe on paaris kohas ka parmalt poolt näha).
Krae	Kaelakaare liist on sirgelt lõigatud kangast, laius 2,2-2,5 cm, pikkus 38,7 cm. Pahupoolel krae tagumise liistu küljes on 8 cm pikkune ja 5 mm laiune riputusaas. Aas on kinnitatud käsitsi ning sellel aasal on otsad enne alla keeratud. Aas on kolmekordsest murtud kangariba, mille kõige välimine serv on ultusäär. Aas on enne jaki külge õmblemist kihtide kinnitamiseks ühe õmblusega pealt läbi õmmeldud.
Allääreliist	Laius 1,5-2,1 cm, lõigatud sirgelt, voldid puuduvad, allääre pikkus 96,5 cm, allääreliistu ülemine serv on jäetud koeserv.
Esiosa	Hõlma laius paremal 31, vasakul 31 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 49,2 cm (krae ülemisest servast allääreni kurde arvestamata). Selja laius 36,4 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub
Kaunistused	Krae küljes kurrud. Kurrurea ülemineäär on jäetud kanga koeserv. Kurrurea laius 1,8-2,5 cm. Seljaosa keskel on 4,2 cm laiune vastandvold, millest kurrud hakkavad ühele ja teisele poole laiuli minema. Vahe kahe kurruharja vahel on 1,5 – 2,3 cm. Kurrurida on vasakul hõlmal 1,5 ja paremal 1 cm lühem kui krae. Kurrud on kinnitatud krae ja tagumisel poolel oleva sama laia ja pika liistu vahele (kaelakaare liist ja tagumine liist on pandud kokku paremad pooled vastamisi, kurruriba nende vahel ning servast kokku õmmeldud. Jaki külge on õmmeldud esimesena tagumine kaelaliist, pannes liistu parema poolega vastu jaki pahemat poolt. Viimasena on õmmeldud krae kahekordse palistuse võttega jaki paremale poolele. Sama õmblusega on läbi tepitud ka krae ülemineäär (u. 3mm kauguselt servast).

Joonis 7. Jakk eest

Joonis 8. *Krae*

Joonis 9. *Nööbiliist*

Joonis 10. *Varrukas*

Tabel 4. *Khn.1345*

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 1345
Nimetus	Sitsijakk
Koht	Noodi talus, Rootsiküla
Dateering	Masinaga valmis õmmeldud 1980-ndatel Noodi talus
Olemus	Sitsijakk
Seisund	väga heas korras, peaaegu uus
Mustri kirjeldus	Väikese sinise lille mustriga valgepõhjalisest puuvillasest riidest läbipaistvate plastmassnööpidega (6 tk), pikkade käiste ja püstkraega sitsjakk. Kandmiseks sinise kördiga.
Materjal	Puuvillane poest ostetud riie
Mõõdud	56 cm seljamõõt keskelt
Valmistaja/ Omanik	kuulunud Maria Aavale
Legend	Maie Aava isa ema Marie Aava jakk. Oli Ameerika Ühendriikidest mehe venna Jüri Aava poolt postiga saadetud kangas. Oli mõeldud Marie surmajakiks, millega kirstu pannakse. Elu lõpus otsustas, et tuleb panna ikkagi tumedam jakk. Jaki annetas Maie Aav.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Ligikaudu 135 g/ m2.
Muster	Valge kangas, mustriks helesinised õied oksakese ja lehtedega pärja sees, ja helesinised paaril lehega roosid ilma pärjata. Muidu õrnalt läbipaistev kangas on kaetudpisikeste valgete reljeefsete täppidega. Rapoor 5,2 (laius) x 4,7 (kõrgus) cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga jämedama valge niidiga, piste tihedus 4-5 pistet ühel sentimeetril. Masinõmblused on teiste Kihnu jakkidega võrreldes väga korralikud. Liistude tepingud on servast üsna ühtlaselt u 2 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 7-1,1 mm, äärestamata, õv triigitud lahku (va varruka kumeram õmblus millel on õv-d kokku).
Nööbid	6 tk; Valged läbipaistvad plastiknööbid, välisääres ringidena sooned; Läbimõõt 15 mm; Õmmeldud jämeda valge kahekordse niidiga niidiga, taga sõlm ja mõned pisted näha; Nööpide vahe 72 – 76 mm.
Nööpaugud	6 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 12 mm; robustselt jämeda valge niidiga, pisted suure vahega; Nööpaukude vahe 72-77 mm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistust eemale; Laius 2-3 mm. Kaugus nööbiliistust 1,8 – 2 cm (nöörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni).
Nööbiliist	Pikkus 37,5 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus mõlemal 44,3 cm; Laius 2,3-2,5 cm.
Õlaõmblus	Vasak 12,2 cm, parem 11,6 cm.

Varrukad	Varruka pikkus 54,8 (vasak), 55,6 (parem) cm; varrukasu laius mõlemal 14,2 cm; Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,3 cm; Varruka laius ülevalt paremal 22 cm, vasakul 22,5 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt); Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis ühendusõmblused. Varruka ühendusõmblusel on sisse jäetud jäme valge traagelniit.
Krae	Kaelakaareliist on sirgelt lõigatud kangast, laius 3,7-3,8 cm, pikkus 40 cm. Krae siseküljel riputusaas pikkusega 7 ja laiusega 0,7 cm, õmmeldud käsitsi valge niidiga, paremalt poolt kinnitust näha ei ole. Pealmine serv on koeserv. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev liistu ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole ja kinnitatud pealt teppimisega (ilma koeserva ära keeramata). 4 mm kaugusel on veel teine tepingurida. Selle jaki püstine krae moodustab järsuma nurga kui teistel. Esikaelus on lõigatud järsumalt.
Allääreliist	Laius 2,2 – 2,5 cm, lõigatud sirgelt? Alläärepikkus 122 cm, taga keskel üks volt.
Esiosa	Hõlma laius mõlemal 36 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 56,4 cm (krae ülemisest servast allääreni); Selja laius 37,5 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub.

Joonis 3. *Jakk eest*

Joonis 4. *Krae*

Joonis 5. *Nööbiliist*

Joonis 6. *Varrukas*

Tabel 5. *Kh.n.1741*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 1741
Nimetus	Väikese tüdruku Kihnu jakk
Koht	Noodi talu, Rootsi küla
Dateering	2008.a. ömmeldud
Seisund	väga hea
Mustri kirjeldus	Punase tausta ja siniste lilledega sitsijakk u. 3-4.aastasele tüdrukule
Materjal	Puuvill
Mõõdud	35*34 cm
Valmistaja/ Omanik	Jaki õmbles Ella Aav
Legend	Vanaema Ella Aav ehk Memm õmbles oma lapselapsele. Mirjam oli siis 2.aastane. See oli Mirjami lemmikasi, kogu aeg tahtis kanda. Väljast tulles ei tahtnud kuidagi seljast võtta. Mirjamile meeldis juba õmblemise ajal jaki proove teha ja selga proovida. Jaki annetas Maie Aav.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 115g/ m2.
Muster	Heledam punane kangas, peal suured sinised ja väikesed kollased õied, valged kriipsjoonega varred ja rohelised lehed, suuremuustriline, mustrikord 4x6 cm (kõrgus x laius).
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Ömmeldud jämedamate pruuni ja punase niidiga (ülemine niit pruun ja alumine punane). Jakki on õmblemise ajal kitsamaks tehtud, uued küljeõmblused on alt 4 ja varruka juures 8 mm kaugusel eelmistest (vahepeal ühe külje peal kitseneb vahe 2 mm laiuseks). Varrukas on otsa pandud juba kitsamaks ömmeldud jakile. Kõigepealt on ömmeldud õla ja küljeõmblus ning varruka küljeõmblused, siis on varrukad jaki külge ömmeldud. Kõik liistud on igast murdeservast 2-5 mm kauguselt masinõmblusega läbi tepitud. Liistud (v.a. kaelakaareliist) on ühekordsest kangast +õv-d. Kõigepealt on liistud ömmeldud pahemale poolele, siis keeratud paremale poole ja läbi tepitud. Pistepikkus 3-4 pistet ühel sentimeetril.
Õmblusvarud	Õv laius 6-10 mm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	Valkjas-läbipaistvad plastknööbid, 6 tk; Läbimõõt 10 mm; Ömmeldud valge niidiga, taga sõlm ja väike lohakas pusa; nööpide vahe 45 – 70 mm.
Nööpaugud	6 tk; Käsitsi ömmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 10 – 11 mm; Robustselt jämedama punase niidiga, pisted suure vahega ja pikad; Nööpaukude vahe 45 – 71 mm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal. Paremal hõlmal avaneb nöörvolt esiliistust eemale, vasakul hõlmal esiliistu poole. Seoses sellega on paremal nööbiliistul pealpool näha pruun, vasakul punane niit. Laius 2-5 mm. kaugus nööbiliistust: paremal 1,2-1,3 cm, vasakul 0,7-1,3 cm (mõlemal nöörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni).

Nööbiliist	Pikkus 26,5 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esiääre kogupikkus 31,5 cm. Laius nööpidega poolel 1,8 – 2,1 cm. Esiliist on õmmeldud enne kui kaelakaareliist ja allääreliist.
Varrukad	Varruka pikkus parem 32,6 cm, vasak 32,8 cm cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni). Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, liistu laius 1,8 – 2,2 cm. Varrukasuu laius parem 9,8 cm vasak 9,8 cm. Varruka laius ülevalt paremal 15 cm, vasakul 16 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis ühendusõmblused.
Õlaõmblus	Vasak 4,3 cm, parem 5,2 cm.
Krae	Kaelakaareliist lõigatud kangast sirgelt, laius 2,4 – 2,8 cm, pikkus 36,6 cm. Krae paremale poole jääv osa lõpeb äärestamata koeservaga, mis on kinnitamiseks pealt läbi tepitud. Kaelakaare liist on lõigatud kahekordsena, selle sees on kitsas ülemise ääre õmblusvaru. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole ja kinnitatud teppimisega (ilma koeserva ära keeramata).
Allääreliist	Paistab olevat lõikekohane kant. Liistu laius 1,2 – 1,4 cm, allääre pikkus 67,6 cm. Parema hõlma keskel on allääreliistul õmblus (kas kangast ühes tükis ei jätkunud või on see kuju korrigeerimiseks).
Esiosa	Hõlma laius nööpidega 23,4 cm, nööpaukudega 23 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Tagakülje pikkus 31,5 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni), selja laius 27,5 cm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub.
Märkused	Lapse sitsijakk.

Joonis 15. *Jakk eest*

Joonis 16. *Krae*

Joonis 17. *Varrukas*

Joonis 18. *Nööbiliist*

Tabel 6. *Khn.2702*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Khn. 2702
Nimetus	Umbne sitsijakk
Koht	Linaküla
Dateering	1935-1945.a.
Valmistaja/Omanik	Lidia Palu
Legend	Urga Elly leidis sitsijaki 2018 aastal Urga talu elumaja (maja ehitusaasta 1956) renoveerides palkide vahelt. Koos jakiga leiti palkide vahelt veel üks väike lahttasku ja tükk kangast. Need võisid olla sinna pandud palgivahede tihendamiseks. Elly arvab, et see võis olla tema vanaema - maja esimese perenaise Lidia Palu (28.07.1920- 9.01.2015) noorepõlve sitsijakk. Kuna jakk on üsna väike, siis arvestades kandja kehakuju ei saanud see olla täiskasvanud naise jakk (sama kangast toodi Rootsist 1945, vt tabel 12). Elly usub, jakk peaks olema ligikaudu aastast 1935. Jaki annetas muuseumile Elly Karjam.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Materjal	Puuvillane kangas. Umbes 115 g/ m2.
Muster	Tumesinise põhja peal valge ja punasega neerumuster ja nende vahel lilled. Neerud on omapärase kujuga, ilma peenema tiputa.
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Pistete tihedus 4 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud umbes 2 mm kaugusel servast. Õmmeldud musta või tumesinise niidiga.
Õmblusvarud	Õv laius 0,5-0,8 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	Jakk on umbne, esikinnis puudub. Kinnis on viidud õlale, kus on 2 nööri (neist üks krael). Krael olev nööp on puudu. Valge õhukese kangaga kaetud nööp, õmmeldud tume sinakashalli niidiga, taga sõlm ja väike niidipusa. Nööri läbimõõt 12 mm, nööpide vahe 4 cm.
Nööpaugud	2 tk, käsitsi õmmeldud tumeda sinakashalli niidiga, suhteliselt ühtlaselt. Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 1,1-1,3 cm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	Esitükil on ees keskel kaks (nööbiliistu imiteerivat) nöörvolti, mille kaugus üksteisest on 4,5 cm (all) ja 4,3 cm (üleval). Nöörvoltide laius on 2-3 mm, need avanevad keskele.
Nööbiliist	Puudub, kinnis on viidud õlale.
Õlaõmblus	Parem 14 cm, vasak 13,4 cm. Vasakul õlal on kinnis, õlaõmbluse asemel on mõlemas servas liist. Nööpidega liistu laius on 1,4-1,6, nööpaukudega liistu laius 1,4 cm.
Varrukad	Kaheosalised varrukad. Mõlema varruka pikkus 55 cm (õlaõmblusest kuni varrukaliistu lõpuni); varrukasuu laius 11,9 cm mõlemal. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 1,8-2,2 cm. Mõlemal varrukal on liistu pealmise poole ääres jäetud kanga koeserv. 1-2 mm kauguselt läbi tepitud. Varruka laius ülevalt paremal 20,9 cm, vasakul 21,4 cm (mõõdetud kahekordse varruka pealt sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktide vahelt).
Krae	Krae laius 2,4-2,6 cm, pikkus 35,2 cm. Lõigatud sirgelt, ühes tükis topelt laiana. Kõigepealt on krae õmmeldud kaelakaare pahemale poolele, siis keeratud paremale poole. Krae ülemises servas on kurrud laiusega 1,1 cm (kraest ülespoole näha jääv osa). 45 volti, kõik ühes suunas. Voltide ülemiseks servaks on kanga koeserv, enne krae külge kinnitamist on voldid masinõmblusega läbi õmmeldud. Kurrud on õmmeldud krae tagumisele poolele (kõigepealt suunaga alla poole), siis

	püsti lükatud. Krae mõlemas otsas on 1,8 (eespool) ja 2 cm (tagapool) ilma kurdudeta osa. Kõige viimasena on krae mõlemast servast ja otstest 1-2 mm kauguselt läbi tepitud. Alumisest tepingust 0,5-0,6 cm kaugusel on veel üks tepingurida (kokku on krae paremalt poolelt näha 4 tepingurida).
Allääreliist	Allserv on mõlemal poolel kumer - esiosa on keskelt lühem kui küljed ja seljaosa keskelt pikem kui küljed. Allääreliistu laius 2,6-2,7 cm, lõigatud sirgelt, tagaküljel on kaks väikest volti ning ees keskel üks suurem, mis on kolmnurkselt ka läbi õmmeldud. Liistu ülemine on serv on jäetud kanga koeserv. Liist on mõlemast servast 1-2 mm kauguselt läbi tepitud.
Esiosa	Küljeõmblused on viidud taha. Esiosa pikkus (ilma kraeta) on 43,2 cm, laius 64,3 cm (varruka alt kuni küljeõmblusteni), laius alt 66 cm (allääreliistu juurest).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 52 cm (ilma kraeta, koos allääre liistuga). Selja laius 33,4 cm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast), selja laius alt 30,7 cm (allääreliistu juurest).
Vooder	Puudub
Märkused	Sellest jakist on Kihnu muuseumile õmmeldud koopia (joonised 41, 42).

Joonis19. *Originaal. Foto: Sandra Urvak*

Joonis 7. Originaali kinnis
Foto: Sandra Urvak

Joonis 8. Koopia kinnis
Foto: Sandra Urvak

Joonis 9. Koopia. Foto: Sandra Urvak

Tabel 7. Khn.2720

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn.2720
Nimetus	sitsijakk
Koht	Tällemäe talu, Sääre küla
Dateering	umbes 60-70-ndad
Legend	Leida Tappi jakk. Ta kandis neid jakke läbi elu. Jakk on leitud koos teiste sitsijakkidega Tällemäe talu aidast, aga mitte kirstust kus hoiti kallisvara, vaid need olid nõ uutes kartulivõtu korvides. Oli tööjakk.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 135 g/ m2.
Muster	Valge kangas, peal väikesed sinised ja pruunid lilled ja lehed. Lilledel on kollased südamed. Rapoor 3,4x4,6 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Piste tihedus 4,5 pistet ühel sentimeetril. Mõlemasse küljeõmblusesse on õmmeldud kiilud (ilmselt laiemaks tegemise eesmärgil), laiusega 2-2,5 (allservas) ja pikkusega u 12 cm. Liistude tepingud servast üsna ühtlaselt u 1-2 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 0,8-1 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	6 tk; Kollakat tooni kahe auguga luunööbid; Läbimõõt 14 mm; Õmmeldud jämeda kollaka niidiga väga palju kordi läbi, taga sõlm ja niidipusa; Nööpide vahe 4,4-9,2 cm, kõige ülemine nööp on krae peal.
Nööpaugud	6 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 14 mm; Õmmeldud suhteliselt ühtlaselt valge niidiga, pisted suure vahega; Nööpaukude vahe 4,3-9,5 cm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	2 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistust eemale; Laius 3-5 mm; Esimese voldi kaugus hõlma servast 4,4-4,6 cm, teise voldi kaugus esimesest 1,5-1,8 cm (parem hõlm); Esimese voldi kaugus hõlma servast 3,2 (üleva) – 4,6 cm (all), teise voldi kaugus esimesest 1,6-1,8 cm (vasak hõlm).
Nööbiliist	Parem hõlm: Pikkus 41,4cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 47,1 cm; Laius 3,2-3,4 cm; vasak hõlm: laius 1,6 (üleva) – 2,8 cm (all), Pikkus 40,9 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 46,4 cm. Vasakul hõlmal on nii hõlma serv kui esiliistu serv koerservad, mis on omavahel ilma ära keeramata u. 2 mm kauguselt kokku õmmeldud.
Õlaõmblus	Vasak 14,6 cm, parem 14,2 cm.
Varrukad	Varruka pikkus 54 (vasak), 54 (parem) cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius 13,1 (vasak) ja 13,9 (parem) cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,2-2,6 cm, pealmine serv on koerserv. Varruka laius ülevalt paremal 22 cm, vasakul 22. cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt).

	Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis varruka tagumine ühendusõmblus.
Krae	Kaelakaareliist on sirgelt lõigatud kangast, laius 3-3,2 cm, pikkus 40,8 cm. Krae siseküljel riputusaas pikkusega 7 ja laiusega 0,7 cm, kolmekordsest kangast, pealmine serv on koos serv, õmblusmasinal valge niidiga läbi õmmeldud, otsad poole cm ulatuses alla keeratud, õmmeldud käsitsi valge niidiga, paremalt poolt kinnitust näha ei ole. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev liistu ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole kahekordse palistuse võttega ning 1 mm kauguselt servast kinni õmmeldud. 5 mm kaugusel alumisest õmblusest on veel teine tepingurida.
Allääreliist	Laius 2,6-2,8 cm, lõigatud sirgelt, ülemine äär on koos serv. Allääre pikkus 116,2 cm, taga seljaosal kolm volti.
Esiosa	Hõlma laius mõlemal 35,6 (parem) cm ja 36,2 (vasak).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 57 cm (krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 40,8 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); hanna pikkus (mõõdetud küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt) 2,8 cm.
Vooder	Puudub.

Joonis 23. *Jakk eest*

Joonis 24. *Nööbiliist*

Joonis 25. *Krae*

Joonis 26. *Varrukas*

Joonis 27. *Allserv*

Tabel 8. Khn.2716

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 2716
Nimetus	sitsijakk
Koht	Tällemäe talu, Sääre küla
Dateering	umbes 60-70-ndad
Valmistaja/ Omanik	Jaki õmbles Leida Tapp (1940 – 2016)
Legend	Leida kandis neid jakke läbi elu. Jakk on leitud koos teiste sitsijakkidega Tällemäe talu aidast, aga mitte kirstust kus hoiti kallisvara, vaid need olid nõ uutes kartulivõtu korvides. Oli tööjakk.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 140 g/ m2.
Muster	Loodusvalge taust, muster purpur punasega – suuremad ja väiksemad lilled ja kriipsud, lilleõite peal on taustavärvi täpid. Keskmise suurusega muster, mustrikorra kõrgus 9 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, õmmeldud valge niidiga. Piste tihedus 5 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud servast 2-6 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 0,5-1,2 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	5 tk, nõuka aegsed rohelised valge servaga kahe auguga plastmassnööbid; Läbimõõt 14 mm; Õmmeldud jämeda pruunika niidiga, üks nõöp jämeda valge niidiga, taga sõlm ja niidipusa; Nööpide vahe 9,5-10,8 cm, kõige ülemine nõöp on krae peal.
Nööpaugud	5 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 15 mm; Õmmeldud suhteliselt ühtlaselt valge niidiga; Nööpaukude vahe 9-10 cm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistust eemale (vasaku hõlma ülemine avaneb hõlma serva suunas); Laius 3-5 mm; Voldi kaugus hõlma servast 5-5,5 cm (parem hõlm); voldi kaugus hõlma servast 5,3-5,5 cm (vasak hõlm).
Nööbiliist	Nööbiliist puudub. Mõlema hõlma serv on ühekordse palistuse võttega pahemale poole pööratud, mõlemal on servas koeserv. Palistuse laius 2,6-3 cm (parem) ja 3,1-3,6 (vasak). Üks teping on 2-4 mm kaugusel hõlma servast, teine 2,3-3 cm kaugusel hõlma servast. Parema hõlma: Pikkus 39,6 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), hõlma kogupikkus 44,1 cm. Vasaku hõlma: pikkus 39 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), hõlma kogupikkus 43.5 cm.
Õlaõmblus	Vasak 16,8 cm, parem 18,8 cm.

Varrukad	Varruka pikkus 54,7 (vasak), 53,3 (parem)cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius 14 (vasak) ja 13,8 (parem) cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,0-2,7 cm, pealmine serv on kooserv. Varruka laius ülevalt paremal 24,2 cm, vasakul 24,8 cm (möödetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis varruka tagumine ühendusõmblus. Varrukas on traageldatud varrukaava külge musta niidiga, mis on külge jäetud.
Krae	Sirgest lõigatud kangast kitsas kaelakaareliist, laius 1,5-1,8 cm, pikkus 49,5 cm. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev liistu ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole kahekordse palistuse võttega ning u 2 mm kauguselt servast kinni õmmeldud.
Allääreliist	Laius 2,4-2,6 cm, lõigatud sirgelt, kahest kohast ristiõmblusega jätkatud, ülemineäär on kooserv. Allääre pikkus 131,2 cm, volte seljaosal ei ole, kuna händ praktiliselt puudub.
Esiosa	Hõlma laius 40,2 (parem) cm ja 38,5 (vasak) (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 50 cm (krae ülemisest servast allääreni). selja laius 53 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); hanna pikkus (möödetud küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt) u. 3 cm.
Vooder	Puudub

Joonis 28. *Jakk eest*

Joonis 29. *Varrukas*

Joonis 30. *Krae*

Joonis 31. *Nööbiliist*

Tabel 9. Khn.2717

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 2717
Nimetus	sitsijakk
Koht	Tällemäe talu, Sääre küla
Valmistaja/ Omanik	Jaki endale õmbles Elisabeth Kott (1915 - 2005)
Legend	Helepunane sitsijakk on Leida Tapi (1940 – 2016) ema Elisabethi omad. Need on igapäevased jakid, mitte pidujakid. Jakk on leitud koos teiste sitsijakkidega Tällemäe talu aidast, aga mitte kirstust kus hoiti kallisvara, vaid need olid nõ uutes kartulivõtu korvides. Oli tööjakk.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 120 g/ m2.
Muster	Valgel taustal helepunasega kriipsukesed ja taustalaigud, mille sees on sinise südamega valged lilled, Valgetel kohtadel on valge südamega sinised lilled ja pruunid lehed. Keskmise suurusega muster, mustrikorra kõrgus 10,7 ja laius 9 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, õmmeldud valge niidiga. Ülemine niit hästi jäme, alumine normaalse jämedusega õmblusniit. Piste tihedus 3-4 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud servast 2-5 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 1-2 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	6 nööpi. 5 ülemist on heledamad oranžid plastmassnööbid, läbimõõt 1,6 cm, kahe auguga. Õmmeldud jämeda sinakashalli niidiga, üks nööp jämeda valge niidiga, taga sõlm ja väike niidipusa. Nööpide vahe 5,6-10 cm, kõige ülemine nööp on krae peal. Kuues kõige alumine nööp on erinev, kollase südamikuga ja valge laia servaga kahe auguga nööp, läbimõõt 1,5 cm, kahe auguga, õmmeldud jämeda helepruuni niidiga.
Nööpaugud	6 tk; käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 1.3-1,9 cm; Õmmeldud väga robustselt jämeda kreemika niidiga; Nööpaukude vahe 5-9.5 cm. Kuigi kõige ülemine nööp on krael, on kõige ülemine nööpauk krae all (krae on ebaühtlase laiusega, nööbi pooltes otsas on krae palju laiem).
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	Nöörvoldid puuduvad, aga kummalgi hõlmal on krae juures väike volt laiusega 1 cm (vasak) ja 0,4 cm (parem). Voldid avanevad esiliistust eemale.
Nööbiliist	Parem hõlm: Pikkus 42,7 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 48 cm. Laius 2-2,6 cm; vasak hõlm: laius 2,2-2,6 cm (all). Pikkus 43,6 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 48,8 cm. Mõlema hõlmaservad on koeservad, liistud on koeservaga ühel joonel. Liistud on mõlemast servast 2-4 mm kauguselt läbi tepitud. Liistud ulatuvad üleval krae ning all allääreliistu alla.
Õlaõmblus	Vasak 15 cm, parem 14,9 cm.

Varrukad	Varruka pikkus 50,4 (vasak), 53,5 (parem)cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius 14,2 (vasak) ja 14 (parem) cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 1,4-2,4 cm, kooserva jäetud ei ole. Varruka laius ülevalt paremal 22,5 cm, vasakul 23,6 cm (möödetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis varruka tagumine ühendusõmblus.
Krae	Kaelakaareliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2 cm (nööpauguga ots) – 3,5 cm (nööbiga ots). Pikkus 49 cm. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev liistu ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole kahekordse palistuse võttega ning u 2-5 mm kauguselt alumisest servast ja külgedelt kinni õmmeldud. Esimese tepingurea kõrval on teine tepingurida, esimesest 1-5 mm kaugusel.
Allääreliist	Laius 1,9-3,1 cm, lõigatud sirgelt, väga ebaühtlane, viiest kohast ristiõmblusega jätkatud, kooserva ääres ei ole. Allääre pikkus 128 cm, volte seljaosal ei ole, kuna händ praktiliselt puudub.
Esiosa	Hõlma laius mõlemal 39,3 (parem) cm ja 38,4 (vasak) (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 53 cm (krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 48,5 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); händ praktiliselt puudub.
Vooder	Puudub.

Joonis 32. *Jakk eest*

Joonis 33. *Krae*

Joonis 34. *Nööbiliist*

Joonis 35. *Varrukas*

Tabel 10. Khn.2718

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn. 2718
Nimetus	sitsijakk
Koht	Tällemäe talu, Sääre küla
Dateering	umbes 60-70-ndad
Legend	Leida Tappi jakk. Ta kandis neid jakke läbi elu. Jakk on leitud koos teiste sitsijakkidega Tällemäe talu aidast, aga mitte kirstust kus hoiti kallisvara, vaid need olid nõ uutes kartulivõtu korvides. Oli tööjakk.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 125 g/ m2.
Muster	Sinakaslillal põhjal valged ristkülikud, ringid ja ovaalid, millede sees on türkiissinist tooni laigud. Mustrikorra kõrgus 21 cm ja laius 14,6 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, türkiissinist tooni niidiga. Piste tihedus 3-4 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud servast 1-2 mm kaugusel.
Õmblusvarud	Õv laius 0,6-1 cm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	6 tk, valged piimjad nelja auguga nööbid, kõige ülemine krae peal, ülevalt teine nööp puudu; Läbimõõt 1,3 cm; Õmmeldud jämeda valge niidiga risti kujuliselt, taga sõlm ja nõelapisted Nööpide vahe 3,4-9,4 cm, kõige ülemine nööp on krae peal.
Nööpaugud	6 tk, kõige ülemine krae peal; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 1.1-1,3 cm; Õmmeldud ühtlaselt sinise niidiga; Nööpaukude vahe 3,5-9 cm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistust eemale, pikkus krae alt 14,5 (vasak) ja 12,5 (parem) cm. Laius 4-10 mm. Voldi kaugus hõlma servast (kuni voldi õmbluseni) 4,5-5,6 cm (parem hõlm); voldi kaugus hõlma servast 4,3-5 cm (vasak hõlm).
Nööbiliist	Parem hõlm: küljepoolne serv on koeserv, ülejäänud servades koeäärt ei ole; Pikkus 38,9 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 43,9 cm; Laius 3-3,4 cm; vasak hõlm: laius 2,8-3 cm, Pikkus 39,3 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus 43,4 cm. Liistud ulatuvad üleval krae ning all allääreliistu alla.
Õlaõmblus	Vasak 13,8 cm, parem 13,2 cm.
Varrukad	Varruka pikkus 52,4 (vasak), 53,2 (parem) cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius 12,5 (vasak) ja 12,2 (parem) cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,3-2,6 cm, koeserva jäetud ei ole. Varruka laius ülevalt paremal 21,7 cm, vasakul 22,5 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis varruka tagumine ühendusõmblus.

Krae	Kaelakaareliist sirgelt lõigatud kangast, laius 1,8-2,3 cm, pikkus 46,8 cm. Kõigepealt on õmmeldud pahemal pool olev liistu ühendusõmblus, siis keeratud liist paremale poole kahekordse palistuse võttega ning krae neljast servast 1-2 mm kauguselt kinni õmmeldud. Allservas on esimese tepingurea kõrval on teine tepingurida, esimesest 2 mm kaugusel.
Allääreliist	Laius 2.3-2,7 cm, lõigatud sirgelt, ülemine äär on kooserv. Allääre pikkus 125,2 cm, volte seljaosal ei ole, kuigi väike händ on olemas.
Esiosa	Hõlma laius 39,6 (parem) cm ja 39 (vasak) (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 53,3 cm (krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 41,5 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); hänni pikkus (mõõdetud küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt) 4 cm.
Vooder	Puudub

Joonis 36. *Jakk eest*

Joonis 37. *Krae*

Tabel 11. *Khn.2719*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Kihnu Muuseum Khn.2719
Nimetus	Lapse jakk
Dateering	Ligikaudu 1945
Materjal	Veneaegne lapse <i>parhe</i> riie.
Valmistaja/ Omanik	Selle jaki õmbles Roosi ema, kui Roosi laps oli (10 või 11 aastane, või veel vähem).
Legend	7 nõöpi ees, ju siis oli nõöpe saada. Veneaegne riie ja veneaegsed nõöbid. See jakk on palju kantud lapsena, kuna lapsena Roosi ei kasvanud ruttu suureks. Praegu on jakk olnud mesilaste peal. Jaki annetas Ärna Roosi.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Paksemast kangast, umbes 210g/ m2.
Muster	Roosa põhja peal valged kuused ja erinevas asendis valged jänesed. Rapoor 4,6x6,4 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Tepingud ja võörvoldid valge, külgede ja varruka õmblused musta niidiga. Pistete tihedus u. 5 pistet ühel sentimeetril. Varruka ühendusõmblusel on sisse jäetud must traagelniit. Liistude tepingud 2-4 mm kaugusel servast.
Õmblusvarud	Õv laius 1,2-1,5 mm, äärestamata, õv lahku (va varruka kumeram õmblus millel on õv kokku).
Nõöbid	8 tk, neist ülemine krae peal, ülevalt teine nõöp puudu. Oranžikas-pruunid nõöbid, kahe auguga, sissepressitud joontega, läbimõõt 1,7 cm, õmmeldud kollakat tooni niidiga. Ülevalt kolmas nõöp erinev – läbipaistev kollakat tooni kõrge kannaga nõöp, läbimõõt 1,7 cm, õmmeldud rohekashalli niidiga. Taga sõlm ja mõned niidipisted. Nõöpide vahe 22-54 mm.
Nõöpaugud	8 tk; Käsitsi õmmeldud; Valge niidiga ühtlaselt ja korrektselt õmmeldud, nõöpaugu pikkus u. 16 mm; Nõöpaukude vahe 25-58 mm.
Tipud	Puuduvad
Nõörvoldid	2 kummalgi hõlmal, mõlemad hõlmal ühtemoodi – voldid avanevad paarikaupa väljapoole. Laius üsna ühtlaselt 3 mm. Vasakul esimese voldi kaugus hõlma äärest u. 3,7 cm ja teise kaugus esimesest u. 2 cm. Paremal esimese voldi kaugus hõlma servast 4,2-4,3 cm ning teise voldi kaugus esimesest 2-2,2 cm.
Nõöbiliist	Pikkus paremal hõlmal 38 cm, vasakul 37,8 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus paremal 44,3 vasakul 43,2 cm. Nõöbiliist puudub, hõlma äär on pahemale poolele keeratud ühekordse palistuse töövõttega, käänise laius vasakul hõlmal 2,1-2,3 cm (kanga serva on jäetud koeserv) ning paremal on hõlma serv keeratud pahemale poole kahekordse palistuse võttega, palistuse laius 2,2-2,5 cm.
Õlaõmblus	Vasak 13,8, parem 13,5 cm.

Varrukad	Varruka pikkus 51 cm (vasak), 51 (parem)cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius vasak 11, parem 11 cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2-2,2 cm, servas on koeserv. Varruka laius ülevalt paremal 23 cm, vasakul 21,6 cm (möödetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis tagumine ühendusõmblus.
Krae	Sirgelt lõigatud kangast, laius 3,3 cm, pikkus 33 cm. Katki.
Allääreliist	Laius 2,4-3 cm, lõigatud sirgelt, taga keskel üks volt, allääre pikkus 100 cm, allääreliistu ülemine serv on jäetud koeserv.
Esiosa	Hõlma laius paremal 32,9, vasakul 32,5 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus umbes 45 (selg on katki, pole täpsed mõõtmised) cm (krae ülemisest servast allääreni kurde arvestamata). Selja laius 38,5 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); hanna pikkus (möödetud küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt) 3 cm.
Vooder	Puudub.

Joonis 38. *Jakk eest*

Joonis 39. *Nööbiliist*

Joonis 40. *Krae*

Joonis 41. *Varrukas*

Joonis 10. *Jaki pahupool*

Tabel 12. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Rosaali Karjam (Ärma Roosi)
Nimetus	Sitsijakk
Dateering	Jaki kanga tõi Roosi isa Rootsist 1945.a.
Olemus	See oli Roosil ikka noore inimese jakk, aga sinise põhja peal, see oli tal pulma ajal seljas, aga nüüd on väikseks jäänud.
Materjal	Sits
Valmistaja/ Omanik	Jaki õmbles Ärma Roosi
Legend	Roosi isa läks 1944 paadiga Rootsi ning tuli 1945-ndal tagasi, tema tõi selle kanga. See kangas ei kannata pesta, Roosi jakk on pesemata, sellepärast on värvid palju erksamad. Seda riiet oli nii vähe, Roosi aga tahtis ikka eest lahtist jakki, sellepärast pani ta siit-sealt kangajuppe kokku ja jätkas, et kangast välja annaks. Esimesed linnid on juppidest tehtud. Miks on jakil trukid, mitte nõöbid? Nööpauke ei ole. Ju siis on jakk pärast laiemaks tehtud, Roosi ütles et tema ju hakkas ka kasvama (paksemaks minema).
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Puuvillane kangas. Umbes näidis 115 g/ m2.
Muster	Sama kangas mis umbsel jakil (tabel 11 Khn.2702). Tumesinise põhja peal valge ja punasega neerumuster ja nende vahel lilled.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga (alumine niit mõnel õmblusel must). Pistete tihedus 3,5 pistet ühel sentimeetril. Varruka ühendusõmblusel on sisse jäetud valge traagelniit. Liistude tepingud 2-5 mm kaugusel servast.
Õmblusvarud	Õv laius 0,5-1,2 cm, äärestamata, õv lahku (va varruka kumeram õmblus millel on õv kokku).
Nööbid	7 tk, valged, nelja erinevat sorti (originaalis olid valged pärlmutternööbid, mille asemele on õmmeldud teised nõöbid). Kolm alumist ja ülevalt teine on suuremad nõöbid, läbimõõt 15 mm, nelja auguga, õmmeldud jämeda loodusvalge niidiga, nii et nõobile on niitidest jäänud rist. Kõige ülemine nõöp on veidi kollakam, nelja auguga, läbimõõt 13 mm, nelja auguga, õmmeldud peenikese valge niidiga, nii et nõobile on niitidest jäänud rist. Ülevalt kolmas ja neljas nõöp on väiksemad, läbimõõt vastavalt 11 ja 12 mm, nelja auguga, õmmeldud peenikese valge niidiga, nii et nõobile on niitidest jäänud rist. Nööpide õmblemisest on jaki siseküljel näha sõlm ja paar niidipistet. Nööpide vahe 4,7 – 7,6 cm. Nööbid on kaunistuseks, nööpaukud puuduvad, tegelikult hoiavad jakki eest kinni trukid. Mustad trukid, õmmeldud sama jämeda valge niidiga mis osad nõöbid, igast truki ja vastasosa august 1 või 2 niidipitstest üle ääre. Pealmisel hõlmal ei ole paremal poolel truckide õmblemise niidipisteid näha, alumisel hõlmal pahemal pool on. Ees on 7 trucki, neist kõige ülemine krael. Trukid ei ole samas kohas mis nõöbid, pigem nööpide vahekohtades.
Nööpaukud	Puuduvad.
Nöörvoldid	2 laia nöörvoldi kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistu suunas (vaid vasaku hõlma varrukapoolne voldi avaneb nööbiliistust eemale). Voldid algavad ülevalt krae alt, ei ulatu allääreni välja. Voldid on ühepikkused (pikkus 11-13 cm). Laius üleval 1 cm, voldi lõpus 3-4 mm (vasak hõlm). Laius üleval 6-9 mm ja all voldi lõpus 3-4 mm (parem hõlm). Vasakul kaugus hõlma äärest 5,8 ja 8,2 cm (üleval) ning 5,8 ja 8,7 (all). Paremal kaugus hõlma äärest 5,5 ja 7,6 cm (üleval) ning 6,7 ja 9,3 (all).

Nööbiliist	Pikkus paremal hõlmal 38,8 cm, vasakul 40,3 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus paremal 43 vasakul 45,3 cm Paremal hõlmal nööbiliistu laius 3,8-4,2 cm. Vasakul hõlmal nööbiliistu laius 2,2 – 3 cm. Nööbiliistud on kõigepealt õmmeldud hõlma pahemale poolele ning siis keeratud paremale poolele. Pahupoolel on mõlemal hõlmal nööbiliist sama lai kui paremal (moodustab katteriide). See katteriie on mitmest osast paigatud, sest kangast oli vähe.
Õlaõmblus	Vasak 13, parem 13,5 cm.
Varrukad	Varruka pikkus 52,7 cm (vasak), 53 (parem) cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius vasak 11,8, parem 12,6 cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,4-2,8 cm, paremale poole jääv serv on jäetud koos serv. Varruka laius ülevalt paremal 24,4 cm, vasakul 24,4 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis varruka tagumine küljeõmblus.
Krae	Sirgelt lõigatud kangast, laius 2-2,4 cm, pikkus 42 cm. Krae tagumine pool on roosast valgemustriga flanellkangast. Krae esimese ja tagumise poole vahele on ülemises servas õmmeldud põhikangast tipud. Tipud algavad vasakul hõlmal krae algusest, paremal hõlmal on 2,2 cm ilma tippudeta. 34 veidi ebaühtlast tippu, avad parema hõlma suunas. Tipud on enne läbiõmblemist üksteise külge õmmeldud valge traagelniidiga, mis on sisse jäetud.
Allääreliist	Laius 2,3-2,8 cm, lõigatud sirgelt, taga keskel üks volt, allääre pikkus 119,8 cm, allääreliistu ülemine serv on jäetud koos serv.
Esiosa	Hõlma laius paremal 40,4, vasakul 39,2 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 55 cm (krae ülemisest servast allääreni tippu arvestamata). Selja laius 39,6 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast); Hännaga ehk kumera allservaga seljaosa. Hännaga pikkus (mõõdetud küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt) 2,4 cm.
Vooder	Puudub.
Kaunistused	Krae küljes on samast kangast tipud.

Joonis 11. *Jakk eest*

Joonis 12. *Jakk tagant*

Joonis 13. *Jaki krae*

Joonis 14. *Jaki varrukas*

Tabel 13. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Elvi Vesik (Kuraga Elvi)
Nimetus	Sitsijakk
Dateering	Umbes 1970?
Valmistaja/ Omanik	Jaki õmbles ilmselt Kuraga Elvi ema Elisabet Kiigajaan (1911 – 1997).
Legend	Kuraga Elvi (sünd 1939) ehk Elvi Vesiku ema tehtud jakk. Ta võis selle jaki õmmelda ehk parkümmend aastat enne oma surma.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 135 g/ m2.
Muster	Tumesinine kangas, väikesemustriline, peal on valged lehed ja oksad ning punased õied ja nupud.
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Õmmeldud jämedamate valge ja musta niidiga (ülemine niit valge ja alumine must). Alumise niidi pinget on liiga suur, alumisele poolele on näha valgest niidist aasad. Pistepikkus 3-4 pistet ühel sentimeetril. Liistude tepingud servast 2-6 mm kaugusel. Õmblused on väga ebaühtlased ja kõverad.
Õmblusvarud	Õv laius 3-20 mm, äärestamata, õv kokku.
Nööbid	Mustad nelja auguga nööbid, 5 tk, kolm ülemist on ühesugused ja kaks alumist teistsugused. Läbimõõt ülemistel nööpidel 15 ja alumistel 14 mm Õmmeldud musta niidiga, taga on näha vaid paar nõelapistet ja mõnel nööbil mitte midagi (nööp on õmmeldud ainult pealmise kanga külge). Ära lõigatud niidiotsad on paremal poolel nööbi all nööpide vahe 6,7-10 cm. Ülemine nööp on ülemisest äärest 87 mm kaugusel.
Nööpaugud	5 tk käsitsi õmmeldud Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus 12-15 mm Robustselt jämeda valge niidiga, pistet suure vahega ja pikad Nööpaukude vahe 6,8-10,3 cm
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 lühike kummalgi hõlmal. Paremal hõlmal üks nöörvolt pikkusega 14,6 cm vasakul 13,3 cm avanevad esiliistust eemale Laius 3-5 mm Kaugus hõlma servast (esiliistud puuduvad): paremal ülevalt 8 alt 9,7 cm, vasakul ülevalt 7,2 alt 10,5 cm.
Nööbiliist	Puudub. Parema hõlma serv on ära keeratud. Paremal hõlmal käämise laius 2,6-3 cm, ääres koeserv. Vasakul hõlmal on õmmeldud teisest kangast (teist tooni tumesinine valge taimornamendiga) katteriie, mis on nii lohakalt õmmeldud ja väikese õmblusvaruga, et keskel on see pikalt õmbluse vahelt välja tulnud. Laius u. 1,6-2,2 cm. Hõlma kogupikkus vasak hõlm 47,3 cm parem hõlm 46,6 cm.
Varrukad	Varruka pikkus parem 51,2 cm, vasak ka 51,2 cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni). Varrukasuliist sirgelt lõigatud kangast, liistu laius 1,9-2,9 cm, varrukasuu laius parem 14,2 cm vasak 13,4 cm. Varruka laius ülevalt paremal 23 cm, vasakul 24 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Paremal varrukal on alumise õmbluse vahele õmmeldud lai kiil (laius käeaegu kaarel 10 cm, pikkus 28,2 cm), mille mõlemal küljel on omakorda kitsamad kiilud (laius kõige laiemast kohast ühel 1 ja teisel 1,7 cm, pikkused ühel 17 ja 21 cm).
Õlaõmblus	Vasak 14 cm, parem 13 cm.

Krae	Sirgelt lõigatud kangast, laius 2,2 – 2,9 cm, pikkus 45 cm. Esimese tepingurea kõrval on teine tepingurida, mis kohati on kuni 6 mm kaugusel, kuid ühes kohas tuleb lausa esimese tepingurea peale.
Allääreliist	Liistu laius 1,4-3,2 cm, allääre pikkus 126,2 cm. Allääre õmblemisel on palju pusserdamist olnud, seljaosa on olnud lõigatud liiga sügava kaarega, mille tõttu oleks ilmselt jaki esiosad liiga lühikeseks pidanud lõikama. Selle vältimiseks on enne küljeõmbluste õmblemist õmmeldud seljaosa alla nurkadesse juurde siilud. Allääre liist on õmmeldud väga lohakalt, ei tea millised voldid on meelega jäetud mis on lihtsalt ise tekkinud.
Esiosa	Hõlma laius parem 35,6 cm vasak 38,5 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 52,5 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 41,3 cm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub

Joonis 15. *Jakk eest*

Joonis 16. *Varrukas*

Tabel 14. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Erakogu omanik	Ulvi Umb
Nimetus	Sitsijakk
Dateering	umbes 1900-ndad
Legend	Omanik sai jaki päranduseks oma vanavanaema Melanie Argetilt (1872-...) Tolli talust. Melanie mees oli kivilaeva kapten, käis Riias ja ilmselt sealt tõi kangast.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 135 g / m ² .
Muster	Tumesinine väikeste valgete ja tumekollaste lilledega ning veidi suuremate punaste, roosade ja tumekollaste lilledega. Mustrikorra pikkus 16 ja laius 15 cm. Liistude tepingud suhteliselt ühtlaselt 2 mm kaugusel servast.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, jämedama musta niidiga. Pistete tihedus u. 4 pistet ühel sentimeetril. Varruka ühendusõmblusel on sisse jäetud valge traagelniit, õmmeldud lühikeste pistetega.
Õmblusvarud	Õv laius suhteliselt ühtlaselt 7 mm, äärestamata, õv lahku (va varruka kumeram õmblus millel on õv kokku).
Nööbid	5 tk; Käsitsi tehtud nööbid, mõned ümmargused, mõned kandilisemad. Mingi kõvem tükk on tihedalt erksama sinise iirisniidi moodi niidiga nööpaugu pistes ääristatud. Läbimõõt u. 14 mm; Õmmeldud jaki külge sellesama sinise niidiga, millega nööbid ääristatud, keskelt suurem ebaühtlase ristpistega, taga sõlm ja lohakas pusa; Nööpide vahe 85-90 mm.
Nööpaugud	5 tk; Käsitsi õmmeldud; Ovaalse kujuga, nööpaugu pikkus u. 15 mm; Õmmeldud suhteliselt ühtlaste pistetega musta niidiga. Hõlma poolses otsas on pisted õmmeldud kiirtena; Nööpaukude vahe 85-90 mm.
Tipud	Puuduvad
Nöörvoldid	1 kummalgi hõlmal, avanevad nööbiliistu suunas. Laius üsna ühtlaselt 2 mm. Vasakul kaugus hõlma äärest 4,5 – 4,7 cm. Paremal kaugus nööbiliistust 2,4 – 2,8 cm (nöörvoldi õmblusest kuni esiliistu murdejooneni).
Nööbiliist	Pikkus paremal hõlmal 39,2 cm, vasakul 40 cm (krae alläärest alumise kandi ülemise ääreni), esihõlma kogupikkus paremal 45,1 vasakul 46 cm Paremal hõlmal nööbiliistu laius 2,9 – 3,2 cm. Vasakul hõlmal nööbiliist puudub, hõlma äär on pahemale poolele keeratud kahekordse palistuse töövõttega, käämise laius 13-16 mm.
Õlaõmblus	Vasak 13,8, parem 13,2 cm.
Varrukad	Varruka pikkus 48 cm (vasak), 48,5 (parem) cm (õlaõmblusest kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius vasak 13, parem 13,2 cm. Varrukasuuliist sirgelt lõigatud kangast, laius 2,1-2,5 cm Varruka laius ülevalt paremal 22 cm, vasakul 22,3 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt); Kõigepealt on õmmeldud varrukasuuliistud ja siis ühendusõmblused.

Krae	Sirgelt lõigatud kangast, laius 2,6-3 cm, pikkus 38 cm. Kraed kinnitavast tepingust 5-6 mm kaugusel on teine tepinguriba.
Allääreliist	Laius 2,8-3,2 cm, lõigatud sirgelt, taga keskel üks volt, allääre pikkus 108,6 cm, allääreliistu ülemine serv on jäetud kooserv.
Esiosa	Hõlma laius paremal 28, vasakul 29 cm (kohe varruka alt). Parema hõlma serv on jäetud kooserv.
Seljaosa	Seljaosa pikkus 58,6 cm (krae ülemisest servast allääreni kurde arvestamata). Selja laius 34 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Puudub
Kaunistused	Krae küljes vastandvoltidega kurrud. Kurrurea ülemine äär on jäetud kanga kooserv. Kurrurea laius 1-1,4 cm. Kurru pealmise osa laius 1-1,6 cm, vahe kahe vastandvoldi vahel paremalt poolt mõõdetuna 1-2 mm. Kurrurida on täpselt sama pikk kui krae. Kurrud on kinnitatud krae külge kahe õmblusega – kõigepealt on kurrutatud riba pandud krae tagumisele poolele pahema poolega vastu krae tagumist poolt ja õmmeldud masinal kinni, siis lükatud kurruriba püsti ja tepitud kinni koos kaelakaareliistu ehk krae ülemise tepinguga.

Joonis 17. *Jakk eest*

Joonis 18. *Krae*

Lisa 5. Vormsi

Tabel 1. Vormsi Talumuuseum TX 152.

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Vormsi Talumuuseum
Number	Tx 152.
Koht	Vormsi
Originaal	originaal
Seisund	hea
Legend	<i>“Förteckning över textilier på Pearsgrå rden 2017-05-26”: “Blus / Jakk / Vit med vitt voder” (ek: “Pluus / Jakk / Valge voodriga)</i>
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Loodusvalge pidulikum kangas sissekootud triibustikuga – püstipidised palmikumoodi triibud, mille vahel on kitsamad triibud. Palmikutriipude vahe 7 mm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. lühikese pistega, 8 pistet ühel cm-l. Sellel jakil on vooder ja pealiskangas eraldi õmmeldud ja siis vooder jaki sisse pandud.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel on u 1,2-1,6 cm laiused õmblusvarud. Sellel jakil on patšokid õmmeldud voodri ja põhikanga vahele. On näha, et patšokid on pikkupidi paralleelsete joontega läbi tepitud. Patšoki laius õlaõmbluse kohalt 6,5 cm. Patšokid on käsitsi eelpistetega voodri külge õmmeldud. Varrukas ja vooder on mõlemad kroogitud (rohkem on krookeid ülaseras ja varruka ühendusõmblus on tehtud läbi patšoki, seetõttu varrukas hoiab tugevalt puhvis). Varrukas on ühelõikeline, varrukas ja vooder on eraldi valmis õmmeldud ja siis üksteise sisse pandud. Sellel jakil on varruka ühendusõmblus puhtaks töödeldud – õmblusvarud on sees ja varrukas hoolikast käsitsi pisikeste peitpistega kinnitatud. Parema varruka vooder on õmmeldud kahest tükist (kangast ei jätkunud?), vasaku varruka vooder ühest.
Nööpaugud	Valge niidiga käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1,2 cm. Vahed nööpaukude vahel 3-3,8 cm.
Esiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Pealiskanga ja voodri servad on jäetud kooservad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 1-1,1 cm) ning 0,6 cm kauguselt läbi õmmeldud. Nööbid on õmmeldud ärakeeratud ääre kohale, pahupoolel on näha sõlm ja väike niidupusa. Nööpaukudega hõlmal on hõlma servaks nii voodril kui pealiskangaks kooserv, mis polegi ära keeratud. Liist ulatub u. 4 mm üle kooserva. See liist on nõ kahekordne. Liistu kogulaius 4,4 cm, selle sees on kitsam liist laiusega 3,2 cm. Mõlemad liistud on korraga hõlma serva kinnitatud kahe kõrvutise tepingureaga. Esimene tepinguäär jääb sisemise liistu servast 4-5 mm kaugusele ja teine teping on esimesest 2 mm seespool. Allääres moodustavad tepingujooned täisnurkadega ristküliku, mis on allservast 4 m kaugusel. Esiliistu ülemineäär jääb krae vahele ning alumineäär on ära keeratud (kõigepealt on ära keeratud alläär ja selle peale on keeratud liist).
Varrukad	Varruka pikkus 57,7 (vasak) ja 57,5 (parem) cm. Varrukasuu 10,5 (parem) ja 10,8 cm (vasak). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 21,2 (vasak) ja 21,5 (parem) cm. Varrukasuu on voodri ja põhikanga servad sisse keeratud ja kahe tepingureaga kinni õmmeldud. Esimene teping on varruka äärest 6-8 ja teine esimesest 2-3 mm kaugusel.
Õlaõmblus	13,5 (vasak) ja samuti 13,5 (parem) cm.

Krae	Laius 2,5-2,7 cm, pikkus 39,5 cm. Krae vooder on voodrikangast. Tepitud kahe tepingureaga, esimene on igast servast 1 mm kaugusel ja teine esimesest 1-2 mm kaugusel. Krael on pahupoolel riputusaas pikkusega 9 ja laiusega 1 cm, õmmeldud kolmekordsest pikkupidi kokkumurtud põhikangast, masinõmblusega läbi õmmeldud (pealmine serv on koeserv), otsad on 0,5 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi kinnitatud.
Alläär	Põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 2,2-3,2 cm, õmmeldud kinni kahe paralleelse masinõmblusega, esimene on 1,8-2 cm allservast ja teine 2mm kaugusel esimesest. Õmblus läheb edasi nõõpidega serva tepinguks. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 4,8 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 29,5 (parem) ja 27,5 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 44 (parem) ja ka 43,8 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 40,8 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 53,3cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke sits.
Märkused	Valge pulmajakk.

Joonis 1. *Jakk eest*

Joonis 2. *Varrukas*

Joonis 3. *Nööbiliist*

Joonis 4. *Allserv*

Joonis 5. *Varruka voodri ühendusõmblus*

Tabel 2. Vormsi Talumuuseum TX 153.

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Vormsi Talumuuseum. TX 153.
Nimetus	<i>Somarjakk</i>
Koht	Vormsi
Legend	<i>“Förteckning över textilier på Pearsgå rden 2017-05-26”: Blus / Somarjakk / Mönster: blå och rosa bär. Förstärkning I rygg. Vitt foder”. (ek: "Pluus / Suvine jakk / Muster: sinised ja roosad marjad. Tugevdus seljaosas. Valge vooder”)</i>
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Lastepärane muster ühe roosa ja kahe sinise kirsiga kobaras, sinine ja roosa maasikas koos sinise maasikaõiega üksikud sinised kirsid ja maasikad ja maasikaõied ja nende vahel roosad täpid. Loodusvalgel õrnal triibulise faktuuriga kangal. Mustrikorra kõrgus 12,9 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Sellel jakil on vooder ja jakk eraldi kokku õmmeldud (küljeõmblused ja õlaõmblused ei ole koos). Varrukas ja vooder on alläärt ja hõlma servasid mööda kokku õmmeldud ning hiljem läbi tepitud. Varruka ühendusõmblusega on jakk ja vooder ühendatud. Patšokke ei ole, tugevduspaela tundub et ka mitte. Suhteliselt pika pistega, ühel sentimeetril 3 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel on u. 1,2 cm laiused õmblusvarud, mis on lahku pressitud. Varrukas on veidi kroogitud (krookeid on jaotunud ühtlaselt, mitte ainult ülaservas, seetõttu varrukas ei tundu puhvis). Varrukas on ühelõikeline (aga koosneb lappidest). Tundub, et varrukas on õmmeldud nii nagu praegu Vormsi koolis käsitöötunnis Vormsi sitsjaki õmmeldakse – varrukas ja vooder õmmeldakse varrukasuus üksteise külge, et see on nagu pikk soolikas. Siis lükatakse vooder varruka sisse ja tepitakse varrukasuus läbi (0,9 cm kauguselt varruka äärest). Seejärel on varrukas ühendatud käeaugukaarega masinõmblusega ning ühendusõmblus on käsitsi üleloomispistega ääristatud.
Nööbid	7 nööpi, valged läbikumavad kahe auguga nööbid, läbimõõt 1,1 cm. Nööbid on veidi erinevad, nt alumine pool on mõnel nööbil piimvalge, mõnel mitte, ja ülevalt kolmas nööp on teistest suurem (läbimõõt 1,2 cm). Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha vaid väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Valge niidiga käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1,3 cm. Vahed nööpaukude vahel 7,6-8 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). 0,9-1 cm kaugusel hõlma servast on tepingurida. Nööpaukudega hõlmal põhikangast nööbiliit, mis ulatub 1 mm üle jaki hõlma ääre. Liistu laius 4,1 cm. Liist on mõlemalt poolt 0,8 ja alt 0,7 cm kauguselt läbi tepitud. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning liistu alumine äär on enne külje õmblusvarude ära keeramist alla keeratud. Liistul on kraest 8 cm kaugusel jätkamisõmblus.
Varrukad	Varrukasuust 18,5 cm kaugusel küljeõmblusest on 9 cm pikkune sissevõtuvolt. Voldi all on eraldi kiilukujuline tükk laiusega 6,6-6,8 cm (sissevõtuvoldi juures) ja 4,5 cm (varrukasuus). Varruka pikkus 53,8 (vasak) ja 54,2 (parem) cm. Varrukasuus 13,6 cm (ümbermõõt 27,2 cm). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 21,8 (vasak) ja 21,3 (parem) cm. Mõlema varruka voodrid on kokku õmmeldud suurematest lappidest ning mõlema varruka voodril on küünarnuki juures 9 cm pikkune sissevõtuvolt.

Õlaõmblus	12,5 (parem) ja 12 (vasak) cm.
Krae	Laius 3,4-3,8 cm (taga keskel kitsam, otstes laiem), pikkus 41 cm. Krae on selja keskjoonel paremal poolel ühendusõmblus. Krae vooder on põhikangast ning koosneb sümmeetriliselt kolmest tükist. Tepitud ühtlaselt 2-3 mm kauguselt servast.
Alläär	Alläär on läbi tepitud 1,5 cm kauguselt servast. Allääre tepingud lähevad üles ja jätkuvad hõlma äärtel. Sellel jakil pole allserval kaares kuju.
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 28 (parem) ja samuti 28 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 50,8 (parem)ja 50,3 cm (vasak)
Seljaosa	Laius varruka alt 52,7 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 57 cm. Sellel jakil tuleb mõlemast õlaõmblusest turjale sissevõtuvolt pikkusega 7 cm. Samasugused sissevõtuvoldid on ka voodril. Seljaosa voodri keskel on põhikangast trapets mõõtudega 17,5x19,3x20,4x23,4 cm. Trapets on äärtest u. 0,5 cm kauguselt korraga voodri ja põhiosa külge ning selle sees on veel väiksema trapetsi õmblusjoon, millega trapets on õmmeldud ainult voodri külge.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke kangas.

Joonis 6. *Jakk eest*

Joonis 7. *Krae*

Joonis 8. *Nööbiliist*

Joonis 9. *Hõlma otsad*

Tabel 3. Vormsi Talumuuseum TX 192.

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Vormsi Talumuuseum TX 192
Nimetus	<i>Brulasjakk</i>
Koht	<i>Vormsi Norrby küla</i>
Dateering	<i>1912</i>
Materjal	<i>Puu vill</i>
Legend	<i>“Förteckning över textilier på Pearsgården 2017-05-26”: “Blus / Brulasjakk / Använd av Agneta Engström f. Friberg som brud 1912 i Norrby. Vit bomull” (ek: “Pluus / Pulmajakk / Kasutas Agneta Engström s.Friberg pruudina 1912 Norrbys. Valge puuvill”)</i>
Mõõtmise ja vaatlemine:	
Muster	Loodusvalge pidulik kangas sissekootud mustriaga – püstipidised triibud, mille vahel on rombidest koosnev ornament. Triipude laius 8 mm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Suhteliselt lühikese pistega, 7 pistet ühel cm-l. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel on väga laiad õmblusvarud, kuni 2,5-4 cm. Õlaõmblustel 1,4-2 cm. Sellel jakil on patšokid õmmeldud voodri ja põhikanga vahele. On näha, et patšokid on pikkupidi paralleelsete joontega läbi tepitud. Patšoki laius õlaõmbluse kohalt 6-6,5 cm. Patšokid on käsitsi eelpistetega voodri külge õmmeldud. Varrukas on veidi kroogitud (rohkem on krookeid ülaserivas, mille tõttu varrukas hoiab puhvis). Varrukas on ühelõikeline, varrukas ja vooder on eraldi valmis õmmeldud ja siis üksteise sisse pandud. Sellel jakil on varruka ühendusõmblus puhtaks töödeldud – õmblusvarud on sees ja varrukas käsitsi peitpistega kinnitatud. Parema varruka vooder on õmmeldud kahest tükist (kangast ei jätkunud?), vasaku varruka vooder ühest.
Nööbid	11 nööpi, kristallina mõjuvad sissepressitud mustriaga nööbid, läbimõõt 1,1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha vaid väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Valge niidiga käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nööpaukude vahel 3,5-4,2 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Pealiskanga ja voodri servad on jäetud koos servad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 1,4-1,5 cm) ning 0,9-1 cm kauguselt läbi õmmeldud. Nööbid on õmmeldud ära keeratud ääre kohale, pahupoolel on näha sõlm ja nõelapisted. Nööpaukudega hõlmal mulle tundub, et sellel jakil on põhikangast tehtud volt, mis moodustab 3,2 cm laiuse nööbiliistu. Välimine serv on jäetud koerserv, mis on koos voodri koos servaga ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 1,2-1,4 cm. 0,7 – 0,8 cm kauguselt läbi tepitud. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on ära keeratud (kõigepealt on ära keeratud alläär ja selle peale on keeratud liist.
Varrukad	Varruka pikkus 55 (vasak) ja 56,2 (parem) cm. Varrukasuu 11,2 cm (ümbermõõt 22,4 cm). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 22,3 (vasak) ja 21,8 (parem) cm.
Õlaõmblus	11 (vasak) ja 12,6 (parem) cm.

Krae	Laius 2,8-3,3 cm, pikkus 37,3 cm. Krae vooder on põhikangast. Tepitud allservast 1 mm ning ülaservast ja otstest 2-3 mm kauguselt. Teine tepingurida on 2-4 mm kaugusel esimesest. Krael on pahupoolel riputusaas pikkusega 8,2 cm laiusega 8 mm õmmeldud kolmekordsest põhikangast, masinõmblusega läbi õmmeldud, otsad 1 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi kinnitatud.
Alläär	Põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1.9-2,2 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1.5-1-6 cm kauguselt allservast. Õmblus läheb edasi liistu tepinguks. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 4.8 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 26,8 (parem) ja 25,2cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 46,3 (parem) ja ka 46,3 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 39,5 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 55,7cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke sits. Parema hõlma ja seljaosa ühendusõmblusesse on õmmeldud kitsas kolmest jupist jätkatud (jupid on üksteise külge õmmeldud masinal) paik pikkusega 20 ja laiusega 2,5 cm. Paik on ühest servast küljeõmbluse vahel, teine serv kinnitatud voodri külge käsitsi peitpistega. Teine paik suurusega 9x4,5 cm on eelmise paiga kohal, ääred allakeeratud ja kinnitatud käsitsi peitpistega.
Märkused	Valge pulmajakk.

Joonis 10. *Jakk eest*

Joonis 11. *Krae*

Joonis 12. *Nööbiliist*

Joonis 13. *Varrukas*

Tabel 4. *Vormsi Talumuuseum. TX 195.*

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info muuseumist:	
Muuseum ja eseme nr	Vormsi Talumuuseum TX 195.
Nimetus	<i>Somarjakk</i>
Koht	Vormsi
Materjal	Puuvill
Legend	<i>“Förteckning över textilier på Pearsgå rden 2017-05-26”: “Blus / Somarjakk / Småblommig bomull”. (ek: "Pluus / Suvine jakk / Väikeseõieline puuvillane")</i>
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Suuremad ja veidi väiksemad üksikud ja kahekaupa roosas roosid ja rohelised lehed loodusvalgel taustal. Mustrikord 12.2x 12.2 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 6 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel on u. 1,5-1,8 cm laiused õmblusvarud, mis on kõikidel õmblustel pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal). Sellel jakil on patšokid õmmeldud voodri ja põhikanga vahele. Patšoki laiused õlaõmbluse kohalt 6 cm. Patšokid on servast masinõmblusega kenasti voodri külge õmmeldud. Patšokk puudub kaenla all 8 cm ulatuses. Varrukas on veidi kroogitud (rohkem on krookeid ülaservas, mille tõttu varrukas hoiab puhvis). Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetall on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud). Seejärel on varrukas traageldatud käeaugukaarele (traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga kahe enam-vähem paralleelse õmblusega. Hõlmade õmblusvarud, mis jäävad käeaugukaarele, on ääristamata.
Nööbid	11 nööpi. Kannaga türkiissinised peale pressitud mustri- ja väikesed nööbid, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Krae küljes on üks trukk, õmmeldud üle ääre valge niidiga, pealmisel poolel pole trukki kinnitavaid õmblusi näha. Vastasosa (auguga) on õmmeldud mitte üle ääre, vaid ühest august teise, nii et niitidest tekib augu ümber romb. Selle kinnitusõmblused ja sõlm on pahupoolel näha.
Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga õmmeldud korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nööpaukude vahel 4,0 – 4,2 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on jäetud koos servad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 1,1-1,6 cm) ning 0,5-0,7 cm kauguselt läbi õmmeldud. Nööpaukudega hõlmal on kõigepealt samamoodi koerservaga vooder ja põhikangast hõlm ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 0,7-1,2 cm. Siis on peale õmmeldud põhikangast nööbiliist, mis ulatub 2 mm üle ärakeeratud serva. Liistu laius 3,2 cm. Liist on mõlemalt poolt ühe tepingureaga läbi õmmeldud. Teping on servast 7-8 mm kaugusel. All moodustavad tepingud korrapärase täisnurkadega risküliku, mis on allservast 1,8 cm kaugusel. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.

Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 53,4 (vasak) ja 54,4 (parem) cm. Põhikangas on varrukasuu pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius 2,7-3,1 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge käsitsi valge niidiga pikkade peitpistega ning õmmeldud läbi masinõmblusega varruka otsast 0,7 cm kauguselt läbi. Varrukasuu 11,8 cm (vasak) ja 11,2 (parem). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 21,8 (vasak) ja 19,8 (parem) cm.
Õlaõmblus	12,5 (parem) ja 13 cm (parem).
Krae	Püstkrae on veidi kaarja kujuga. Laius 2,6-2,7 cm, pikkus 36,2 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Ülemise ääre vahele on õmmeldud põhikangast kaarekesed, millel on jäetud koerserv. Krae on alumisest äärest paremalt poolt 1 mm kauguselt ja ülemisest äärest 2 mm kauguselt läbi tepitud. Keskel on veel kolm tepingurida, üksteisest enam-vähem võrdsetel kaugustel (mitte liiga täpselt, lainetavad). Vt joonist! Krae alumine serv on kinnitatud pahemale poolele peitpistega. Krae tagumisel poolel on 9,2 cm pikkune ja 0,7 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad 1 cm ulatuses käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1,9 – 2,5 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,8 mm kauguselt alläärest. Ühest kohast on kangas allääre vahelt väljas. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 5 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 26 (parem) ja 26 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega (ilma sakkideta) 47,8 (parem) ja 47,6 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 39 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega aga ilma krae sakkideta) 56,4 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane suhteliselt õhuke kangas.

Joonis 14. *Jakk eest*

Joonis 15. *Krae*

Joonis 16. *Nööbiliist*

Joonis 17. *Allserv*

Tabel 5. ERM A 563:1889

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 563:1889
Nimetus	jakk naiste
Koht	kogumine: Vormsi, küla Norby. Valmistamine: Vormsi, küla Norby
Dateering	1958 muuseumi kogumistegevus; enne.1958 naisteriietus
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	jah
Seisund	rahuldav
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; plast (nööbid)
Mõõdud	kõrgus: 2.5 cm (krae); laius: 19.0 cm (varruka maksimaalne); laius: 11.0 cm (varrukasuu); laius: 59.0 cm (alläär); laius: 39.0 cm (selg); pikkus: 52.0 cm (üld); pikkus: 60.0 cm (varrukas)
Valmistaja/ Omanik	üleandja: Tomingas, Agneta; rannarootslased enne.1958 naisteriietus enne.1958 linnamoeline riietus 1958 muuseumi kogumistegevus
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Heledama ja tumedama sinisega lillepallid, tumesinised varred ja helesinised lehed. Mustrikorra suurus 11,8 x 25,2 cm.
Õmblemine	Valge niidiga õmmeldud, masinõmblused, 5-6 pistet ühel cm-l.
Õmblusvarud	Õmblusvarusid pole näha, jakk on voodriga puhtaks töödeldud. Näha on varruka ühendusõmblus käeaugukaarega, seal on õmblusvarud laiad ja ebaühtlased, 1-2 cm. Varruka ühendusõmblusel on sees valge traagelniit.
Nööbid	11 väikest sinist läbipaistvat kannaga nööpi, läbimõõt 9 mm, õmmeldud valge niidiga. Krael on trukk, õmmeldud valge niidiga neljast kohast üle ääre.
Nööpaugud	Ovaalsed käsitsi valge niidiga õmmeldud nööpaugud. Läbimõõt 10 mm, 11 tk.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal puudub, siin on pealiskanga koeserv ja voodri serv (ärakeeratud varuga) kokku pandud ning u. 3 – 4 mm kauguselt läbi tepitud. Nööpaukudega hõlmal on liist laiusega 4,5 cm. Liist on peale õmmeldud peale allserva ära keeramist. Liistu mõlemas küljes on pööramisvarud keeratud liistu alla, viimasena lai 1,8 cm laiune varu allservas. Liistu valmislaius on samal joonel allservaga. Üleval servas läheb liist krae alla. Liist on kolmest servast (v.a. ülevalt) kahe paralleelse tepingujoonega läbi tepitud. Esimene tepingujoon on servast 8-9 mm ja teine esimesest 2-3 mm kaugusel. Jaki servas ulatub liist 2 mm üle ärakeeratud jaki hõlma ääre, millest omakorda 2 mm seepool on voodri serv. Kõik kihid on kinnitatud eelpool kirjeldatud kahe tepingujoonega. Esiliistu pikkus ilma kraeta 46 cm.
Varrukad	Üheosaline, sirge. Õla pealt kroogitud, õlal on patšokk, varrukas hoiab puhvis. Varrukas on küljeõmblusega seest puhtaks töödeldud. Varrukasuus on pealiskangas kahekordse palistuse töövõttega voodri peale keeratud. Palistuse laius 2,5-3 cm. Kinnitatud käsitsi peitpistega ning varrukasuust 8-9 mm kauguselt läbi tepitud. Varrukasuul laius 11 (paremal) ja 11,4 (vasakul) cm. Varruka laius õlaõmblusest sirgelt alla 22 cm. Varruka pikkus 59 cm.
Õlaõmblus	13,5 cm

Krae	Laius 1,6-1,9 cm. Krae pealne ja sisemine pool mõlemad on põhikangast eraldi detailidena välja lõigatud, nende vahele on õmmeldud põhikangast kahekordne sats. Sats on vastandvõltidega, kõrgus kraest ülespoole u 1 cm. Satsi küljes vastu kraed on näha traagelniit ning satside kinnitusõmblus. Krae kummalgi poolel kuskil kooserva ei ole, kõik servad on sissepoole ära keeratud. Mõlemad pooled on korraga ühe õmblusega kokku õmmeldud, igast servast u. 2 mm kauguselt. Nööpidega hõlmal läheb krae õmblus edasi ülevalt alla hõlma serva tepinguks. Krae all voodri küljes 9 cm pikkune ja 0,5 cm laiune riputusaas. Õmmeldud kolmekordsest põhikangast, ühe masinõmblusega lbi õmmeldud, otsad alla keeratud, õmmeldud käsitsi jaki voodri külge.
Allserv	Põhikangas on kahekordse palistuse töövõttega voodri peale keeratud. Palistuse laius 2,5-3 cm. Kinnitatud käsitsi peitpistega ning masinal läbi tepitud 1,5-1,9 cm kauguselt allservast. Selja laius allservas 51 cm.
Esiosa	Hõlma laius varruka alt mõõdetuna 27 cm, allservast 36 cm.
Seljaosa	Pikkus keskelt ülevalt alla ilma kraeta 52,7 cm. Laius varruka alt 44 cm, allservas kumeruse sügavus 5 cm.
Vooder	Valge õhuke puuvillane vooder. Selja keskel veider pikk kiilukujuline parandus, mis ulatub ka paremale hõlmale.

Joonis 18. *Jakk eest (ERM A 563:1889 Vormsi)*

Joonis 19. *Jakk tagant (ERM A 563:1889 Vormsi)*

Joonis 20. *Jaki krae*

Joonis 21. *Varrukas*

Joonis 22. *Nööbiliist*

Tabel 6. *ERM A 721:54*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 721:54
Nimetus	jakk, naiste
Koht	Vormsi
Dateering	pärast.1935 originaali valmistamine; 1985 muuseumi kogumistegevus
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	hea
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; plast
Mõõdud	kõrgus: 2.5 cm (krae); laius: 17.0 cm (varruka maksimaalne); laius: 11.0 cm (varrukasuu); laius: 53.0 cm (alläär); laius: 40.0 cm (selg); pikkus: 53.0 cm (üld); pikkus: 56.0 cm (varrukas)
Valmistaja/ Omanik	valmistaja: Oman, Katariine; koguja: Öunapuu, Piret; üleandja: Tomingas, Agneta
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Loodusvalgel sissekootud triibustikuga põhjal pruunid ja beežid lillekimbud ja õied. Mustrikorra kõrgus 14,2 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga valge niidiga hästi peenikese pistega, u 7 pistet ühel cm-l. Varruka ühendusõmblused tumesinise niidiga. Õmblusjooned on sinise pliatsiga ette joonistatud, see on värvi andnud.
Õmblusvarud	Voodriga puhtaks töödeldud. Näha on varruka ühendusõmbluse õv, laius 1-1,3 cm, sees tumeroosa traagelniit, õmmeldud mitu korda läbi, joonistud tumeda pliitsiga ette.
Nööbid	9 nööpi. 7 ülemist on erkkollased kannaga nööbid, sissepressitud mustriga, läbimõõt 1 cm. Alt teine on beež nelja auguga, villase nööbi värvi niidiga risti õmmeldud nööp, läbimõõt 1,1 cm. Kõige alumine on helekollane lillekujuline kannaga nööp läbimõõduga 1,3 cm. Kael trukk, õmmeldud neljast august üle ääre. Nööbid õmmeldud valge niidiga.
Nööpaugud	Käitsi õmmeldud valge niidiga, natuke ovaalsed, pikkus 1,1 cm, 9 tk.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri õv-d on palistuse sisse keeratud ning 1-6 mm kauguselt servast läbi tepitud. Teine palistus 1,8-2 cm kaugusel esimesest, nööbid on kahe tepingurea vahel. Kõigepealt on ära keeratud allserv ja siis tehtud hõlmaäärte palistused. Nööpaukudega hõlmal on nöobiliist laiusega 4 cm. 0,5-0,7 cm kauguselt igast servast läbi tepitud. Hõlmapoolse serval on esimesest tepingureast 2 mm kaugusel veel teine tepingurida. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on ära keeratud (kõigepealt on ära keeratud alläär ja liistu ots on keeratud pahupoollele). Liistu hõlmapoolne serv on koeserv, see on keeratud üle hõlma ääre sisepoolse ja üleloomispistetega kinnitatud. Esiliistu pikkus koos kraega 45,1 (parem) ja ka 45 cm (vasak).

Varrukad	Varruka pikkus 56 (vasak) ja 57 (parem) cm. Varrukasuu 11 cm parem ja 11,4 cm vasak (ümbermõõt 22 ja 22,8 cm). Põhikangas on varrukasuu kahekordse palistuse töövõttega ära keeratud ning peitpistega kinni õmmeldud. Palistuse laius 1,5-3,5 cm, läbi tepitud varruka otsast u 8 mm kauguselt masinaga. Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 20,5 (vasak) ja 20 (parem) cm. Varrukad hästi kergelt kroogitud. Sellel jakil patšokke ei ole.
Õlaõmblus	13,2 (vasak) ja 13 (parem) cm.
Krae	Laius ebaühtlaselt 2,1-3,2 cm, pikkus 40 cm. Krae vooder on voodrikangast. Tepitud allservast 1-2 mm kauguselt, teine teping esimesest 2 -4 mm kaugusel. Ülaservas on veel üks teping, mis seoses krae erineva laiusega on erineval servast kaugusel. Krae keskel olevas laiemas osas on eraldi lühike teping selle laiema osa kinni teppimiseks. Krael on pahupoolel riputusaas pikkusega 7 cm, laiusega 6 mm, õmmeldud kolmekordsest voodrikangast, traageldatud ja masinõmblusega läbi õmmeldud, otstest käsitsi kinnitatud.
Alläär	Põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1,5-2-2 cm, õmmeldud kinni käsitsi üleloomistpistega ja masinõmblusega u. 1 cm kauguselt allservast läbi tepitud. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 2,8 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 25 (parem) ja 26 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 42,5 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 56 cm.
Vooder	Pleegitamata valge puuvillane kangas. Vooder on paigutatud.

Joonis 23. *Jakk eest (ERM A 721:54 Vormsi)*

Joonis 24. *Jakk tagant (ERM A 721:54 Vormsi)*

Joonis 25. *Krae*

Joonis 26. *Allserv*

Joonis 27. *Varruka ühendusõmblus käeaugukaarega*

Joonis 28. *Nööbiliist*

Tabel 7. EVM E 210:5

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	EVM E 210:5
Koht	Vormsi
Dateering	1900 - 1950
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	hea
Tehnika	õmblemine
Materjal	flanell (riidesort); puuvill
Valmistaja/ Omanik	jaki teinud annetaja ema Katariina Öman (1885-1978) Vormsi rahvariiete juurde
Legend	
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Rapoor 9 x 14,2 cm, pind on kaetud helehallide väikeste spiraalidega, nende sees on hõredalt tumepruunid, kollased ja mündirohelised spiraalid.
Õmblemine	Õmblusmasinaga lühikese pisterea, 5-6 pistet ühel cm-l. Küljeõmblusesse on alates allservast õmmeldud kiilud pikkusega 21 cm, laiusega allääres 2,7 vasak ja 3,5 cm parem. Voodril kiile ei ole.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga puhtaks töödeldud. Varruka ühendusõmbuse õmblusvaru 4-9 mm, sisse on jäetud jame valge traagelniit.
Nööbid	7 tk, läbikumavad tumesinised sissepressitud mustriga kannaga nööbid, läbimõõt 1,2 cm õmmeldud valge niidiga. Krae küljes on üks metalltrukk, õmmeldud neljast august üle ääre valge niidiga.
Nööpaugud	7 tk, valge peenikese niidiga käsitsi õmmeldud, tilgakujulised, läbimõõt 12 mm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal puudub, voodri ja põhikanga õmblusvarud on hõlma servas sisse pööratud ja kahe reaga läbi tepitud. Esimene teping on servast 3 mm ja teine esimesest 8 mm kaugusel. Nööpaukudega hõlmal laiusega 4 cm (üleva) – 4,5 cm (all), mõlemast servast u 5 mm kauguselt sama lühikese pistega läbi tepitud. Hõlmapoolse tepingureaga on kinnitatud ka voodri serv (õv on sisse keeratud) parema hõlma liistu pikkus ilma kraeta 41,4 cm.
Õlaõmblus	13,4 parem, 13,6 vasak. Sellel jakil patšokke ei ole.
Varrukad	Pikkus 58 cm vasak, varruka laius 20,8 cm, varrukaliist 10,4 cm. Parema: pikkus 56,9 cm, laius 21, liist 11 cm. Liistu laius 3,6-3,8 cm. Liistul on väike lõhik, mis ei ulatu varrukaõmblusenii. Lõhik kinnitub (parem) kannaga metalläärega nööbiga, 13 mm, teisel pool on 9 mm käsitsi õmmeldud väike nööpauk. Vasak lõhik kinnitub läbipaistva kollakasvalge pressitud mustriga kannaga nööbiga, samuti 9 mm nööpauk. Ilmselt on õiged nööbid kadunud, need on liig suured nööpaukudele. Varrukad on voodriga puhtaks töödeldud, vooder on varrukavärvli külge õmmeldud käsitsi valge niidiga. Parema varruka värvil on lõigatud kahekordsena ja keskelt diagonaalse õmblusega jätkatud. Vasaku varruka värvil on lõigatud kahest detailist, seespoolne on sirge õmblusega jätkatud.
Krae	Laius 2,2-2,4 cm, lõigatud sirgelt kahekordsest kangast, kõigepealt õmmeldud pahemalt poolt kinni ja siis keeratud paremale poolele. Alumine serv õmmeldud kinni 1 mm kauguselt, ülevalt servast läbi tepitud 3-5 mm kauguselt. Krae pikkus 40,8 cm

Alläär	Põhikangas on kahekordse palistuse töövõttega sisse voodri peale keeratud, pole läbi õmmeldud, ainult traageldatud. Parem hõlm on 17 cm ulatuses üleloomispistega kinni õmmeldud, edasi on traageldatud ja vasaku hõlma pool on täiesti lahti (katki läinud?) palistuse laius 1,5-2 cm.
Esiosa	Sissevõtu voldid parem 15 vasak 13 cm, tulevad õlaõmblusest. Hõlma laius varruka alt 17,8 parem a 15,2 vasak.
Seljaosa	Laius 42,4 varruka alt ja 45,5 allservas. Seljaosa pikkus (ilma kraeta) 51,4 cm.
Vooder	Õhuke puuvillane ruuduline (sinised ja rohelised jooned valgel taustal).

Joonis 29. Jakk eest

Joonis 30. Jakk tagant

Joonis 31. Jakk eest ja vooder

Tabel 8. Rannarootsi Muuseum RrM _ 1070:3 E 201

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	Rannarootsi Muuseum RrM _ 1070:3 E 201
Nimetus	Vormsi naise suvejakk Rips
Koht	Vormsi (Vormsi; küla Borrby)
Dateering	1880 - 1950 naisteriietus
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	hea
Mustri kirjeldus	Vormsi naise suvejakk; Vormsi naise suvejakk Rips. Voodrile õmmeldud. Voodriks linane valge riie. Ees sinised nõõbid - ülemine teistest erinev, lillat tooni. Varrukad kergelt otsa kroogitud. Värvus sinine; valge (Valgel põhjal hele- ja tumesinised lilled).
Tehnika	käsitöö (Kodus õmmeldud jakk.)
Materjal	Materjal linane (<i>ilmselt siiski puuvillane!</i>)
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Heledamad ja tumedamad sinised lilled (rukkililled, kannikesed) loodusvalgel põhjal. Mustrikord 14,2 x 20 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge tugeva niidiga. Õmbluste kvaliteet on ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmbustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 5 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel on u. 1,2-2 cm laiused õmblusvarud, mis on kõikidel õmblustel pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal). Ei saa täpselt öelda, kas ka sellel jakil on varruka äärde kõigepealt õmmeldud pael ja selle külge kroogitud, kuna varruka ühendusõmblus käeaugukaarega on jämeda valge niidiga üleloomispistega varruka voodri külge kinni õmmeldud. Ilmelt see riba ikka on, sest üsna jäik on see õmblus. Varruka ülemine pool on kergelt kroogitud, mille tõttu varrukas hoiab mõne mm võrra ülevalt puhvis. Parema varruka vooder on kahest kohast jätkatud. Alumine jätkamine on tehtud korrektse pesuõmbluse ja ülemine kitsa kappõmblusega. Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraka kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud. Seejärel on varrukas traageldatud käeaugukaarele (traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga traagelniidi pealt üle.
Nõõbid	Nelja auguga väikesed nõõbid, läbimõõt 0,9 cm. Augud on väikeses lohus. Õmmeldud valge niidiga. Ruudu kujuliselt. Alumised nõõbid on sinised, kaks ülemist hõlma nõõpi on samasugused helelillad. Kaks nõõpi puudu – kõige alumine ja krae nõõbist järgmine. Krael on teistsugune helelilla kannaga nõõp läbimõõt 1 cm, krobelselt täpiline. Pahupoolel on näha sõlm ja väike niidipusa.
Nööpaugud	12 tk, ovaalsed valge niidiga üsna ühtlased käsitsi õmmeldud õmmeldud nõõpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nõõpaukude vahel 3,4-4 cm.

Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on kinnise äärest sisse keeratud ning 2 mm kauguselt läbi tepitud. Teping õmbleb üleval läbi krae otsa. Nööpaukudega hõlmal on 3,8-4 cm laiune põhikangast liist, mis on 3,8 cm ulatuses sissepoolt keeratud. Liist on kõigepealt õmmeldud pahemale poole ja siis keeratud paremalepoole. Liist on mõlemast servast kahe tepingureaga läbi õmmeldud. Esimene teping on servast 4-7 mm ja teine esimesest 2 m kaugusel. Tepingud lõpevad 2,4-3 cm kaugusel (tundub, nagu oleks tepingute otsad veidi hargnenud). Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.
Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 60 cm. Varrukaava laius 21,5 cm. Varrukasuu on kanditud, põhikangast on lõigatud kandiriba, mis on pahemale poole keeraud. Kandi esimene ühendusõmblus varrukaga on tehtud masinaga, teine on käsitsi peitpistega voodri külge kinnitatud. Kandi laius 1,5 cm. Varrukasuu 12 cm (ümbermõõt 24 cm).
Õlaõmblus	14 cm.
Krae	Tundub, et lõigatud otseriidest. Laius 1,8 – 2,1 cm, pikkus 45,5 cm. Krae lõigatud põhikangast ja murtud pooleks. Mulle tundub, et kõigepealt on krae õmmeldud pahema poole külge ja siis keeratud paremale poolele. Kõigist neljast servast tepitud masinõmblusega servast 1-3 mm kauguselt. Umbes keskel on pikkupidi veel üks tepingurida, mis jääb krae nööpaugu juures nööpaugu ülemiste pistete alla.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1,5 – 2 cm, kinnitatud voodri külge käsitsi peitpistega. Kohati on peitpiste täpid paremalt poolelt märgata. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 3,2 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Esihõlma pikkus (koos kraega) paremal 43 ja vasakul 43,8 cm. Hõlma laius (varruka alt) 31,6 (parem) ja 28,5 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 42,5 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 53,8 cm. Seljaosa vooder on jätkatud, keskel on ristipidi kappõmblus.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke, suhteliselt hõreda koega kangas.

Joonis 32. Jakk eest (RrM _ 1070:3 E 201 Vormsi)

Joonis 33. *Jakk tagant (RrM _ 1070:3 E 201 Vormsi)*

Joonis 34. *Jaki krae*

Joonis 35. *Varrukas*

Joonis 36. *Allserv*

Joonis 37. *Nööbiliist*

Tabel 9. Rannarootsi Muuseum RrM _ 1253 E 304

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	Rannarootsi Muuseum RrM _ 1253 E 304
Nimetus	jakk
Koht	Vormsi (Vormsi; küla Borrby)
Dateering	1910 - 1940 rahvariided
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	hea
Mustri kirjeldus	lilleline (valgel põhjal roosad ja sinised väikesed lilled); Vormsi naise sisevoodriga jakk, valgel põhjal roosad ja sinised väikesed lilled, ees 11 sinist väikest ümmargust nõopi, kanditud krae küljes met. trukk. Krae siseküljele õmmeldud riputamiseks mõeldud pael.;
Tehnika	käsitsi õmmeldud?
Materjal	linane (<i>ilmselt viga, jakk on siiski puuvillane</i>)
Valmistaja/ Omanik	Muuseumile toonud need Vormsi naise esemed Ingvar Ahlström, kes leidis need oma ema Agneta Ahlströmi riidekirstust, n.ö. peale ema surma.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kimbukesed, kus on suuremad roosad õied ja väikesed sinised punase südamega meelespeaõied ja rohelised lehed. Nende vahel üksikud roosad meelespeaõied. Mustrikord 7x8,5 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 4,5 – 5 pistet.
Niit	Valge tugev niit.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel on u. 1,2-1,4 cm laiused õmblusvarud, mis on kõikidel õmblustel pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal). Varruka käeaugukaarele on kõigepealt õmmeldud jäme linane pael (või pigem linasest kangast lõigatud riba), mis jääb varruka ühendusõmblust käeaugukaarega tugevdama. Varrukas on riba külge kergelt kroogitud (rohkem on krookeid ülaserivas, mille tõttu varrukas on mõne mm võrra puhvis). Riba on õmmeldud varruka külge käsitsi väikeste ühtlaste eelpistetega ning selle otsad pikemad ning jäävad 3-3,5 cm ulatuses varruka küljeõmbluse vahele. Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud. Seejärel on varrukas traageldatud käeaugukaarele (traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga traagelniidi pealt üle. Hõlmade õmblusvarud, mis jäävad käeaugukaarele, on ääristamata.
Nööbid	Kannaga tumesinised läbikumavad külgedele pressitud lohkuudega väikesed nööbid, läbimõõt 0,9 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Krae küljes on üks trukk, õmmeldud üle ääre valge niidiga, pealmisel poolel pole trukki kinnitavaid õmblusi näha. Vastasosa (auguga) on õmmeldud mitte üle ääre, vaid ühest august teise, nii et niitidest tekib augu ümber romb. Selle kinnitusõmblused ja sõlm on pahupoolel näha.

Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 0,9 cm. Vahed nööpaukude vahel 4,0 – 4,4 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on kinnise äärest sisse keeratud (voodri oma 1 mm kaugemalt, nii et voodrit ei ole pealtpoolt näha) ning 3-5 mm kauguselt läbi tepitud. Teping õmbleb üleval läbi krae otsa ning tuleb kolmnurkse õmblusega (nagu tasku otsa tugevdusõmblus) tagasi krae ühendusjoonele. Nööpaukudega hõlmal on 3,9 – 4 cm laiune põhikangast liist, mis on 3 cm ulatuses sissepoolt keeratud ning lõpeb seespool ultusäärega. Liist on mõlemalt poolt kahe tepingureaga läbi õmmeldud. Esimene teping on servast 7 mm ja teine esimesest 2 m kaugusel. All moodustavad mõlemad tepingud korrapärase täisnurkadega ristküliku, mis on allservast 1,7 cm (esimene teping) ja 1,9 cm (teine teping) kaugusel. Tepingujooned on õmmeldud ühe õmblusega koos krae tepingujoontega ning ulatuvad krae alumise tepingujooneni. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.
Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 57,6 (vasak) ja 58.5 (parem) cm. Põhikangas on varrukasuu pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius 1,9 – 2,2 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge käsitsi valge niidiga pikkade peitpistega ning õmmeldud läbi masinõmblusega varruka otsast 0,9 cm kauguselt läbi. Varrukasuu 11,3 cm (ümbermõõt 22,6 cm). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 19,5 cm.
Õlaõmblus	14, 7 cm
Krae	Tundub, et lõigatud otseriidest. Laius 2,2 – 2,4 cm, pikkus 39, 5 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Mulle tundub, et kõigepealt on jaki kaelakaar õmmeldud krae ja krae voodi vahele, seejärel on krae püsi lukatud ning krae poolte õmblusvarud sisse lukatud. Kinni tepitud masinõmblusega servast 2 mm kauguselt, allservas on veel teine tepinguriba esimesest 2 mm kaugusel. Krae tagumisel poolel on 15.5 cm pikkune ja 1 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud kahekordsest voodririidest, õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad 1 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1,8 – 2,1 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1-4 mm kauguselt palistuse servast (kogu jakil ainuke kohati kõver ja ebaühtlase laiusega õmblus). Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 5,5 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 26 (parem) ja 25,5 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 47,5 (parem) ja 48cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 40 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 57,6 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke, suhteliselt hõreda koega kangas.

Joonis 38. *Sitsjakk eest (RrM _ 1253 E 304 Vormsi)*

Joonis 39. *Nööbiliist*

Joonis 40. *Varruka voodri ühendusõmblus*

Joonis 41. *Kaelus*

Joonis 42. *Jaki varrukas*

Tabel 10. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Ege Kanarbik
Nimetus	sitsjakk
Koht	Vormsi Juhansi talu, Sviby küla
Dateering	1930-ndad
Originaal	originaal
Valmistaja/ Omanik	Omanik oli Katarina Jonell (sünd 1912, suri 2001 Rootsis). Abiellus Rootsis Anders Appelblomiga, sündis tütar Ingrid. Ingrid (abielludes nimega Sundberg) kinkis oma ema riided Egele. Rõivad andsid Vormsis üle nende sugulased Norlingid.
Legend	U. 2010.a. tutvus Ege Vormsil ühe perega. Neil oli kaasas korvitäis sugulaste rahvariideid, mille nad tahtsid Vormsile annetada, et see pärand jääks Vormsile. Riided on kunagi Vormsil tehtud ja Rootsi põgenedes kaasa viidud. Arvatavasti õmbles Katarina need riided ise, sest kõik tegid endale ikka ise riideid. Ta võis olla umbes 20-ndates, kui ta selle komplekti õmbles. Annetuse hulgas oli täiskomplekt Vormsi rahvarõivad, sh kaks sitsjakki (lisaks sellele mustriilisele ka üks valge) ning üks Vormsi rahvariides nukk. Egele on see kingitus väga suure väärtusega.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kimbukesed, kus on suuremad roosad õied ja väikesed sinised punase südamega õied ja rohelised lehed. Nende vahel üksikud roosad roosinupud. Rapoor 22,6x8 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge tugeva niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmbustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 7 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel läbi valguse vaadates on u. suhteliselt laiad cm laiused õmblusvarud, mis sellel jakil ei ole nii hoolikalt lahku pressitud kui teistel. Katsudes on aru saada, et varruka käeaugukaarele on kõigepealt õmmeldud jäme pael (või kangast lõigatud riba), mis jääb varruka ühendusõmblust käeaugukaarega tugevdama. Varrukas on riba külge kergelt kroogitud (rohkem on krookeid ülaserivas, mille tõttu varrukas on mõne mm võrra puhvis). Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud). Sellel jakil on ka varruka ühendamise õmblused puhtaks töödeldud, nimelt on varruka vooder otsa õmmeldud käsitsi ning kõik õmblusvarud on voodri ja põhikanga vahel peidus. Ka varruka vooder on kroogitud.
Nööbid	12 nööpi, roosad läbipaistvad kannaga, sisse pressitud mustriiga väikesed nööbid, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga õmmeldud korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nööpaukude vahel 4 cm.

Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga serv on kinnise äärest ühekordsepalistuse võttega ära keeratud (serva on jäetud kooserv) ning 4 mm kauguselt läbi tepitud. Palistuse laius u 7mm. Nööpaukudega hõlmal on kõigepealt samamoodi koerservaga vooder ja põhikangast hõlm ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 0,8 cm. Siis on peale õmmeldud põhikanast nööbiliit, mis ulatub 3-5 mm üle ärakeeratud serva. Liistu laius 4,2-4,5 cm. Liist on mõlemalt poolt ühe tepingureaga läbi õmmeldud. Teping on servast 1,1-1,3 cm kaugusel. All moodustavad tepingud korrapärase täisnurkadega ristküliku, mis on allservast 0,7 cm kaugusel. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.
Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 59,5 (parem) ja 58,5 (vasak) cm. Põhikangas on varrukasuus pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius u. 1 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge masinõmblusega varruka otsast 0,6-0,8 cm kauguselt. Lisaks on teine kord läbi õmmeldud esimesest õmblusreast 3-6 mm kauguselt (mõlemal varrukal). Varrukasuu 11,8 cm (ümbermõõt 23,6 cm). Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 20,5 (vasak) ja 21 (parem) cm. Varruka detailid on jätkatud – vasak varrukas: varruka külje ühendusõmbluses on pikk kiil (õmmeldud küljeõmbluse vahele), mis algab käeaugukaarelt laiusega 4,5 cm ning on u. 20 cm pikkune (lõpeb küljeõmblusesse). Kiilu alguses on üks samast kangast trapetsikujuline peale õmmeldud lapp pikkusega 9 cm (laius 1 ja 4 cm) ning kiilu lõpus üks väiksem 2 cm laiune trapets pikkusega 2,3 ja 4,7 cm. Samal varrukal on üks kitsas pealeõmmeldud lapp ka varrukasuus. Parema varrukas: varruka külje ühendusõmbluses varrukakiil pikkusega 23 ja laiusega käeaugukaarel 2,7 cm (üks õmblus õmmeldud nagu oleks tahetud õmmelda küljeõmbluse vahele, kiilu teisele poolele on aga varruka osa ära keeratud äärega peale õmmeldud (ülilähedalt servast maha kapitud). Kohas, kus algab parema varruka kiil, on väike kolmnurga kujuline jätkamine ka mõlema hõlma küljeõmbluses – kolmnurga pikkus mööda ühendusõmblust on 1,7 ja laius varruka ühendusõmbluses 2,5 ja 3 cm. Parema varruka vooder on lõigatud ühes tükis ning vasaku varruka vooder kahes tükis – all on kiilukujuline tükk laiusega 2 cm (varrukasuus) ja 5,8 cm (varruka ühendusõmbluses käeaugukaarega). Ehk on jakki nende kiiludega püütud laiemaks teha?
Õlaõmblus	15,8 (vasak) ja 17 (parem) cm.
Krae	Laius 2,4 – 2,8 cm, pikkus 36,2 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Krae on kinni tepitud masinõmblusega allservast 1 mm ja ülaservast 2 mm kauguselt, allservas ja nööbipoolses otsas on veel teine tepinguriba esimesest 2 mm kaugusel. Krae tagumisel poolel on 8,5 cm pikkune ja 0,8 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest voodririidest, õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad 1 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius u. 2 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,6 cm kauguselt palistuse servast. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 5,2 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 27,1 (parem) ja 27 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 48,8 (parem) ja 48 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 41,5 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 58,3 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke, suhteliselt hõreda koega kangas.

Joonis 43. *Jakk eest*

Joonis 44. *Krae*

Joonis 45. *Varruka voodri ühendusõmblus*

Joonis 46. Nööbiliist

Joonis 47. Jaki algne omanik Katarina Jonell ning tema tütar Ingrid Vormsil Juhansi talus Svibys 1931a. (erakogu)

Joonis 48. Parandatud varrukas

Tabel 11. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Kristina Rajando
Nimetus	Sitsjakk
Koht	Vormsi
Dateering	1930-ndad
Originaal	originaal
Valmistaja/ Omanik	Valmistaja Maria Murman
Legend	Jaki kinkis Kristinale Vormsil elanud rannarootslane Maria Murman (1911-2004) u. 1994.a. Maria õmbles jaki 1930-ndate alguses.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Sinised roosid ja rohelised varred ja lehed. Rapoor 10,1x10,1 cm.
Õmblemine	Põhikangas õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Sellel jakil ei ole vooder küljeõmbluste ja õlaõmblustega põhikangaga kokku õmmeldud. Voodri külje ja õlaõmblused on õmmeldud käsitsi. Ühel sentimeetril u. 5 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel läbi on u. 1,4 cm laiused õmblusvarud, mis hoiavad kord kokku kord lahku. Sellel jakil on ei ole varrukaõmbluses ei patšokke ega tugevduspaela. Varrukas on veidi kroogitud (kuid kuna krooked pole ainult ülaservas vaid ühtlaselt, ei hoi see eriti puhvis). Varrukas on ühelõikeline, ka varrukal ei ole sellel jakil vooder ja põhiosa küljeõmblusest kokku õmmeldud. Varrukas on käeaugukaarele õmmeldud kord ühe, kord mahe masinpiste reaga. Õmblusvarud on siin kitsad – 3-6 mm ning käsitsi üleloomispistega kõik kihid korraga ääristatud.
Nööbid	12 nööpi, sinakasrohelised läbikumavad kannaga sisse pressitud ringiga väikesed nööbid, läbimõõt 1,1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel niidipisteid näha ei ole. Krae küljes on üks trukk, õmmeldud üle ääre valge niidiga, pealmisel poolel pole trukki kinnitavaid õmblusi näha. Vastasosa (auguga) on õmmeldud üle ääre helepruuni niidiga, mida samuti teiselt poolelt näha ei ole.
Nööpaugud	Ovaalsed valge niidiga suhteliselt korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaujud. Nööpaugu ava pikkus 1-1,1 cm. Vahed nööpaukude vahel 3 – 3,6 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Pealiskangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius laienevalt 1,2 ülevalt – 2,2 cm alt cm) ning 0,9 (ülevalt) – 1,4 (alt) cm kauguselt servast läbi tepitud. Nööbid on õmmeldud palistusega osale, pahemal poolel niidipisteid näha ei ole. Nööpaukudega hõlmal on kõigepealt samamoodi põhikangast hõlma serv kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius u 1 cm (ülevalt) – 2,2 cm (all). Siis on peale õmmeldud põhikangast nöobiliist, mis ulatub 1 mm üle ärakeeratud ääre. Liistu laius 4,1 cm. Liist on mõlemalt poolt kahe tepingureaga läbi õmmeldud. Teping on servast 0,8-1,3 cm kaugusel. All moodustavad tepingud korrapärase täisnurkadega risküliku, mis on allservast 1,4 cm kaugusel. Esimesest tepingust u 2-4 mm kaugusel seespool on teine tepingurida. Esiliistu ülemineäär jääb krae vahele ning alumineäär on ära keeratud (mitte koos alläärega, vaid selle peale. Liistu ärakeeratud alläart hoiab paigal liistu allserva teping).

Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 51,8 (vasak) ja 53 (parem) cm. Varruka otsas on põhikangas keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius 1,5-2 cm. Palistus on õmmeldud läbi masinõmblusega varruka otsast 0,8-1,2 cm kauguselt läbi. Esimese tepingu rea kõrval on 1-6 mm kaugusel teine tepinguriba. Varrukasuu 11,6 (vasak) ja 12,2 (parem) cm. Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 23 cm.
Õlaõmblus	13,4 (parem) ja 14,2 (vasak) cm.
Krae	Laius 2,8-3,0 cm, pikkus 42,4 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Mulle tundub, et krae mõlemad pooled on õmmeldud korraga (õmblusvarud keeratud sisse). Krae on tepitud kahe tepingureaga; esimene on servast 2 mm kaugusel ning teine lainetab esimesest 1-3 mm kaugusel. Tepingud moodustavad krae otsades riskülikud. Krae tagumisel poolel on 11 cm pikkune ja 0,8 cm laiune põhikangast õmmeldud riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, käsitsi pikkupidi kihid kinni õmmeldud, otsad alla keeratud ca 0,5 cm ulatuses käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 2,8 - 3 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,8-2,2 cm kauguselt allservast. Esimesest tepingujoonest 5 mm kaugusel on teine tepingujoon. Allserv on hästi vähe kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 3,1 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 30,5 (parem) ja 29,6 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 43,2 (parem) ja 43,1 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 44 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 50,8 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke kangas.

Joonis 49. *Jakk eest*

Joonis 50. *Krae*

Joonis 51. *Nööbiliist*

Joonis 52. *Allserv*

Tabel 12. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Kristina Rajando
Nimetus	Sitsjakk
Koht	Vormsi
Originaal	originaal
Legend	Jakk ja rahvariide seelik seelik olid riputatud ühe vormsilase aia peale Hullo külas. See juhtus u. 2005.a. Kuna sellel inimesel, kelle aia peale riided pandi, olid rahvariided juba endal olemas, kinkis ta need Kristinale. Annetaja on jäänud tänaseni tundmatuks.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kimbukesed, kus on suuremad roosad õied ja roosad ja sinised nupud, nende vahel üksikud sinised ja roosad nupud. Mustrikorra kõrgus 9,2 cm ja laius 25,8 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, õlaõmblused on õmmeldud eraldi. Varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 4-5 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel on suhteliselt laiad õmblusvarud, kohati kuni 2,5 cm, mis on pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal). Õlaõmbluste õmblusvarud on kitsamad (u 1 cm) ja lainetavad, vist lahku pressitud. Sellel jakil on patšokid õmmeldud voodri ja põhikanga vahele. Vasakul varrukal on vooder katki kulunud ning näha on hallikaspruunist (linasest?) kangast õmmeldud patšokk, mis on paralleelsete joontega läbi õmmeldud. Patšoki laius õlaõmbluse kohalt 9,3 cm. Patšokid ei ole voodri külge õmmeldud, on voodri ja põhikanga vahel lahtiselt (kinnitatud varruka ühendusõmblusest). Varrukas on kroogitud, kuna varrukad on külge õmmeldud läbi paksu patšoki, hoiab see üsna kangelt väikest puhvi. Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud. Seejärel on varrukas traageldatud käeaugukaarele (järe traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga kinni. Õmblusvarud, mis jäävad käeaugukaarele, on paremal varrukal ääristatud. Vasakul varrukal on vooder selle koha pealt katki kulunud, ning kõik need rohked kihid on varruka ühendusõmblusest vaadeldavad.
Nööbid	12 nööpi, sinised läbipaistvad kannaga, sisse pressitud mustriaga väikesed nööbid, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Ovaalsed valge niidiga suhteliselt korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nööpaukude vahel 3,5-4 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on jäetud koos servad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 1-1,4 cm) ning 4-8 mm kauguselt hõlma servast läbi õmmeldud (ühel kohast on põhikangas õmbluse vahelt välja jäänud, kinni on õmmeldud ainult vooder. Nööpaukudega hõlmal on vooder sisse keeratud, sellest 1-4 mm üle ulatub nööbiliistu serv. Liistu laius 3,3-3,4 cm. Liist on servast 0,4-0,7 cm kauguselt läbi tepitud. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos

	alläärega ära keeratud. Äärmine on allääre õmbluse jätk, tepinguriba läheb risti üle krae ja lõpeb krae ülemises ääres.
Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 55 (vasak) ja 54,5 (parem) cm. Varrukasuu 11,9 (vasak) ja 11,6 (parem) cm. Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 19,6 (parem) j 21,2 (vasak) cm. Põhikangas on varrukasuu kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 1-2 cm, kinni õmmeldud masinõmblusega 0,7-1,1 cm kauguselt servast.
Õlaõmblus	16,2 (parem) ja 15,2 (vasak) cm.
Krae	Laius 2,3-2,6 cm, pikkus 39,2 cm. Krae vooder on jaki põhikangast (lõigatud üks laiem tükk ja pikuti kokku murtud). Mulle tundub, et krae mõlemad pooled on õmmeldud korraga (õmblusvarud keeratud sisse). Teping on servadest 2-4 mm kaugusel. Krae tagumisel poolel on 10,2 cm pikkune ja 1,1 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordselt kokku murtud põhikangast, pealmise serv on ultusäär, peitpistega käsitsi pikkupidi kihid üksteise külge õmmeldud. Otsad alla keeratud ca 0,5 cm ulatuses, käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 2,1-2,6 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,4-1,8 cm kauguselt allservast. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 2,6 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 27,8 (parem) ja 29,2 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 45,4 (parem) ja 45 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 40 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 54 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke kangas.

Joonis 53. *Jakk eest*

Joonis 54. *Nööbiliist*

Joonis 55. *Krae*

Joonis 56. *Allserv*

Joonis 57. *Kroogitud varrukas*

Joonis 58. *Voodri vahelt paistev patšokk*

Tabel 13. *Erakogu*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Ene Rand
Nimetus	Sitsjakk
Koht	Vormsi, Hullo küla
Dateering	1910-ndad
Originaal	originaal
Valmistaja/ Omanik	Valmistaja Karin Jacobsson
Legend	Karin Jacobsson on pärit Hullo külast Nõlvaku talust. 1918-ndatel rändas ta noore neiuna Gotlandile, osa tema perest järgnes talle peale sõda. Karin on sündinud üsna sajandi alguses, läks Rootsis edasi kooli ja hiljem tööle. Ta suri 96 aastasena 1990-ndatel Gotlandil vanadekodus. Karin oli teinud endale noore neiuna komplekti rahvariideid, sh Vormsi sitsjaki, ning võttis välja rännates need riided kaasa. Karini vanasse kodutallu sattus elama Ene ämm, nii jõudis ämma kaudu see komplekt Eneni. Karin oli soovinud vastutasuks vaid ühte fotot, kus Ene on tema rahvarõivastes. Praegu on terve komplekt koos sitsjakiga Hullo külakeskuses mannekeeni seljas kõigile vaadata.

Joonis 59. *Mannekeen Vormsi sitsjakiga*

Tabel 14. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:

Erakogu omanik	E. S.
Valmistaja/ Omanik	Jakk oli Rootsist kellegi vanamemme oma. Praegune omanik kahjuks rohkem jaki annetaja kohta ei mäleta.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kahekaupa helesinised roosid ja rohelised lehed loodusvalgel taustal, nende vahel kollased ja helesinised väikesed õied. Mustrikorra suurus 14 x 6,3 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Umbes 5 pistet ühel cm-l. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varrukas küljeõmblus on samuti voodriga puhtaks töödeldud. Varrukavoodri ühendusõmblus käeaugukaarega on samuti puhas, see on õmmeldud käsitsi.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel läbi valguse vaadates on u. suhteliselt laiad, u 2 cm laiused õmblusvarud, mis on pressitud hõlmade poole. Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud). Sellel jakil on ka varruka ühendamise õmblused puhtaks töödeldud, nimelt on varruka vooder otsa õmmeldud käsitsi ning kõik õmblusvarud on voodri ja põhikanga vahel peidus.
Nööbid	11 nööpi, säravad tumesinised, veidi läbipaistvad kannaga, sisse pressitud mustriga väikesed nööbid, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga õmmeldud korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1,1 cm. Vahed nööpaukude vahel 3,2-4,4 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Voodri serv on kinnise äärest ära keeratud, põhikanga servas on koeserv ning see on ära keeramata ning need on 7 mm kauguselt põhikanga koeservast kokku tepitud. Nööpaukudega hõlmal on kõigepealt samamoodi põhikangal jäetud koerserv, see on ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 1-1,4 cm. Nööbiliistu laius 3,4 cm. Liist on mõlemalt poolt kahe tepingureaga läbi õmmeldud. Esimene teping on servast 7 mm ja teine esimesest 2 mm kaugusel. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.
Varrukad	Üheosaline, sirge lõikega. Varrukas on ülaservas kroogitud ja hoiab puhvis. Varrukas on ühelõikeline ja sirge. Varruka pikkus 57 (parem) ja 57,5 (vasak) cm. Põhikangas on varrukasuus pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius u. 1,2 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge masinõmblusega 2-3 mm kauguselt palistuse servast. Varrukasuu 11,3 cm (übermõõt 22,6 cm).
Õlaõmblus	14 (vasak) ja 13,8 (parem) cm.

Krae	Laius 2,5 – 2,7 cm, pikkus 38,5 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Krae on igast servast kinni tepitud masinõmblusega 1 mm kauguselt, ning sellest on veel teine tepinguriba esimesest 2 mm kaugusel. Krae tagumisel poolel on 8,5 cm pikkune ja 1 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad 0,5 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi krae külge õmmeldud. Krae küljes on kitsas volditud riba laiusega 6-7 mm, kahekordsest põhikangast. Voldiharjad on kõik ühes suunas, nõõpaukude poole. Voldiharjade vahe 4-9 mm.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius u. 2 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1-5 mm kauguselt palistuse servast. Sellest 2 mm kaugusel on teine tepingurida. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 4 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 28 (parem) ja 27,5 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 47,7 (parem) ja 48 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 41 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 55,8 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke, suhteliselt hõreda koega kangas.

Joonis 60. Jakk

Joonis 61. Krae

Joonis 62. *Varrukas*

Joonis 63. *Allserv*

Tabel 15. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Marju Tamm
Koht	Vormsi küla Hosby
Dateering	valmistatud 1930-ndatel aastatel.
Originaal	originaal
Seisund	hea
Valmistaja/ Omanik	kuulunud Maria Ericssonile (snd Sandell). Rõivad on 1944 rännanud koos omanikuga Rootsi ning 2014 jõudnud Vormsile tagasi. Marjule kinkis jaki Maria Sandelli õde Katarina Sandell Lindström (sündinud 1924 Hosbys, praegu elab Rootsis Norrtäljes).
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kimbukestes roosad ja sinised lilled loodusvalgel põhjal. Mustrikorra kõrgus 18,2 cm
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiiga. 6-8 pistet ühel cm-l. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel läbi valguse vaadates on u. 1,2-2 cm laiused õmblusvarud, mis on kõikidel õmblustel pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal).
Patšokid	Varruka ja varrukaava ühendusõmbluse külge on õmmeldud mitmest kihist koosnevad patšokid pikkusega 41-46 cm ja laiusega u. 7,5 cm (varruka ühendusõmbluses paksemad ja lähevad õla suunas õhemaks). Patšokid on paari pistega õlaõmbluse külge kinnitatud.
Nööbid	11 nööpi, väikesed sinised lilleõie kujuga kannaga nööbid, läbimõõt 0,9 cm. Õmmeldud valge niidiga.
Nööpaugud	11 tk. Ovaalsed valge niidiga suhteliselt ühtlased käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1,1 cm. Vahed nööpaukude vahel 4,2-4,4 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Pealiskanga ja voodri servad on jäetud koerservad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 1,1-1,5 cm) ning 0,7-1 cm kauguselt läbi õmmeldud. Teping õmbleb üleval läbi krae otsa. Nööpaukudega hõlmal on 4,5 cm laiune põhikangast liist – liistu hõlma ääre poolne serv ja voodri serv on sisse keeratud ja servast 0,8-0,9 cm kauguselt kinni õmmeldud. Liist on teisest servast 0,7-0,9 cm kauguselt läbi tepitud. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud.
Varrukad	Ühe lõikega varrukas pikkusega 53 cm. Varrukasuu on põhikangas kahekordse palistuse võttega sisse keeratud. Palistuse laius 2,5-3,8 cm. Palistuse serv on kinnitatud voodri külge käsitsi peitpistetega (mis on paremalt poolelt kohati näha) ning õmmeldud varruka servast 1,2-1,4 cm kauguselt läbi. Varrukasuu 11,8 cm (ümbermõõt 23,6 cm). Sellel jakil on varrukad veidi rohkem kroogitud, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetall on korraga kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud). Seejärel on varrukas koos patšokiga traageldatud käeaugukaarele (must traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga traagelniidi pealt üle.

Õlaõmblus	16,5 (parem ja 15 (vasak) cm).
Krae	Laius 2,3-2,7 cm, pikkus 39,9 cm. Krae lõigatud põhikangast ja murtud pooleks. Krae mõlemad pooled on õmmeldud korruga (õmblusvarud keeratud sisse). Krae traageldatud külge musta traagelniidiga, traagelniit on sees. Kõigist neljast servast tepitud masinõmblusega servast 2-4 mm kauguselt. Krae seespool on 9,5 cm pikkune kolmekordsest voodrikangast riputusaas laiusega 1,4 cm.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 2,3-3,0 cm, õmmeldud masinõmblusega alläärest 1,7 cm kauguselt. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt keskelt allservani tõmmatud sirgjoonest on 5 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Esihõlma pikkus (koos kraega) on 44,3 cm. Hõlma laius (varruka alt) 32,4 (parem) ja 31,2 cm (vasak hõlm).
Seljaosa	Laius varruka alt 40,8 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 55,2 cm.
Vooder	Loodusvalge veidi paksem puuvillane kangas.

Joonis 64. Jaki algne omanik Maria Eriksson (sünd. Sandell) koos emaga (ema Katarina Glad, sündinud Fällarna külas), 1938.a. (erakogu)

Joonis 65. Marju Tamm nüüd temale kuuluvas sitsjakis (Läänemaa kihelkondade rahvarõivad 19.sajandil ja 20. sajandi alguses. 2020, lk 225)

Joonis 66. Sandelli perekond 1944. aastal vahetult pärast saabumist Rootsi. Tütred Katarina ja Maria kannavad väikeste lillede trükitud mustritega “sommarjackorit”, ema kannab ruudulist “sommarjackat” (ajalehes Västerås Tidning Sandellidest ilmunud artikkel)

Joonis 67. Jakk eest

Joonis 68. Kaelus

Joonis 69. *Nööbiliist*

Joonis 70. *Õlaõmblus ja varrukas*

Joonis 71. *Allserv*

Tabel 16. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	M. T.
Nimetus	sitsjakk
Koht	Vormsi Diby küla
Dateering	1936
Originaal	originaal
Valmistaja/ Omanik	Agneta Wahlberg õmbles oma tütar Mariale.
Legend	Praegune omanik sai kaks jakki naiselt nimega Maria Hemlin (19.01.1923-23.07.2018), neiupõlvenimega Wahlberg, kes oli pärit Diby külast Martesa talust. Arvatavalt oli annetaja mõte, et jakke Vormsil kantaks ning nende lugu edasi elaks. Annetaja sõnutsi valmistas jakid tema leeripäevaks 1936. aastal tema ema, Agneta Wahlberg (07.12.1899-02.07.1989), neiupõlvenimega Berggren. Maria emigreerus Rootsi väikese kaluripaadiga 07.06.1943, ema Agneta läks Rootsi suurema laevaga detsembris 1943. Jakkide materjal ja nõöbid hangiti tavaliselt Soomest, arvatavasti ka need.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Valge, sissekootud pisikeste rombidega muster. Mustrikorra suurus 0,8 x 1,7cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Ühel sentimeetril u 6 pistet. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varrukas küljeõmblus on samuti voodriga puhtaks töödeldud. Varrukavoodri ühendusõmblus käeaugukaarega on samuti puhas, see on õmmeldud käsitsi.
Õmblusvarud	Õmblusvarude laiust pole võimalik määrata. Õlal on patšokk, mis sellel jakil ulatub suure detailina ka seljaosale. Selle detaili pikkus õlaõmblusest on 24-25 ja laius 8-9 cm.
Nööbid	11 valget kannaga pärlmutriselt läikivat nõöpi, läbimõõt 1,1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Krae küljes on kaks metalltrukki, õmmeldud valge niidiga neljast august üle ääre.
Nööpaugud	Väikesed valge niidiga õmmeldud korrektsed käsitsi õmmeldud nõöpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nõöpaukude vahel 3,5-3,8 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nõöbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri mõlema servad on jäetud kooserv, palistust tehtud ei olegi. Nööpaukudega hõlmal on põhikangast nõöbiliist laiusega 3,3 cm, mis on mõlemast servast 4-5 mm kauguselt kinni tepitud. Liistu peal on teine, kitsam liist laiusega 2,4cm. Kitsam liist on mõlemalt poolt kahe tepingureaga läbi õmmeldud. Esimene teping on servast 4 ja teine esimesest 3 mm kaugusel. Mõlema nõöbiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud. Nööbiliistu pikkus koos kraega 44,8 cm.

Varrukad	Varrukas on ülaosas kroogitud. Ka varrukavooder on kroogitud. Varrukas on ühelõikeline ja sirge. Varruka pikkus 55 (parem) ja 54,5 (vasak) cm. Põhikangas on varrukasuu pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius u. 1,5 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge masinõmblusega 1-2 mm kauguselt palistuse servast. Varrukasuu 10,8 cm (ümbermõõt 21,6 cm).
Õlaõmblus	12,2 (vasak) ja 12,3 (parem) cm.
Krae	Laius 2,8 cm, pikkus 37,5 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Krae pooled on kõigepealt õmmeldud kaelaagu külge, siis külgede ja ülaserba õv sisse keeratud. Krae ülaserbas on poolte vahel krousi tõmmatuna väikesi kaari moodustavast kangas kaunistusriba. Krae igas servas on kaks tepingurida, esimene on ülaserbas 1 mm ja teistes servades 2-3 mm kaugusel krae servast, teine esimesest 2-5 mm kaugusel (krae vasakpoolses otsas on ainult üks tepingurida, mitte kaks) Krae tagumisel poolel on 11,2 cm pikkune ja 0,8 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, kahe masinõmbluse reaga pikkupidi kokku õmmeldud, otsad 1 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 2-2,7 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,7 cm kauguselt palistuse servast ja käsitsi palistuse äärest ka. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 3,8 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 25,2 (parem) ja 27,5 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 38 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 54 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane hästi õhuke kangas.

Joonis 72. Valge leerijakk

Joonis 73. *Krae*

Joonis 74. *Nööbiliist*

Joonis 75. *Varruka voodri ühendusõmblus*

Tabel 17. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	M. T.
Nimetus	sitsjakk
Koht	Vormsi Diby küla
Dateering	1936
Originaal	originaal
Valmistaja/ Omanik	Agneta Wahlberg õmbles oma tütar Mariale.
Legend	Praegune omanik sai kaks jakki naiselt nimega Maria Hemlin (19.01.1923-23.07.2018), neiu põlvnimega Wahlberg, kes oli pärit Diby külast Martesa talust. Arvatavalt oli annetaja mõte, et jakke Vormsil kantaks ning nende lugu edasi elaks. Annetaja sõnutsi valmistas jakid tema leeripäevaks 1936. aastal tema ema, Agneta Wahlberg (07.12.1899-02.07.1989), neiu põlvnimega Berggren. Maria emigreerus Rootsi väikese kaluripaadiga 07.06.1943, ema Agneta läks Rootsi suurema laevaga detsembris 1943. Jakkide materjal ja nõöbid hangiti tavaliselt Soomest, arvatavasti ka need.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Üksikud roosad roosid ja roosinupud koos roheliste lehtedega. Mustrikorra suurus 12,1 x 11,8 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmblustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varrukas küljeõmblus on samuti voodriga puhtaks töödeldud. Ühel sentimeetril 4-5 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel paistvad läbi valguse vaadates väga laiad, u 3 cm laiused õmblusvarud, mis on hõlma suunas pressitud. Õlal on linastest kangastest patšokk, mille kihid varruka ühendusõmblusest välja paistavad. Varruka ühendusõmbluses käeaugukaarega on äärestamata õmblusvaru laiusega 1-2 cm, traagelniit on sees.
Nööbid	11 erkpunast kannaga sissepressitud mustriga nõöpi, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Kõige ülemine nõöp on krae küljes. Keskmise nõöp on puudu.
Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga õmmeldud korrektsed käsitsi õmmeldud nõöpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nõöpaukude vahel 4 cm.
Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nõöbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on korruga kinnise äärest ühekordse palistuse võttega ära keeratud (mõlema serva on jäetud koeserv) ning 4 mm kauguselt läbi tepitud. Palistuse laius põhikangal u 1.4 cm (voodril natuke laiem). Nööpaukudega hõlmal on põhikangast nõöbiliist laiusega 3,5 cm. Liist on mõlemalt poolt ühe tepingureaga läbi õmmeldud. Teping on servast 4 mm kaugusel. Nööbiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud. Nööbiliistu pikkus koos kraega 47 cm.

Varrukad	Varrukas on ülaosas kroogitud. Varrukas on ühelõikeline ja sirge. Varruka pikkus 55,5 (parem) ja 56 (vasak) cm. Põhikangas on varrukasuus pikem, selle ots on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius u. 1,5 cm. Palistus on kinnitatud voodri külge masinõmblusega varruka otsast 0,8 – 1 cm kauguselt. Vasakul varrukal on palistuse serv kinnitatud veel käsitsi peitpistega, paremal seda ei ole (ära tulnud?). Varrukasuu 11,8 cm (ümbermõõt 23,6 cm).
Õlaõmblus	15,5 (vasak) ja 15,5 (parem) cm.
Krae	Laius 2 cm, pikkus 36,5 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast. Krae on kinni tepitud masinõmblusega allservast 2 mm ja ülaservast 3 mm kauguselt. Krae tagumisel poolel on 6,7 cm pikkune ja 0,8 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, õmmeldud käsitsi pikkupidi kokku, otsad 1 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius u. 2,5 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,1-1,4 cm kauguselt palistuse servast. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 3,5 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 27,5 (parem) ja 29 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 37,7 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 53,2 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane hästi õhuke kangas.

Joonis 76. Jakk

Joonis 77. *Kaelus*

Joonis 78. *Nööbiliist*

Joonis 79. *Kroogitud varrukas*

Joonis 80. *Varrukas*

Joonis 81. *Allserv*

Joonis 82. *Voodri alt paistev patšokk*

Tabel 18. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET

Info kirstuvara omanikult:	
Erakogu omanik	Kata Varblane
Nimetus	Sitsjakk
Koht	Vormsi Diby küla
Dateering	1930-ndad
Originaal	originaal
Materjal	puuvillane
Valmistaja/ Omanik	rahvariided on annetanud Katarina Landman
Legend	Rahvariided annetas erakogusse Katarina Landman (neiupõlve nimi Ahlberg, 1920-2004). Katarina oli sündinud Vormsis, oli pärit Diby külast. Tema pere läks Vormsilt Rootsi ja nad võtsid Vormsi rahvarõivad kaasa. Nad andsid rõivad tagasi Vormsile u. 1990.a. sooviga, et neid siin kantaks. Võiks arvata, et need riided pärinevad 1930-ndatest (selle jaki puhul on ka kahtlustatud, et võib olla on jakk hiljem Rootsis õmmeldud, kuna see oli saades nii uus. Või on vähe kantud ja hästi hoitud). Rahvarõivaid on Vormsil kandnud ühe perekonna mitu naist. Seega on annetaja soovi täidetud, kingiks saadud rahvariided on rohkesti rakendust leidnud. Jakk on suur ja praegustele kandjatele veidi lai.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Kimbukesed, kus on suuremad roosad õied, nende vahel üksikud sinised ja roosad õied. Rapoor 9,3x9,8 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Õmbluste kvaliteet on väga hea ja ühtlane. Küljeõmbluste ja õlaõmbustega on õmmeldud voodri ja põhikanga detailid omavahel kokku, seejärel on voodri esihõlma detailide oma kohale keeramisega saadud puhtaks töödeldud õla ja küljeõmblused. Edaspidi on neid käsitletud ühe detailina, varruka ühendusõmblus on seest näha. Ühel sentimeetril u. 5-6 pistet.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel ja õlaõmblustel läbi valguse vaadates on u. 1,4-1,8 cm laiused õmblusvarud, mis on kõikidel õmblustel pressitud esihõlma poole (nii voodril kui põhikangal). Sellel jakil on patšokid õmmeldud voodri ja põhikanga vahele. Patšoki laius õlaõmbluse kohalt 6,8-7 cm. Patšokid on käsitsi eelpistetega voodri külge õmmeldud. Varrukas on veidi kroogitud (rohkem on krookeid ülaservas, mille tõttu varrukas hoiab puhvis). Varrukas on ühelõikeline, varruka küljeõmblus on õmmeldud sarnaselt hõlma küljeõmblustega (vooder ja põhidetail on korraka kokku õmmeldud ning seejärel ümber keeratud). Seejärel on varrukas traageldatud käeaugukaarele (traagelniit on sees) ja õmmeldud masinaga kahe enam-vähem paralleelse õmblusega. Hõlmade õmblusvarud, mis jäävad käeaugukaarele, on ääristamata.
Nööbid	12 nööpi, sinised läbipaistvad kannaga sisse pressitud mustriaga väikesed nööbid, läbimõõt 1 cm. Õmmeldud valge niidiga. Pahupoolel on näha sõlm ja väikesed niidipisted. Kõige ülemine nööp on krae küljes.
Nööpaugud	Väikesed ovaalsed valge niidiga suhteliselt korrektsed käsitsi õmmeldud nööpaugud. Nööpaugu ava pikkus 1 cm. Vahed nööpaukude vahel 4 – 4,3 cm.

Nööbiliist	Nööpidega hõlmal liistu ei ole. Nööpide all mingit tugevdust ei ole, nööbid on õmmeldud lihtsalt läbi kahekordse kanga (pealiskangas ja vooder). Pealiskanga ja voodri servad on jäetud koos servad ning mõlemad on koos ühekordse palistuse võttega ära keeratud (palistuse laius 0,7-1,2 cm) ning 3-4 m kauguselt hõlma servast läbi õmmeldud. Nööpaukudega hõlmal on kõigepealt samamoodi koos servaga vooder ja põhikangast hõlm ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius u 0,8-0,9 cm. Siis on peale õmmeldud põhikanast nööbiliit, mis ulatub täpselt ära keeratud ääreni. Liistu laius 4,5-4,6 cm. Liist on mõlemalt poolt kahe tepingureaga läbi õmmeldud. teping on servast 0,7-0,9 cm kaugusel. All moodustavad tepingud korrapärase täisnurkadega ristküliku, mis on allservast 1,4 cm kaugusel. Esimesest tepingust 2 mm kaugusel seespool on teine tepingurida. Esiliistu ülemine äär jääb krae vahele ning alumine äär on koos alläärega ära keeratud. Välimine tepinguriba läheb üle krae tepinguks.
Varrukad	Ühe lõikega. Varruka pikkus 59,2 (vasak) ja 60,5 (parem) cm. Varruka ots (üsna paksult, st ilmselt põhikangas ja vooder koos) on keeratud sisse kahekordse palistuse võttega. Palistuse laius 1,3 cm. Palistus on õmmeldud läbi masinõmblusega varruka otsast 0,7 cm kauguselt läbi. Varrukasuu 11,6 (vasak) ja 12 (parem) cm. Varruka laius õlaõmblusest küljeni sirgelt alla mõõdetuna 21,3 cm.
Õlaõmblus	15,8 (parem) ja 15 (vasak) cm.
Krae	Laius 2,8-3,0 cm, pikkus 38,8 cm. Krae vooder on jaki voodrikangast ning voodri peale on omakorda õmmeldud kraesuurune riba lumivalget kangast (selle õmblus Kata isa, et kandmine kraed liialt ära ei määriks). Mulle tundub, et krae mõlemad pooled on õmmeldud korraga (õmblusvarud keeratud sisse). Tepinguridadest 5-6 mm kaugusel seespool on veel teine tepinguriba, mis moodustab krae otsades ristkülikud. Krae tagumisel poolel on 8,9 cm pikkune ja 0,8 cm laiune riputusaas, mis on õmmeldud 3-kordsest põhikangast, õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad alla keeratud ca 0,5 cm ulatuses käsitsi krae külge õmmeldud.
Alläär	Pikem põhikangas on kahekordse palistuse võttega ära keeratud. Palistuse laius 1,7 – 2,1 cm, õmmeldud kinni masinõmblusega 1,5-1,6 cm kauguselt allservast. Allserv on kaares kujuga (allserval küljeõmbluste kohalt tõmmatud sirgjoonest on keskelt allservani 4,5 cm).
Esiosa	Küljeõmblused on veidi tahapoole viidud. Hõlma laius (käeaugu alt) 30 (parem) ja 29 cm (vasak). Esiliistu pikkus koos kraega 49 (parem) ja 49,8 cm (vasak).
Seljaosa	Laius varruka alt 42,3 cm. Pikkus selja keskelt (koos kraega) 59,4 cm.
Vooder	Loodusvalge puuvillane õhuke kangas.

Joonis 83. Krae

Joonis 84. *Jakk eest*

Joonis 85. *Nööbiliist*

Joonis 86. *Nööbiliist*

Tabel 19. *SOV arhiiv Tx 26a*

Dateering	1930ndad
Kommentaar	Valge puuvillane suvine jakk Kuulub <i>Ormsö</i> (Vormsi) uuema rahvarõiva juurde
Annetaja	Maria Appelblom 1969

Joonis 87. *Valge sitsjakk (Foto: Lena Weesar, SOV ID 0330680)*

Tabel 20. *SOV arhiiv Tx 26b*

Nimetus	Suvine jakk, väikeseõieline, kuulub naiste ülikonda, <i>Ormsö</i> (Vormsi)
Dateering	1930ndad
Kommentaar	Puuvillase mustriga suvine jakk väikeste punakasroosade ja siniste lilledega valgel taustal. Kuulub Vormsi uuema rahvarõiva juurde
Annetaja	Maria Lundström 1969

Joonis 88. *Lilleline sitsjakk (Foto: Lena Weesar, SOV ID 0330674)*

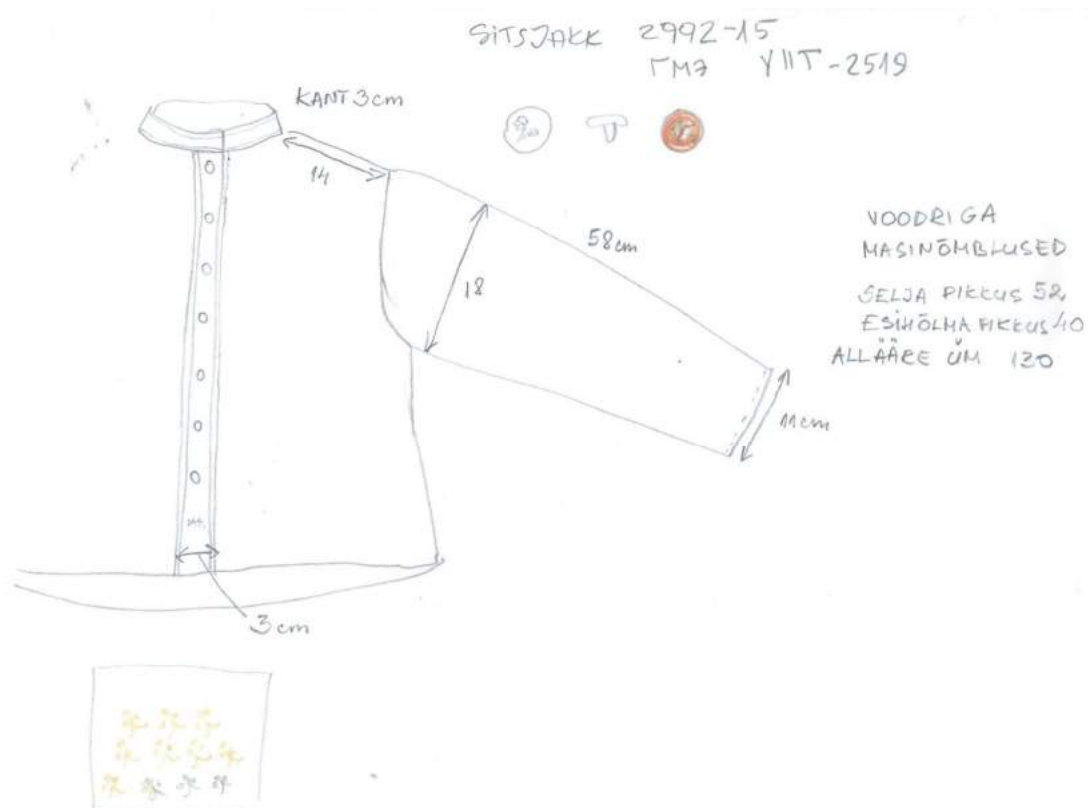
Tabel 21. *SOV arhiiv Tx 249*

Nimetus	Suvine jakk, "suvejakk", väikeseõieline, kuulub naiste ülikonda, <i>Ormsö</i> (Vormsi)
Dateering	1930ndad
Kommentaar	Puuvillase mustriga suvine jakk väikeste siniste lilledega valgel taustal. Kuulub Vormsi uuema rahvarõiva juurde
Annetaja	Agneta Alros, s. Fällman, 1996

Joonis 89. *Foto 65. Lilleline sitsjakk (Foto: Lena Weesar, SOV ID 0330436)*

Joonis 90. Peterburis Peeter Suure nimelises Antropoloogia- ja Etnograafiamuuseumis säilitatav Vormsi sitsjakk (joonis Lembe Maria Sihvre 2019.a.)

Lisa 6. Muhu

Tabel 1. *Muhu Muuseum JSM _ 375 Ea 1382:29*

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Muhu Muuseum JSM _ 375 Ea 1382:29
Nimetus	flanelljakk
Dateering	Muuseumi inventariseerimisakt koostatud 03.03.1976.
Olemus	jakk/pintsak; pluus
Originaal	jah
Seisund	hea. Kantud, vooder määrdunud
Mustri kirjeldus	Värvus: punane (põhi); roheline (ruudud ja õunad); valge (vooder, millel kollased ja valged punaste põskedega õunad ja rohelised lehed)
Materjal	flanell (riidesort); puuvill (vooder)
Mõõdud	Mõõdud laius: 45.0 cm (selg); pikkus: 41.0 cm (eest); pikkus: 55.0 cm (tagant) varrukas Mõõdud laius: 18.0 cm (keskelt); laius: 12.5 cm (alt); pikkus: 57.0 cm
Valmistaja/ Omanik	Kuulus Schmuul, Kadrile (1858 Koguva Tooma - 1938 Koguva Tõnise) Tõnise talus (Juhan Smuuli isa õde). Annetanud Schmuul, Leida Jaani t. Kogva küla. Vv akt nr 1, 03.03.1976.
Nööbid	Kinnisel on 6 suuremat tumedat kannaga nööpi
Õlaõmblus	Õlaõmblus 13 cm.
Esiosa	Hõlmad on kinnise juures 2,5-4 cm laiuses kahekordsest riidest ja läbi tepitud musta niidiga.
Seljaosa	Tagumine osa koosneb sümmeetriliselt kuuest osast, õmmeldud on korraga voodri ja põhikanga detailid, keskmine õmblusvaru selja keskel on lahku pressitud, ülejäänud kokku. Selja allosas vastandvõlt pikkusega 15 cm. Sellest 5,5 cm kaugusel kummaldi pool on üks 15 cm pikkune võlt.
Varrukad	Varrukad kergelt kroogitud. Varrukalõige on kahe osaline, kumer.
Kaelus	Kaelus on kanditud 1,7 cm laiuse jakiriidest kandiga.
Vooder	Valgest puuvilladest riidest vooder.

Joonis 1. *Jaki kaelus*

Joonis 2. Jakk eest (JSM _ 375 Ea
1382:29 Muhu)

Joonis 3. Nööbiliist

Joonis 4. Perekond Schmuul Koguva küla Tõnise talust. Kadri Schmuul flanelljakis seisab
paremal (JSM F 207:3)

Tabel 2. *Muhu Muuseum JSM _ 529 E 642*

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Muhu Muuseum JSM _ 529 E 642
Nimetus	Muhu naise jakk
Koht	Muhu
Dateering	Muuseumile üle andnud Schmuul, Alvine Ado t. vv akt nr 4, 06.mai 1981
Olemus	pluus; jakk/pintsak
Originaal	jah
Seisund	rahuldav. Tugevasti kantud, tugevasti kulunud, villane kant koitanud ja rebenenud.
Tehnika	õmblemine
Materjal	tumepunane lilleline puuvillane riie. Krae, rinnalapp, varrukasuu ja alläär kanditud roosa peenvillase kandiga, millele on masinaga õmmeldud kollasest villasest lõngast kaunistus. Krae ja allääre kandi ääristab valge <i>vinkpael</i> ja varrukasuu kanti kollane <i>vinkpael</i> . Jakil on valgest puuvillasest riidest vooder
Mõõdud	pikkus: 42.0 cm (seljal)
Valmistaja/ Omanik	Valmistanud Mare Madise t. Vapper (neiuna Armas, sündinud 1884) Mõisaküla. Ese kuulus Mare Vapperile.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	<i>Anevere punane?</i> põhi, selle peal valged ja tumeroosad õied ja lehed. Keskmise suurusega muster, rapoor 5x8,5 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga. Masinõmblused lühikese pistega, 5-6 pistet ühel cm, valge, bordoopunase ja pruuni niidiga.
Õmblusvarud	Voodriga puhtaks töödeldud. Küljeõmblustel paistavad u. 1 cm, iga õmblusega on järgmine voodri ja põhikangast detail õmmeldud üksteise külge. Õlaõmblusel 0.6 cm, ääristatud käsitsi üleloomispistega, halli niidiga.
Nööbid	9 muhuroosat kannaga nööpi, kõige ülemine on krael ja kõige alumine alläär liistul. Läbimõõt 1,1 cm, õmmeldud pruuni niidiga.
Nööpaugud	Käsitsi, ovaalsed, õmmeldud peenikese pruuni niidiga, nööpaugu pikkus 1,5 cm.
Varrukad	Varruka lõige on kaheosaline, kumer. Varrukas on sirge lõikega. Varruka ülemine osa on kergelt kroogitud. Varruka pikkus 51,5 parem ja 52 cm vasak. Varrukasuuliist on roosast villasest kangast nagu kaunistusribad ja alläär. Laius u 2,1 cm, pikkus 10,8 cm (ümbermõõt siis 21,6 vm). Kõigepealt on liist õmmeldud pahemale poolele, siis keeratud paremale poolele. Liistud on mõlemast servast valge niidiga 1 mm kauguselt läbi õmmeldud. Kohe liistu kõrval on oranž valge niidiga õmmeldud kitsas siksak pael. Varruka laius ülevalt paremal 21,4 cm, vasakul ka 21,2 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt).
Õlaõmblus	Vasak 10,8 cm, parem 10,5 cm.
Kaelus	Jakk on kraeta, kaelus on kanditud mururoosast kangast villase kandiga. U. 0,7 cm laiune roosa kanga riba on keeratud pahemale poolele ning kinnitatud voodri külge käsitsi väikest peitpistetega. Kandi laius paremal poolel 1,8 – 2 cm. Pikkus (alumisest servast mõõdetuna) 54 cm. Kant on mõlemast servast ja otstest 1 mm kauguselt valge niidiga läbi tepitud.

Alläär	Allservas on muhuroosa riba laius 2,2-2,4 cm, Allserv on kõigepealt õmmeldud pahupoolele, siis keeratud paremale poolele ning mõlemast servast ja otstest valge niidiga õmblusmasinal läbi õmmeldud. Alläär on tehtud peale hõlmade kaunistusi, kaunistused lähevad otsapidi allääre roosa riba alla.
Esiosa	Jakk on kehasse töödeldud, kummaldi esihõlmal on kaks pikka sissevõtuvolti pikkusega 14,2-15 cm, laius 1,4 cm (alläärel, voldid algavad alläärest). Hõlma laius 27 cm (parem), ja 28,2 cm (vasak).
Seljaosa	Seljaosa koosneb sümmeetriliselt kuuest liistust (kummaldi pool selja keskõmblust on kolm küljeõmblust). Tagakülje pikkus 42 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 37,6 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 41,2 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt); 47,8 (kolmanda siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt). Nipiga jakk, nipi pikkus külgedelt 5,8 cm.
Nööbiliist	Liistu eraldi ei ole, on kaunistusribad (vt kaunistused). Paremal hõlmal on põhikanga ja voodri ülemine ots korraka keeratud kolmnurkseks katteriideks, ülemine osa laius 7 cm, allosas jõuab nurka. Pahemal poolel katteriidet ei ole, 2 mm ulatuses on põhikangas pahupoolelt näha.
Vooder	Marlitaolisest õhukesest looduvalgest kangast.
Kaunistused	Muhuroosast (villasest) kangast ribad allääres, varrukaotstes, mõlemal esihõlmal ning samasugune krae. Kõik ribad (v.a. krae) on kaetud heledamast roosast lõngast kolmelehelisse ornamenta keeratud mustriaga, mis on õmblusmasinal valge niidiga või külge õmmeldud (allservas ja krae on õmblused läbi voodri, teistel mitte). Krae muster on erinev, samasugune lõng on lihtsalt lainetesse paigutatud ja siis samuti valge niidiga õmblusmasina kinni õmmeldud. Esihõlmadel on kaunistusriba laius 2,8 cm. Roosa riba on mõlemast servast 1 mm kauguselt valge niidiga ning valgest niidist u. 2 mm kauguselt veel pruuni niidiga läbi tepitud. Kaunistusribast hõlma pool on kitsast muhuroosast siksakpaelast moodustatud omakorda siksak riba, kinni õmmeldud õmblusmasinal valge niidiga. Teisel pool muhuroosat kaunistusriba on laiem valgesiksak pael, õmmeldud bordoopunase niidiga. Sama valgesiksak pael on ka allääre vastas ja krae servas (õmmeldud samuti bordoopunase niidiga). Valget siksakpaelad on õmmeldud tippudest roosa riba alla.

Joonis 5. Jakk eest (JSM _ 529 E 642 Muhi)

Joonis 6. *Kaelus*

Joonis 7. *Varrukas*

Joonis 8. *Kaunistuskant ja nõöbid*

Joonis 9. *Varruka ühendusõmblus
käeaugukaarega*

Joonis 10. *Vooder*

Tabel 3. Muhu Muuseum JSM _ 566 E 793

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Muhu Muuseum JSM _ 566 E 793
Nimetus	naiste jakk
Koht	Muhu Koguva küla
Dateering	valmistatud 19.sajandi lõpul. Saadud 01.07.1984, vv akt nr 7. Inventeeritud A.S. august 1984
Olemus	jakk/pintsak; pluus
Originaal	jah
Seisund	rahuldav. Vooder on kulunud, määrdunud, voodris on auke.
Mustri kirjeldus	punane (tumepunane)
Tehnika	õmblemine. Jakk on printsesslõikega. Seljatükk on alt kolmnurkse nipiga.
Materjal	satään (riidesort). Linane vooder
Mõõdud	pikkus: 53.0 cm
Valmistaja/ Omanik	Ese kuulus Tõnise talule Koguva külas Muhu saarel.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	<i>Anevere punane</i> , sissekootud suured õied ja lilled.
Õmblemine	Masinõmblused valge ja tumeda (must?) niidiga. Pistepikkus ühendusõmblustel 5 pistet ühel sentimeetril.
Õmblusvarud	0,8-1,4 cm. Selja keskmine õmblus lahku, ülejäänud kokku. Äärestatud üleloomispistega jämedama heledama niidiga (ka selja lahku pressitud õv-d on mõlemad samamoodi äärestatud).
Nööbid	Hõlmal on 8 nööpi, millest kolm on puudu (kitsal krael ei ole ühtegi). Nööbid on õmmeldud tumeda niidiga, pahupoolel on suurem niidipusa. Väiksed kannaga nööbid, mis tundub et on olnud samuti " <i>anevere</i> " punased, kuid on kulunud peaaegu värvituks.
Nööpaugud	Ovaalsed, õmmeldud käsitsi, tumeda niidiga (keskmised kolm nööpauku silmatorkavalt tumedama tumesinise või musta niidiga), nööpaugu pikkus 1,1 cm.
Varrukad	Varruka lõige on kaheosaline, krookeid ei ole. Varrukas on kumera lõikega. Kõigepealt on õmmeldud pluusi ja varruka küljeõmblused, siis on ühendatud varrukas pluusi külge. Varrukad on jämeda musta niidiga pluusi külge traageldatud, traagelniit on sees. Varrukasuus on põhikangas ühekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius u 0,8 cm. Varruka servast 2 mm kauguselt valge niidiga ning valgest niidist omakorda 2 mm kauguselt tumeda niidiga läbi tepitud. Tepingust 0,5 cm kaugusel on roheline <i>vinkpael</i> . Varruka pikkus 56 parem ja 58,3cm vasak. Varrukasuu laius 11,2 (ümbermõõt 2,4 cm). Varruka laius ülevalt paremal 20,6 cm, vasakul 21,7 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Varruka alumise osa vooder on ebaühtlase värviga sinakashallist õhukesest kangast ning ülemine pool paremal varrukal valkjassinisest toilisest kangast. Vasakul varrukal ülemine pool või voodrikangast (aga paikadega).
Õlaõmblus	Vasak 13,5 cm, parem 12,2 cm.
Kaelus	Kaelus on kanditud samast materjalist riidega ja tepitud musta ja valge niidiga, nagu hõlmadki.

Kaelus	Kant on põhikangast laiusena 1,2-1,4 cm. On lõigatud kahekordsest kangast ning murtud pikuti pooleks. Kõigepealt on kant õmmeldud jaki pahemale poolele ning seejärel keeratud paremale poolele. Kant on igast neljast küljest 1-1,4 mm kauguselt servast läbi tepitud, krae pikkus 37,5 cm. Keskel kahe musta tepinguniidi vahel on üks valge niidiga teping (vt kaunistused).
Alläär	Oranž kaunistusriba on 0,7-0,8 cm ulatuses pahupoolel näha. Kõigepealt ongi oranž riba õmmeldud pahemale poole, siis keeratud paremale poole. Vt kaunistused.
Esiosa	Jakk on kehasse töödeldud, seljaosa ja esiosa vahel on kummalgi küljel veel üks riba laiusena 5,6 cm (üleval) ja 9,2-9,4 cm (all). Mõlemal esihõlmal on üks sissevõtuvolt pikkusega 18,3-18,8 cm. Voldi laius alläärel 1,6-1-8 cm. Voldi õmblus ei ole sirge, vaid kumer. Hõlma laius 28 cm (parem) ja 29,5 cm (vasak).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 53,2 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Seljaosa on alt kolmnurkse „ <i>nipiga</i> ”. Selja laius 34 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 37 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt).
Nööbiliist	Kumera puguga. Esiliistu ei ole, vasakul hõlmal on põhikangal ja voodril õmblusvarud sisse keeratud ja tumeda niidiga 2 mm kauguselt kinni, paremal hõlmal on hõlma äär keeratud sisse katteriideks (laius u 5 cm). Tepitud hõlma servast tumeda niidiga 1 mm kauguselt, siis järgneb valge niidiga õmmeldud sik-sak muster (vt kaunistused) ja seejärel veel üks tumeda niidiga tepingurida (hõlma servast 1,8-2,2 cm kaugusel). Pikkus koos kraega vasak 38,5 ja parem 39 cm.
Vooder	Looduvalge jämedakoeline linasest kangast vooder.
Kaunistused	Muhuoranžist (villasest) kangast ribad allääres ja mõlemal esihõlmal ning muhuroosast kangast riba varrukasuus. Kõik ribad on tumeda niidiga 1 mm kauguselt mõlemast servast kinni õmmeldud, lisaks on u. 3 mm kaugusel teine tepingurida, mis oranžil kaunistusribal on tehtud valge ning roosal tumeda niidiga. Igal oranžil ja roosal kaunistusribal on tumeda niidiga õmblusmasinal õmmeldud ornament. Ornament on hõlmadel allääres ja varrukaotstes veidi erinev üksteisest. Esihõlmadel on kaunistusriba laius 2,2-2-6 cm. Kaunistusribast hõlma pool on valge poepits, mis on ühest servast kaunistusriba alla ja teisest tumeda niidiga masinal kinni õmmeldud. Kohas, kus hõlma kaunistusriba jõuab allääre kaunistusriba alla, on pits keeratud nurga all samuti sarnaselt allääre alla. Pitsile on nurk sisse murtud ka seljaosa keskel nipi juures. Varruka roosa kaunistusriba laius on 2-2,2 cm, kõrval on varrukasuu poole õmmeldud kitsas roheline siksak pael, kinnitatud tumeda niidiga. Teisele poole roosat kaunistusriba on valge niidiga õmmeldud siksak riba (saki külge pikkus 3 pistet). Siksak läheb üle krae keskele olevaks valgeks õmbluseks ning krae teises otsast vasaku hõlma tepingujooneks (5-6 mm kaugusel hõlma servast). Paremal hõlmal nööpaukude kohal on valge niidiga tikitud ülevalt alla laks tepingurida (esimene on hõlma servast u. 4 mm ja teine esimesest u. 1,3 cm kaugusel, nende vahele on õmblusjoontega tehtud siksak. Nööpaugud jäävad nende sakkide vahele.

Joonis 11. *Jakk eest JSM _ 566 E 793*

Joonis 12. Kaunistuskandid ja nõõbiliist

Joonis 13. *Jaki kaelus*

Joonis 14. *Varrukas*

Joonis 15. *Vooder*

Joonis 16. *Jakk tagant*

Tabel 4. Muhu Muuseum JSM _ 718 E 1298

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Muhu Muuseum JSM _ 718 E 1298
Nimetus	Muhu rahvariide seelikuga kantav pluus
Koht	Muhu
Dateering	Õmmeldud tõenäoliselt 20. sajandi teisel kümnendil
Olemus	pluus
Seisund	rahuldav. Kergelt kantud, pesus ilmselt pole käinud. Selja keskel ja vasakul hõlmal kinnise lähedal rebendid.
Mustri kirjeldus	punane (pluusi kaunistavad u 7 cm läbimõõduga lillebuketid ja vertikaaltriipudena jooksvad väikestest lilleõitest (punane valgel) koosnevad triibud)
Tehnika	masinõmblemine
Materjal	sits
Mõõdud	laius: 7.5 cm (esiosa kaunistav ülalt allservani ulatuv rinnalapp); laius: 13.0 cm (õlg); pikkus: 41.0 cm (eest mõõdetuna); pikkus: 51.0 cm (tagant, keskelt mõõdetuna) varrukad laius: 4.5 cm (kahekordsest riidest <i>värgel</i>); laius: 2.0 cm (<i>värgli</i> otsas olev volang); pikkus: 8.0 cm (varrukasuu lõhik); pikkus: 50.0 cm (<i>värglini</i>)
Valmistaja/ Omanik	Pluus on kuulunud Koguva küla Tõnise talule. Esemel on kogunud ja muuseumile üle andnud Alviine Schmuul. Vv akt nr 10, 01. okt 2001
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 130g/ m2
Muster	Suuremad lillekimbud mahedate siniste, kollaste, valgete ja roosade õitega. Taust veidi tumedam punane, kimbud on valgete lilleliste triipude peal. Rapoori kõrgus 11,4 cm.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, roosa, punase ja valge niidiga. Pistepikkus ühendusõmblustel 4-5 pistet ühel sentimeetril. Lisaks on kaunistuspistid, mille pealmine niit on jämedam? Igatahes on need väga silmatorkavalt tugevad õmblused, pistepikkus 4 pistet ühel sentimeetril.
Õmblusvarud	1,6-1,8 cm. Äärestamata, lahku pressitud. Sama nii küljeõmblustel, õlaõmblustel, kui ka varruka küljeõmblustel.
Trukid	Hõlmu hoiab koos 6 trucki, seitsmes truck on krael. Trukid on õmmeldud valge niidiga, neljast kohast üle ääre. Auguga vastasosa on õmmeldud kahe valge kriipsuna. Peamisel poolel ei ole niidipisteid näha, pahupoolel on.

Varrukad	Varruka lõige on üheosaline. Varrukas on sirge lõikega. Kummagi õla peal on 5 paari vastandvolte. Voldipaari laius 2,8 – 3,0 cm, vahe kahe voldipaari vahel 1,6 – 2 cm. Kõigepealt on õmmeldud pluusi ja varruka küljeõmblused, siis on ühendatud varrukas pluusi külge. Varrukad on jämeda valge niidiga pluusi külge traageldatud, traagelniit on sees. Varruka küljeõmblus on varrukasuuni kinni õmblemata, on jäetud 8,5 cm pikkune lõhik. Lõhiku servad on kitsa kohati kahekordse kohati ühekordse palistuse võttega ära keeratud ning servast 2 mm kauguselt punase niidiga (alumise niit valge) läbi tepitud (selle osa pikkus on 3,6 – 3,9 cm). Sellele järgneb varrukaliist laiusega 4,8 cm (varrukad on vastandvoltidega varrukaliistu vahele volditud, voldipaari laius 2,6 ja vahe 2,2 cm), mõlemast servast kahe tepingureaga läbi tepitud. Esimene tepingurida on servast 1 mm ja teine esimest 5 mm kaugusel. Liistu otstes on üks tepingurida 2 mm kaugusel servast. Varrukaliistu küljes omakorda vastandvoltidega sats laiusega 2,2 cm (otstes u 1 cm). Satsi serv on 2 mm laiuse kitsa kahekordse palistusega ära keeratud ning 1 mm kauguselt kinni õmmeldud. Liistu ja satsi tepingud on õmmeldud valge niidiga, lisaks on sarnased üksteisest 5 mm kaugusel paikevad tepinguridade paarid varrukaliistu ülemisest servast ülespoole minna varruka peal 4 cm kaugusel varrikaliistust ja järgmine 4,2 cm kaugusel eelmisest (need hoiavad koos vastandvolte, õmmeldud samuti valge niidiga). Varruka pikkus 56 parem ja 56,4 cm vasak (ilma satsita). Varrukaliist 21 cm, lahtine, käib kinni ühe trukiga, mis on õmmeldud liistu keskele. Mõlemal varrukal on trukk õmmeldud valge ning auguga vastasosa õmmeldud roosa niidiga (neljast august üle serva). Pealmisel poolel valget niiti näha ei ole, pahupoolel on roosast niidist sõlm ja niidipusa. Varruka laius ülevalt paremal 20,6 cm, vasakul ka 21,2 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktide vahelt).
Nöörvoldid	Kummalgi hõlmal on ees kaks volti laiusega u. 8-9 mm, avanevad hõlmast eemale, õmmeldud punase niidiga. Voldi kaugus hõlma servast vasakul hõlmal 9,6 cm. Paremal 11 cm (üleval) – 11,6 cm (all). Seljal on 4 volti. Seljaosa lõikamisel on jälgitud kanga mustrit – suur lillekimpude rida on täpselt keskel. Selja keskjoonest kummalgi pool on 2 volti. Esimene volt on keskjoonest 4,2-4,4 cm kaugusel, teine esimesest 3 cm kaugusel.
Õlaõmblus	Vasak 13 cm, parem 13,5 cm.
Krae	Krae on laiusega 3,2 cm. On lõigatud kahekordsest kangast ning murtud pikuti pooleks. Kõigepealt on krae õmmeldud jaki pahemale poolele ning seejärel keeratud paremale poolele. Lõigatud sirgest riidest ning juba kokkumurtuna ja jaki külge õmmelduna õmmeldud sisse kolm volti. Krae paremal poolel on näha vaid õmblused, voldid on paremal poolel. Krae on igast neljast küljest 1,2 mm kauguselt servast läbi tepitud, sellega on kinni tepitud ka voltide otsad, mis on ülevalt servast laiali pressitud. Laiali pressitud voldi laius 0,8 cm. Krae ulatub vasakul hõlmal täpselt ääreni, paremal hõlmal on 3,5 cm ilma kraeta (see osa hõlmast läheb kinni pannes teise hõlma peale). Krae pikkus 41,5 cm.
Alläär	Alläär on palistatud kitsa kahekordse palistusega (palistuse laius 5 mm), õmmeldud masinõmblusega palistuse servast. Paremal hõlmal ulatub ruuduline katterie palistuse vahele, vasakul hõlmal on katterie lühem ja on välja jäänud.
Esiosa	Jakk on kehasse töödeldud, seljaosa ja esiosa vahel on kummalgi küljel veel üks riba laiusega 6,2 cm (üleval) ja 12,5 cm (all). Lõige on alaosas vöökohast allpool laienev. Lõige on ebasümmeetriline, kinnis ei ole ees keskel vaid paremat hõlma on pikendatud ning esikinnis on nihkunud vasakule. Parema hõlma vooder ei ole esihõlma külge kinnitatud, voodri servas on haagid mis kinnituvad vasaku hõlma servas olevate haakide külge. Parema hõlma pikendus (ilma voodrita osa) kinnitub ühe haagiga vööjoonelt ja kahe haagiga

	kraelt. Pikkus 50 cm (parem hõlm), vasak on 41 cm. Hõlma laius 29 cm (parem), ja 26 cm (vasak).
Seljaosa	Tagakülje pikkus 53,6 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Tagant on jakk väikese hännaga, nagu nipiga vatt. Selja laius 38,2 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 48,6 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt).
Nööbiliist	Paremal hõlmal on rinnalapp laiusega 7,8 cm. Liistu täpselt keskel on suurte kimpude rida. Pahemal pool on liistu osas ruuduline puuvillane kangas (keskelt ristipidi jätkatud). Liist on mõlemast servast kinni tepitud punase niidiga kahe tepingureaga. Esimene tepingurida on servast 1 mm ja teine esimest 4 mm kaugusel. Liistu mõlemas servas on puuvillane poepits – hõlma ääres on pits lihtsalt pandud pahupoolele ning kinnitatud nende kahe tepingureaga. Teises servas on pitsi äär esiliistu vahel. Vasakul hõlmal on liist laiusega 5 (üleval) ja 5,3 (all) cm. Liist on kahest kohast ristipidi jätkatud. Teisel pool on samuti ruuduline katteriie. Kinnitatud mõlemast servast valge masinõmblusega 1-2 mm kauguselt.
Vooder	Puudub
Kaunistused	Mõlema hõlma peal on erkkollasest kangast vastandvoldidega satsiriba 2,8-3cm, satsi mõlemad servad on ääristatud kitsa kahekordse palistusega (palistuse laius 4 mm ning 1mm kaugusel palistuse servast valge niidiga kinni õmmeldud. Vastandvoldipaari laius on üsna ühtlaselt 1,8, voldide vahe 1,1 cm. Samamoodi on töödeldud palistuse otsad. Satsiriba pikkus 26,5 cm. Satsiribad on õmmeldud pluusi külge keskelt dekoratiivse punase niidiga (alumine niit valge). Kummagi satsiriba peal on kolm roosast pehmest riidest rosetti läbimõõduga 3,6 cm (üleval, all keskel). Roseti servad on kahekordse kitsa palistusega äärestatud ning valge niidiga kokku õmmeldud. Iga roseti keskel on hõbedane litter, litri keskel lillakas kudrus. Kudrus on õmmeldud halli niidiga, see hoiab ka litrit paigal. Satsi kaugus hõlmaservast 11,7 cm (paremal) ja vasakul 11-11,3 cm (mõõdetud satsi kinnitavast õmblusest kuni hõlma servani (ilma pitsita). Ees paremal hõlmal on kaks riba poepitsi.

Joonis 17. Jakk eest (JSM _ 718 E 1298 Muhu)

Joonis 18. Kallaste küla tüdrukud 1930. Paremal seisev neiu kannab jakki. Fotograaf M. Vaga (R. Saksakulmu fotokogu)

Joonis 19. Kaunistused

Joonis 20. Varrukas

Tabel 5. Muhu Muuseum JSM _ 1037 E 2274

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Muhu Muuseum JSM _ 1037 E 2274
Nimetus	jakk
Koht	Muhu, Linnuse
Dateering	arvatav aeg 1890 - 1910. Võetud arvele näitena 20.saj. algusaastatel Muhus kantud naiste ülerõivastest. (11.01.2018)
Olemus	jakk/pintsak; pluus
Originaal	jah
Seisund	halb
Mustri kirjeldus	värvus: punane; roheline (pits); valge (vooder)
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill (žakaar); lina (vooder)
Valmistaja/ Omanik	üleandja: Saksakulm, Rein. Linnuse, Kase talu
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Üsna luitunud, õige värv tundub seesama " <i>anevere punane</i> ". Sissekootud reljeefne lehemuster.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, osad õmblused kanga tooni punaka niidiga, osad musta niidiga. Piste pikkus 5-6 pistet ühel cm-l.
Õmblusvarud	Küljeõmblustel 1,6-1,8 cm, varruka ühendusõmblustel 0,4-1 cm. Kõik küljeõmblused on äärestamata, kõik lahku pressitud (kokku on pressitud vaid seljakeskõmblusest järgmised küljeõmblused. Varruka ühendusõmblused on pressitud lahku. Varruka ühendusõmblused käeaugukaarega on osaliselt tumeda ja osaliselt heleda niidiga üleloomispistega ääristatud.
Nööbid	Nööbid on kõik puudu. Näha on mõned valged ja mõned mustad niidiotsad, st nööbid on olnud õmmeldud erineva niidiga.
Nööpaugud	12 tk, neist kõige ülemine krael. Õmmeldud käsitsi kangast heledama vanaroosat tooni niidiga. Nööpaugu pikkus 1,4 cm.
Nööbiliist	Pikkus 38,2 cm (parem hõlm), vasak on 37,6 cm (ilma kraeta). Kumera puguga. Paremal poolel liistu ei ole, pahemale poolele on õmmeldud hõlma katteriie laiusega 2,5-3,1 cm (parem) ja 1,9-2,1 cm (vasak). Põhikangas 1-2 mm ulatuses pahemalt poolelt näha. Mõlemad katteriided on läbi tepitud 1 mm kauguselt hõlma servast ning teine õmblus 2,7-2,9 cm kauguselt hõlma servast (parem) ja 1,6 cm kauguselt hõlma servast (vasak hõlm). Katteriide otsad ulatuvad ülevalt krae ja alt allääre kandi vahele.

Varrukad	Varruka lõige on kumer, kaheosaline. Ülevalt 17-18 cm laiuses korralikult kroogitud, ka vooder. Kõigepealt on õmmeldud pluusi ja varruka küljeõmblused, siis on ühendatud varrukas pluusi külge. Varrukad on jämeda valge niidiga pluusi külge traageldatud, traagelniit on sees. Varrukaliist puudub, varrukal on seespool analoogiliselt alläärega veidi pruunikat tooni kangast kandiriba (siin kandiriba laius 2,5 cm). Mõlemal varrukal on esimene küljeõmblus kinni õmmeldud, siis on pandud varrukasuu kant ning siis õmmeldud tagumine ühendusõmblus. Tagumise ühendusõmbluse õmblusvarud on alates 9 cm ulatuses kahekordse palistuse võttega puhtaks äärestatud ning käsitsi peitpistega kinnitatud. Varrukasuu 11,8 (parem) ja 11 cm (vasak). Varrukas ja vooder on otsast kokku õmmeldud, põhikangas ulatub 2 mm ulatuses sissepoole. Varrukasuu servast on 2 mm kauguselt läbi tepitud, lisaks on kaks tepingurida kaugemal, esimene servast 2,4-2,5 cm kaugusel, teine sellest 3 mm kaugusel (need tepinguread kinnitavad ka kandi serva). Varruka laius ülevalt paremal 20,5 cm, vasakul 21,3 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Varruka pikkus 57 (parem) ja 58,9 (vasak).
Õlaõmblus	Vasak 14 cm, parem 13,8 cm.
Kaelus	Kant on laiusena 1,4-1,8 cm. Krael on ristipidi kolm ühendusõmblust, neist keskmine täpselt selja keskjoonel. (õmblustega on antud kraele kumeram kuju?) On lõigatud kahekordsest kangast ning murtud pikuti pooleks. Kõigepealt on krae õmmeldud jaki pahemale poolele ning seejärel keeratud paremale poolele. Igast servast 1 mm kauguselt läbi tepitud. Krae pikkus 38,7 cm, vasakpoolne krae ots katki. Krael on pahupoolel u 8 cm pikkune riputusaas, allääre kandiga samast kangast, 5 mm laiune, pikkupidi õmblusmasinal läbi õmmeldud, otsad 0,5 cm ulatuses alla keeratud ja käsitsi kinni õmmeldud. Keskelt on riputusaas katki.
Alläär	Alläärele on sissepoole õmmeldud ebamäära värvi pruunikast riidest kant. Kandiriba laius 1,1-1,4 cm, õmmeldud õmblusmasinaga põhikanga ja voodri alumise serva külge ning kahekordse palistuse võttega ära keeratud, õmmeldud kinni õmblusmasinal 1 cm kauguselt alläärest. Kant on pandud viimasena, peale seda kui hõlma servad on juba töödeldud.
Esiosa	Jakk on kehasse töödeldud, kummalgi esihõlmal on kaks pikka sissevõtuvolti pikkusega 19-20,5 cm, laius 1,4 cm (alläärel, voldid algavad alläärest). Hõlma laius 32,3 cm (parem), ja 32,9 cm (vasak).
Seljaosa	Seljaosa koosneb sümmeetriliselt kuuest liistust (kummalgi pool selja keskõmblust on kolm küljeõmblust). Seljaosa pikkus 54,3 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 31,8 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 36,6 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt); 44 cm (kolmanda siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt). Seljaosa keskel vöökohast allpool on kolm volti, keskmine neist vastandvolt, nipiga lõige. Keskmine volt 13 cm. Pahemale poolele on voldtide algusesse käsitsi igast äärest peitpistega õmmeldud 19,6 cm pikkune ja 2,2 cm laiune voodrikangast liist.
Vooder	Loodusvalgest õhukesest kangast vooder.
Kaunistused	Mõlema hõlma peal on lai (laius hästi umbes 3,8 cm) hõre poepits, ebamäära rohekat värvi, üsna katki kulunud. Õmmeldud hõlma servast 3,2-3,6 cm kaugusele, õmblusmasinaga on kinnitatud pitsi hõlma poolne serv ja alumine ots (see on enne alla ära keeratud). Pitsi ülemine serv ulatub krae vahele. Pitsi mustiline serv on kinnitatud käsitsi pruuni niidiga eelpistetega (pahemal poolel on näha sõlm ja eelpisterida).

Joonis 21. *Jakk eest*

Joonis 22. *Jakk tagant*

Joonis 23. *Kaelus*

Joonis 24. *Varrukas*

Joonis 25. *Vooder*

Joonis 26. *Allserv*

Tabel 6. Saaremaa Muuseum SM_8139_7T233_1

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st ja muuseumi etnograafiliste kogude inventariraamatust:	
Muuseum ja eseme nr	Saaremaa Muuseum SM_8139_7T233_1
Nimetus	Muhu naise nipiga vatt
Koht	Muhu
Dateering	1906
Olemus	kampsun
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav
Materjal	linane; puuvillane. Koemustriline tumesinine puuvillane ja labase koega pleegitamata linane riie.
Mõõdud	pikkus: 43.0 cm (hõlma); pikkus: 52.0 cm (selja)
Valmistaja/ Omanik	Eesti Vanamõisa kasutaja/omanik: Väärtnõu, Ella valmistaja: Kann, Eed (1882-1967) üleandja: Ella, Elvira (1940)
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 140 g/ m2
Muster	Tumesinine sissekootud žakaarmustriga kangas (lehe- ja linnumotiividega muster).
Õmblemine	Õmblusmasinaga, musta niidiga. Piste pikkus 5-7 pistet ühel cm-l.
Õmblusvarud	u 1 cm. Äärestamata, küljeõmblusetel (v.a. seljakeskõmblustest järgmised õmblused, neil on sees veel ka hele traagelniit) lahku pressitud. Ka varruka ühendusõmblused on äärestamata, kuid seal on sees hele traagelniit.
Nööbid	10 nööpi, neist kõige ülemine krae õmblusjoonel. Punakasoranžid õhukesed kannaga nööbid, läbimõõt 1,2 cm. Nööpidel on sissepressitud lilleõiemotiivid. Õmmeldud tumeda niidiga, pahemal poolel on näha sõlm ja niidipisted.
Nööpaugud	10 tk, ava pikkus 1,5 cm, õmmeldud käsitsi väga ühtlaselt tumeda niidiga. Hõlma poolses otsas on kumer ots. Vahe nööpaukude vahel 3,4-4,2 cm.

Varrukad	Varruka lõige on kumer, kaheosaline. Üleval on 9 - 10 cm ulatuses väikesed voldid suunaga taha poole, voodril on voldid vastassuunas. Kõigepealt on õmmeldud pluusi ja varruka küljeõmblused, siis on ühendatud varrukas pluusi külge. Varrukad on jämeda niidiga pluusi külge traageldatud, traagelniit on sees. Varrukaliist on oranžist villasest kangast kaunistusriba (vt kaunistused). Kõigepealt on õmmeldud varruka esimene ühendusõmblus (nagu küljeõmblused, voodri ja põhikanga detailid korraga, kõik õmblusvarud näha, lahku pressitud), seejärel õmmeldud kaunistusribad varruka detailide pahemale poolele, siis keeratud parmale poolele (Oranž riba on 7-8 mm ulatuses seestpool näha), Õmmeldud mõlemast küljest kahe musta niidiga tepingu reaga kinni. Esimene tepingurida on varruka servast 3 mm ja tema paariline esimest 3 mm kaugusel. Oranž liist on 2,9-3,4 cm laiune, varrukapoolse serva alla on koos liistu kinnistusõmblustega kinnitatud lai valge siksak pael. Esimene liistu kinnitusõmblus on servast 2 mm ja tema paarisrida esimest 3 mm kaugusel. Liistule on õmblusmasinaga, valge ja musta niidiga tikitud ornamendid (tikandid on pahemalt poolelt näha. Alles peale varrukadetailide otse viimistlemist kaunistusriba ja tikandiga on kokku õmmeldud varruka tagumine ühendusõmblus. See ühendusõmblus on 1,5-3 cm ulatuses tumeda niidiga ääristatud kokku ning samas ka varruka külge. Varrukasuu 11 (parem) ja samuti 11 cm (vasak). Mõlema varruka tagumises ühendusõmbluses on kaunistusribal kiilukujuline jätkamine (kas varrukasuud on laiemaks tehtud?), laius ühel varrukal 0,4 ja teisel 0,8 cm, pikkus kaunistusriba laius. Varruka laius ülevalt paremal 20,2 cm, vasakul 21,3 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordse varruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt). Varruka pikkus 53 (parem) ja 54 (vasak).
Õlaõmblus	Vasak 13 cm, parem 12,8 cm.
Krae	Krae on laiusega 1,6-1,9 cm. On lõigatud kahekordsest kangast ning murtud pikuti pooleks, vasaku õlaõmbluse kohalt jätkatud. Kõigepealt on krae õmmeldud jaki pahemale poolele (pahemal poolel on krae laius 1-1,8 cm) ning seejärel keeratud paremale poolele. Krae on igast neljast küljest 1-2 mm kauguselt servast läbi tepitud. Krae pikkus 34,5 cm. Pahupoolel kohe krae all on pruunikast mustriks kangaribast 13 cm pikkune riputusaas. Kahekorra murtud, kuid läbi õmblemata, kinnitatud käsitsi õlaõmbluste juurde.
Alläär	Allääres on 2,6-2-7 cm laiune kaunistusriba, mis on sama oranži tooni varrukaotste ja hõlma kaunistusribadega, kuid teisest materjalist – linane või puuvillane, millele on niitude järgi tikitud ristpistes linnud ja ornamendid. Esimesena on teostatud ristpistetikand, seejärel on kaunistusriba õmmeldud jaki pahemale poolele (seal on riba näha 3-6 mm ulatuses) ning siis keeratud paremale poolele. Igast servast 1-2 mm kauguselt musta niidiga kinni õmmeldud. Vasakul hõlmal pole kaunistusriba lõpuni jätkunud, koerservaga oranž riba lõpeb 1,8-2 cm enne serva. Selle alla on jätkamiseks pandud tükk samast kangast riba mis lõpeb jaki hõlma servas samuti koerservaga. Kaunistusriba ülemise serva all on puuvillane poepits, mis ulatub hõlmade kaunistusribade alla. Pitsi välimine serv on koos hõlmapitsidega ühe õmblusega valge niidiga (alumise niit must) jaki külge kinni õmmeldud. Taga keskel nipi juures on pits kolmnurkselt kokku murtud. Kaunistusribale on tagant keskelt ristpistes motiivi kohalt väike volt sisse õmmeldud.
Esiosa	Jakk on kehasse töödeldud, kummalgi esihõlmal on üks pikk kahe tipuga sissevõtuvolt pikkusega 17 cm, laius keskelt 1,4 cm. Voldid 0,5-1 cm kaugusel alläärest ning on hõlma servast 10 cm (parem hõlm) ja 12 cm (vasak hõlm) kaugusel. Hõlma laius 21,5 cm (parem), ja 23,4 cm (vasak). Hõlma serv tundub sirge, mitte kumer.

Seljaosa	Seljaosa koosneb sümmeetriliselt kuuest liistust (kummalgi pool selja keskõmblust on kolm küljeõmblust). Seljaosa pikkus 51,2 cm (keskelt krae ülemisest servast allääreni). Selja laius 36,4 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 40,2 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt); 47,7 cm (kolmanda siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt). Nipiga jakk, kolmnurkse osa pikus külgedelt tõmmatud sirgest joonest allapoole u 7,5 cm.
Nööbiliist	Vasakul hõlmal mõlemal kangal (nii põhikangas kui vooder) hõlma serva jäetud koeserv, ning nii on jäänudki (neid pole isegi omavahel kokku õmmeldud). Paremal hõlmal on põhikangale jäetud koeserv ning see on keeratud 1,7-2 cm ulatuses katteriidena sissepoole (voodri ots jääb selle alla). Hõlma servast 3-4 cm kauguselt musta niidiga läbi tepitud. Teine tepingurida on esimest 2 cm kaugusel (kuid katteriie lõpeb enne ära, õmblus seda ei kinnita). Mõlemal hõlmal on oranžist kangast (sama mis varrukasuus) 3,2-3,4 cm laiune kaunistusriba. Ribadel on servad riba alla keeratud ning mõlemast servast kahe musta niidiga masinõmblusega tehtud tepingureaga jaki külge õmmeldud (esimene teping servast 1-2 mm ning teine esimesest 2-3 mm kaugusel) ning kaunistatud sümmeetriliselt valge ja musta niidiga masinõmblusega tehtud ornamentidega (erinev mis varrukal). Mõlema liistu varrukapoolses servas on servapidi liistauliistu all puuvillane poepits – sama mis allääre ribal. Oranžid ribad ja pits ulatuvad ülemises servas krae alla ja alumises servas alumise kaunistusriba alla.
Vooder	Jämedamast linasest riidest.
Kaunistused	Poepits ja tikandiga kaunistusribad.

Joonis 27. Jakk eest (SM_8139_7T233_1 Muhu)

Joonis 28. *Jakk tagant (SM_8139_7T233_1 Muhu)*

Joonis 29. *Jaki kaelus*

Joonis 30. *Jaki vooder*

Tabel 7. Erakogu

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info kirstuvara omanikult:	
Kogu	Erakogu
Koht	Kallaste küla
Olemus	Muhu sitsjakk
Originaal	originaal
Seisund	väga halb
Materjal	Pealiskangas puuvillane, sees puuvillane vooder, roosad kandid labane kude villane.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	<i>Anevere</i> punane, sissekootud žakaarmustriga (kaared).
Õmblemine	Masinõmblused, valge, musta ja pruuni niidiga. Varruka ühendusõmblus on vooder ja põhiosa eraldi, küljeõmblused ja õlaõmblus on voodril ja põhisoal koos.
Õmblusvarud	Osad õmblused on voodriga puhtaks töödeldud, õmblusvarud on näha kõige hõlmapoolsematel küljeõmblustel ja varruka eespoolisel õmblusel (lahku, äärestamata, õv laius 0.9- 2,5), varruka ühendusõmblustel käeaugukaarega (kokku, äärestatud musta niidiga õv laius 0,1 – cm).
Nööbid	Alles on 4 kannaga nõöpi, millel on sissepressitud lillepuhmas, nõöpi läbimõõt 12 mm, õmmeldud tumeda niidiga, taga sõlm ja niidipisted näha.
Nööpaugud	9 tk, mõlemast otsast ovaalsed, õmmeldud käsitsi musta niidiga. Väga ühtlased ja ilusad. Nööpaugu ava pikkus 12 mm, nööpaukude vahe 4-4,5 cm
Varrukad	Varruka lõige on kaheosaline ja kumer. Üleval õla peal on viis volti suunaga taha, voldiharjade vahe 8-9 mm. Kõigepealt on õmmeldud pluusi ja varruka küljeõmblused, siis on ühendatud varrukas pluusi külge. Varruka laius 21,4 parem ja 21,3 cm vasak. Varrukad on lühemaks tehtud (katkine osa ära lõigatud), tugevalt kulunud ja rohkesti paigatud. Varruka pikkus praegu 41,5-42 cm. Võib arvata, et varrukas lõppes ikkagi kaunistusribaga.
Kaelus	Kaunistusriba on lõigatud sirgest kangast, selja keskele on kaelakaare kuju järgmiseks murtud väike volt, kõigepealt on hõlmad ja seljaosa omavahel kinni õmmeldud, siis on pandud kaelakaare kaunistusriba: esimesena pandi kaunistusriba ja detailserv kokku, paremad pooled vastamisi ja keerati kaunistusriba paremale poole (pahemale poole jäi paistma 7-8 mm kaunistusriba). Kaunistusriba on õmmeldud peale hõlma servade sisse keeramist. Kaunistusribad on mõlemast servast tumeda niidiga tepingureaga kinni õmmeldud. Esimene tepingurida on servast 1-2 mm ja teine (valge niidiga) tepingurida on esimest 2 mm kaugusel. Kaunistusriba laius kaelakaarel 1,6-1,8 cm. Ka tikand on tehtud detailidele enne õmblemist.
Alläär	Kõigepealt on hõlma ja (kuuest siilust õmmeldud) seljaosa detailidele õmmeldud alla kaunistusriba: esimesena pandi kaunistusriba ja detailserv kokku, paremad pooled vastamisi ja keerati kaunistusriba paremale poole (pahemale poole jäi paistma 5-7 mm kaunistusriba. Allääre kaunistusriba on õmmeldud peale hõlma servade sisse keeramist. Allääre kaunistusribad on allservast ja riba ülemisest servast mõlemalt poolt kahe tumeda niidiga tehtud tepingureaga kinni õmmeldud. Esimene tepingurida on servast 1-2 mm ja teine esimest 4 mm kaugusel. Kaunistusliistu laius allservas 2,4-2,6 cm. Kahe tumeda niidiga tepingurea keskel on kolmas, valge niidiga teping. Ka tikand on tehtud detailidele, siis on alles küljeõmblused õmmeldud. Seljaosa nipi juures on kaunistusribasse tehtud volt ja murtud allserva järgi.

Esiosa	Hõlma laius 24 cm (parem) ja 23,6 cm. Esiosa pikkus 40 cm (parem), ja 39,6 cm (vasak). Kumera puguga. Mõlemal hõlmal on põhikangast katteriie laiusega 2-2,5 cm (katteriide pikkus altservast u 23-24 cm). Põhikangast hõlma servad on kooservad (mõlemal hõlmal), need on keeratud pahemale poole. Allpool on keeratud pahemale poole väga kitsas äär (u 5 mm), allservast u 16 cm kõrguselt läheb ärakeeratud äär laiemaks ning moodustab kolmnurga. Serv on 2-3 mm kauguselt tumeda niidiga läbi tepitud. Kaunistusriba laius on siin 2,8-2,9 cm. Kaunistusribade mõlemad servad on alla keeratud. Ribad on mõlemast servast kahe tumeda niidiga tepingureaga kinni õmmeldud. Esimene tepinguriba on servast 2 mm ja teine esimest 3-4 mm kaugusel. Kahe tumeda niidiga tepingurea keskel on kolmas, valge niidiga teping.
Seljaosa	Seljaosa koosneb sümmeetriliselt kuuest liistust (kummalgi pool selja keskõmblust on kolm küljeõmblust). Tagakülje pikkus 48,8 cm. Selja laius 39 cm (esimeste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohast); 44,2 cm (teiste siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt); 56 cm (kolmandate siilude ja varruka ühendusõmbluste ühinemiskohalt). Selja kolm keskmist ühendusõmblust on alt kitsamaks õmmeldud, voldid algavad ülevalt poolt kaunistusliistu ning on 11,5 cm (keskmise) ja 7,2-8 cm (äärmised) pikkused. Keskmise voldi laius kõige laiemast kohast 1 cm.
Vooder	Määratud valgest puuvillasest kangast.
Kaunistused	Roosa (peenvillasest kangast) kaunistusriba, millel on heleda niidiga kahe reaga siksak tikand. Kõik kaunistusribad on mõlemast servast kahe tumeda niidiga tepingureaga kinnitatud. Kaunistusribad on hõlmade allservas ja kaelakaarel erinevate laiustega, siksak tikand on sarnane aga siis vastavalt paela laiusele suuremate või väiksemate sakkidega. Kogu kaunistusriba servas (nii kaelakaares, hõlmadel kui allservas) on ühe pika paelaga õmmeldud kitsam kollakas siksak pael.

Joonis 31. *Jakk eest*

Joonis 32. *Jakk tagant*

Joonis 33. *Kaelus*

Joonis 34. *Varrukas*

Joonis 35. Varruka ühendusõmblus
käeaugukaarega

Joonis 36. Nööbiliist

Lisa 7. Saaremaa

Tabel 1. *ERM A 490:158*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 490:158
Nimetus	jakk, naiste
Koht	Saaremaa, Jāmaja, küla Karuste, talu Jõesuu
Dateering	ligikaudu 1905; 1940 muuseumi kogumistegevus
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; lina (vooder)
Mõõdud	kõrgus: 3.3 cm (krae); laius: 40.0 cm (selg); laius: 27.0 cm (varrukas, max); pikkus: 57.0 cm (varrukas); pikkus: 47.0 cm; pikkus: 11.5 cm (õlg)
Valmistaja/ Omanik	valmistaja: Hark, Triin
Legend	"Kanti kirjukuue peal. Jaki rinna ees pits, pitsi ääres kollane <i>tagilik pael</i> e. <i>jõngupael</i> . Jaki värvilist hõlma kutsutakse <i>jaki ümberraimine</i> . Sama nimega kutsutakse jaki käiseotsi."
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Jaki põhiosa on valgest puuvillasest kangast. Varruka otstes on roosa põhjaga kangas, millel on valgega õrn ruudumuster ning suuremad valgete täppidega täidetud ruudud, lisaks suured valge-pruuni geomeetrilise mustri ruudud. Jaki hõlmaservades ja allservas on valge-roosa triibuline riie.
Õmblemine	Õmblusmasinaga, valge niidiga. Piste pikkus 3,5 pistet ühel cm-l; vooder on õmmeldud käsitsi.
Õmblusvarud	Jakk on seest voodriga puhtaks töödeldud, õmblusvarusid ei ole kuskil näha.
Nööbid	8 tk Pisikesed pronksikarva kerge läikega sisse pressitud geomeetrilise mustri madala kannaga nööbid, kõige ülemine krael asuv nööp on erinev: hele roosakas kahe auguga nööp, läbimõõt samuti 8 mm. Läbimõõt 8 mm Õmmeldud valge niidiga taga sõlm ja niidipisted nööpide vahe 35-58 mm
Nööpaugud	8 tk, kõige ülemine krael käsitsi õmmeldud nööpauku ava pikkus 11-12 mm Valge niidiga, suhteliselt ühtlaselt Nööpaukude vahe 34-56 mm
Nööbiliist	Küljeõmblus on lühike (roosast kangast allääre laiune), kergelt kumera puguga, hõlmad moodustavad ette tugevad kolmnurgad.
Õlaõmblus	Vasak 11,6 cm, parem 11,8 cm.

Varrukad	Varruka lõige on kahe osaline, kergelt kaares kujuga; ülemisel osal on vastandvoldid laiusaga 3 cm, varrukas hoiab tugevasti puhvis. Samasugused vastandvoldid on ka varruka voodril. Alumise osa laius on 10,5-11 cm (all roosa kanga juures) ja 13-15 cm (ülevaale käeaugukaare juures); mõlemal varrukal on alumise osa käeaugukaarega ühendamisel u keskel üks volt. Parema varruka alumine osa on nii ülevaalt kui alt kolmnurkse lisakangaga jätkatud – ülevaalt on jätkutükk ja kangas paremad pooled vastamisi kokku õmmeldud ja õmblus on seespool, alumises osas on jätkutükk koos servaga, see on õmmeldud kolmnurkse kiiluna põhikanga peale ja masinaga 1 mm servast kinni tepitud. Varruka pikkus 58 (vasak), 59 (parem) cm (õlaõmblusest sirgelt kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius vasakul 11,6, paremal 12 cm. Varrukasuus on roosa mustiline kangas laiusaga u 12 cm. Selles osas on varrukas paksem, roosa kangas on varruka peale õmmeldud (ühes tükis lõigatud riba, mille küljeõmblus on varruka alumise osa keskelt käsitsi peitpistega kinnitatud (paremal varrukal on kanga serva jäetud koos serva, vasakul serva õmblusvaru sisse keeratud, pisted on näha varruka voodril) varrukasuus keeratud kahekordse palistuse võttega sisse, palistatud käsitsi peitpistega, palistuse laius 0,1-1 cm. Roosa kanga peale on ülemise ühendusõmbluse kohale kinnitatud valge poepits laiusaga 2,1 cm., Pitsi ülemises serva on omakorda õmmeldud erkroosa siksak pael. Pits ja pael on õmmeldud käsitsi valge niidiga, pisted on varruka voodril näha. Varruka laius ülevaalt paremal hästi umbes 21,5 cm, vasakul 20,5 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt).
Krae	Tundub, et krae ei ole päris sirgelt lõigatud kangast, vaid otsad on natuke kumeralt, laius 3,6-4 cm, pikkus 35,3 cm. Krae tagumine pool on põhikangast, jätkatud ühe diagonaalse õmblusega (pealpool olev tükk on koos servaga, kinnitatud omavahel valge niidiga pisikeste eelpistetega. Ka krae pealmisel poolel on üks jätkamine, seljaosas, aga mitte päris keskel ja mitte päris risti kraega vaid veidike kaldu. Krae pealmise poole servad on keeratud kitsa kahekordse palistuse võttega tahapoole, krae tagumise poole peale, ning palistatud käsitsi peitpistega. Palistuse laius u 4 mm. Krae siseküljel on põhikangast riputusaas (mis on keskelt pooleks rebenenud) pikkusega u 16 cm (õlaõmblusteni) ja laiusaga 0,5 cm, riputusaasa otsad on alla keeratud ning õmmeldud krae külge käsitsi sama niidiga. Õmmeldud paremalt poolt igast neljast servast 1-2 mm kauguselt tepingureaga läbi. Allservas on tepingujoonest 4-5 mm kaugusel on teine tepinguriba.
Alläär	Allservas on ja hõlma servadel on samuti põhikanga peale õmmeldud roosa-valge triibuline sitskangas selja keskjoonelt jätkatud laia ribana (laius allservas 12-14, küljeõmbluste kohale on käsitsi õmmeldud sissevõtuvoldid, seljaosa on kumeruse saavutamiseks kummalgi pool keskjoont kaks volti, laius hõlmadel 11 cm), Triibumuster moodustab seljakeskjoonel kalasaba. Kõigepealt on õmmeldud triibukangas hõlma servadele, seejärel on allserva triibukangas õmmeldud hõlmaosa kanga peale. Äär on ära keeratud nii tepitud pealt kinni kahe tepingureaga: esimene on servast 1 mm kaugusel, teine esimesest 2-4 mm kaugusel. Triibukangas on jätkatud mõlema hõlma nurgast kolmnurkse tükiga, samuti parema hõlma allääre osast. Need jätkamisõmblused on tehtud masinaga enne triibukanga jaki külge õmblemist, õmblused on seespool. Triibukangaäär on alläärel ja hõlmade servades kahekordse palistuse võttega sissepoole keeratud ning palistatud käsitsi peitpistega. Palistuse laius 0,5-1 cm. Analooiliselt varrukaga on roosa triibukanga ülemises servas poepits (sama mis varrukal) ning puhas oranž siksak pael. Pits on hõlma nurkades murtud nurkselt kokku. Pits ja pael on kinnitatud käsitsi valge niidiga, niidipisted on paremal pool näha pikkade eelpistetena.

Esiosa	Hõlma laius umbes 27,8 cm (kohe varruka alt).
Seljaosa	Seljaosa pikkus 51 cm (krae ülemisest servast allääreni). Seljaosa on alläärest kumera kujuga, küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt mõõdetuna u 18,3 cm. Selja laius 41,4 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Kahest erinevast suhteliselt jämedakoelisest linasest kangast. Voodri ülemine osa ja varrukate vooder on ühte sorti linasest. Alumisest servas küljeõmblustest u kuni 3 cm ülespoole (suhteliselt sirge joonega kuni hõlmade servadeni) on teist sorti linane, mis on käsitsi ülemise osa voodri külge õmmeldud.
Kaunistused	Valge poepits, oranž ja roosa siksak pael.

Joonis 1. *Jakk eest (ERM A 490:158 Jämaja)*

Joonis 2. *Jakk tagant (ERM A 490:158 Jämaja)*

Foto 3. *Jaki krae*

Joonis 4. *Jaki varrukas*

Joonis 5. *Volditud varrukas*

Joonis 6. *Hõlma otsad*

Joonis 7. *Seljaosa alläär*

Tabel 2. *ERM A 490:159*

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 490:159
Nimetus	jakk, naiste
Koht	Saaremaa, Jāmaja; küla Lülle, talu Hansu-Tooma
Dateering	enne.1940 naisteriietus
Olemus	jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill
Mõõdud	kõrgus: 4.0 cm (krae); laius: 41.0 cm (selg); laius: 28.0 cm (varrukas, max); pikkus: 12.0 cm (õlg); pikkus: 62.0 cm (varrukas); pikkus: 43.0 cm
Valmistaja/ Omanik	üleandja: Suur, Mari
Legend	"Pärand vanemalt. Tegija ja vanus märkimata."
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Jaki põhiosa on valgest puuvillasest peenekoelisest kangast. Varruka otstes, allservas ja hõlmade servades on valgeks pleekinud reljeefsem kangas, millel on aimata looklevad oksad lehtede ja õitega. Muster on kohati täiesti maha kulunud.
Õmblemine	Valge niidiga, käsitsi. Kohati on imiteeritud masinõmblust.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga seest puhtaks töödeldud. Näha on vaid varruka ühendusõmbluse õv-d, need on üleloomispistega ääristatud.
Nööbid	Kõik nööbid on olnud õmmeldud hallikasvalge jämeda niidiga, kõik on puudu. Kuna nööpaugud on väikesed, pidid nööbid olema pisikesed.
Nööpaugud	7 tk, kõige ülemine krael käsitsi õmmeldud nööpaugu ava pikkus 10 mm Valge niidiga, ühtlaselt Nööpaukude vahe 4-5,5 cm
Nööbiliist	Küljeõmblus on lühike (muustrilisest kangast allääre laiune), hõlmad moodustavad ette tugevad kolmnurgad. See jakk justkui ei ole kumera puguga.
Õlaõmblus	Vasak 12,2 cm, parem 12 cm.

Varrukad	Varruka lõige on kahe osaline, kergelt kaares kujuga; ülemisel osal on keskel üks vastandvõlt laiusega 1,2 cm, kogu ülemine osa on kahele poole suunduvate võltidega volditud, voldiharjade kaugus 0,5-1 cm. Varrukas hoiab tugevasti puhvis. Samasugused voldid on ka varruka voodril. Alumise osa laius on 12,2-12,8 cm (all mustriise kanga juures) ja 16-17,2 cm (üleva kääugukaare juures); paremal varrukal on alumise osa kääugukaarega ühendamisel u keskel üks võlt, vasakul see puudub. Mõlema varruka alumine osa on nii alt mustrilise kanga juurest lisakangaga jätkatud – üleva on jätkutükk ja kangas paremad pooled vastamisi kokku õmmeldud ja õmblus on seepool. Parema varruka pealmisel osal on üks ovaalne paik (vooder on selle koha pealt terve), pahemal poolel on samuti näha kinnitavad eelpisted. varruka pikkus 63,5 (parem), 61 (vasak)cm (õlaõmblusest sirgelt kuni manseti lõpuni); varrukasuu laius vasakul 12, paremal 11,6 cm. Varrukasuus on samuti kulunud mustriiga kangas laiusega u 12,5-12,9 cm. Selles osas on varrukas paksem, mustiline kangas on varruka peale õmmeldud (ühes tükis lõigatud riba, mille küljeõmblus on varruka alumise osa keskelt käsitsi peitpistega kinnitatud (kuna varrukas kitseneb otsast, on mõlemal varrukal õmmeldud mustrilisse kangasse pikk sissevõtuvõlt (pikkus 8,8-10,8 cm) varrukasuu keeratud kahekordse palistuse võttega sisse, palistatud käsitsi peitpistega, palistuse laius u 5-8 mm. Varruka laius ülevaalt paremal hästi umbes 21,5 cm, vasakul 19,2 cm (mõõdetud paremalt poolt kahekordsevarruka pealt, sirge joonena varruka ja hõlma ühenduspunktid vahelt).
Krae	Krae lõige on kumer, laius 4,4-4,9 cm, pikkus 33,5 cm. Krae pealmine pool on seljaosa keskelt ristõmblusega jätkatud, tagumine pool on põhikangast, jätkatud kolmest kohast risti õmblusega. Krae on õmmeldud pealmisele poolele väga puhtalt (ilmselt esimesena ja seestpoolt), tagapoolle on pistet selgelt näha. Krae siseküljel on põhikangast riputusaas pikkusega u 8,6 cm (õlaõmblusteni) ja laiusega 0,6-0,8 cm (kolmekordsest kangast, pealmine serv on koeserv, eelpistega läbi õmmeldud), riputusaasa otsad on alla keeratud ning õmmeldud krae külge käsitsi sama niidiga.
Alläär	Allservas on ja hõlma servadel on samuti põhikanga peale õmmeldud (kulunud mustriiga) sitskangas laia ribana (laius allservas 12.4 – 13 cm, küljeõmbluste kohale on käsitsi õmmeldud sissevõtuvoldid, seljaosa on kumeruse saavutamiseks kummalgi pool keskjoont kaks võlti, laius hõlmadel 7.6-8 cm). Allserva osa on kolmest kohast jätkatud, iga jätkukoha pealmine serv on koeserv, käsitsi peitpistega kinnitatud. Kõigepealt on mustiline kangas õmmeldud hõlma servadele, seejärel on allserva mustiline kangas õmmeldud hõlmaosa kanga peale. Mõlemad on servast kinni tepitud masinõmblust jäljendades. Mustrilise kanga äär on alläärel ja hõlmade servades kahekordse palistuse võttega sissepole keeratud ning palistatud käsitsi peitpistega. Palistuse laius ebaühtlane, 0,1-1,1 cm.
Esiosa Seljaosa	Hõlma laius umbes 28 (vasak) ja 29 (parem) cm (kohe varruka alt). Seljaosa pikkus 49,4 cm (krae ülemisest servast allääreni). Seljaosa on alläärest kumera kujuga, küljeõmblustest tõmmatud sirgjoonelt mõõdetuna u 14,8 cm. selja laius 41,8 mm (varruka alumiste ühendusõmbluste kohast).
Vooder	Mitmet erinevast loodusvalgest kangast (tundub, et osaliselt on voodriks kasutatud ka pealiskangast). Vooder on mitmet kohast käsitsi peitpistega jätkatud (ilma varrukaid arvestamata koosneb vooder 12 tükist), kohati üsna väikestest tükkidest (nt parema õla peal on nt 1,1 cm laiune ja 3,8 cm pikkune kiil). Varrukate sees on ilus sissekootud rombiline mustriiga valge loodusvalge kangas (samuti mitmet kohast jätkatud).

Joonis 8. *Jakk eest (ERM A 490:159 Jämaja)*

Joonis 9. *Jakk tagant (ERM A 490:159 Jämaja)*

Joonis 10. *Krae*

Joonis11. *Hõlma otsad*

Joonis 12. *Volditud varrukas*

Lisa 8. Pakri

Tabel 1. Harjumaa Muuseum HMK _ 9458 AJ 3451

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st	
Muuseum ja museaali nr	Harjumaa Muuseum HMK _ 9458 AJ 3451
Nimetus	Sitsijakk
Koht	Pakri
Dateering	2005 muuseumi kogumistegevus
Olemus	Rahuldav
Originaal	Originaal
Seisund	Hea
Tehnika	Õmblemine
Materjal	Sits
Mõõdud	pikkus: 53.0 cm
Valmistaja/ Omanik	Valmistas annetaja vanaema Valborg Berggen.
Legend	Ese on pärit Pakri saartelt, mille elanikud põgenesid II Maailmasõja ajal Rootsi.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Muster	Punase põhja peal looduvalge ornament. Rapoor 8,4x9,6 cm.
Õmblemine	Õmmeldud käsitsi õmblusmasina pistet jäljendades, 4-5 pistet ühel cm-l. Tumeroosa niidiga (või punane mis on heledamaks pleekinud). Küljeõmblused ja õlaõmblused ei ole taha viidud, mõlemas küljeõmbluses on allservast alates kolmnurkne kiil laiusega allservas kandi juures 6,6 vasak ja 7,6 parem; pikkus 14,4 vasak ja 13,4 parem (kuni allääreni).
Õmblusvarud	Äärestamata, kokku, laius 0,5-1,2 cm.
Nööbid	5 punast kannaga nööpi, sissepressitud lillemustriga, läbimõõt 1 cm, õmmeldud tumeroosa niidiga. Kõige ülemine nööp on krae peal.
Nööpaugud	5 tk, ümmargused, käsitsi tumeroosa niidiga, pikkus 1,2 cm.
Varrukad	Kaheosaline ja kumer lõige. Pikkus 48,5 cm vasak ja 49 parem. Varrukasuus 1,5-1,8 cm laiune teistsugusest roosast, paksemast žakaarkangast värvel. Kõigepealt on varrukavärvel õmmeldud paremale poolele (ilmselt tikkipistega, õmblus on seespool) ja siis üleloomispistega pahemale poole. Seespool on näha tumeroosa niidi pisted. Värvli ühenduskoht on roosa niidiga veidi rohmakalt kinni õmmeldud, niidipisted näha. Kahekordse varrukavärvli pikkus 10 cm.
Õlaõmblus	Vasak 16,8, parem 17 cm. Pole viidud taha.
Krae	Pikkus 36,5, laius 2 cm. Krae on lõigatud kohe kahekordsena, sirgelt. Õmmeldud mõlemalt poolt peitpistega. Allservast 1 cm laugusel on masinpestet jäljendav tikkipisterida.
Alläär	Allserv on töödeldud peale nööbiliistu. Kanditud nööbiliistuga samast kangast kandiga. Kõigepealt on õmmeldud kant pahemale poolele ilmselt, õmblus on eespool, siis keeratud kahekordse palistuse töövõttega paremale poolele. Kandi laius pahemal poolel 0,7-1,4 cm, paremal poolel 4,2-4,5 cm. Kahest kohast ristipidi jätkatud, selja keskel kandel üks volt sisse murtud. Kandi vahel paremal poolel on valge kahekordne kitsas 2-3 mm laiune kaunistuskant. Õmmeldud roosa kandi pealt 1-2 mm kauguselt servast masinpestet jäljendades. Allääre kogupikkus 138,2 cm.
Esiosa	Laius varruka alt 28,3 cm mõlemad hõlmad.

Seljaosa	Laius varruka alt 48,5 cm. Pikkus selja keskelt (ilma kraeta) 51 cm. Seljaosa allservas kumer händ, pikkus u 8 cm.
Nööbiliist	Vasak 45,3 parem 47 cm (ilma kraeta). Jaki hõlma servad on laia kahekordse palistuse töövõttega sisse keeratud, roosast ühevärvilisest puuvillasest kangast on peale õmmeldud nööbiliist. Liistu laius 4 cm (parem) ja 4 cm all, 3,2 cm üleval (vasak hõlm).
Vooder	Puudub.

Joonis 1. *Jakk eest (HMK _ 9458 AJ 3451 Väike-Pakri)*

Joonis 2. *Kiil küljeõmbluse vahel*

Joonis 3. *Krae*

Joonis 4. *Nööbiliist*

Joonis 5. *Varrukas*

Lisa 9. Lääne-Eesti

Tabel 1. *ERM 18332*

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM 18332
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Eesti Hanila
Dateering	enne.1914 originaali valmistamine; Muuseumis vastuvõetud asjad 1914.-1916.a.
Olemus	kampsun; jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav, konserveerimist vajav
Tehnika	õmblemine; voltimine
Materjal	lina; puuvill; metall
Mõõdud	Mõõdud laius: 12.0 cm (õlg); laius: 21.0 cm (hõlm); laius: 2.0 cm (selg); laius: 36.0 cm (selg); pikkus: 39.0 cm (hõlm); pikkus: 51.0 cm (hõlm); pikkus: 46.0 cm (selg) krae Materjal puuvill Mõõdud laius: 11.0 cm; pikkus: 66.0 cm varrukas Materjal keraamika (nööp?) Mõõdud laius: 21.0 cm; laius: 9.0 cm; laius: 29.0 cm; pikkus: 54.0 cm; pikkus: 59.0 cm; sügavus: 5.0 cm.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 120 g/m2. Õhem kangas.
Muster	Punase-musta ruuduline. Rapoor 4,6x4,6 cm.
Õmblemine	Õmblused tehtud käsitsi jämeda heledama pruuni ja tumepuuni niidiga. Sellel jakil on külgedel küljeõmblused nii pealiskangal kui voodril.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga puhtaks töödeldud, õv pole kuskil näha.
Trukid ja nööbid	All seeside kohal on 7 cm kaugusel hõlma servast üks pruuni niidiga õmmeldud haak. Haake on olnud rohkem, vist 4 on eest ära tulnud. Varrukasuus väikesed valged nelja auguga nööbid, õmmeldud risti pruuni niidiga, nööbi läbimõõt 9 mm. Nööbi vastas on pruunist niidist käsitsi õmmeldud aas.
Nöörkant	Õlaõmbluse, varruka ühendusõmbluse vahel käeaugukaarega, varrukasuus, krae servas, hõlma servades ja seljal olevate kumerate õmbluste vahel on kitsad põhikangast nöörvoldid. Nöörvoldi laius u. 2 mm.
Õlaõmblus	Tahapoole viidud, parem 13,5, vasak 12,6 cm.
Varrukad	Varruka pealmine osa on tihedalt kroogitud. Ka varruka vooder on õmmeldud ühest tükist, ülevalt mõne laia voldiga volditud. Varrukas on sirge lõikega, allosas käeaugukaarel on mõlemal suur kiilukujuline (jätkatud) detail kogu varruka pikkuses, laiusega u 8 cm (kas pole kangast jätkunud või miks see nii on?). Voodril sellist kiilu ei ole. Varruka pikkus vasak 59,5, parem 61,7 cm. Varrukasuus on küljeõmbluses väike lõhik, mis on suletav kahe valge nööbiga. Lõhiku pikkus 6 cm parem aja 6,8 vasak (lõhikul on kumerdatud otsad). laius vasak 20 cm, parem 21 cm. Varruka laius sirgelt alla vasak 20,2 cm, parem 19,8 cm. Varrukasuus

	paistab voodri poolel u 2 mm põhikangast, mõlemal on õv sissepoole keeratud ja käsitsi palistatud.
Krae	Lai, 9,8-11,2 cm laiune ümarate nurkadega krae. Pealmine pool põhikangast (jätkatud, koosneb viiest erinevast tükist), alumine pool kaunist pruuni-rohelise-beeži valgega loodumotiiviga sitskangast). Alumine pool ühest kohast ristipidi õmblustega jätkatud. Krae pikkus kaelakaarel 48 cm.
Allserv	Ühekordsest põhikangast 6-7 cm laiused seesid. Seeside alumine serv on kitsa kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 2-3 mm, seeside külgedel kahekordne palistus laiusega 0,4 cm. Seesid on kogu ulatuses vastandvoldidega volditud. Seeside ja allserva ühendusõmblus seespoolt on volt, mille alla peitu jääb seeside ärakeeratud õmblusvaru. Voldi servas on kanga ja voodri õv-d sisse keeratud ja käsitsi kinni õmmeldud. Servast u 0,3-0,7 cm kaugusel on sinine eelpisterida, millega on vooder ja põhikangas kokku õmmeldud. Seesid on neljast kohast jätkatud.
Esiosa	Mõlemal esihõlmal on allservas kaks sissevõtu volti (põhikangas on volditud koos voodriga). Voltide pikkused 13,5-14,5 cm, esimese voldi kaugus hõlma servast 5,5 vasak ja 3,8 cm parem, voltide vahed 1,7 (vasak) ja 2,1 (parem) cm. Esihõlma pikkus (ilma krae ja seesideta) vasak 33,7 cm ja parem 32 cm. Kumera puguga. Esiosa laius allservas vasak 1,7 ja parem 16,7 cm. Küljeõmbluses on mõlemal pool lisaribad 2,7 parem 4 cm vasak (laiemaks tehtud?).
Seljaosa	Seljaosa laius kumerate õmbluste ristumisel käeaugukaarega 34,5 cm, laius allservas 2,2 cm, kogu selja laius 40 cm, seljaosa pikkus (ilma kraeta ja seesideta) 39,3 cm.
Vooder	Jämedamast robustsest linasest kangast. Külgedel küljeõmblused, aga mitte lisaribad vahel nagu põhikangal.

Joonis 1. Puurvillane kampsun enne 1914.a. (ERM 18332 Hanila)

Joonis 2. *Krae*

Joonis 3. *Varrukas*

Joonis 4. *Selg*

Tabel 2. ERM 4302

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM 4302
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Eesti Karuse
Dateering	Valmistamine ligikaudu .1862; 1911 muuseumi kogumistegevus
Olemus	kampsun; jakk/pintsak
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; lina; vask (haagid)
Mõõdud	kõrgus: 10.0 cm; laius: 45.0 cm (selg); laius: 21.0 cm (varrukas, max); laius: 10.5 cm (varrukasuu); pikkus: 60.0 cm (varrukas); pikkus: 42.0 cm
Valmistaja/ Omanik	Muuseumi kogumistegevus: Eesti Karuse; küla Vagivere, talu Potijalma koguja: Joosep, Martin (1887-1946) koguja: Loskit, I.
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 150 g/m2. Jämedama struktuuriga kangas, meenutab linast.
Muster	Punase-musta ruuduline. Mustrikord 1,4 x 1,4 cm.
Õmblemine	Õmblused tehtud käsitsi tumesinise ja tumepruuni niidiga.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga puhtaks töödeldud, õv pole kuskil näha
Trukid ja nõõbid	Ees on 5 vasekarva metallhaaki, üks krae all ja neli seesidest alates ülespoole, vahed 2-2,7 cm. Kaks alumist ja krae juures olev haak on suuremad, kaks keskmist veidi väiksemad. Haagid on õmmeldud robustselt, sinise niidiga.
Nöörkant	Õlaõmbluse, varruka ühendusõmbluse vahel käeaugukaarega, krae servas ja seljal olevate kumerate õmbluste vahel on kitsad põhikangast nöörkandid. Nöörkandi laius u. 2 mm.
Õlaõmblus	Tahapoole viidud, parem 11,8, vasak 11, 7 cm.
Varrukad	Varruka pealmine osa on kroogitud. Ka varruka vooder on ülemises osas volditud, paremal varrukul suunaga eest taha ja vasakul suunaga tagant ette. Varrukas on sirge lõikega, allosas käeaugukaarel on mõlemal suur kiilukujuline detail pikkusega u 27-28 cm, laiusega u 11 cm (kas pole kangast jätkunud või miks see nii on?). Voodril sellist kiilu ei ole, kuid mõlemat varrukavärvlit on jätkatud varruka sees, seal on seespool teisest linasest 6,5-9 cm laiune mansett. Varruka pikkus vasak 65,3, parem 65 cm. Varrukasuus on küljeõmbluses väike lõhik, mis on suletav ühe metallhaagiga. Lõhiku pikkus 6,5 cm parem ja 5,8 vasak (lõhikul on kumerdatud otsad). Laius vasak 20 cm, parem 21 cm. Varruka laius sirgelt alla vasak 22,6 cm, parem 22,4 cm. Vasak varrukas on küljeõmblusest käe alt väga leidlikult pisikese kumaera paigakesega paigatud. Varrukasuus paistab voodri poolel u 2 mm põhikangast, mõlemal on õv sisepoole keeratud ja hoolikalt käsitsi palistatud. Käeauguavast ja lõhiku mõlemalt poolelt 1-1,5 cm kaugusel on tumepruuni niidiga eelpiste rida, mis kinnitab varruka põhikanga ja voodri üksteise külge, pisted on näha voodripoolelt.

Krae	Lai, 10 cm laiune kandiliste nurkadega krae. Pealmine pool põhikangast, alumine pool kaunist lillelisest kangast. põhikangast poolelt keskelt jätkatud. Alumine pool kolmest kohast ristipidi õmblustega jätkatud, ühest nurgast veeldiagonaalselt jätkatud. Krae pikkus kaelakaarel 55,6 cm.
Allserv	Ühekordsest põhikangast 6,3-6,8 cm laiused seesid. Seeside alumine serv on kitsa kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 3-4 mm, seeside vasakul küljel kahekordne palistus laiusega 0,5 cm ja paremal küljel ühekordne lai palistus 5,6 cm (seeside kangariba sai alguses liiga pikk lõigatud?) Seesid on kogu ulatuses vastandvoltagega volditud. Seeside ja allserva ühendusõmblus on seespoolt lai volt, mille alla peitu jääb seeside ärakeerarud õmblusvaru. Voldi servas on kanga ja voodri õv-d sisse keeratud ja käsitsi kinni õmmeldud. Servast u 1 cm kaugusel on sinine eelpisterida, millega on vooder ja põhikangas kokku õmmeldud.
Esiosa	Mõlemal esihõlmal on allservas kolm sissevõtu volti (volditud on põhikangas koos voodriga). Voltage pikkused 14-16 cm, esimese voldi kaugus hõlma servast 3,1 vasak ja 2,7 cm parem, voltage vahed 1,2-1,5 cm. Esihõlma pikkus (ilma krae ja seesideta) vasak 28,6 cm ja parem 29 cm. Kumera puguga. Esiosa laius allservas vasak 35,6 ja parem 34,5 cm. Mõlemal hõlmal on alates hõlma servast allääres kiilukujulise pikendus, voodril samasugused (kas on õmblemisel valearvestus? Parandamise kohta liiga sümmeetriliselt). Kiilu pikkus parem 17 vasak 14 cm. Hõlma servad on 1 cm kaugusel eelpistega läbi õmmeldud.
Seljaosa	Laius kumerate õmbluse ristumisest käeaugukaarega 30,7 cm, laius allservas 2,3 cm, seljaosa pikkus (ilma kraeta ja seesideta) 34,5 cm.
Vooder	Jämedamast robustsest linasest kangast. Allservas mõlemas otsas kiilukujuliselt pikendatud.
Märkused	Karuse villasel ERM 8698 on vastandvoltagega seesid on ühtlasemad. Villasel on ees kaks pikemat volti mitte kolm (mõlemad õmmeldud koos voodriga), krae puudub. Samuti kumera puguga, ees suured haagid (siin terve rida). Samuti käsitsi õmmeldud, samuti eelpisteread allääres, hõlma servas ja varrukasuus. Varrukas ühe lõikega, nõõrvoldid puuduvad. Sellel jakil pole seljaosas kahte kumerat õmblust, vaid on sirged (veidi tahapoole viidud) küljeõmblused. Selja keskel on 2 cm laiune kraest seesideni ulatuv lappvolt. Karuse villane ERM 18336 (Lisa 9, foto 13) on punase-musta ruudulisest riidest. Villasel on vastandvoltagega seesid on ühtlasemad. Villasel on ees kaks pikemat volti, mitte kolm (mõlemad õmmeldud koos voodriga), krae puudub, väga sügav ovaalne kaelaauk. Samuti kumera puduga, ees suured haagid. Samuti käsitsi õmmeldud, lai varrukas on varrukavärvli vahele volditud. Varrukas ühe lõikega, aga kiilukujulise lisadetailiga õmbluses. Nõõrvoldid kumerates seljaõmblustes, õlaõmblusel ja kaelusekaarel.

Joonis 5. *Puuvillane kampsun, valmistatud ligikaudu 1862.a. (ERM 4302 Karuse)*

Joonis 6. *Krae*

Joonis 7. *Varrukas*

Joonis 8. *Krae vooder*

Joonis 9. *Kroogitud varrukas*

Joonis 10. *Hõlma sissevõtuvoldid voodril*

Joonis 11. *Selg*

Tabel 3. ERM A 509:2311

INVENTEERIMISE ANKEET	
Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 509:2311
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Lihula
Dateering	enne.1923 originaali valmistamine;
Olemus	kampsun; jakk/pintsak murdeline nimetus: pihik
Originaal	originaal
Seisund	hea
Mustri kirjeldus	ruuduline
Tehnika	õmblemine; voltimine
Materjal	puuvill (katterii); lina (vooder); metall
Mõõdud	Mõõdud laius: 12.0 cm (õlg); laius: 29.0 cm (hõlm varruka alt); laius: 2.0 cm (selg); laius: 31.0 cm (selg); pikkus: 29.0 cm (hõlm); pikkus: 42.0 cm (hõlm); pikkus: 38.0 cm (selg) krae Mõõdud laius: 12.0 cm; pikkus: 57.0 cm; pikkus: 49.0 cm varrukas Tehnika voltimine Mõõdud laius: 21.5 cm (ülevalt); laius: 27.5 cm (maksimaalne); laius: 10.0 cm (varrukasuu); pikkus: 47.0 cm (alt); pikkus: 58.0 cm (pealt)
Valmistaja/ Omanik	1923 kogumine/leidmine Eesti Lihula; linn Haapsalu koguja: Eesti Kunstimuuseum SA üleandja: Aberman, Eduard
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 150 g/m2. Jämedama struktuuriga kangas, meenutab linast.
Muster	Punase-musta ruuduline. Mustrikord 2,2 x 1,9 cm.
Õmblemine	Õmblused tehtud käsitsi jämeda tumesinise ja sinakashalli niidiga, voodri õmblused voodri värvi niidiga.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga puhtaks töödeldud, õv pole kuskil näha.
Trukid ja nõõbid	Ees on kolm 2 suurt halli metallhaaki, üks krae all ja teine seeside kohal hõlma servast 13 cm kaugusel. Kaks alumist ja krae juures olev haak on suuremad, kaks keskmist veidi väiksemad. Haagid on õmmeldud robustselt, jämeda valge niidiga.
Nöörvoldid	Õlaõmbluse, krae servas ja seljal olevate kumerate küljeõmbluste vahel on kitsad põhikangast nöörvoldid. Nöörvoldi laius u. 2 mm.
Õlaõmblus	Tahapoole viidud, parem 11,3 vasak 12,1 cm.
Varrukad	Varruka pealmine osa on kitsaste voldidega tihedalt volditud, kõik voldid on suunaga eest taha. Ka varruka vooder on pealmisest osast volditud, voodril on kohati kasutatud vastandvolte. Varrukas on sirge lõikega, allosas käeaugukaarel on mõlemal suur kiilukujuline detail pikkusega u 33 cm laiusega u 17 cm (kas pole kangast jätkunud või miks see nii on?), üks kiil on mõlemast ja teine ühest otsast omamorda veel jätkatud. Voodril on samuti kiilud, kohati samuti jätkatud. Varruka pikkus vasak 57,4, parem 58,1 cm. Varruka laius sirgelt alla vasak 21 cm, parem 21,9 cm. Varrukasuu paistab voodri poolel u 1 mm põhikangast, mõlemal on õv sissepoole keeratud ja hoolikalt käsitsi palistatud. Käeauguava laius parem 10,8, vasak 10,6 cm.

Krae	Lai, 11-11,5 cm laiune ümarate nurkadega krae. Pealmine pool kolmest kohast jätkatud põhikangast, alumine pool diagonaalselt jätkatud linasest kangast. Krae pikkus kaelakaarel 50 cm.
Allserv	Ühekordsest põhikangast 8,2-8,5 cm laiused seesid. Seeside alumine serv on kitsa kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius all ja ka külgedel 6 mm. Voldid rühmiti, mõlemal küljel on kaks vastastikku olevat ja keskel kokku ulatuvat sügavat vastandvolti. Selja keskjoonest kummaldi pool on kolm volti, kõik avanevad sissepoole, keskmised ulatuvad kokku. Voltide sügavused 2-3 cm. Seeside ja allserva ühendusõmbluses on seespoolt lai volt, mille alla peitu jääb seeside ärakeeratud õmblusvaru. Voldi servas on kanga voodri õv-d sisse keeratud ja käsitsi kinni õmmeldud. Servast 2-2,5 cm kaugusel on sinine eelpisterida, millega on vooder ja põhikangas kokku õmmeldud.
Esiosa	Mõlemal esihõlmal on allservas kolm sissevõtu volti (voldid on õmmeldud koos, põhikangas koos voodriga). Voltide pikkused u 5 cm, esimese voldi kaugus hõlma servast 13 vasak ja 11 cm parem, voltide vahed 1,8-2,8 cm. Esihõlma pikkus (ilma krae ja seesideta) vasak 21,8 cm ja parem 22 cm. Kumera puguga. Esiosa laius allservas vasak 26,4 ja parem 26,5 cm.
Seljaosa	Laius õmbluse ristumisest käeaugukaarega 28,7 cm, laius allservas 2 cm, seljaosa pikkus (ilma kraeta ja seesideta) 30,2 cm.
Vooder	Jämedamast robustsest linasest kangast. Sellel jakil on sarnaselt põhiosaga ka voodril tahapoole viidud küljeõmblused ning (ainukesena) ka kumerad seljaõmblused.
Märkused	Sarnaneb Lihula villasega A 509:2308. Punase-mustaruudulisel villasel on vastandvoltidega seesid on ühtlasemad. Villasel on ees kaks pikemat volti mitte kolm (mõlemad õmmeldud voodriga koos). Samuti kumera puguga, ees suured haagid (siin terve rida). Samuti käsitsi õmmeldud, eelpistereal alläär. Varrukas ühe lõikega, väike varrukalõhik mis kinnitub ühe haagiga. Krae puudub, ümmargune kaelus. nõõrvoldid kaelakaarel, selja kumerates õmblustes, õlaõmblustes ja käeaugukaares.

Joonis 12. Puuvillane jakk enne 1923.a. (ERM A 509:2311 Lihula)

Joonis 13. *Krae*

Joonis 14. *Vooder*

Joonis 15. *Kroogitud varruka vooder*

Tabel 4. ERM 2849

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM 2849
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Eesti Mihkli (Pär); talu Lõmpsi-Antsu
Dateering	1891 originaali valmistamine; 1911 muuseumi kogumistegevus
Olemus	jakk/pintsak; kampsun
Originaal	originaal
Seisund	rahuldav
Tehnika	õmblemine
Materjal	lina (vooder); metall (haagid); puuvill
Mõõdud	laius: 24.5 cm (varruka maksimaalne); laius: 36.0 cm (selg); laius: 9.0 cm (varrukasuu); pikkus: 45.5 cm (üld); pikkus: 60.0 cm (varrukas)
Valmistaja/ Omanik	1891 originaali valmistamine; Eesti Mihkli; talu Lõmpsi-Antsu; valmistaja: Joonasson, Liisu; 1911 muuseumi kogumistegevus Eesti Mihkli; küla Pikavere, talu Korise koguja: Joosep, Martin (1887-1946) üleandja: Jaagomik, Ann
Legend	"Naeste kampsunid olivad sinised, rohelised, mustad ja kirjud. Kanti kõrdi pääl." (eesti)
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	u 120 g/m ² .
Muster	Punase-musta ruuduline. Ruudud on diagonaalselt ehk siis rombide hoopis. Rapoor 4,1x4,5 cm.
Õmblemine	Käsitsi jämeda pruunikat tooni niidiga.
Õmblusvarud	0,6-0,8 cm, äärestatud.
Haagid	Hõlmu hoiavad koos kaks haagipaari: alumine neist kohe seeside kohal, ülemine 3,5 cm kaugusel alumisest. Haagid on õmmeldud sellesama jämeda niidiga, pisted on ka paremal poolel näha.
Õlaõmblus	Vasak 12,7 cm, parem 12,3 cm (ilma kandita).
Varrukad	Varrukad on laiad, üheosalise lõikega, pealmine osa on volditud selja suunas avanevate voldidega. Voldiharjade vahe 1,1-2,1 cm. Varruka küljeõmblus lõpeb u 6 cm pikkuse lõhikuga. Lõhiku servades on voodril ja põhikangal õmblusvarud sisse keeratud ja peenema niidiga üksteise külge õmmeldud (kõik niidipisted on paremalt poolelt näha). Varruka ots on volditud kätise vahele. Kätise laius 4,4-5 cm, kõigepealt õmmeldud paremale poole ja siis keeratud pahemale poole. Õmblusvarud on kätise otstes sisse keeratud ja jämeda niidiga üleloomispistega üle tehtud. Kätise pikkus 19- 19,2 cm, kinnitub ühe haagiga.
Krae	Krae puudub, kaelakaar on ümara kujuga, sügav, kanditud põhikangast kandiga. Kandi laius 0,6-0,7 cm, kõigepealt on kandiriba õmmeldud paremale poolele ja siis rullkandi võttega pahemale poolele, kinnitatud käsitsi, kandi mõlemad otsad paari pistega kokku õmmeldud. Kant ühest kohast jätkatud.
Alläär	Allääres on seesid laiusega 9 cm. Selja keskjoonel on topeltvoldid. Üks sissepoole vastandvold on kummalgi küljejoonel, lisaks kummalgi hõlmal ja kahel pool selja keskosa, kokku 4 volti suunaga esiosa poole. Seeside alumineäär on kooserv. Seeside mõlemad otsad on kitsa kahekordse palistusega äärestatud, palistuse laius 3-4 mm, õmmeldud sama jämeda pruunika niidiga, kõik pisted on ka paremal poolel näha.

Esiosa	Hõlmade servad on kahekordse palistuse töövõttega sissepoole keeratud, palistuse laius 8 mm, kinnitud käsitsi peenema niidiga. Kummagi hõlma pealt on kaks satsi juurest algavat sissevõtu volti. Voldid on õmmeldud korraga läbi voodri ja põhikanga. Voldi laius altservast 1,2-1,5 ja pikkus 7,3-8,4 cm. Esimese voldi kaugus hõlma servast 4,6-4,9 cm (voldi alumisest otsast) ja teise voldi kaugus esimesest 3-4,2 cm. Hõlma pikkus koos satsiga 27 cm (parem) ja ka 27 cm (vasak), kergelt kumera puguga.
Seljaosa	Seljaosa pikkus koos seesidega 44,4 cm; selja laius 39,8 cm. Selja peale on õmmeldud on kaks põhikangast kumerat detaili, teppimisõmblused on tehtud peenema niidiga ning imiteerivad õmblusmasina õmblust.
Vooder	Jämedakoeline linane kangas, vooder puudub seeside osas. Vooder õmmeldud käsitsi helepruuni jämeda niidiga, varrukasuu õmblusvarud ja allserva äär enne seese üleloomispistega ääristatud.

Joonis 16. *Puuvillane kampsun 1891.a. (ERM 2849 Mihkli)*

Joonis 17. *Kaelus*

Joonis 18. *Varrukas*

Joonis 19. *Seljaosa seesid*

Joonis 20. *Varruka voodri ühendamine*

Tabel 5. ERM A 306:7

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 306:7
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Noarootsi
Dateering	1854 originaali valmistamine; 1924 muuseumi kogumistegevus
Olemus	jakk/pintsak; kampsun
Originaal	originaal
Seisund	hea
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; lina; vask (haagid); plast (nööbid)
Mõõdud	laius: 28.5 cm (varruka maksimaalne); laius: 36.0 cm (selg); laius: 8.5 cm (varrukasuu); pikkus: 45.0 cm (üld); pikkus: 50.5 cm (varrukas)
Valmistaja/ Omanik	koguja: Schmiedehelm, Marta seosorganisatsioon: Eesti Muinasvara Päästetoimkond üleandja: Boberg, Leena
Legend	"Kampson olla õmmeldud "vana kombe järele". U 20 a tagasi veel tarvitatud." (eesti)
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 150 g/m2.
Muster	Punase-musta ruuduline. Mustrikord 2,8-2,8 cm.
Õmblemine	Õmblused tehtud käsitsi helepruuni niidiga. Sellel jakil on põhikangal külgedel küljeõmblused. Varruka küljeõmblus on kitsas, u. 5 mm, üleloomispistega kokku äärestatud.
Õmblusvarud	Jakk on voodriga puhtaks töödeldud, õv on näha varrukal kus voodrit ei ole. Varruka ühendus käeaugukaarega on u. 1 cm laiune õv, üleloomispistetega kokku ääristatud.
Trukid ja nööbid	Ees on 4 helepruuni niidiga lohakalt õmmeldud haaki. Kõige üleval kaelakaare juures üks nelja auguga valge nööp, oranži servaga. Õmmeldud risti helepruuni niidiga, läbimõõt 15 mm. Varrukasuus väikesed mustad puidust nööbid, mis näevad välja nagu tumedad puupärlid. Nööbi läbimõõt u 8 mm. Nööbi vasta on punasest peenikesest lõngast käsitsi punutud aas. Samasugusest lõngast on punutud aas ka jaki ülemise nööbi vastas.
Nöörkant	Õlaõmbluse, varruka ühendusõmbluse vahel käeaugukaarega, küljeõmbluste ja seljal olevate kumerate õmbluste vahel on kitsad põhikangast nöörkandid. Nöörvoldi laius u. 2 mm.
Õlaõmblus	Tahapoole viidud, parem 11,8, vasak 9,9 cm.
Varrukad	Varruka pealne osa on tihedalt volditud. Varrukas on sirge lõikega, ühes tükis. Varruka pikkus (koos mansetiga) vasak 51, parem 51,6 cm. Varrukasuus on mansett, mis on suletud kahe puunööbiga. Küljeõmbluses on lõhik, lõhiku pikkus 5,5 cm parem ja 4 vasak. Manseti laius 4,2-4,8 cm, pikkus 17,4 parem ja 17,8 vasak. Varruka laius sirgelt alla vasak 17,8 cm, parem 16,8 cm.
Krae	Puudub. Ümara kujuga kaelus. Kanditud 5 mm laiuse rullkandiga.

Allserv	Ühekordsest põhikangast 8-8,6 cm laiused seesid. Seeside alumine serv on kitsa kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 5-6 mm, seeside külgedel palistuse laius 4-5 mm. Seesid on ühest kohast ristipidi jätkatud. Seesid on volditud rühmiti, mõlemal küljel on kaks vastastikku olevat ja keskel kokku ulatuvat sügavat vastandvolti. Esihõlmal üks volt, selja keskjoonest kummaldi pool on kolm volti, kõik avanevad sissepoole, ulatuvad keskel kokku. Voltide sügavused u 6 cm. Seeside ja allserva ühendusõmblus on seespoolt volt, mille alla peitu jääb seesi ärakeeratud õmblusvaru. Voldi servas on kanga, seeside ja voodri õv-d käsitsi üleloomispistega kokku õmmeldud (õv-d pole sisse keeratud). Servast u 0,6 cm kaugusel on sinine eelpisterida, millega on vooder ja põhikangas kokku õmmeldud.
Esiosa	Mõlemal esihõlmal on allservas kaks sissevõtu volti (põhikangas on volditud koos voodriga). Voltide pikkused u 10-11 cm, esimese voldi kaugus hõlma servast 4,2 vasak ja 4,9 cm parem, voltide vahed 3 mm (vasak) ja 4,4 (parem) cm. Esihõlma pikkus (ilma seesideta) vasak 29,2 cm ja parem 30,7 cm. Kumera puguga. Esiosa laius allservas vasak 16 ja parem 16,7 cm.
Seljaosa	Laius kumerate õmbluse ristumisest käeaugukaarega 34,2 cm, laius allservas 1 cm, kogu selja laius 34,2 cm, seljaosa pikkus (ilma seesideta) 35,5 cm.
Vooder	Seljaosa ja hõlmad erinevast jämedamast robustsest linasest kangast. Seljaosa vooder paigutatud. Varrukad on ilma voodrita.

Joonis 21. Puuvillane kampsun 1854.a. (ERM A 306:7 Noarootsi)

Joonis 22. Kaelus

Joonis 23. *Kroogitud varrukas*

Joonis 24. *Varrukas voodri poolelt*

Joonis 25. *Jaki alumine osa eest*

Tabel 6. ERM A 509:2215

INVENTEERIMISE ANKEET

Info MuIS-st:	
Muuseum ja eseme nr	ERM A 509:2215
Nimetus	kampsun, naiste
Koht	Noarootsi
Dateering	1881 originaali valmistamine; 1924 muuseumi kogumistegevus
Olemus	jakk/pintsak; kampsun
Originaal	originaal
Seisund	hea
Tehnika	õmblemine
Materjal	puuvill; lina (vooder); metall (haagid); plast (nööbid)
Mõõdud	laius: 4.0 cm (varrukavärvel); laius: 25.0 cm (varruka maksimaalne); laius: 36.0 cm (selg); pikkus: 42.0 cm (üld); pikkus: 15.5 cm (varrukavärvel); pikkus: 57.0 cm (varrukas)
Valmistaja/ Omanik	Eesti Noarootsi; vald Noarootsi, küla Elbiku valmistaja: Boberg, Leena
Legend	"Jakk on seelikuga ühes tehtud. Jakil käis villane räät õlgadel pidude ajal. Käiseid ei pruugitud Rikholdis."
Mõõtmine ja vaatlemine:	
Kanga paksus	Umbes 120 g/m2. Õhem kangas.
Muster	Punase-musta ruuduline. Rapoor 2,6-2,6 cm.
Õmblemine	Õmblused tehtud käsitsi jämeda helesinise ja musta niidiga. Sellel jakil on põhikangal külgedel küljeõmblused.
Õmblusvarud	Õmblused tehtud käsitsi helepruuni niidiga. Sellel jakil on põhikangal külgedel küljeõmblused. Varruka küljeõmblus on kitsas, u. 5 mm, üleloomispistega kokku äärestatud.
Trukid ja nööbid	Viis suurt musta niidiga robustselt õmmeldud haak. Kõige üleval kaelakaare juures üks nelja auguga sissepressitud mustriga mustjaspuun nööp, õmmeldud risti helepruuni niidiga, läbimõõt 14 mm. Varrukasuus väikesed pruunid puidust nööbid mis näevad välja nagu puupärlid, õmmeldud risti pruuni niidiga, nööbi läbimõõt u 10 mm. Nööbi vastu on rohekast niidist käsitsi punutud aas.
Nöörvoldid	Õlaõmbluse, varruka ühendusõmbluse vahel käeaugukaarega, küljeõmbluste ja seljal olevate kumerate küljeõmbluste vahel on kitsad põhikangast nöörvoldid. Nöörvoldi laius u. 2 mm.
Õlaõmblus	Tahapoole viidud, parem 11,6, vasak 10,3 cm. Mõlema õla peal on üks põhikangast riba vahele õmmeldud (nöörvolt on tagumisel õmblusel). Riba laius 1-3 cm (kaelaava poole laienev).
Varrukad	Varruka pealmine osa on tihedalt volditud. Varrukas on sirge lõikega, ühes tükis. Varruka pikkus (koos mansetiga) vasak 57, parem 56,5 cm. Varrukasuus on mansett, mis on suletud kahe puunööbiga, küljeõmbluses on lõhik, Lõhiku pikkus 4 cm parem aja 2,4 vasak. Manseti laius 4-4,2 cm, pikkus 15,5 parem ja 16,3 vasak. Varruka laius sirgelt alla vasak 19 cm, parem 21 cm.
Krae	Puudub. Ümara kujuga kaelus. Kanditud 5 mm laiuse rullkandiga.

Allserv	Ühekordsest põhikangast 8,3-9 cm laiune sees. Seesi alumine serv on kitsa kahekordse palistuse võttega ära keeratud, palistuse laius 4-7 mm, seesi külgedel kooservad. Ees on kuuest kohast ristipidi jätkatud. Sees on volditud rühmiti, mõlemal küljel on kaks vastastikku olevat ja keskel kokku ulatuvat sügavat vastasvolti. Selja keskjoonest kummaldi pool on kolm volti, kõik avanevad sissepoole, keskmised ulatuvad kokku. Voltide sügavused kuni 5 cm. Seesi ja allserva ühendusõmblus on seespoolt volt, mille alla peitu jääb seesi ärakeeratud õmblusvaru. Voldi servas on kanga, seesi ja voodri õv-d käsitsi üleloomispistega kokku õmmeldud (õv-d pole sisse keeratud). Servast u 0,5-1 cm kaugusel on sinine eelpisterida, millega on vooder ja põhikangas kokku õmmeldud.
Esiosa	Mõlemal esihõlmal on allservas kaks sissevõtu volti (volditud on põhikangas koos voodriga). Voltide pikkused u 11 cm, esimese voldi kaugus hõlma servast 3,7 vasak ja 4,2 cm parem, voltide vahed 14 mm (vasak) ja 2,2 (parem) cm. Esihõlma pikkus (ilma seesita) vasak 22,7 cm ja parem 21,6 cm. Kumera puguga. Esiosa laius allservas vasak 15,6 ja parem 15,5 cm.
Seljaosa	Laius õmbluse ristumisest käeaugukaarega 33,2 cm, laius allservas 1 cm, kogu selja laius 39 seljaosa pikkus (ilma seesita) 33,8 cm.
Vooder	Jämedamast robustsest linasest kangast. Varrukad on ilma voodrita.

Joonis 26. Puuvillane kampsun 1881.a. (ERM A 509:2215 Noarootsi)

Joonis 27. Kaelus

Joonis 28. *Kroogitud varrukas*

Joonis 299. *Hõlmad*

Joonis 30. *Varrukas*

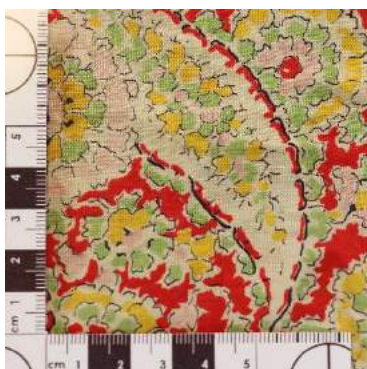
Lisa 10. Kangamustrid

Kangamustrite näidised on järjestatud värvitoonide järgi piirkondade kaupa. Kui on teada, on lisatud jaki valmistamise aasta (selle puudumisel kogumise aasta).

Kihnu

Khn. 1741, 2008.a.

Erakogu

Khn. 2716, 1960-70-ndad

Khn. 2719, ligikaudu 1945.a.

Khn. 2717

Khn. 380, umbes 1970.a.

Khn. 1345, 1980-ndad

Erakogu, 1945.a.

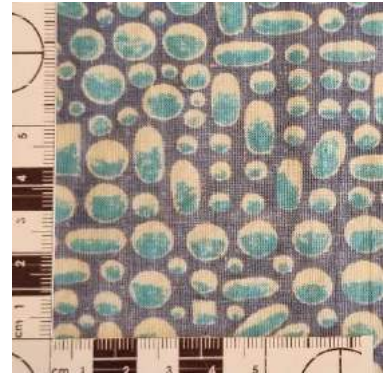
Khn. 1317, kogutud 2009.a.

ERM A 1024:10

Khn.2720, 1960-70-ndad

Khn. 2718, 1960-70-ndad

Khn. 352, ligikaudu 1960.a.

Erakogu, umbes 1970.a.

Erakogu, 1900-ndad

Vormsi

Erakogu, 1930-ndad

Tx 195

RrM 1253 E 304, 1910-1940

Erakogu

Erakogu, 1930-ndad

Erakogu, 1930-ndad

Erakogu, 1910-ndad

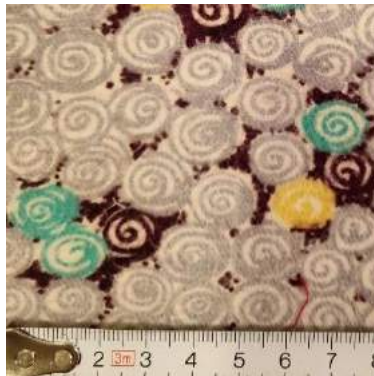
Erakogu, 1936.a.

Tx 153

ERM A 721:54,
pärast 1935.a.

VM E 210:5;
1900 – 1950.a.

Erakogu

Erakogu,
1930-ndad

RrM _ 1070:3 E 201,
1880 – 1950.a.

ERM A 563:1889,
kogutud 1958.a.

Tx 192, 1912.a.

Erakogu, 1936.a.

Tx 152

Muhu

JSM _ 529 E 642,
kogutud 1981.a.

JSM _ 718 E 1298,
tõenäoliselt 1910-ndad

erakogu

JSM _ 1037 E 2274,
arvatav aeg 1890 - 1910

SM_8139_7T233_1,
1906.a.

JSM _ 566 E 793,
kogutud 1984.a.

Saaremaa (Sõrve)

ERM A 490:158 Jämaja,
ligikaudu 1905.a.

ERM A 490:158 Jämaja,
ligikaudu 1905.a.

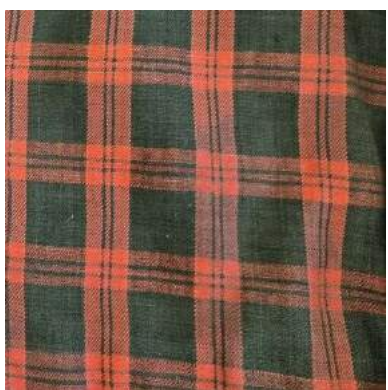
ERM A 490:159 Jämaja,
enne 1950.a.

Pakri

HMK_9458 AJ 3451, kogutud 2005.a.

Lääne-Eesti

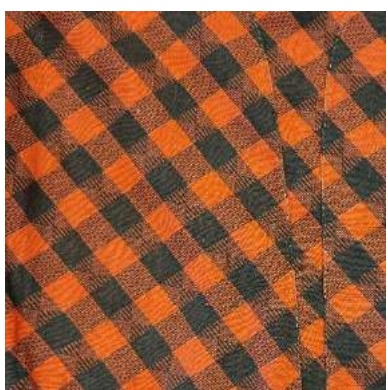
ERM 18332 Hanila,
enne 1914.a.

ERM 4302 Karuse,
ligikaudu 1862.a.

ERM A 509:2311 Lihula,
enne 1923.a.

ERM 2849 Mikhli,
1891.a.

ERM A 306:7 Noarootsi,
1854.a.

ERM A 509:2215 Noarootsi,
1881.a.

Lisa 11. Jakkide võrdlustabel

Tabelist on välja jäetud Hiiumaa, kust ei ole kogutud ühtegi jakki, ning Pakri ühe jakiga.

	Kihnu	Vormsi	Muhu	Saaremaa	Lääne-Eesti
Nimetus	<i>sitsijakk</i>	sitsjakk, "somarjack"	<i>ostetud vatt, sitsiluusa,</i>	<i>sitsjökk</i>	kampsun, <i>kampson,</i> <i>kampsul</i>
Kangas	õhuke sitskangas	õhuke puuvillane kangas	enamasti žakaar	puuvillane	veidi paksem puuvillane
Kangamuster	väikesed lilled	väikesed trükitud lilled ja roosinupud; vanematel naistel ka ruuduline	žakaarkangal sissekootud loodusmotiivid: linnud, lehed, õied jms; või trükitud lilleline	väikesemustriline, triibuline	ruuduline
Mustri värvid	valge, sinise ja roosa (uue ajal ka punane ja muud värvid) põhja peal teist värvi lilled (punase kõrdiga kindlasti mustri punast!)	valge (matustel helesinine) põhja peal eelistatavalt heleroosad või helesinised lilled	žakaarkangas sageli kirsipunane; kaunistused väga erksad: muhu roosa, oranž, valge	valge või valgel põhjal vähe mustriga; ka tumedapõhjaline kirju kangas	punane ja must
Lõige	lihtne, lai	alt laienev	koosneb siiludest, kehasse töödeldud, sissevõtuvoltidega	lühike jakk, eest ja tagant pikem	kehasse töödeldud, sissevõtuvoltidega
Õmblused	õmblusmasinaga, sageli robustselt õmmeldud	õmblusmasinaga, väga korrektselt	õmblusmasinaga, õmbluste kvaliteet hea	käsitsi, imiteerides masinõmblust, õmbluste kvaliteet hea	käsitsi, õmbluste kvaliteet hea
Õmblusvarud	äärestamata, kus võimalik jäetud servaks kooserv	reeglina voodriga puhtaks töödeldud	on nii äärestamata kui äärestatud (ühel jakil voodriga puhtaks töödeldud)	voodriga puhtaks töödeldud	enamasti voodriga puhtaks töödeldud
Niit	sõltumata jaki värvist enamasti must või valge, jämedam niit	valge niit	erinevat värvi õmblusniidid	valge niit	erinevat värvi jämedamad niidid

	Kihnu	Vormsi	Muhu	Saaremaa	Lääne-Eesti
Esikinnis	hõlmad on kanditud sirge liistuga	korrektno nõobiliist	kumera puguga	kumera puguga	ilma nõobiliistuta
Nööbid/haagid	pärilmutter nõöbid, kivinõöbid, luunõöbid; käsitsi robustselt tehtud nõöpaugud; tänapäeval plastmassnõöbid	klaasist või plastmassist; erksad ja kontrastsed nõöbid tiheda reana, korrektselt käsitsi tehtud nõöpaugud	kannaga plastmassnõöbid (bakeliit ehk rahvakeeles <i>kunstsarv</i>), käsitsi tehtud nõöpaugud	väikesed plastmassist või metallist; nõöbitavad nii vasakult kui ka paremalt; käsitsi tehtud nõöpaugud	haagid, mis sageli veidi robustselt ette õmmeldud
Külje- ja õlaõmblused	külje- ja õlaõmblused on viidud taha	külje- ja õlaõmblused on viidud taha	õlaõmblused on viidud taha; jakk koosneb mitmest siilust	külje- ja õlaõmblused on viidud taha	õlaõmblused on viidud taha, mõnel jakil külje peal õmblused puuduvad
Varrukad	kaheosaline varruka lõige, kumera kujuga, poolpikk varrukas	üheosaline varruka lõige, sirge varrukas, õlal patšokk, varrukas õla pealt kroogitud ja hoiab puhvis	kaheosaline varruka lõige, kumera kujuga, õla pealt volditud või kroogitud	kaheosaline, ülevalt on õla juurest laiad, volditud ja hoiavad puhvi, käise otsad seevastu suhteliselt kitsad ja lühikesed	laiad, üheosaline sirge lõige, pealmine osa volditud
Krae	püstkrae, lõigatud sirge liistuna	väike püstkrae, lõige otstest kumera kujuga	krae puudub, kaelus on kanditud laia kandiga	väike püstkrae, lõige otstest kumera kujuga	lamav krae või ilma kraeta
Allserv	seljaosas kumer <i>händ</i>	kaarja kujuga, keskelt tagant ja eest pikem kui külgedelt	seljaosas kolmnurkne <i>nipp</i>	alläär tugevalt kaarja kujuga, keskelt tagant ja eest vähemalt 10 cm pikem kui külgedelt	<i>seesid</i> ehk voltidesse seatud riba allääres
Kaunistused	krae küljes sats (<i>korrod</i>) või tipud (<i>tjõppo</i>), esihõlmal nõörvoldid	mõnel jakil krae servas väikesed krousitud kaared	tikandiga kaunistusribad hõlmadel, allääres ja <i>varrukavärgil</i> , poepits, siksak pael, dekoratiivsed masinõmblused	laiad puuvillasest riidest kandidid hõlmadel, allservas ja käiseotstes; siksakpael, pits, <i>jõngupael</i>	osade õmbluste vahel on kitsad põhikangast nõörkandid e. <i>tera</i>

	Kihnu	Vormsi	Muhu	Saaremaa	Lääne-Eesti
Vooder	puudub	õhuke valge puuvillane vooder	linane või puuvillane (ühel jakil vooder puudub)	üsna paks linane vooder, voodri ja pealiskanga vahel mõnikord veel kolmaski kangas	pihaosas jämedakoeline linane vooder, varrukatel ja seesidel puudub
Kandmise kombestik	lihtne tööjakk või kaunistustega ja pidulik; punase kördiga valge (või roosa, uuemal jala ka punase) põhja ja väikeste punaste lilledega; sinise kördiga tumeda põhjaga; nende vahepeal poolpunane jakk; pruudil laulatusel valgepõhjaline jakk	leeris ja pulmas üleni valge jakk; matustel helesinisene või väikeste trükitud lilledega ruudulisest kangast	kanti koos vanema, <i>punase siilikuga</i> (oranži seelikuga)	fotode põhjal kanti tumedakirjut sitsjakkii töö tegemisel	kandmise kombestiku kohta faktid puuduvad; kuna olid väljanägemiselt sarnased villastele kampsunitele, siis arvatavalt kanti sarnaselt viimastega
Kandmine tänapäeval	Kihnu naised kannavad igapäevaselt koos vastava kördiga	kantakse pidulikel puhkudel koos rahvariietega	on ömmeldud, kuid sitsjakkide õmblemine ja kandmine pole tänapäeval laiemalt levinud	Sõrve sääres on paar laulukoori teinud endale sitsjakid; originaali-läheduse saavutamine (ja taotlemine) jakkidel on erinev	puuvillaste kampsunite õmblemine ja kandmine pole tänapäeval laiemalt levinud
Villane jakk	<i>all jakk</i>	<i>ulljakk, "vinterjack"</i>	<i>nipiga vatt</i> (silmkoeline)	<i>pailadega jökk, kampsun</i>	<i>kampsun, kampson, kampsul, vamps, pelts jne</i>

Lisa 12. Fotod

Kihnu

Joonis 1. *Anna Leas ja tema tütar Lidia Palu u 1940.a. (erakogu)*

Joonis 2. *Naine käsikivi juures. Pildistas Krannhals, Harald 1930.a. (ERM Fk 735:5)*

Foto (joonis 1) on tehtud sõnnikuvedamise aegu. Naljatati: „hea, et hais pildi peale ei jää“.

Joonis 3. *Heinalised 1900-1920.a. (EFA.554.0.187253)*

Joonis 4. *Kihnu naine lapsega 1925.a. (EFA.554.0.187240)*

Joonis 5. Vanajuri Ann Kihnus 1933 a.
Foto: G. Ränk (ERM fotokogu)

Joonis 6. 6.aastane Elvi Oad rahvarõivais
1950.a. (ERM Fk 1168:18 Kihnu)

Joonis 7. Mallõ Ann ja Janka oma laste
Helju ja Heinoga. Foto tehtud 1945 a.
(erakogu Kihnu)

Joonis 8. Sarapuu pere 1920-ndail
(erakogu, Kihnu)

Vormsi

Joonis 9. Vormsi Rälby küla tüdrukud uuema aja rõivastes. 1932.a. (ERM Fk 641:14)

Joonis 10. Rahvariides Hullo küla neiu piima koorimas. 1925.a. (EFA.554.0.187268)

Joonis 11. Vormsilased rahvarõivais. Esireas noored tütarlapsed kes tervitasid peaministrit lilledega. 1939.a. (EAA.2111.1.13278.2 (AIS)) Peaminister Kaarel Eenpalu Vormsi saarel Läänemaa ringreisi käigus, vormsilased peaministrit vaatamas.

Joonis 12. Pastor Angelini pulm 1930-ndatel (SOV ID 366509)

Ka leeris käies olid noored tüdrukud kirikus valge “*somarjack*” valge (joonis 13). Matuste jaoks valmistati “*somarjack*” helesinisest või väikeste trükitud lilledega ruudulisest kangast. (Weesar, e-kiri 28.10.2020).

Joonis 13. *Leeriõnnistamine 1931.a. (SOV ID 0315120)*

SOV arhiivis on lisaks veel palju pilte pühapäevakoolidest (joonis 1), lapse ristimisest (joonis 15) ja koolilõpetamisest (joonis 16) ning ka perepilte (joonis 17), kus naised kannavad Vormsi sitsjakke. Suur osa pilte pärineb samast ajast, kust on kogutud ka enim esemelisi allikaid - 1930-ndatest aastatest.

Joonis 14. *Kärslätti pühapäevakool 1920.a. (SOV ID 0330519)*

Joonis 15. Agneta Fällmani ristimine 1914. aastal Fällarnas (SOV ID 0318965)

Joonis 16. Õppeaasta lõpp Hullo, Kärrslätti ja Norrby õpilastele 1938.a. (SOV ID 0785936)

Joonis 17. Perekond Friberg Larsa talus Norrbys 1930-ndatel. Kõik naised fotol kannavad sitsjakkki (SOV ID 366507)

Joonis 18. Vormsi saare Sviby küla kooliõpilased rootsi rahvuslikes riietes 1940.a. (EFA.327.0.37957a)

EFA.327.0.37957a

Joonis 19. *Rahvarõivais Vormsi neiud 1930.a. (EFA.554.0.183035)*

Joonis 20. *Lilla Rågö. Poars Lillbyn. 01. 04. 1931 (SOV ID 0398672)*

Muhu

Joonisel 21 on uhkem sitsjakk seljas pereemal, kes taga seisab. Ilmselt oli tegemist jõukama taluga, kuna ka poisil on seljas linnariietus.

Joonis 21. *Päelda külast (R. Saksakulmu fotokogu)*

Joonis 22. *Kirjanik Juhan Smuul vestlemas oma ema ja õe Lindaga 1958.a.*
(EFA.204.0.17681)

EFA.204.0.17681

Joonis 23. Põldema Külasema külas, Sulla talus, 1935-1940 (R. Saksakulmu fotokogu)

Joonis 24. Muhu naine lastega (R. Saksakulmu fotokogu)

Joonis 25. Raissa Naaber, u 1915.a. (R. Saksakulmu fotokogu)

Joonis 26. Nautse küla, Tiri talu, u. 1930.a. (R. Saksakulmu fotokogu)

Joonis 27. *Marie Soond (1883–1968)*
(*R. Saksakulmu fotokogu, Muhu*)

Joonis 28. *Perekond Lahke, Nuka talu, enne 1920.a. (R. Saksakulmu fotokogu, Muhu)*

Saaremaa

Joonis 29. *Talgud (ERM Fk 204:2 Jämaja)* Paremalt teine naine (rätikuga) heledas sitsijökis. Istujatest vasakult esimene samuti.

Joonis 30. *Jämaja naised. Pildistas Werncke, Theodor Julius 1901.a. (ERM Fk 447:69 Jämaja).* Paremalt esimesel naisel hele sitsijökk, millel tumedast riidest lai kant.

Joonis 31. Linalõugutamine Sõrves. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929), arvatav aeg 1910.a. (SM F 3761:2687 F Sõrve)

Joonis 32. Sõrve naised külvamas. Vasakpoolne muustrilise jökiga. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929), arvatav aeg 1910.a. (SM F 3761:2684 F Sõrve)

Joonis 33. Kaks rahvariides naist linu lõugutamas, Jämaja khk. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929)(ERM Fk 580:55). Vasakpoolsel naisel sitsijökk.

Pakri

Joonis 34. Elanikud rahvarõivastes enne 1940. aastat (HMK _F 7148 Väike-Pakri)

Joonis 35. Vöökuduja (Hjördis Dahl SLS Pakri).

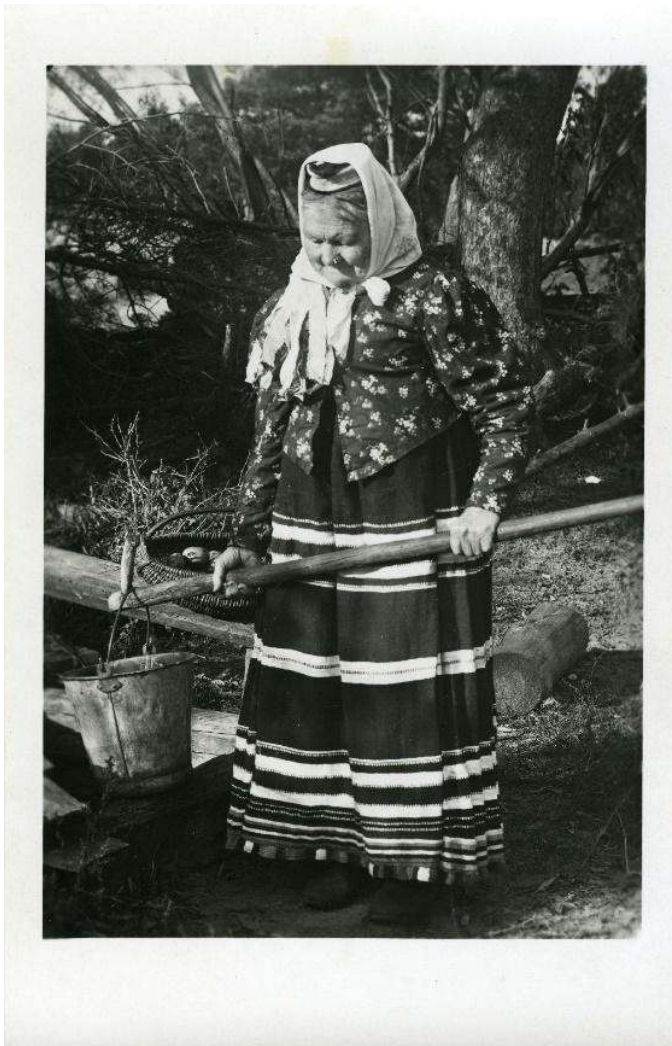
Joonis 36. *Tomas Österberg (1841-1923) oma õe ja tütrega 1911.a. (SOV ID 0410835)*

Joonis 37. *Naised ja lapsed puuriida ees 1920-1930. Foto kuulunud Pakri saartel elanud rannarootslastele. (HMK _F 7065 Pakri)*

Joonis 38. *Pildistas Königsfest, Nikolai (1872–1949). Dateering 1930–1939. (SM F 3761:2460 F Jämaja)*

Lääne-Eesti

Kuna Lääne-Eesti puuvillaseid kampsuneid pole võimalik fotodelt villastest eraldada, siis puuvillaste kampsunite kohta fotod puuduvad. Fotod on muustrilisest sitsist õmmeldud jakkidest ja pluusidest.

Joonis 40. *Tekimeister Ploomi Liisu, Poanse küla, Karuse khk (ERM Fk 2909:47)*

Joonis 41. *Karuse inimesed 1920. aastatel. Naine kannab sitspluusi, mis on seeliku sees, mitte peal. Foto Karl Täht. (HanM F6: 629 Karuse)*

Joonis 42. *Mari Piip (sünd. 1861. a)
abikaasaga (sünd. 1861. a) 1938. aastal
(erakogu, Võntküla – Lääne-Nigula khk)*

Martna

Joonis 43. *Leenu Nebukat 1930.a.(erakogu)*

Joonis 44. *"Kõige viimase aja rahvariie". Mari Jürgens (83-ne) 1913.a. (ERM EJ 47:56/a Martna)*

Vändra

Joonis 45. *Aledi talu perekond, Selle v 1913.a. (ERM Fk 244:6 Vändra)*

Lisa 13. Sitskangas kui moekaup

Joonis 1. Kirevamustriline sits - moodsaim riidesort (Nool (Tallinn), nr. 16, 3 juuni 1933, lk 6)

6

N O O L

NR. 16

MOOD

Uudiseid moeilmast.

Daamide rõivastusesemeid.

*Kirevamustriline sits — moodsaim riidesort.
Rannaülikonnad ja supelmantlid.*

Kas hele või tume bluus?

Sitsi võidukäik.

Sitsi ei tarvitata eeloleval hooajal üksi lihtseiks koduseiks kleitideks, vaid temast toodetakse igasuguseid riietusesemeid. Põhjuse selleks annab päämiselt ta mustrite sarnasus hooaja moodsimate kangastega. Ornamentlised, õiekestega ülekülvatud kangad ei jää kuidagi maha oma kauniduselt kallimaist riidesortidest. Moodne naine on pannud tähele, et toa kaunidust tõstavad suuresti kirjud sitseesriided, tooli- ja diivanikatted. Temaigi riietub nendesse punase-kollase-sinise-rohelise-kirjude seas sidsesse. Kuid mitte ainult hommikujakke, laiade käistega, soojalt vateeritud hommikukuubi kontrastseis värvides voodri ja revääridega, „elegantseid“ kaelani kinninõõbitavaid koduveste ja kleite ei toodeta sidsist, vaid isegi õhtukleite.

Neid valmistatakse kirevamustrilist sidsist, pikkade voldirikaste ja kellukesekujuliste kuubedega, rististatud või drapeeritud seljades, mille sügavus kaotab igasuguse kahtluse kleidi „seltskondlikkusest“. Jakk-kleidi lahutamatuks osaks on saanud sidsist bluu-sike, täpiline, ruudulise või tillukeste lilledega mustritega, puhvkäis-tega ja säravate pärlmutternõõpidega. Ka mereranda kaunistavad samadesse kirjude kangastesse riietatud kujud. Rannaülikonnad ja -kleidid, õhupõllekesed, isegi supelmantlid on sidsist. Eriti hästi mõjuvad sääraseid supelmantlid. Nad omavad froteevoodri. Neil on teinegi paremus — nad on hinnalt kättesaadavamad. Kuigi säärase mantiite valmistamiseks tarvitatakse kaht materjaali, tulevad nad odavamad kui musterdatud fro-

teest mantlid, sest teatavasti on ju üheväriline harilik frotee mitu korda odavam musterdatust.

Kas hele või tume bluus?

Alul, kui loodi tume bluus hele-da kostüümi juure, ei suutnud me kuidagi harjuda selle uue kombinatsiooniga. Nüüd on sellega juba sedavõrd harjutud, et ei nähta midagi imelikku ja võõrastama panevat, kui valge linase kostüümi juure kantakse sügavpunaseid, roheli-si või isegi musti bluu-se. Vastupidi, on jõutud äratundmisele, et valge riietus omandab just nende tumedate bluuside läbi omapärase pikantse ilme.

Loomulikult see revolutsionäärne moe-uudis ei ole suutnud suruda täiesti tahaplaanile valget bluu-si ja vesti, ilma milleta varemalt jakk-kleit polnud üldse mõeldav.

Mõlemad, nii tumedad kui ka heledad bluu-sid, omavad üheväärse

koha moeilmast, sest ka sää-l on kompromissid lubatavad. Ja nii võib ka nüüd ühe ja sama jakk-kleidiga kanda nii heledat kui ka tumedat bluu-si, muutes nii teda mitmekesisemaks.

Nii näiteks kaunistab hevitavalõikelist halli komplekti, mille kuub omab küljele õmmeldud tasku, oranž-värviline crêpe-marocain-bluss. Õlgadelt algav nõõrvoltidega kaunistatud kolmnurk, mille ots ulatub vööni, kaunistab bluu-si. Ta omab väikese allakeeratud krae ja sulgub eest nõõrvoltidega kaunistatud lehviga.

Uudiseid moeilmast. Daamide rõivastusesemeid. Kirevamustriline sits - moodsaim riidesort. Rannaülikonnad ja supelmantlid.

Kas hele või tume bluus?

Sitsi võidukäik. Sitsi ei tarvitata eeloleval hooajal üksi lihtseiks koduseiks kleitideks, vaid temast toodetakse igasuguseid riietusesemeid. Põhjuse selleks annab päämiselt ta mustrite sarnasus hooaja moodsimate kangastega. Ornamentlised, õiekestega ülekülvatud kangad

ei jää kuidagi maha oma kauniduselt kallimaist riidesortidest. Moodne naine on pannud tähele, et toa kaunidust tõstavad suuresti kirjud sitseesriided, tooli- ja diivanikatted. Temagi riietub nendesse punase-kollase-sinise-rohelise-kirjudesse sitsidesse Kuid mitte ainult hommikujakke' laiade käistega, soojalt vateeritud' hommikukuubi kontrastseis värvides voodri ja revääridega» ..elegantseid" kaelani kinninööbitavaid koduveste ja kleite ei toodeta sitsist, vaid isegi õhtukleite-*

Neid valmistatakse kirevamuustrilisest sitsist, pikkade voldirikaste ja kellukesekujuliste kuubedega, rististatud või drapeeritud seljadelkoletega, mille sügavus kaotab igasuguse kahtluse kleidi „seltskondlikkusest". Jakk-kleidi lahutamatuks osaks on saanud sitsist bluusike, täpilise, ruudulise või tillukeste lilledega muustritega, puhvkäistega ja säravate pärlmutternööpidega. Ka mereranda kaunistavad samadesse kirjudesse kangastesse riietatud kujud. Rannaülikonnad ja -kleidid, õhupõllekesed, isegi supelmantlid on sitsist. Eriti hästi mõjuvad sääraseid supelmantlid. Nad omavad froteevoodri. Neil on teinegi paremus nad on hinnalt kättesaadavamad. Kuigi säärase mantlite valmistamiseks tarvitatakse kaht materjaali, tulevad nad odavamad kui musterdatud froteest mantlid, sest teatavasti on ju ühevärviline harilik frotee mitu korda odavam musterdatust.

Kas hele või tume bluus? Alul, kui loodi tume bluus heleda kostüümi juure, ei suutnud me kuidagi harjuda selle uue kombinatsiooniga. Nüüd on sellega juba sedavõrd harjutud, et ei nähta midagi imelikku ja võõrastama panevat, kui valge linase kostüümi juure kantakse sügavpunaseid, rohelisi või isegi musti bluuse. Vastupidi, on jõutud äratundmisele, et valge riietus omandab just nende tumedate bluuside läbi omapärase pikantse ilme.

Loomulikult see revolutsionäärile moeuudis ei ole suutnud suruda täiesti tahaplaanile valget bluusi ja vesti, ilma milleta varemalt jakkkleit polnud üldse mõeldav.

Mõlemad, nii tumedad kui ka heledad bluusid, omavad üheväärse koha moeilmas, sest ka sääl on kompromissid lubatavad. Ja nii võib ka nüüd ühe ja sama jakk-kleidiga kanda nii heledat kui ka tumedat bluusi, muutes nii teda mitmekesisemaks. Nii näiteks kaunistab huvitava lõikelist halli komplekti, mille kuub omab küljele õmmeldud tasku, oranž-värviline crèpe-marocain-bluus. Õlgadelt algav nöörioltidega kaunistatud kolmnurk, mille ots ulatub vööni, kaunistab bluusi. Ta omab väikese allakeeratud krae ja sulgub eest nöörioltidega kaunistatud lehviga.

Kirju sitskleit – suvituse pra

Suvitamisriietuses on tänavu tähtsa koha pärinud — kirju sits- resp. kretongkleit. Ja seda mitte üksi sõjast puudutatud maades, vaid isegi nii kaugel sõjamõllust selsja nagu Ameerika on asetanud kirju kretongi tänavu suvitamisriietuses esikohale. Ja kui Euroopa on sitsi juure jäänud vaid päevases riietuses, on Ameerika ta aga sisse viinud isegi õhtupilti. Kirevad hispaaniaalike, peruulike j.t. eksootiliste kirjadega kaetud maaniplikad sitsõhtukleidid, alpalistused sageli täis volangidekuhilaid, pole seal juba mõnd aega enam mingiks harulduseks.

Meid muidugi huvitab esijoones sitskleit päevaks. Eriti see, mida ühevõrra saaksime kanda kõikjal — niihästi tänaval, rannas, rohelises kui ka kodus. Ja teises järjekorras ehk see, mis laseb endas ringi liikuda ka suveõhtusil koosviibimisel, ilma et ta sel juhul tarvitseks saada eksootilisi värve ning mustreid või olla maaniplik. Oma veidi rietuslikumal kujul (vt. joonised alamal) täldavad need päevakleidid väga hästi ka „seltskondlikke“ ülesandeid hilisemal tundidel — eriti maa- resp. suvitusemiljões. (Päeval kandmisel saadab neid sageli samast riidest päevavari.) Neile seltsib veel rida dirndl-tegumoodi helveetsia resp. tirooli eeskujudel.

Suure menu osaliseks on tänavu saanud just suvekleidid, nagu neid näeme ülemlisel joonisel. Mitte ainult selle pärast, et nende materjaliks on kehvagi rahakotile kättesaadavam sits, vaid et nende tegumood on praktilised ja mugavad. Ja et nad sobivad ühevõrra noorele kui vanale. Õigupoolest koosnevad need „kleidid“ lühikesest püks-

ülikonnast (nahoidjast lastest) — nag kantavaid e mentaalselt võimeliseks“

Muidugi jaliks alati need teha k sest (pikeest

Kirju sitskleit - suvituse praktilisim kleit

Suvitamisriietuses on tänavu tähtsa koha pärinud kirju sits- resp. kretongleit. Ja seda mitte ükski sõjast puudutatud maades, vaid isegi nii kaugel sõjamõllust seisja nagu Ameerika on asetanud kirju kretongi tänavu suvitamisriietuses esikohale. Ja kui Euroopa on sitsi juure jäänud vaid päevases riietuses, on Ameerika ta aga sisse viinud isegi õhtupilti. Kirevad hispaanialike, peruulike j.t. eksootiliste kirjadega kaetud maanipikad sitsõhtukleidid, allpalistused sageli täis volangidekuhilaid, pole seal juba mõnd aega enam mingiks harulduseks.

Meid muidugi huvitab esijoones sitskleit päevaks. Eriti see, mida ühevõrra saaksime kanda kõikjal niihästi tänaval, rannas, rohelises kui ka kodus. Ja teises järjekorras ehk see, mis laseb endas ringi liikuda ka suveõhtusil koosviibimisel, ilma et ta sel juhul tarvitseks saada eksootilisi värve ning mustreid või olla maanipikk. Oma veidi riietuslikumal kujul (vt. joonised alamal) täidavad need päevakleidid väga hästi ka «seltskondlikke» ülesandeid hilisemal tundidel eriti maa- resp. suvitusemiljööös. (Päeval kandmisel saadab neid sageli samast riidest päevavari.) Neile seltsib veel rida dirndl-tegumoodi helveetsia resp. tirooli eeskujudel.

Suure menu osaliseks on tänavu saanud just suvekleidid, nagu neid näeme ülemisel joonisel. Mitte ainult selle pärast, et nende materjaliks on kehvagi rahakotile kättesaadavam sits, vaid et nende tegumood on praktilised ja mugavad. Ja et nad sobivad ühevõrra noorele kui vanale, õigupoolest koosnevad need «kleidid» lühikesest püks-ülikonnast (kas shortsidest ja pluusist resp. rinnahoidjast lahus või koos) ja samast riidest „mantlist” nagu veel kutsutakse neil püksülikonnal kantavaid eest läbini nõõbitavaid kleite, mis momentaalselt muudavad rannaülikonna „liikumisvõimeliseks” tänavalgi.

Muidugi ei tarvitse ülaltoodud kleitide materjaliks alati olla kirju sits, vaid sama hästi võib need teha ka igasugusest ühevärvilisest puuvillasest (pikeest, froteest) või linasest.

Lisas 13 kasutatud allikad:

Nool (Tallinn), nr 16, 3. juuni 1933.

Päewaleht, nr 167, 25. juuni 1940.

Lisa 14. Sitsi hind

Ajalehes ilmunud kuulutustest lähtub, et 1913.a. võis künna sitsi saada 7 kopika eest I sort ja 6 kopika eest II sort (joonis 1). 1 künar = 53,8 cm (EE, 2006), ehk siis meeter sitsi maksis 3,8 senti I ja 3,2 senti II sort.

Joonis 1. Kaupmees Wassili Pisarew kuulutab oma soodsaid kangahindu (*Postimees* (1886-1944), nr. 44, 21 aprill 1890, lk 4)

Kuulutus.
Sellega teatan, et 10. aprillist
saadik kõikide kaupade hinnad minu
kaupluses alandatud on, nagu
näituseks:
Sits I. selts 7 kop. künar,
sits II. selts 6 kop.
Kretong 8 kop. künar ja kallim,
kallim 6 kop. " " "
poollõuend 9 kp. " " "
purpur (tekkide jaoks) I. selts 10 kp. künar.
Auupakkikult
Wassili Pisarew,
Baltiskis
endises Wassili Ristini majas nr. 75.

Kuulutus.

Sellega teatan, et 10. aprillist saadik
kõikide kaupade hinnad minu kaupluses
alandatud on, nagu näituseks:

Sits I. selts 7 kop. künar,
sits II. selts 6 kop. künar
kretoug 8 kop. künar ja kallim,
kallingor 6 kop. künar ja kallim,
poollõuend 9 kp. künar ja kallim,
purpur (tekkide jaoks) I. selts 10 kp.
künar.

Auupakkikult Wassili Pisarew, Baltiskis
endises Wassili Ristini majas nr. 75.

1917.a. kurtis *Postimees*, et sits on kalliks läinud: Riide eest, mis aasta nelja eest 10 kuni 12 kop. arssin maksis, nõutakse nüüd 1 rubla 50 kop. kuni 2 rubla arssin. Hinnatõusu põhjuseks tuuakse, et puuvilla vedu Musta mere ja Läänemere kaudu on sõja ajal vähenenud. Ka on tõusnud vabrikutöötajate palgad ning vabriku küttekulu (joonis 2). Tsaariaegne pikkusmõõt arssin võrdub 71,1 cm (EMS). Seega sitskanga meeter maksis 1913.a. 8,5 kopikat ja 1917.a. juba 1 rubla 7 kopikat kuni 1 rubla 42 kopikat.

Mispärast sits kalliks on läinud.

Sits on nüüd 10 kuni 20 korda nii kallis, kui ta enne sõda oli. Riide eest, mis aasta uelja eest 10 kuni 12 kop. aršfin maksis, nõutakse nüüd 1 rubla 50 kop. kuni 2 rubla aršfin.

Mitu põhjust on, mis ta hinda juurel viisil on tõstnud. Sitsi valmistatakse puuvillast, puuvill kasvab aga soojadel maadel, nagu Ameerikas, Egiptuses, Indias ja Turkestanis.

Meieabrikud on siiski kõige rohkem Ameerika ja Egiptuse puuvillast teinud, sest Turkestaniist oleme meie teda liig vähe saanud. Toodud on puuvill meie Musta ning Vääne mere kaudu, aga sõja ajal on vedu säält kaudu seismas olnud.

Mida vähem puuvilla, seda vähem võidakse siiski valmistada, ja et teda turule saata ainult vähe on võidud, on ta hind kiiresti tõusnud.

Pääle selle on hinda veel see tõsta aidanud, etabrikutööliste tööpalgad nüüd mitu korda kõrgemad on kui enne sõda. Mõnesabrikus on nad käesoleva aasta märtsikuust saadik kolme- ja neljakordseks läinud, ja seda peab kõik kaubaostja tasuma.

Edasi on nüüd küttematerjalabrikutes palju kallim kui enne, mis jällegi kaubahinda kõrgendab. Inglise süsa ei ole nüüd Benemaal enam saada, meieabrikud tarvitavad ainult veel Donetsi süsa, mis töölisel, nagu ajalehed sagedasti teatanud, ainult kõige kõrgema tasu eest koguvad. Ka süte vedu on nüüd palju kallim, kui ta enne sõda oli.

Mis tuleb teha, et kaubahinnad jälle langema hakkaksid? Seda on kõige päält tarvis kaupsid suuremal viisil valmistama hakata. Teiste sõnadega, tarvis on laistlemist jätta ja suure hoolega tööle hakata.

Sõda on elu raskeks teinud, ja kergendada võidakse teda ainult, kui rohkem kaupsid hakatakse valmistama.

Mispärast sits kalliks on läinud.

Sits on nüüd 10 kuni 20 korda nii kallis, kui ta enne sõda oli. Riide eest, mis aasta nelja eest 10 kuni 12 kop. arssin maksis, nõutakse nüüd 1 rubla 50 kop. kuni 2 rubla arssin.

Mitu põhjust on, mis ta hinda suurel viisil on tõstnud. Sitsi walmistatakse puuwillast, puuwill kaswab aga soojadel maadel, nagu Amerikas, Egiptuses, Indias ja Turkestanis.

Meie wabrikud on sitsi kõige rohkem Amerika ja Egiptuse puuwillast teinud, sest Turkestanist oleme meie teda liig vähe saanud. Toodud on puuwill meile Musta ning Lääne mere kaudu, aga sõja ajal on wedu säält kaudu seismas olnud.

Mida vähem puuwilla, seda vähem võidakse sitsi walmistada, ja et teda turule saata ainult vähe on võidud, on ta hind kiiresti tõusnud.

Pääle selle on hinda weel see tõsta aidanud, et tööpalgad nüüd mitu korda kõrgemad on kui, enne sõda. Mõnes wabrikus on nad käesolewa aasta märtsi-kuust saadik kolme- ja neljakordseks läinud, ja seda peab kõik kauba-ostja tasuma.

Edasi on nüüd küttematerjal wabrikutes palju kallim kui enne, mis jällegi kaubahinda kõrgendab. Inglise süsa ei ole nüüd Wenemaal enam saada, meie wabrikud tarwitawad ainult weel Donetsi süsa, mis töölised, nagu ajalehed sagedasti teatanud, ainult kõige kõrgema tasu eest koguwad. Ka süte wedu on nüüd palju kallim, kui ta enne sõda oli.

Mis tuleb teha, et kaubahinnad jälle langema hakkaksid? Seks on kõige päält tarwis kaupsid suuremal viisil walmistama hakata. Teiste sõnadega, tarwis on laisklemist jätta ja suure hoolega tööle hakata.

Sõda on elu raskeks teinud, ja kergendada võidakse teda ainult, kui rohkem kaupsid hakatakse walmistama.

Kas sits või siid?

„Koidu“ naisfoori tegelaste ja lauljate wahelisel koosolekul arutati r iwastek isimust eelseiswaks 27. mail peetawaks „Koidu“ 63. a. juubelikontserdiks. Koosolekul tekkis selle k isimuse otsustamisel lahkarwamisi.  hed soowisid siidikleiti, teised kokkuhoidlikumad polnud sellega aga n us ja soowisid ainult lihtsamaid r iwaid. Asi  hwardas kujuneda skandaalseks. Osa lauljaid  hwardas siidikleidi wastuw tmise otsuse korral lahkuda. Neid rahustas koori eestseisus ja l puks  nnestus luua kompromiss: Otsustati kleidid walmistada  he l ike j rele, kusjuures riide w ib walida igak is — olgu see siis siid w i sits.

Kas sits v i siid?

„Koidu“ naiskoori tegelaste ja lauljate wahelisel koosolekul arutati r iwastek isimust eelseisivaks 27. mail peetawaks „Koidu“ 63. a. juubelikontserdiks. Koosolekul tekkis selle k isimuse otsustamisel lahkarwamisi.  hed soowisid siidikleiti, teised kokkuhoidlikumad polnud sellega aga n us ja soowisid ainult lihtsamaid r iwaid. Asi  hwardas kujuneda skandaalseks. Osa lauljaid  hwardas siidikleidi wastuw tmise otsuse korral lahkuda. Neid rahustas koori eestseisus ja l puks  nnestus luua kompromiss: Otsustati kleidid walmistada  he l ike j rele, kusjuures riide w ib walida igak is olgu see siis siid w i sits.

Lisas 14 kasutatud allikad:

Postimees (1886–1944), nr 44, 21. aprill 1890.

Postimees (1886–1944), nr 226, 4. oktoober 1917.

Sakala (1878–1940), nr 53, 10. mai 1934.

Lisa 15. Lāti sitsjakid

Sarnaselt Kihnuga on Lātis Kuramaa läänerannikul elavatel suididel rahvarõivaste kandmise ja valmistamise traditsioon tänapäevani hästi säilinud ja au sees (Igal rahval oma rõivas 2019, lk 4–5). Suidi (suidide asuala keskus on Alsunga) ja Kihnu rahvariiete ühine tunnus on erinevad jakid, kaasa arvatud heledakirjud suvised sitsjakid. Suidi jakkidel on kasutatud ka Kihnu tippudega sarnast kaunistusvõtet. Samas, suidi jakkide kaunistuspaelte paigutus sarnaneb Muhu jakkide kaunistusribadele.

Lipsnis, Martinova ja Rozentāle kirjutavad, et suidi rahva ajaloo alguseks loetakse aastat 1623, mil rahvas misjonitöö tagajärjel katoliku usku pöörduti. Osaliselt ongi suidid usulise erinevuse tõttu elanud luterlastest naabritest teatud mottes isolatsioonis, säilitades oma identiteedi. Põlvkondi püsinud katoliiklik konservatiivsus on aidanud neil säilitada rahvarõivaste omapära kuni 20. sajandi alguseni. (*ibid.*, 2019, lk 83–84)

Joonis 1. Suidi punane jakk (vasakul) ja sitsjakk (paremal) (Vasiļevska, M. 2017, lk 34)

Jakk on suidi naise nii igapäevane kui ka pidulik rõivaese. Suidi naise rõivakapis on kolm jakki: must jakk ehk vammus, punane jakk ja suvejakk. Jakid on lühikesed ja ulatuvad vaid seeliku pihikuosani. Piduliku rõivastuse hulka kuulub must kalevist jakk ehk vammus (*vamzis*), mis on kaunistatud värvilise niit- või pärltikandiga. Peenest punasest villasest

lõngast kootud punast jakki kantakse nii pühade ajal kui ka argipäeval. Punast jakki kaunistab ilutikand ning värvilised ja sametpaelad kinnisel, alaserval ja varrukaäärtel. Suvejakke kasutati tööriivana, kuid sellest hoolimata on needki kaunistatud. Suvejakid õmmeldi jakilõike järgi õhukesest ühevärvilisest või lillelisest puuvillasest riidest. Kinnise- ja aläärt ning varrukaservi kaunistati värviliste paelte ja tikandiga. Et jakk paistaks uhkem, kaunistati jakkide servi ka värviliste kolmnurkselt kokku volditud kangaribadega. Suvejakil oli linane või puuvillane vooder ning selle all kanti pikkade varrukatega särki. (Vasiļevska, Martinova 2017, lk 34–39)

Joonis 2. *Suidi sitsjakk 20. sajandist. Erakogu (Vasiļevska, M. 2017, lk 38)*

Joonis 3. *Suidi sitsjakk 20. sajandist. Alsunga Muuseum (Vasiļevska, M. 2017, lk 38)*

Lisa 16. Kärkla vabriku kogukonna kohtu protokoll

Kärkla vabriku kogukonna kohtu protokoll Kreet Muru vara müügi kohta oksjonil 1888.a.

HKM _ 6106:1 A 5394. Allikas: <https://www.muis.ee/museaalview/1855672>

148

Kogukonna
Kärkla vabriku
vara müügi
23-jaanuar
1888.

N: 51.

Kogukonna Kärkla vabriku
kohtu otsuse kohaselt
N: 1 ja 2 all, 23 jaanuaril 1888.

Kärkla vabriku kohtu otsuse järgi
Kogukonna Kärkla vabriku
vara müügi kohta oksjonil 1888.a.
23-jaanuaril, 1888. a. otsustati järgi:

Vara nimetus	Ant. Hg.
3 jändi	- 60
3 paarja piirist	- 20
3 muna kühk	- 20
3 jändi kühk	- 20
3 kühk (kühk)	- 10
2 villast kühk	- 40
2 jändi	- 10
1 villast kühk	1 56
1 kühk	1 73
1 kühk (vana)	- 26
4 paarja villast jändi	- 42
3 kühk	- 28
2 jändi	- 15
3 kühk jändi	- 18
1 paarja kühk	- 21
3 kühk (villast)	- 87
2 kühk	- 10
1 kühk kühk	- 83
2 jändi	1 13
1 kühk kühk	1 32
1 villast kühk	- 78
1 kühk	36
Kogukonna	10 11

<u>Seurapöytä</u>	<u>18</u>	<u>11</u>
1 pöytä kummit ja joutat	-	30
1 vanh. kott. kummit ja joutat	-	11
1 vanh. vakkorannin pöytä	-	45
3 saarnat	-	88
2 alustusta	-	36
1 joko	-	16
1 kott.	1	20
2 kott.	-	10
1 kott.	-	32
1 vanh. vakkor	-	83
1 pöytä kummit	-	37
1 kott.	-	18
1 kott.	-	35
2 kott.	-	14
1 pöytä kummit	-	13
1 kott.	-	18
1 kott. pöytä	-	16
1 kott. pöytä 18 kott.	-	16
1 kott. pöytä pöytä pöytä	-	85
1 kott.	-	22
1 kott. ja 1 kott. kott.	-	18
1 kott.	-	24
1 kott. vakkor	-	10
1 kott. kott. kott. kott.	-	16
1 kott.	-	30
<u>Seurapöytä</u>	<u>16</u>	<u>18</u>

Kuivakotul Kuivakotul, sikas kottaja, -
kummit kottaja kott. kott. kott. kott.
kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.
kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.

Kuivakotul kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.
kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.
kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.
kott. kott. kott. kott. kott. kott. kott.

Museaal nr A 5394 (HKM 5106:1 A 5394)

<https://www.muis.ee/museaalview/1855672>

Hiiumaa murdest aidanud tõlkida Helgi Põllo

Hiiumaa (*Hiiomaa*) Kärkla vabriku kogukonna kohtu protokoll Kreet Muru vara müügi kohta oksjonil 1888.a.

Dokument

Hiiomaa

Kärkla vabriku

valla valitsus

29.jaanuar 1888

Nr 31.

Hiiumaa Kärkla vabriku kogukonna kohtu protokoll
nr I ja 1 all, 23.jaanuaril 1888

Nimetatud päeval sai siin Kärkla vabriku kogukonna kohtu poolest ärasurnud Kreet Muru järelejäanud kraam oksioni viisil äramüüdud nii kui selle poolest ülevaataja kohtu poolt kirjaga Nr 296 all 10.decembril 1887.a. käsk sai antud

Asja nimi	Hind	
	rubla	kopikat
4 särki	-	60
5 padjapüüri	-	20
6 ninarätikut	-	20
3 sitsi pearätikut	-	20
4 sitsi pearätikut (kolmenurka)		10
2 villast pearätikut	-	49
2 sitsi põlle	-	10
1 villane suurrätik	1	86
1 sama	1	43
1 sama (vana)	-	26
4 paari villased sukkad	-	42
3 kätte rätikut	-	28
2 pihta	-	03
3 vana sitsijakki	-	18
1 paar kindaid	-	01
3 lõngakera (veiksed)	-	07
2 niidirulli	-	10
1 veike kott lappidega-		03
2 sitsikleiti	1	09
1 kodu kojutud kleit	1	32
1 villane aluskuub	-	78
1 vana, sama	-	36

siin mõeldud ilmselt pihikut või vesti

kodus kootud kleit

	rubla 10	kopikat 11
1 sitsikuub ja jakk	-	20
1 vana hall kuub ja jakk	-	11
1 vana vatmanni palitu	-	45
3 raamatut	-	57
2 aluskotti	-	36
1 sõba	-	16
1 tekk	1	50
2 lina	-	10
1 kast	-	32
1 vana voodi	-	03
1 sööma laud	-	37
2 kausi	-	12
1 teekann	-	25
2 kruuki	-	10
1 piimaplek	-	13
1 sama	-	18
1 kohviplek	-	15
1 võipütt 2 untsi võiga	-	16
1 kalapütt pisses silkudega	-	05
1 kattel	-	22
1 jahu ja kartulikott	-	04
1 pink	-	04
1 veike vann	-	10
1 väike korv tühja(?)	-	16
1 veeämber	-	20
summa	16	18

Nimetatud protokoll, ühes rahaga, - kuusteistkümmend rubla kaheksateistkümmend kopikat saab kõrgest auustatud Hiiomaa kihikonna kohtuherrale ette pandud.

Kärdla vabriku valla Talitaja: H. Pisa
 Abimees: W. Mölder
 “: W. Poola
 Kirjutaja: G. Bransfeld

Lisa 17. Fotoallikad arhiivides

FOTIS

EAA.2111.1.13278.2 (AIS). Vormsilased rahvarõivais. 1939. a.

EFA.204.0.17681. Kirjanik Juhan Smuul vestlemas oma ema ja õe Lindaga 1958. a.

EFA.327.0.37957a. Vormsi saare Sviby küla kooliõpilased rootsi rahvuslikes riietes 1940. a.

EFA.554.0.183035. Rahvarõivais Vormsi neiud. 1930. a.

EFA.554.0.183325. Karuse khk, Läänemaa. 1925. a.

EFA.554.0.187240. Kihnu naine lapsega. 1925. a.

EFA.554.0.187253. Heinalised. 1900-1920. a.

EFA.554.0.187268. Rahvariides Hullo küla neiu piima koorimas. 1925. a.

EFA.554.0.18728.1. Norrby küla lapsed. 1924. a.

MuIS

EA 81:153. Martna.

ERM EJ 47:56/a Martna. "Kõige viimase aja rahvariie". Mari Jürgens (83-ne) 1913. a.

ERM Fk 172:16 Emmaste. Pulmalised. Foto: O. Kallas. 1894. a.

ERM Fk 204:2. Jämaja. Talgud.

ERM Fk 244:6. Vändra Aledi talu perekond, Selle v 1913. a.

ERM Fk 447:69. Jämaja naised. Pildistas Werncke, Theodor Julius 1901. a.

ERM Fk 580:13. Käsitöötajad naised Jämaja rahvariides. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929).

ERM Fk 580:55 Kaks rahvariides naist linu lõugutamas, Jämaja. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929).

ERM Fk 641:14. Vormsi Rälby küla tüdrukud uuema aja rõivastes. 1932. a.

ERM Fk 735:5. Naine käsikivi juures. Pildistas Krannhals, Harald. 1930. a.

ERM Fk 1168:18 Kihnu. 6.aastane Elvi Oad rahvarõivais. 1950. a.

ERM Fk 2421:108. Anna Hansen (1875-1935) ja Kristjan Hansen u. 1910. a vanades rahvariides (Vändra).

ERM Fk 2421:110. Vändra Metsasauna talu perenaine Ann koos teise külanaisega u. 1913. a (enne Esimest maailmasõda).

ERM Fk 2909:47. Tekimeister Ploomi Liisu Poanse külast.

ERM Fk 3036:589. Velise valla Kirna küla Möldri talu inimesed 20. sajandi alguses.

HanM F6: 629. Karuse inimesed 1920. aastatel. Naine kannab sitspluusi, mis on seeliku sees, mitte peal. Foto Karl Täht.

HMK _ F 7065. Pakri. Naised ja lapsed puuriida ees 1920-1930. Foto kuulunud Pakri saartel elanud rannarootslastele.

HMK _ F 7148. Väike-Pakri Elanikud rahvarõivastes enne 1940. a.

SM F 3761:2460 F. Jämaja. Pildistas Königsfest, Nikolai (1872-1949). Dateering 1930–1939.

SM F 3761:2684 F. Sõrve naised külvamas. Vasakpoolne mustrilise *jökiga*. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929), arvatav aeg 1910. a.

SM F 3761:2687 F Sõrve. Linalõugutamine Sõrves. Pildistas Bulla, Carl Oswald (1855-1929), arvatav aeg 1910. a.

SOV

SOV ID 0410834. Perekond Österberg. 1911. a.

SOV ID 0410835. Tomas Österberg (1841-1923) oma õe ja tütreaga. 1911. a.

SOV ID 0315120. Leeriõnnistamine. 1931. a.

SOV ID 0318965. Agneta Fällmani ristimine. 1914. a. Fällarnas.

SOV ID 0330519. Kärslätti pühapäevakool. 1920. a.

SOV ID 366507. Perekond Friberg Larsa talus Norrbys 1930-ndad.

SOV ID 366509. Pastor Angelini pulm. 1930-ndad.

SOV ID 0381200. Lars ja Kate Fribergi pulmad 1939. a.

SOV ID 0398672. Lilla Rågö. 1931. a.

SOV ID 0785936. Õppeaasta lõpp Hullo, Kärslätti ja Norrby õpilastele 1938. a.

SLS

SLS. Hjördis Dahl. Vöökuduja. Pakri.

Lisaks on töös fotosid erinevatest erakogudest.

Lisa 18. Informandid

Kihnu 13.04.–16.04.2021; 17.08.–19.08.2021; 20.03.–24.03.2022. Vestluste lindistused ja märkmed autori valduses.

Aav, M. (Noodi Maie, sünd. 1973). Vestus Kihnu Muuseumis, 13.04.2021. Kihnu Muuseumis, 19.08.2021. Vestlus Tallinnas, 28.12.2021. Kihnu Muuseumis 22.03.–24.03.2022. Kirjavahetus, 17.04.2021–16.05.2022.

Karjam, E. (Urga Elly, sünd. 1974). Vestlused ja kirjavahetus. Kihnu, 17.04.2021–29.09.2021.

Karjam, R. (Äрма Roosi, sünd. 1935). Autori intervjuu. Kihnu, 18.08.2021.

Leas, E. (Lohu Ella, sünd. 1937). Autori intervjuu. Kihnu, 18.08.2021.

Leas, Õ. Vestlus. Kihnu, 18.08.2021.

Maser, K. Vestlus Kihnus, 14.04.2021.

Umb, U. (Kallase Ulvi, sünd. 1963). Vestlus Kihnus, 15.04.2021.

Vahkel, E. (Tanili Elve, sünd. 1960). Vestlused autoriga. Kihnu, 20.08.–24.08.2021.

Vesik, E. (Kuraga Elvi, sünd. 1939) ja Vesik, Õ. (Kuraga Õie, sünd. 1958). Autori intervjuu. Kihnu, 15.04.2021, 18.08.2021.

Vormsi 20.07.–21.07.2021. Vestluste lindistused ja märkmed autori valduses.

Kanarbik, E. (sünd. 1982). Autori intervjuu. Vormsi, 21.07.2021.

Rajando, K. (sünd. 1970). Autori intervjuu. Tallinn, 24.10.2020. Kirjavahetus ja vestlused 24.10.2020–01.05.2022.

Rand, E. Vestlus. Vormsi, 20.07.2021. Telefonivestlus ja kirjavahetus, 01.04.2022–17.05.2022.

Tamm, M. (sünd. 1971). Vestlus. Vormsi, 20.07.2021. Kirjavahetus, 09.09.2021–12.05.2022.

M. T. Kirjavahetus, 18.03.2022–28.04.2022.

Varblane, K. (sünd. 1980). Autori intervjuu. Vormsi, 20.07.2021. Kirjavahetus, 21.07.2021–27.03.2022.

Weesar, L. Kirjavahetus, 28.10.2020.

Muhu 02.08.–06.08.2021. Vestluste lindistused ja märkmed autori valduses.

Kiverik, H. Vestlus Tallinnas, 31.08.2021.

Maripuu, E. Vestlus Muhu Muuseumis, 02.08.2021.

Meriste, M. Telefonivestlus, 11.05.2022. Kirjavahetus, 09.05.2021–11.05.2022.

Saksakulm, R. (sünd. 1969). Vestlus. Muhu, 02.08.2021.

Trallmann, T. Vestlus Muhus, 02.08.2021.

Truus, G. Telefonivestlus, 18.04.2022.

Saaremaa 02.08.2021. Vestluste lindistused ja märkmed autori valduses.

Lepik, M. Autori intervjuu. Anseküla, 02.08.2021. Kirjavahetus 09.03.–04.04.2021.

Rannap, M. Kirjavahetus ja telefonivestlused, 29.03.2021–19.04.2022.

Hiumaa 08.06.2021–11.03.2022. Kirjavahetus autori valdustes.

Põllo, H. Kirjavahetus ja telefonivestlused, 08.06.2021–11.03.2022.

Pakri 03.02.2022-03.04.2022. Kirjavahetus autori valdustes.

Holst, J. Kirjavahetus, 11.03.–01.05.2022.

Sihvre, L.-M. Kirjavahetus, 03.02.–15.04.2022.

Lääne-Eesti Kirjavahetus autori valdustes.

Kont, Ü. Kirjavahetus, 06.05.–11.05.2022.

Mandel, L. Kirjavahetus ja telefonikõned, 05.04.2021–13.04.2022.

Raud, I. Vestlus, 02.04.2022.

Läti Kirjavahetus autori valdustes.

Martinova, D. Kirjavahetus 21.03.–03.05.2022.

Lisa 19. Lihtlitsents (Tartu Ülikoolis lõputöö juurde lisatav lihtlitsents)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aivi Tamm,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Puuviillased jakid rahvarõivaste kandmise traditsioonis Lääne-Eestis ja saartel 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses“, mille juhendajad on MA Kristi Jõeste ja MA Anu Randmaa, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Aivi Tamm

18.05.2022